

LAISVĒS PREMIJA

2011–2025
metų laureatai

LAIŠVĒS PREMIJA

2011–2025 metų laureatai

LAISVĖS PREMIJA

2011–2025 metų laureatai

Vilnius 2026

SUDARĖ:

Žydrūnas Mačiukas, dr. Vilma Akmenytė-Ruzgienė

TEKSTUS PARENGĖ:

dr. Vilma Akmenytė-Ruzgienė: 2016 metų *Laisvės premijos laureatas Valdas Adamkus*, 2023 metų *Laisvės premijos laureatas Europos Parlamentas*

Žydrūnas Mačiukas: 2012 metų *Laisvės premijos laureatas Antanas Terleckas*; 2013 metų *Laisvės premijos laureatas Sigitas Tamkevičius SJ*; 2014 metų *Laisvės premijos laureatas Adamas Michnikas*; 2016 metų *Laisvės premijos laureatas Vytautas Landsbergis*; 2017 metų *Laisvės premijos laureatė Nijolė Sadūnaitė*; 2018 metų *Laisvės premijos laureatė Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio partizanų grupė*; 2019 metų *Laisvės premijos laureatas Albinas Kentra*; 2020 metų *Laisvės premijos laureatė Baltarusijos demokratinė opozicija*; 2021 metų *Laisvės premijos laureatai Jonas Boruta SJ, Bernadeta Mališkaitė SJE ir Gerarda Elena Šiuliauskaitė SJE*; 2022 metų *Laisvės premijos laureatas Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis*; 2023 metų *Laisvės premijos laureatas Petras Plumpa*; 2024 metų *Laisvės premijos laureatas Julius Sasnauskas*; 2025 metų *Laisvės premijos laureatas Tomas Šernas*

Nerijus Vėta – 2011 metų *Laisvės premijos laureatas Sergejus Kovaliovas*

TEKSTŲ REDAKTORĖS:

Audra Ivanauskienė, Gita Kazlauskaitė, Jurgita Kelpšienė,
Jolanta Laurinaitienė ir Dainora Mozerė

NUOTRAUKAS REDAGAVO

Andrius Petrulevičius

MAKETAVO

Tomas Rastenis

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų
informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

TURINYS

VIETOJ ĮŽANGOS.....	8
LAISVĖS PREMIJA	10
2011–2025 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAI	13
2011 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS SERGEJUS KOVALIOVAS	18
Laisvės premijų komisijos pirmininko Petro Auštrevičiaus kalba	20
Laisvės premijos laureato Sergejaus Kovaliovo kalba	25
Laisvės premijos laureatas Sergejus Kovaliovas	30
2012 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS ANTANAS TERLECKAS.....	39
Laisvės premijų komisijos pirmininko Petro Auštrevičiaus kalba	40
Laisvės premijos laureato Antano Terlecko kalba.....	44
Laisvės premijos laureatas Antanas Terleckas	52
2013 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS SIGITAS TAMKEVIČIUS SJ	60
Laisvės premijų komisijos pirmininko Petro Auštrevičiaus kalba	62
Laisvės premijos laureato Sigito Tamkevičiaus SJ kalba	66
Laisvės premijos laureatas Sigitas Tamkevičius SJ.....	70
2014 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS ADAMAS MICHNIKAS	80
Laisvės premijų komisijos pirmininkės Irenos Degutienės kalba	82
Laisvės premijos laureato Adamo Michniko kalba.....	86
Laisvės premijos laureatas Adamas Michnikas.....	92
2016 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS VALDAS ADAMKUS	100
Laisvės premijų komisijos pirmininkės Radvilės Morkūnaitės-Mikulėnienės kalba	102
Laisvės premijos laureato, Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba	106
Laisvės premijos laureatas, Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus	110
2016 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS VYTAUTAS LANDSBERGIS	121
Laisvės premijų komisijos pirmininkės Radvilės Morkūnaitės-Mikulėnienės kalba	122
Laisvės premijos laureato, pirmojo atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovo, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko Vytauto Landsbergio kalba.....	123

Laisvės premijos laureatas, pirmasis atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovas, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis.....	128
2017 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATĖ NIJOLĖ SADŪNAITĖ.....	138
Laisvės premijų komisijos pirmininkės Radvilės Morkūnaitės-Mikulėnienės kalba	140
Laisvės premijos laureatės Nijolės Felicijos Sadūnaitės kalba.....	144
Laisvės premijos laureatė Nijolė Sadūnaitė	150
2018 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATĖ LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SAJŪDŽIO PARTIZANŲ GRUPĖ.....	158
Laisvės premijų komisijos pirmininkės Radvilės Morkūnaitės-Mikulėnienės kalba	160
Laisvės premijos laureato, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio dalyvio, partizano Jono Kadžionio kalba.....	165
Laisvės premijos laureatai Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio partizanai	168
2019 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS ALBINAS KENTRA.....	178
Laisvės premijų komisijos pirmininkės Radvilės Morkūnaitės-Mikulėnienės kalba	180
Laisvės premijos laureato Albino Kentros kalba.....	185
Laisvės premijos laureatas Albinas Kentra.....	188
2020 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATĖ BALTARUSIJOS DEMOKRATINĖ OPOZICIJA	196
Laisvės premijų komisijos pirmininkės Paulės Kuzmickienės kalba	198
Baltarusijos demokratinės opozicijos atstovės Sviatlanos Cichanouskajos kalba.....	201
Laisvės premijos laureatė Baltarusijos demokratinė opozicija.....	203
2021 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAI JONAS BORUTA SJ, BERNADETA MALIŠKAITĖ SJE IR GERARDA ELENA ŠIULIAUSKAITĖ SJE	210
Laisvės premijų komisijos pirmininkės Paulės Kuzmickienės kalba	212
Laisvės premijos laureatės ses. Bernadetos Mališkaitės SJE kalba	215
Laisvės premijos laureatai Jonas Boruta SJ, Bernadeta Mališkaitė SJE ir Gerarda Elena Šiuliauskaitė SJE.....	218
Laisvės premijos laureatas Tėlšių vyskupas emeritas Jonas Boruta SJ (1944–2022)	222
Laisvės premijos laureatė ses. Bernadeta Mališkaitė SJE	228
Laisvės premijos laureatė ses. Gerarda Elena Šiuliauskaitė SJE.....	233

2022 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS VOLODYMYRAS ZELENSKIS .	238
Laisvės premijų komisijos pirmininkės Paulės Kuzmickienės kalba	240
Laisvės premijos laureato Ukrainos Prezidento Volodymyro Zelenskio kalba.....	244
Laisvės premijos laureatas Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis.....	247
2023 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS PETRAS PLUMPA.....	254
Laisvės premijų komisijos pirmininkės Paulės Kuzmickienės kalba	256
Laisvės premijos laureato Petro Plumpos kalba.....	259
Laisvės premijos laureatas Petras Plumpa	261
2023 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS EUROPOS PARLAMENTAS	270
Laisvės premijų komisijos pirmininkės Paulės Kuzmickienės kalba	272
Europos Parlamento Pirmininkės Robertos Metsolos kalba.....	276
Laisvės premijos laureatas Europos Parlamentas.....	281
2024 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS JULIUS SASNAUSKAS	292
Laisvės premijų komisijos pirmininkės Rimos Baškienės kalba.....	294
Laisvės premijos laureato Juliaus Sasnausko OFM kalba	297
Laisvės premijos laureatas Julius Sasnauskas OFM	300
2025 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS TOMAS ŠERNAS.....	310
Laisvės premijų komisijos pirmininkės Rimos Baškienės kalba.....	312
Laisvės premijos laureato Tomo Šerno kalba.....	315
Laisvės premijos laureatas Tomas Šernas	319
LAISVĖS PREMIJŲ KOMISIJA.....	328
Lietuvos Respublikos X Seimo (2008–2012) kadencijos Laisvės premijų komisija	330
Lietuvos Respublikos XI Seimo (2012–2016) kadencijos Laisvės premijų komisija	331
Lietuvos Respublikos XII Seimo (2016–2020) kadencijos Laisvės premijų komisija.....	332
Lietuvos Respublikos XIII Seimo (2020–2024) kadencijos Laisvės premijų komisija	333
Lietuvos Respublikos XIV Seimo (2024–2028) kadencijos Laisvės premijų komisija.....	335

VIETOJ ĮŽANGOS

Kasmet, minint Laisvės gynėjų dieną, Lietuvos Respublikos Seime vyksta iškilminga ceremonija, per kurią įteikiama Laisvės premija – vienas svarbiausių parlamento apdovanojimų, teikiamas nuo 2011 metų. Šis leidinys skirtas supažindinti su Laisvės premijos laureatais – žmonėmis, kurie savo darbais, drąsa ir atsidavimu prisidėjo prie laisvės, demokratijos ir žmogaus teisių stiprinimo Lietuvoje ir pasaulyje. Taip pat tai leidinys apie žmones, kurie savo veikla skatina teisinės valstybės kūrimą, kartu ir demokratijų bendradarbiavimą Rytų ir Vidurio Europoje.

Laisvės gynėjų dieną, sausio 13-ąją, pagerbiant Laisvės premijos laureatą, rengiama paroda ir pristatomas trumpas informacinis leidinys. Jame pateikiama laureato biografija, apžvelgiami svarbiausi jo nuopelnai, taip pat pateikiami dokumentai, atspindintys jo veiklą. 2018 metais, pagerbiant Laisvės premijos laureatus, visi ankstesni informaciniai leidiniai buvo sujungti į vieną bendrą dvikalbį (lietuvių ir anglų kalbomis) leidinį „Laisvės premija / Freedom Prize“*. Jame pristatomi Laisvės premijos laureatai, gavę šį apdovanojimą nuo 2011 iki 2018 metų.

Prieš jūsų akis – atnaujintas leidinys. Jis papildytas nauja informacija, be to, jame pristatoma Laisvės premijos idėja, jos istorija ir įsteigimo priežastys. Skaitytojams pasakojama apie šios premijos simbolius – Laisvės statulėlę, jos istoriją ir Seimo diplomą. Leidinyje pristatomi Laisvės premijos laureatai: publikuojama Laisvės premijų komisijos pirmininko kalba, pasakyta pristatant laureatą per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos

* *Laisvės premija = Freedom Prize*, sudarė Valdas Sinkevičius; vertė Aušra Lazauskienė, Jolanta Olechnovič, Ona Pometko, Aušra Valančiūtė, Aušra Vėlavičienė; tekstus parengė Vilma Akmenytė-Ruzgienė, Žydrūnas Mačiukas, Nerijus Vėta, Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2018, 111, [1] p.

minėjimą, ir laureato (ar jo atstovo) kalba, pasakyta atsiimant apdovanojimą*, taip pat pateikiama kiekvieno laureato biografija. Laisvės premijos laureatų biografijas parengė dr. Vilma Akmenytė-Ruzgienė, Žydrūnas Mačiukas ir Nerijus Vėta.

Šiame leidinyje taip pat pristatoma Laisvės premijų komisija: paaiškinama, kaip ji formuojama, kaip skiriami jos nariai, taip pat pateikiama komisijos sudėtis nuo 2011 iki 2025 metų. Be to, leidinyje paaiškinama, kaip teikiami pretendentai gauti Laisvės premiją ir kaip išrenkamas naujas Laisvės premijos laureatas.

Leidinyje iliustruotas vaizdine medžiaga iš Centrinės Europos jėzuitų provincijos Vilniaus archyvo, dienraščio „Lietuvos rytas“ fotografijų archyvo, Lietuvos Respublikos Seimo archyvo, Lietuvos centrinio valstybės archyvo, Lenkijos instituto, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus, Lietuvos ypatingojo archyvo, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Lietuvos nacionalinio muziejaus, Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos, Lietuvos Respublikos Vyriausybės archyvo, Muitinės muziejaus, Europos Parlamento Multimeditijos centro, Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos-muziejaus, elektroninio portalo „Nasha Niva“ archyvo, JAV Prezidento Ronaldo Reigano bibliotekos-muziejaus, Ukrainos Prezidento kanceliarijos, žurnalo „Artuma“ rinkinių, Varšuvos universiteto Rytų Europos archyvo, Laisvės premijos laureatų asmeninių archyvų, Geir Bølstad, Gražinos Gajauskaitės, Evgenios Levin, Monikos Mykolaitytės, Andriaus Petrulevičiaus, Romualdo Požerskio, Tomo Vyšniausko asmeninių archyvų. Nuotraukų autoriai: Džoja Gunda Barysaitė, Susan Bilddle, Nadia Buzhan, Robertas Dačkus, Ramūnas Danisevičius, Vytautas Daraškevičius, Viktoriia Chorna, Alfredas Girdziušas, Kęstutis Jankauskas, Jonas Juknevičius, Vygaudas Juozaitis, Vilma Juozevičiūtė, Valentinas Juraitis, Andrzejus Kierulis, Evgenia Levin, Denis Lomme, Gintaras Mačiulis, Eugenijus Masevičius, Monika Mykolaitytė, Laima Penek, Andrius Petrulevičius, Olga Posaškova, Mindaugas Semėnas, Ilona Šilenkova, Povilas Vaitkus, Eric Vidal, Tomas Vyšniauskas, Audrius Zavadskis, Juozas Zdebskis, Algimantas Žižiūnas.

Leidinio rengėjai dėkingi už pagalbą ir patarimus visiems, prisidėjusiems rengiant šį leidinį.

* Laisvės premijų komisijos pirmininkų ir laureatų (ar jų atstovų) kalbos redaguotos.

LAISVĖS PREMIJA

Minėdamas Sovietų Sąjungos agresijos prieš atkurtą Lietuvos nepriklausomybę 20-metį ir pagerbdamas 1991 metais žuvusiųjų už Lietuvos laisvę atminimą, Lietuvos Respublikos Seimas 2011 metais įsteigė Laisvės premiją. Steigdamas ją, parlamentas pabrėžė būtinybę toliau skatinti demokratijos plėtrą, stiprinti žmogaus teisių apsaugą, užtikrinti teisinės valstybės viršenybę ir palaikyti lygiavertį Rytų ir Vidurio Europos bendradarbiavimą, siekiant apsaugoti šio regiono tautų laisvę ir valstybių suverenitetą. Šia premija apdovanojami Lietuvos ir užsienio valstybių asmenys ir organizacijos už savo indėlį ginant žmogaus teises ir laisves, skatinant demokratiją, stiprinant Rytų ir Vidurio Europos tarptautinį bendradarbiavimą bei ginant šio regiono tautų laisvę ir valstybių nepriklausomybę.

Įstatymo projektas dėl Laisvės premijos įsteigimo Seime buvo pristatytas 2011 m. gegužės 24 d. Jį pateikė keturi Seimo nariai: Seimo Pirmininkė Irena Degutienė (Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija), Seimo Pirmininko pavaduotojas Česlovas Vytautas Stankevičius (Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija), Petras Auštrevičius (Liberalų sąjūdžio frakcija) ir Vytautas Gapšys (Darbo partijos frakcija). Pristatydamas Laisvės premijos įstatymo projektą, Seimo narys Petras Auštrevičius 2011 m. gegužės 24 d. Seimo posėdyje sakė: „[Premija bus įvertinti – red.] <...> darbai, dėl kurių stiprėja valstybės, iškovojama nepriklausomybė, stiprinama demokratija, pagrindinės laisvės ir sąlygos tiek normaliai funkcionuoti valstybėms, tiek žmonėms gyventi. [Ji bus teikiama – red.] <...> tiems aplink mus esančių valstybių vertiems žmonėms, kurie tebekovoja už laisvę ir demokratiją. Ši kova nėra baigta ir šie žodžiai nėra tušti, kai mes matome žmones, sodinamus į kalėjimą ir vykdančius šitą veiklą. Laisvės premija – tai mūsų garbė, istoriškai užtarnauta garbė.“ Šie anuometinio

Seimo nario, dabar Europos Parlamento nario žodžiai buvo pranašiški, ypač žvelgiant iš šiandien Rytų Europoje liepsnojančio karo perspektyvos. Už laisvę, nepriklausomybę ir demokratiją mūsų dienų Europoje mokama kraujo kaina – už laisvę kovojančioje Ukrainoje, už pilietines teises diktatoriškų režimų valdomose Baltarusijoje ir Rusijoje. Po svarstymų Seimas 2011 m. rugsėjo 15 d. priėmė Lietuvos Respublikos Laisvės premijos įstatymą. Jį palaikė 60 Seimo narių, 17 balsavo prieš, o 21 susilaikė.

Pretendentą gauti Laisvės premiją atrenka Laisvės premijų komisija. Jos sudėtį Seimo Žmogaus teisių komiteto teikimu tvirtina Seimas. Į komisiją po vieną atstovą deleguoja Seimo frakcijos, po 2 narius – Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubas ir Lietuvos jaunimo organizacijų taryba. Laisvės premija komisijos atrinktam pretendentui paskiriama Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu. Jos dydis 2011–2023 metais buvo 5 000 eurų. Nuo 2024 m. sausio 1 d. patvirtinta 200 bazinių socialinių išmokų dydžio pinigine premija, 2024 metais ji sudarė 11 000 eurų.

Laisvės premija laureatams įteikiama per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą Seime Kovo 11-osios Akto salėje kiekvienų metų sausio 13-ąją – Laisvės gynėjų dieną. Ceremonijos metu įteikiamas diplomats ir skulptorės Joanos Noreikaitės sukurta Laisvės statulėlė. Statulėlė sukurta pagal skulptoriaus Juozo Zikaro (1881–1944) paminklą „Laisvė“, tapusį Lietuvos valstybingumo simboliu. Šis paminklas buvo atidengtas 1928 metais Lietuvos laikinojoje sostinėje Kaune, minint 10-ąsias Lietuvos valstybės atkūrimo metines. Sovietų okupacijos laikotarpiu paminklas buvo sunaikintas, tačiau Atgimimo metais atkurtas ir iškilmingai atidengtas 1989 m. vasario 16-ąją.

Per iškilmingą minėjimą Laisvės premijų komisijos pirmininkas sako kalbą ir pristato Seimo patvirtintą Laisvės premijos laureatą ir jo nuopelnus. Pasibaigus šiai kalbai, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas įteikia laureatui arba jo atstovui Laisvės premijos statulėlę, o komisijos pirmininkas – Laisvės premijos diplomą. Ceremoniją užbaigia Laisvės premijos laureato arba jo atstovo kalba Laisvės gynėjų dienos minėjimo dalyviams.

Pirmąją Laisvės premijos laureatą Seimas patvirtino 2011 m. gruodžio 13 d., o pirmoji Laisvės premijos įteikimo ceremonija vyko 2012 m. sausio 13 d. – Laisvės gynėjų dieną Seimo Kovo 11-osios Akto salėje. Nuo tada Laisvės premija kasmet įteikiama Laisvės gynėjų dieną. Išimtis – 2016 metai. Tąkart, Seimui nepatvirtinus 2015 metų Laisvės premijos laureato, 2016 m. sausio 13 d. Laisvės premija nebuvo teikiama. 2017 metų Laisvės gynėjų dieną buvo įteiktos dvi Laisvės premijos – dviem 2016 metų Laisvės

premijos laureatams. Vienintelį kartą, 2022 m. sausio 13-ąją, dėl pandemijos suvaržymų Laisvės premija buvo įteikta ne Seimo rūmuose, o šalia jų – Nepriklausomybės aikštėje vykusiame minėjime.

Nuo Laisvės premijos įsteigimo 2011 metais buvo įteikta šešiolika Laisvės premijų. Laisvės premijos laureatais tapo Lietuvos, Lenkijos, Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos ir Europos Sąjungos atstovai. Tarp jų – disidentas ir žmogaus teisių gynėjas iš Rusijos, Lietuvos ginkluoto ir neginkluoto pasipriešinimo dalyviai, Lietuvos laisvės gynėjai, Sovietų Sąjungos lageriuose kalėję ir tremtinio dalią patyrę politiniai kaliniai, už laisvę ir demokratiją kovojusių pilietinių judėjimų veikėjai Lietuvoje ir užsienyje, pagrindinės spaudos leidėjai, sovietinio režimo persekotos Lietuvos katalikų bažnyčios kunigai ir seserys vienuolės, legendinio pagrindinio leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ leidėjai ir bendradarbiai, taip pat buvę ar esami aktyvūs Lietuvos ir užsienio politikai. Premija taip pat skirta Baltarusijos demokratinei opozicijai ir vienai svarbiausių Europos Sąjungos institucijų – Europos Parlamentui. Laisvės premijos laureatai yra skirtingo amžiaus, išsilavinimo ir profesijų, tačiau juos visus sieja vienas bendras bruožas – drąsa. Drąsa stoti prieš represinius režimus, ginti tiesą ir teisingumą. Drąsa laisvai mąstyti, kalbėti ir veikti pagal savo įsitikinimus ir vertybes. Drąsa kasdieniu darbu keisti pasaulį ir pasirinkti laisvę.

Seimo teikiama Laisvės premija primena, kad laisvė nėra savaime suprantama – ją reikia nuolat ginti ir puoselėti. Šis apdovanojimas taip pat parodo tvirtą Seimo įsipareigojimą remti demokratijos ir žmogaus teisių kovą ne tik Lietuvoje, bet ir tarptautiniu mastu. Be to, šiuo apdovanojimu Seimas prisiima moralinę lyderystę ir įsipareigojimą ginti svarbiausias demokratinės valstybės vertybes.

2011–2025 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAI

2011 metų Laisvės premijos laureatas

Kovotojas už laisvę ir demokratiją,
žmogaus teisių gynėjas, Rusijos disidentas
Sergejus KOVALIOVAS.

Laisvės premija buvo įteikta per
iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
Lietuvos Respublikos Seime 2012 m. sausio 13 d.

2012 metų Laisvės premijos laureatas

Politinis kalinys, rezistencijos dalyvis,
Lietuvos laisvės lygos įkūrėjas ir vadovas
Antanas TERLECKAS.

Laisvės premija buvo įteikta per
iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
Lietuvos Respublikos Seime 2013 m. sausio 13 d.

2013 metų Laisvės premijos laureatas

Politinis kalinys, pagrindinio leidinio
„Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ steigėjas
ir redaktorius, arkivyskupas
Sigitas TAMKEVIČIUS SJ.

Laisvės premija buvo įteikta per
iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
Lietuvos Respublikos Seime 2014 m. sausio 13 d.

2014 metų Laisvės premijos laureatas

Disidentas, vienas iš Lenkijos opozicinio
judėjimo „Solidarumas“ lyderių, žurnalistas,
dienraščio „Gazeta Wyborcza“ vyriausiasis redaktorius
Adamas MICHNIKAS.

Laisvės premija buvo įteikta per
iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
Lietuvos Respublikos Seime 2015 m. sausio 13 d.

2016 metų Laisvės premijos laureatas

Vienas iš liberalios krypties lietuvių išeivijos visuomeninės organizacijos „Santara-Šviesa“ lyderių, Respublikos Prezidentas
Valdas ADAMKUS.

Laisvės premija buvo įteikta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą Lietuvos Respublikos Seime 2017 m. sausio 13 d.

2016 metų Laisvės premijos laureatas

Pirmasis atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovas, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas
Vytautas LANDSBERGIS.

Laisvės premija buvo įteikta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą Lietuvos Respublikos Seime 2017 m. sausio 13 d.

2017 metų Laisvės premijos laureatė

Lietuvos laisvės gynėja, politinė kalinė, pagrindinės spaudos platintoja ir „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ bendradarbė, vienuolė
Nijolė SADŪNAITĖ.

Laisvės premija buvo įteikta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą Lietuvos Respublikos Seime 2018 m. sausio 13 d.

2018 metų Laisvės premijos laureatai

LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SAJŪDŽIO PARTIZANŲ GRUPĖ:

Jonas ABUKAUSKAS, Vytautas BALSYS, Jonas ČEPONIS, Juozas JAKAVONIS,
Bronislovas JUOSPAITIS, Jonas KADŽIONIS, Juozas MOCIUS.

Laisvės premija buvo įteikta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
Lietuvos Respublikos Seime 2019 m. sausio 13 d.

2019 metų Laisvės premijos laureatas

Lietuvos ginkluotojo pasipriešinimo dalyvis, politinis kalinys, Lietuvos atgimimo istorijos metraštininkas,
„Miško brolių“ draugijos įkūrėjas
Albinas KENTRA.

Laisvės premija buvo įteikta per
iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
Lietuvos Respublikos Seime 2020 m. sausio 13 d.

2020 metų Laisvės premijos laureatė

Baltarusijos demokratinė opozicija.

Laisvės premiją atsiėmė demokratinės
Baltarusijos lyderė Svatlana Cichanouskaja.

Laisvės premija buvo įteikta per
iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
Lietuvos Respublikos Seime 2021 m. sausio 13 d.

2021 metų Laisvės premijos laureatai

Pagrindinės spaudos leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“
1983–1989 metų vyriausiasis redaktorius, Telšių vyskupas emeritas **Jonas BORUTA SJ**,
šio leidinio bendradarbės **Bernadeta MALIŠKAITĖ SJE** ir **Gerarda Elena ŠIULIAUSKAITĖ SJE**.
Laisvės premija buvo įteikta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
Nepriklausomybės aikštėje 2022 m. sausio 13 d.

2022 metų Laisvės premijos laureatas

Ukrainos Prezidentas **Volodymyras ZELENKIS**.
Premija skirta už Volodymyro Zelenskio ir Ukrainos
žmonių nuopelnus kovoje dėl nepriklausomybės,
laisvės ir demokratijos Rusijos agresijos akivaizdoje.
Laisvės premija buvo įteikta per
iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
Lietuvos Respublikos Seime 2023 m. sausio 13 d.

2023 metų Laisvės premijos laureatas

Lietuvos neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo
dalyvis, pagrindinės spaudos leidėjas ir publicistas,
„Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ bendradarbis,
politinis kalyns **Petras PLUMPA**.
Laisvės premija buvo įteikta per
iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
Lietuvos Respublikos Seime 2024 m. sausio 13 d.

2023 metų Laisvės premijos laureatas

EUROPOS PARLAMENTAS.

Laisvės premiją atsiėmė
Europos Parlamento pirmininkė Roberta Metsola.
Laisvės premija buvo įteikta per
iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
Lietuvos Respublikos Seime 2024 m. sausio 13 d.

2024 metų Laisvės premijos laureatas

Lietuvos neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo dalyvis,
pogrindinės spaudos leidėjas, Keturiasdešimt penkių
pabaltiečių memorandumo signataras, politinis kalinys
Julius SASNAUSKAS OFM.

Laisvės premija buvo įteikta per
iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
Lietuvos Respublikos Seime 2025 m. sausio 13 d.

2025 metų Laisvės premijos laureatas

Nepriklausomybės ir Laisvės puoselėtojas, vienintelis Medininkų
tragediją 1991 m. liepos 31 d. išgyvenęs Lietuvos muitinės
pareigūnas, evangelikų reformatų dvasininkas
Tomas ŠERNAS.

Laisvės premija buvo įteikta per
iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
Lietuvos Respublikos Seime 2026 m. sausio 13 d.

2011 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS SERGEJUS KOVALIOVAS

Sergejus Kovaliovas (1930–2021) – Sovietų Sąjungos disidentas, žmogaus teisių gynėjas ir politinis kalinys, pagrindinio savilaidos biuletenio „Einamųjų įvykių kronika“ leidėjas 1971–1974 m., Lietuvos neginkluoto pasipriešinimo dalyvių bendražygis, pagrindinio leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ talkininkas. Jo pastangomis „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ numeriai buvo perduodami į Vakarus. Žlugus Sovietų Sąjungai, jis buvo išrinktas į Rusijos Dūmą, kritikavo karinius Rusijos valdžios veiksmus Čečėnijoje ir Rusijoje įsigalintį diktatūrinį režimą. Įkūrė ir vadovavo žmogaus teisių organizacijai „Memorial“.

Pirmasis Laisvės premijos laureatas Sergejus Kovaliovas
Vilnius, 2012 m. kovo 15 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas.
XI-090-S20120315-090

Laisvės premijų komisijos pirmininko Petro Auštrevičiaus kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir pirmosios Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2012 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Gerbiamieji esami ir buvę Lietuvos valstybės vadovai, gerbiamieji Sausio 13-ąją žuvusiųjų artimieji, gerbiamieji signatarai ir Seimo nariai, didžiai gerbiamas ponas Sergejau Kovaliovai, ponios ir ponai, XX amžiaus pabaigoje Rytų ir Vidurio Europoje įvyko esminiai ir negrįžtami pokyčiai, nulėmę prievartinės sistemos griūtį. Tuos pokyčius paakino neginčijami laisvės idealai ir begalinis tikėjimas jais. Šiuo laikotarpiu ištisa žmonių karta iš naujo atgavo viltį ir tikėjimą.

Lietuvos kelią į tikrąją Nepriklausomybę ir valstybingumą mums ryškiausiai pri-mena 1991 m. sausio 13osios įvykiai. Tomis valandomis neginkluoti, bet nepalaužiamo tikėjimo savo pasirinkimu sutelkti Nepriklausomos Lietuvos piliečiai sustabdė praeitį mėginusias gražinti jėgas, jas nugalėjo.

Kruvini Sausio 13-osios įvykiai atvertė naują mūsų šalies ir viso regiono istorijos puslapį. Lietuviai savo kovoje už laisvę niekada nebuvo vieni. Daugiatūkstantinės nuoširdžios paramos demonstracijos vyko Maskvoje, Sankt Peterburge, Rygoje, Taline ir kituose pasaulio miestuose.

Pernai minėdami 1991 m. sausio 13-osios įvykių 20-ąsias metines supratome, kad pasiekėme naują atskaitos tašką – sukaupta istorinė patirtis ir laimėta kova už tautos pasirinkimą ne vien suteikia papildomų jėgų ateities iššūkiams, bet ir įkvepia dar kartą prisiminti laisvės idealų šauklius, tęsti jų pradėtą darbą.

Svarbu, kad laisvę jau iškovojusios šalys ir šiandien nepamirštų ir nepaliktų nuošalyje tų tautų, kurios dar tik skinasi savo kelią Laisvės link. Ta proga noriu dar kartą išreikšti paramą ir solidarumą su kaimyninėje valstybėje vis dar kalinčiais politiniais kaliniais ir tais, kurie tiki demokratijos vertybėmis.

Lietuvos Respublikos Seimas, 2011 m. rugsėjį priėmęs naują Laisvės premijos įsta-tymą, šiuo apdovanojimu siekė įvertinti asmenų ir organizacijų veiklą bei indėlį ginant žmogaus teises, plėtojant demokratiją Rytų ir Vidurio Europoje bei kovojant už valstybių suverenitetą.

Laisvės premijų komisija, atrinkdama pretendentą šiam kasmetiniu tapsiančiam apdovanojimui gauti, turėjo tvirtą ir aiškų sutarimą. Didžiuojamės turėdami galimybę

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko pavaduotojas, Laisvės premijų komisijos pirmininkas Petras Auštrevičius įteikia Laisvės premijos diplomą pirmajam laureatui Sergejui Kovaliovui

Vilnius, 2012 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20120113-056

pirmą kartą Lietuvos Respublikos Seimo įsteigtą premiją įteikti Rusijos disidentui, aktyviam kovotojui už demokratiją ir žmogaus teises Sergejui Kovaliovui.

S. Kovaliovo disidentinė veikla, jo kova su melu ir prievarta paremta sistema šiandien yra akivaizdus liudijimas, kad lemiamu istorijos laikotarpiu iškyla tikrieji didvyriai.

Išgyvename unikalią akimirką – disidentas S. Kovaliovas šiandien yra tarp mūsų, Lietuvos Respublikos Seimo rūmuose, ir tegul tai būna dar vienas paraginimas mums ir toliau tikėti aukščiausiais idealais. Tikėti ir tokiu atsidavimu ir aistra, kokia anuomet degė kovotojai už tikrąsias vertybes.

S. Kovaliovas dar 1969 m. tuometinėje Sovietų Sąjungoje įkūrė pirmąją iniciatyvinę grupę žmogaus teisėms ginti. Vėliau tai tapo pagrindine disidentinio judėjimo Lietuvoje jungtimi. S. Kovaliovas taip pat aktyviai dalyvavo publikuojant periodinius leidinius, kurie skatino atgimti žmonių viltis sunkiausiais laikotarpiais.

Laisvės premijos statulėlę pirmajam Laisvės premijos laureatui Sergejui Kovaliovui įteikė Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Irena Degutienė

Vilnius, 2012 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20120113-051

S. Kovaliovas už disidentinę veiklą 1975 m. buvo nuteistas Vilniuje ir 7 metus kalėjo gulage. Šiandien Seimo rūmuose eksponuojama 30 sufabrikuotų KGB bylų, kurios mums darsyk primena tą niūrią praeitį.

Žlugus Sovietų Sąjungai S. Kovaliovas buvo pasukęs ir į oficialiąją politiką, tačiau visuomet liko ištikimas savo ankstesnės veiklos principams.

2011 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė nutarimą, skelbiantį, jog pirmoji įsteigta Laisvės premija skiriama Rusijos disidentui, žmogaus teisių gynėjui S. Kovaliovui. Ir išties simboliška, kad šis apdovanojimas įteikiamas Lietuvai ypač svarbią dieną – šiandien, Sausio 13-ąją.

Man, kaip vienam premijos steigimo iniciatorių, didelė garbė dalyvauti teikiant šį apdovanojimą S. Kovaliovui. Laisvės premija nėra dar vienas valdžios įsteigtas apdovanojimas – tai pačių Lietuvos žmonių suteikta išskirtinė galimybė išreikšti jų valią ir vertybių, už kurias buvo tvirtai kovota, įprasminimą.

Laisvės premijos įteikimas Sergejui Kovaliovui

Iš kairės: Laisvės premijų komisijos pirmininkas Petras Auštrevičius,
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Irena Degutienė,
Laisvės premijos laureatas Sergejus Kovaliovas ir dainininkė Veronika Povilionienė.
Vilnius, 2012 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20120113-001

Pradedant premijos teikimo ceremoniją norėčiau prisiminti anapalin iškeliavusio iškilais kovotojo už demokratiją Rytų ir Vidurio Europoje, buvusio Čekijos Respublikos vadovo Vaclavo Havelo išsakytus žodžius. Anot jo, „disidentas veikia visiškai ne vardan galios. Jis jos nesiekia. (...) Disidentas nesiekia sužavėti publiką, jis nieko nesiūlo ir nieko nežada. Jeigu ką ir gali pasiūlyti disidentas, tai tik save patį, nes jis neturi kito būdo, kaip išreikšti savo ginamą tiesą.“ Šie žodžiai puikiai iliustruoja ištisus dešimtmečius besitęsiančią S. Kovaliovo veiklą ir atspindi jo nuveiktų didžiųjų darbų dvasią. Leiskite visų mūsų vardu pasveikinti gerbiamąjį S. Kovaliovą su pirmuoju Laisvės premijos apdovanojimu. Dėkoju.

Iškilmingo Laisvės gynėjų dienos minėjimo ir pirmosios Laisvės premijos
įteikimo ceremonijos dalyvių plojimai Sergejui Kovaliovui

Vilnius, 2012 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20120113-009

Po Laisvės premijų įteikimo ceremonijos

Iš kairės: Europos Parlamento narys Vytautas Landsbergis, Gražina Ručytė-Landsbergienė,
Alma Adamkienė, Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė,
Laisvės premijos laureatas Sergejus Kovaliovas ir Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Irena Degutienė,
užsienio reikalų ministras Audronius Ažubalis, Rasa Kubilienė ir Ministras Pirmininkas Andrius Kubilius.

Vilnius, 2012 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-080-S20120113-012

Laisvės premijos laureato Sergejaus Kovaliovo kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir pirmosios Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2012 m. sausio 13 d.*

Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje

Gerbiamieji Lietuvos vadovai, gerbiamieji Seimo nariai, gerbiamosios ponios ir ponai! Aš labai laimingas ir labai dėkingas dėl tokio jūsų sprendimo, tačiau kyla toks klausimas. Aš suprantu, kad tai ypatinga premija, ypatinga, nes ji ką tik įsteigta ir pirmą kartą teikiama, tačiau vis dėlto kyla štai koks klausimas, galvojant apie šį apdovanojimą: ar tai mano premija? Galbūt reiktų pirmąją Laisvės premiją laisvoje Lietuvoje įteikti lietuviui? Galbūt kam nors, kas paskyrė savo gyvenimo dešimtmečius kovai už laisvę, pavyzdžiui, Baliui Gajauskui, arba tiems, kurie savo krauju nuplovė okupantų daromą šaliai gėdą. Tai, pavyzdžiui, galėtų būti Jonas Beržonis, kiti Lietuvos miško broliai, kurie įrodė savo žmogiškąjį orumą. Po to iš jų buvo tyčiojamosi ir jie buvo teisiami už tėvynės išdavimą. Jie gynė savo tėvynę ir juos teisė už tai, kad jie nėra ištikimi okupantams. O galbūt tai galėtų būti žmonės, tokie kaip Nijolė Sadūnaitė ar Jo Ekscelencija Sigitas Tamkevičius, Petras Plumpa, kurie nenuilsdami dirbo tam, kad Lietuva būtų laisva, neturėdami ypatingos vilties, kad tai atsitiks esant dar jiems gyviems. Tie žmonės ne labai gerai ir žinojo, kaip greitai visa tai įvyks, tačiau labai gerai žinojo, kaip greitai jie atsidurs kalėjime.

Kyla ir dar labai svarbi priežastis skirti šią labai garbingą premiją kam nors iš Lietuvos draugų. Tam, kam pasisekė ką nors padaryti, padaryti ką nors dėl mūsų bendros laisvės. Tačiau kam? Galbūt teisingiausia būtų skirti šią premiją šimtams tūkstančių piliečių Rusijoje, kurie vien tik Maskvoje, kaip žinome, sausio 14 d. išėjo į gatves. Tai buvo po to, kai mes sužinojome apie Lietuvos tragediją. Vienais skaičiavimais, tai buvo pusė milijono vien tik Maskvoje, kitais, kuklesniais skaičiavimais, ne mažiau kaip 3–4 tūkst. Štai tikrieji laureatai. Tačiau negalima skirti premijos 300 tūkst. nežinomųjų. Suprantama, kad kažkas ją turi priimti. Taigi man pasisekė. Aš iš tikrųjų turėjau galimybę kažką padaryti dėl „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“, kitų lietuviškų leidinių, padėti, kad jie taptų žinomi pasaulyje. Nereiktų pervertinti šių pasiekimų. Manykime, kad tai mūsų bendra premija, premija, kuri vainikuoja mūsų bendrą kovą už mūsų bendrą laisvę. Priešingu atveju šis apdovanojimas praranda prasmę.

Aš manau, kad tu galėčiau ir baigti savo kalbą. Tačiau leisiu sau išsakyti dar keletą

padrikų replikų apie tai, ką aš manau apie Lietuvos laisvę, apie tai, ką aš dabar išgirdau čia. Lietuva išsilaisvino kovo mėnesį, apie tai buvo aiškiai paskelbta 1990 m. kovą, aš tuo metu buvau čia, Seime, turėjau garbės netgi kalbėti, o rimtai laisvė buvo iškovota 1991 m. sausio mėnesį, – visa tai buvo ankstesnio valstybingumo atkūrimas, laisvo valstybingumo atkūrimas, laisvos šalies, laisvos tautos.

Žinote, meilė yra paprasta ir kartu čia yra daug sunkumų. Mano meilė Lietuvai. Apie tam tikrus sunkumus aš čia ir norėčiau pakalbėti žiūrėdamas į savo draugų veidus. Aš niekada anksčiau niekam nesu sakęs savo tam tikrų miglotų minčių, nesu išsakęs savo miglotų svajonių 1990–1991 m., kai labai aiškiai pasireiškė išsivadavimo procesas Baltijos šalyse. Visų pirma tai buvo Lietuvoje, kuri tuo metu man buvo tikrai labai artima. Čia buvo ir mano draugiškų ryšių, ir mano likimas su ja susijęs. Tuomet manęs nepalikdavo mintys, kuriomis aš pasidalydavau galbūt tik su dviem trimis pačiais artimiausiais draugais. Aš labai džiaugiuosi, kad garsiai jų neišsakaiu, nes dabar suvokiu, kaip smarkiai aš tada klydau. O šios mintys buvo maždaug tokios.

Gerai. Istorinis likimas susiklostė taip, kad pastaruosius metus, kai dar vyravo komunistinė tironija, mes buvome kartu, kaip ir vienoje šalyje. Mes – okupantai ir jūs – okupacijos aukos. Dabar yra vilties įgyti laisvę mums visiems: ir okupuotiems, ir okupantams.

Aš neprisiversdamas kalbu apie save, apie savo vadinamąją tarybinę, sovietinę tautą kaip apie okupantus, nes tai yra rimtas supaprastinimas, jeigu mes manysime, kad okupantai – tik bolševikai. Okupantai – ne tik bolševikai. Okupantai ir tie, kurie leido bolševikams prieš 70 metų ir visus tuos 70 metų ar daugiau kaip pusę amžiaus viešpatuoti tokioje didelėje šalyje. Tai ne teisinė kaltė, tai moralinė, istorinė kaltė, tai kolektyvinė kaltė. Tai visų pirma rusų kaltė, o rusams priklausau ir aš. Visų pirma, rusų, nes jie buvo dauguma, kuri lėmė šalies likimą. Mes leidome sau toleruoti tironiją, dauguma mūsų tą tironiją sveikino. Mes leidome, kad mūsų cerkvės melstųsi ir šlovintų tironiją ir tironą. Aš klausiu, kam tada tarnavo ši cerkvė? Negi Kristui? Taip buvo.

Štai atėjo vilčių metas, 1970–1980 m. Tai tos mintys, kurias aš viešai išsakau pirmą kartą. Aš tada galvojau – šalyje pakvipo laisve. Tai bus ilgas kelias, sunkus kelias ir bus daug išbandymų, galbūt netgi tragiškų išbandymų. Štai Baltijos šalys tuoj tuoj išeis iš Sovietų Sąjungos ir įgis dėl mūsų kaltės prarastą savo valstybingumą. Ar nebūtų geriau, jeigu jos, priešingai, liktų šios valstybės sudėtyje ir taptų mūsų avangardu visiems stengiantis išsilaisvinti? Tai būtų avangardas, nes šiose šalyse dar neužmiršta laisvės atmosfera, jos vis dar išsaugojo savo europietišką esmę. Ir kas, jei ne jos, galėtų išmokyti mus, visus likusius, būti žmonėmis?

Laisvės premijos laureatas Sergejus Kovaliovas Seimo Kovo 11-osios Akto salės tribūnoje

Vilnius, 2012 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Pošaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20120113-085

Dabar aš aiškiai suvokiu, kiek tokie mano samprotavimai buvo nesubrendę ir netgi, pasakyčiau, pavojingi. Aš suprantu, kad paniekintas teisingumas turi būti atkurtas. Aš ir tada sveikinau Baltijos šalių išsivadavimą, tačiau ši mano mintis vis dar buvo manyje. Jos nebuvo galima pasiūlyti savo draugams, ypač iš Baltijos šalių, nes tai galėjo būti tikrai jų sprendimas, niekieno neinspiruotas sprendimas. Tačiau aš dabar suprantu, kad tai buvo naivi ir, manau, kad netgi pavojinga svajonė.

Kas vyksta dabar? Dabar laisva, ne be trūkumų, galbūt ir su rimtais trūkumais, apie kuriuos buvo kalbama iš šios tribūnos, Lietuva žengia nauju europietiškos integracijos keliu. Aš manau, kad tai yra pats viltingiausias, pats būtinausias dabartiniame pasaulyje kelias. Štai kodėl. Laisvė nedaloma. Negali būti tikrosios laisvės nė viename Žemės taške, kai tiek daug kitų teritorijų yra vis dar engiamos arba valdomos tironų arba jos yra pavojingo paklydimo kelyje, kaip tai vyksta musulmonų pasaulyje. Atėjo laikas, kai tautiniai prioritetai yra nepakankami, o kartais netgi pavojingi. Atėjo laikas,

Sergejus Kovaliovas Laisvės gynėjų dienos minėjime Lietuvos Respublikos Seime
Iš kairės: Laisvės premijos laureatas Sergejus Kovaliovas, Europos Parlamento narys Vytautas Landsbergis
ir Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius SJ.
Vilnius, 2012 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20120113-012

kai ypač būtina nauja politinė pasaulio paradigma. Atėjo laikas, kai reikia labai aiškiai pasakyti valdžios atstovams bet kurioje Žemės šalyje: gana meluoti, gana tarti žodžius apie universaliąsias vertybes kaip šamano užkeikimus. Niekas tais užkeikimais nebetiki. Jūs sakote viena, o darote kita. Atėjo laikas veidmainiškiems politikams išrauti šiuos žodžius, atėjo laikas rimtai suvokti šiuos žodžius, šias sąvokas ne kaip užkeikimus, o kaip tikruosius gyvenimo principus.

Baigdamas aš leisiu sau papasakoti tokią gana įdomią istoriją. Neseniai buvau Prancūzijoje, apie tai jau pasakojau žurnalistams. Taigi ten mane priėmė labai daug dėl bendro reikalo padariusi organizacija – Rusijos krikščioniškasis studentų judėjimas. Aš kalbėjau kaip visada apie tą patį, kad laisvė nedaloma, kad dabar kalbama apie globalias sąvokas, apie pilietinę atsakomybę, jau ne apie nacionalinę atsakomybę, o apie globalią, nes mes –

pasaulio piliečiai. Mano kalbos klausėsi pro ausis, jie nenorėjo suvokti to, ką sakiau, jiems tai buvo kaip laukinio kalbėjimai. Atvažiavo kažkoks senukas ir sako į pusiau bepročio panašias kalbas. Manęs paprašė pateikti pavyzdžių. Aš pasakiau – štai pavyzdys. Rugsėjo 24 d. Maskvoje paskirtas naujasis prezidentas, kurį karūnuos kovo mėnesį. Jūs žinote, kuo jis vardu, jūs žinote, kad jis nelegitimus, kaip buvo nelegitimus visus savo aštuoneerius valdymo metus, kaip jo pasekėjas, perėmęs iš jo valdymą, taip pat yra nelegitimus, nes tai vyksta šalyje, kurioje nėra laisvų rinkimų. Negali būti legitimi valdžia, kur nėra tikro teisingumo. Nes jeigu teismas priklausomas nuo politikos, tai visuomenė neturi instrumentų, kuriais galėtų nurodyti valdžiai, kokios valdžios įgaliojimų ribos. Kas tai gali padaryti? Negali būti legitimi valdžia šalyje, kurioje vėl įdiegta cenzūra, dabar kur kas gudresnė, netgi geriau maskuojama negu Sovietų Sąjungoje. Jūs žinote, kad Rusijos valdžia nelegitimi, jūs žinote, kad sąvoka „perėmėjas“ – tai nedemokratiška sąvoka, tai monarchijos sąvoka. Mano sūnus – mano perėmėjas, jeigu aš karūnuotas, o prezidentas savo įgaliojimų perėmėjo neturi, negali tokio būti. Taip gali būti, jeigu toks atsiranda tik per aišką skaidrią politinę konkurenciją. Jūs visa tai žinote. Dabar pasakykite, kas iš jūsų politinių lyderių nepasveikins pono V. Putino, kai jis kovo mėnesį bus išrinktas? Pasakykite, kas bus tas žmogus? Atsistojo vienas iš klausytojų, nustebeš, truputį pasipiktinęs skėščiojo rankomis ir pasakė: bet juk tai protokolo reikalavimai. Štai ir esmė. Jums svarbiausia universali vertybė – protokolas, ir tada nereikia kalbėti apie tai, kad žmogaus teisės yra pagrindinės universaliosios vertybės šalyse, kurioms jūs atstovaujate.

Tai truputį supaprastintas, galbūt juokingas epizodas, tačiau, mano nuomone, jis iliustruoja tai, apie ką šiandien bandžiau kalbėti. Būtų gerai mums visiems siekti atsakyti protokolo ir nemeluoti, kai to reikalauja protokolas. Ačiū už dėmesį.

Laisvės premijos laureatas Sergejus Kovaliovas

Suimtas mokslininkas Sergejus Kovaliovas yra biologijos mokslų daktaras. Jis yra mano artimas bičiulis. Tai didelės, tyros ir tvirtos dvasios, begalinio altruizmo vyras. S. Kovaliovo, gabaus ir talentingo asmens, gyvenimas daugelį metų buvo skirtas žmogaus teisių gynimui, kovai už beteisiskumo kėlimą aikštėn. Jis nuo pat pradžių buvo Žmogaus teisių gynimo iniciatyvinės grupės narys, „Amnesty International“ tarybinės grupės narys, pagrindinių kovos už žmogaus teises mūsų šalyje kryptį nustatančių dokumentų bendraautoris ir autorius.

Andrejus Sacharovas, Nobelio premijos laureatas,
SSRS disidentas ir žmogaus teisių gynėjas

Rusijos disidentas ir politikas, žmogaus teisių gynėjas Sergejus Adamovičius Kovaliovas gimė 1930 m. kovo 2 d. Seredyna Budos mieste (Sumų sr., Ukraina). 1954 m. baigė Maskvos valstybinio M. V. Lomonosovo universiteto Biologijos fakultetą, įgijo biofiziko specialybę (biologijos mokslų kandidatas, 1964 m.). Nuo 1968 m. Sergejus Kovaliovas aktyviai įsitraukė į žmogaus teisių gynimo judėjimą SSRS. 1969 m. gegužės mėn. tapo Žmogaus teisių gynimo SSRS iniciatyvinės grupės – pirmosios šalyje nepriklausomos visuomeninės žmogaus teisių gynimo asociacijos – nariu. Sergejus Kovaliovo būdą kovojant už žmogaus teises puikiai atskleidžia šios eilutės: „Žmogaus teisių gynimas Sergejui Kovaliovui – natūrali mokslinės veiklos tąsa: mokslininkas negali susitaikyti su informacijos laisvės nebuvimu, prievartiniu įsitikinimų viendiniu, su melu. Savo visuomeninėje veikloje Sergejus Kovaliovas laikosi tų pačių principų, kaip ir moksle: visų faktų žinojimas, atsakingumas už jų tikslų pateikimą, pagrįstos išvados. Taip pat atvirumas ir viešumas.“ (Iš Žmogaus teisių gynimo SSRS iniciatyvinės grupės 52 narių Maskvoje pareiškimo dėl Sergejaus Kovaliovo suėmimo 1974 m.). Sergejus Kovaliovas su bendražygiais parengė arba pasirašė daug dokumentų dėl žmogaus teisių pažeidimų Sovietų Sąjungoje. Aktyviai prisidėjo prie pagrindžio spaudos leidybos ir platinimo. Nuo 1971 m. – vienas iš pagrindinių nelegalaus savilaidos biuletenio „Einamųjų įvykių kronika“ – spausdinimo mašinėle dauginto žmogaus teisių Sovietų Sąjungoje informacinio leidinio – leidėjų. Faktų apie žmogaus teisių pažeidimus viešinimo veikla Maskvoje sudomino ir Lietuvos disidentus. 1971 m. rudenį Sergejus Kovaliovas su mūsų šalies laisvės kovotojais aptarė galimybes nuolat teikti

Laisvės premijos laureatas Sergejus Kovaliovas Lietuvos Respublikos Seimo rūmuose
Vilnius, 2012 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-080-S20120112-004

2011 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS SERGEJUS KOVALIOVAS

informaciją apie žmogaus teisių pažeidimus Lietuvoje. Maskvoje Sergejus Kovaliovas susitikdavo ir bendradarbiavo su Lietuvos disidentais Nijole Sadūnaite, Petru Plumpa, Sigitu Tamkevičiumi ir kitais. Aktyvus bendradarbiavimas su Lietuvos laisvės kovotojais tęsėsi iki pat sovietų imperijos žlugimo, Lietuvai atkuriant Nepriklausomybę ir ją ginant. Žmogaus teisių gynėjas mūsų šalies gyvenimu nuoširdžiai domėjosi. Kreipdamasis į mūsų šalies žmones Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 20-ųjų metinių minėjime Seime, žymusis Rusijos žmogaus teisių gynėjas pirmiausia pasveikino savo kovų draugus: „Tiesiai prieš mane sėdi mano draugas Balys Gajauskas, ir man didžiulė garbė buvo sėdėti kalėjime, kuriame kalėjo jis. Aš negaliu neprisiminti savo Lietuvos draugų – Jono Kadžionio ir daugelio daugelio kitų. Aš turiu omenyje ir miško brolius, partizanus, aš turiu omenyje ir vėlesnio meto disidentus, aš turiu omenyje ir „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ leidėjus ir autorius. Man, vienam iš „Einamųjų įvykių kronikos“ redaktorių, buvo didžiulė garbė bendradarbiauti su jais. Su Sigitu Tamkevičiumi, su Petru Plumpa, su Nijole Sadūnaite ir su jau amžinąjį atilsį Juozu Zdebskiu bei dalyvaujančiu čia ponu Alfonsu Svarinsku. Jeigu lietuvių tauta nebūtų turėjusi šių garbingų žmonių, galiu jus patikinti, nebūtų ir Sąjūdžio. Ir greičiausiai nebūtų to istorinio sprendimo 1990 m. kovo 11-ąją. Ir štai kodėl man iš tikrųjų didžiulė garbė būti šių garbingų žmonių draugu.“ „Einamųjų įvykių kronikoje“ buvo skelbiama ir apie lageriuose kalinamus lietuvius, tikinčiųjų persekiojimą, žmogaus teisių pažeidimus bei priešinimąsi valdžios veiksams Lietuvoje, nuo 1972 m. pranešama apie naujus „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ numerius. Sergejus Kovaliovas taip pat prisidėjo prie „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ platinimo, jo pastangomis leidinys buvo perduodamas į Vakarų. 1974 m. gruodžio 28 d. Sergejus Kovaliovas buvo suimtas, apkaltintas antisovietine propaganda ir agitacija ir teisiamas Vilniuje. 1975 m. gruodžio mėn. teismas jam skyrė 7 metus laisvės atėmimo, bausmę atliekant griežtojo režimo lageryje, ir 3 metus tremties. Bausmę Sergejus Kovaliovas atliko Skalno lageriuose (Permė) ir Čistopolio kalėjime, vėliau buvo ištremtas į Kolymą. Kartu su Sergejumi Kovaliovu tremtyje kalėjęs jo bendražygis Petras Plumpa (2023 metų Laisvės premijos laureatas) teigia: „Pagrindinis Sergejaus Kovaliovo filosofijos principas – neginkluota, neprievartinė ir nepogrindinė veikla, o žmogaus teisių gynimas. Jis teigė, kad žmogaus teisės yra tiltas tarp Dievo ir žmogaus. Galima sakyti, kad žmogaus teisių gynimas yra Sergejaus Kovaliovo religija. Suvaržyto, pažeminto, išniekinto, žmogaus žodžio, minties ir veiklos teisių atkūrimas yra religinis veiksmas, leidžiantis žmogui suartėti su Dievu. Ir ši veikla būtinai turi būti vieša.“ 1987 m. jam buvo leista grįžti į Maskvą. Grįžęs į

Sergejaus Kovaliovo nuotrauka, daryta Lietuvos SSR valstybės saugumo komiteto (KGB) tardymo izoliatoriuje Vilnius, 1974 m. gruodžio mėn. | Fotografas nenustatytas
Lietuvos ypatingasis archyvas. F. K-1, ap. 58, b. 47684/3, t. 1, l. 180

Lietuvių, estų ir rusų disidentai – būsimoji Maskvos ir Lietuvos Helsinkio grupių nariai – Sergejaus Kovaliovo teismo dieną Vilniuje

Iš kairės: 5-as – Jurijus Golfandas, 6-as – Jurijus Orlovas, 7-a – Gema Stanelytė, 9-as – Mečislovas Jurevičius, 10-as – Martas Niklus, 11-as – Andrejus Sacharovas, 13-as – Jefremas Jankelevičius, 14-as – Eitanas Finkelšteinas.
Vilnius, 1975 m. gruodžio 9–12 d. | Fotografas nenustatytas
LGRTC Okupacijų ir laisvės kovų muziejus. RF1335

2011 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS SERGEJUS KOVALIOVAS

sostinę, žmogaus teisių gynėjas vėl ėmėsi visuomeninės veiklos: Andrejaus Sacharovo rekomenduotas tapo vienu iš Žmogaus teisių projekto grupės prie Tarptautinio žmogijos išgyvenimo ir plėtros fondo (vėliau – Rusijos ir Amerikos žmogaus teisių grupė) pirmininkų, buvo Tarptautinio humanitarinio seminaro organizacinio komiteto narys (1987 m. gruodžio mėn.), dalyvavo kuriant spaudos klubą „Glasnost“, organizacijos „Memorial“ steigiamajame suvažiavime (1990 m. tapo vienu iš jos pirmininkų). Tuo pačiu metu Sergejus Kovaliovas tapo Maskvos Helsinkio grupės nariu. Būdamas kartu su Lietuva 1990 m. kovo 11-ąją, Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo posėdyje žmogaus teisių gynėjas iš 50 metų trukusios okupacijos į laisvę einančios Lietuvos veiksmus pavadino stebuklu. „Šiandieninis atvykimas man asmeniškai labai džiugus, nes mes visi kartu su džiaugsmu išgyvename naują stebuklą. Stebuklas vyksta. Tą stebuklą jūs darote savo rankomis, ir aš džiaugiuosi, kad galiu jus pasveikinti. Žiūrėkime į ateitį su viltimi, su optimizmu. Jūsų laisvė – mūsų laisvė“, – pabrėžė Sergejus Kovaliovas.

Aktyvią Sergejaus Kovaliovo paramą Lietuva jautė ir itin sunkiomis 1991-ųjų akimirkomis. „Iš dalies mano šalies, mano tautos garbei turiu pasakyti, kad tą kruvinąjį 1991-ųjų sausį Maskvos gatvėse kitą dieną, sausio 14-ąją, išėjo į gatves maskviečių minios. Ir šie šimtas tūkstančių, bent jau šimtas tūkstančių maskviečių, užkirto kelią tolesniam smurtui Vilniuje, taip pat, beje, Rygoje ir Taline. Ir tai nėra vienintelis stebuklas, įvykęs mano šalyje. Dar vienas jų įvyko tų pačių metų rugpjūčio mėnesį.“ Nuo 1990 m. Sergejus Kovaliovas įsitraukė į aktyvią politinę veiklą, ėjo įvairias pareigas, susijusias su žmogaus teisių apsauga, Rusijos Federacijos Valstybės Dūmoje, Prezidento taryboje: 1990–1993 m. buvo Rusijos liaudies deputatų suvažiavimo deputatas, Rusijos Federacijos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo narys, 1993–2003 m. – Rusijos Valstybės Dūmos deputatas, 1996–2003 m. atstovavo Rusijai Europos Tarybos Parlamentinėje Asamblėjoje. 1990–1993 m. – Rusijos Federacijos Aukščiausiosios Tarybos Žmogaus teisių komiteto, 1993–1996 m. Žmogaus teisių komisijos prie Rusijos prezidento pirmininkas.

1993 m. aktyviai dalyvavo kuriant judėjimą, po to ir partiją „Rusijos pasirinkimas“ (vėliau – „Rusijos demokratinis pasirinkimas“). Sergejus Kovaliovas – vienas iš 1991 m. sausio mėn. pasirašytos Rusijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos autorių. Dar vienas svarbus Sergejaus Kovaliovo ginamų vertybių aspektas – visuotinė pagarba žmogaus teisėms. Sergejus Kovaliovas aštriai kritikavo Rusijos valdžios veiksmus Čėčenijoje. Nuo pirmųjų karo dienų jis dirbo karo veiksmų rajonuose. Sergejus Kovaliovas ir jo bendražygiai atliko lemiamą vaidmenį 1995 m. birželio mėn. gelbstint įkautus Budionovske. 1996 m. Sergejus Kovaliovas įkūrė naują visuomeninę organizaciją – Žmogaus

Sergejus Kovaliovas su žmona Liudmila ir dukra Varvara trentyje Kolymoje
1982 m. kovo mėn. | Fotografas nenustatytas
LGGRTC Okupacijų ir laisvės kovų muziejus. R-P313

2011 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS SERGEJUS KOVALIOVAS

Antisovietinės pogrindinės spaudos platintojai – Sergejus Kovaliovas
ir vienuolė Nijolė Sadūnaitė susitikime su Lietuvos visuomene
Vilnius, 2005 m. gruodžio 13 d. | Fotografas Andrius Petrulevičius
Andriaus Petrulevičiaus asmeninis archyvas

Laisvės premijos laureatas Sergejus Kovaliovas ir disidentas, politinis kalinys Antanas Terleckas
Tuskulėnų rimties parko memorialiniame komplekse
Vilnius, 2012 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20120113-012

teisių institutą. 2008 m. pasmerkė Rusijos agresiją prieš Gruziją, o 2014 m. – Rusijos įvykdytą Krymo aneksiją.

Sergejus Kovaliovas yra daugelio tarptautinių žmogaus teisių gynimo premijų laureatas: Europos Tarybos žmogaus teisių premijos (1995 m.), Niurnbergo žmogaus teisių premijos (1995 m.), Tarptautinės žmogaus teisių lygos premijos (1996 m.), Norvegijos Helsinkio komiteto žmogaus teisių premijos (1996 m.), Jungtinių Amerikos Valstijų žmogaus teisių gynimo organizacijos „Laisvės namai“ apdovanojimo, Kenedžio premijos (2000 m.), Ičkerijos Čečėnų Respublikos Garbės riterio ordino (atsisakė priimti apdovanojimą iki Čečėnijos karo pabaigos, ordinas įteiktas 1997 m. sausio mėn.) ir kt. 1992 m. jam įteiktas Sausio 13-osios atminimo medalis, 1999 m. – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro didysis kryžius. Sulaukęs 91-erių metų, S. Kovaliovas mirė Maskvoje 2021 m. rugpjūčio 9 d.

Antanas Terleckas kalba
1987 m. mitingo prie poeto
Adomo Mickevičiaus paminklo
20-ųjų metinių minėjime
Vilnius, 2007 m. rugpjūčio 23 d.
Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas.
X-180-S20070823-013

2012 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS ANTANAS TERLECKAS

Antanas Terleckas (1928–2023) – vienas žymiausių Lietuvos neginkluoto pasipriešinimo dalyvių, politinis kalinys, kalintas 1958–1960, 1973, 1980–1982 m., išstremtas 1982–1987 metais. 1978 metais įkūrė Lietuvos laisvės lygą ir jai vadovavo, inicijavo Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumą ir parašų rinkimą, leido pogrindinės spaudos leidinius „Laisvės šauklys“ ir „Vytis“, buvo pirmojo nesankcionuoto 1987 m. rugpjūčio 23 d. mitingo prie Adomo Mickevičiaus paminklo organizatorius, 1989 m. Gotlando komunikato signataras.

Laisvės premijų komisijos pirmininko Petro Auštrevičiaus kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2012 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2013 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Gerbiamieji esami ir buvusieji Lietuvos valstybės vadovai, gerbiamieji Sausio 13-osios žuvusiųjų artimieji, gerbiamieji signatarai ir Seimo nariai, mielieji svečiai, gerbiamasis Antanai Terleckai, ponios ir ponai!

Pagerbdami 1991 m. sausio 13-osios aukas ir nukentėjusiuosius, įprasminame lietuvių tautos pergalę prieš prievartą ir istorinę neteisę. Tai niekada nesusitaikiosios su priverstine jėga visuomenės pergalė prieš jai dvasiškai ir politiškai svetimą sistemą, kuri visomis išgalėmis stengėsi išrauti istorinę atmintį, tradicijas ir prigimtinės vertybes.

1991 m. sausio 13-osios įvykiai įrodė, kad neginkluoti Lietuvos žmonės yra pernelyg stiprūs, kad juos įveiktų didžiausia tuo metu pasaulio karinė jėga. Nuoširdus ir tikras daugelio pasaulio žmonių tuometis solidarumas su Lietuva yra nepamirštas visos žmonijos kovos už laisvę istorijos puslapis.

Lietuva dėl nenuilstamos kovos už savo laisvę ir nepriklausomybės įtvirtinimo tapo vienu ryškiausių demokratijų ir laisvės simboliu. Tuo Lietuva patvirtino, kad ji nėra tiesiog dar viena laisvės „vartotoja“, nuolankiai dėkojanti susiklosčiusioms istorinėms aplinkybėms ar atsitiktiniams įvykiams.

Suprasdamas savo istorinę atsakomybę tęsti pradėtus darbus ir bendrą Rytų ir Vidurio Europos ateitį, skatindamas tolesnę demokratijos ir žmogaus teisių plėtrą bei valstybingumo stiprinimą, Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Laisvės premijos įstatymą.

Laisvės premijų komisijai renkant 2012 metų Laisvės premijos laureatą abejonių nekilo.

Lietuvos Respublikos Seimas 2012 m. lapkričio 8 d. nutarimu skelbia: paskirti 2012 metų Laisvės premiją kovotojui už Lietuvos laisvę ir žmogaus teises, aktyviam Lietuvos neginkluoto pasipriešinimo dalyviui, politiniam kaliniui, Lietuvos laisvės lygos įkūrėjui ir vadovui, Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumo iniciatoriui, pagrindinės spaudos leidėjui Antanui Terleckui.

Gerbiamasis Antanas Terleckas yra ilgalaikės ir sunkios, tačiau itin prasmingos neginkluotos kovos už Lietuvos laisvę simbolis ir gyvosios istorijos pamoka mums visiems. Apie šį išskirtinai tvirtos dvasios ir ypatingo darbštumo žmogų galima kalbėti

Laisvės premijos įteikimo ceremonija Seimo Kovo 11-osios Akto salėje

Tribūnoje – Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko pavaduotojas,

Laisvės premijų komisijos pirmininkas Petras Auštrevičius.

Vilnius, 2013 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20130113-021

ilgai, tik žinau, kad Antanas Terleckas nemėgsta liaupsių. Jis – atviro ir kieto žodžio žmogus, kuris nuo pat pradžios atmetė „taikos“ sutartį su sovietiniu režimu. Tie įžadai niekada nebuvo sulaužyti. Jis liko anuometės „sistemos“ priešiu, nes Lietuvos laisvė ir nepriklausomybė buvo aukščiau už viską, netgi asmeninį saugumą ir gerovę.

Nenuilstantis pogrindinės spaudos leidėjas, ne kartą kalintas ir nuolatos represinių struktūrų nuožmiai persekiojamas, 1978 m. vasarą Antanas Terleckas su bendraminčiais įkūrė Lietuvos laisvės lygą, kurios tikslas buvo nepriklausomos Lietuvos sukūrimas.

Pats Antanas Terleckas svarbiausiu rezistencinės veiklos darbu įvardija 1979 m. rugpjūčio 23 d. kartu su bendraminčiais pasirašytą ir pasaulyje išplatintą Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumą, kuriuo raginta likviduoti Molotovo–Ribentropo pakto pasekmes Baltijos valstybėms, t. y. okupaciją. Memorandumą, kurio iniciatorius ir buvo Antanas Terleckas, pasirašė 35 lietuviai, 6 latviai ir 4 estai, jį savo parašais patvirtino žymūs rusų disidentai.

Memorandumo paskelbimas tapo rimtu iššūkiu sovietinei sistemai ir jos ideologams. Šis memorandumas paskatino 1983 m. sausio 13 d. paskelbti rezoliuciją dėl padėties Estijoje,

Latvijoje ir Lietuvoje. Šį memorandumą paskelbė Europos Parlamentas. Šiandien minime šio svarbaus politinio dokumento 30-metį, žymintį mūsų nelengvą kelią į nepriklausomybę. 1983 m. Europos Parlamento nutarimas numatė perduoti Baltijos valstybių klausimą svarstyti Jungtinių Tautų Dekolonizacijos komisijai ir skatino šių tautų padėtį svarstyti visose konferencijose, kur bus aptariamas Helsinkio baigiamojo akto įgyvendinimas.

Esu tikras, kad 1983 m. sausio 13 d. Europos Parlamento nutarimas dėl padėties Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje yra vertas atskiro Lietuvos Seimo paminėjimo.

Antano Terlecko veikla parengiant Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumą neliko KGB nepastebėta. 1979 m. spalio mėnesį jis nuteisiamas trejiems metams lagerio ir ketveriems metams tremties, kalėjo Urale, ketverius metus praleido tremtyje Magadano srityje. Tremties vieta vietinių kalba reiškia šalčio ir tamsos buveinę, sovietinės valdžios ji buvo apdairiai parinkta nepaklusniųjų kitaminčių perauklėjimui.

Kalbant apie tai, norisi prisiminti Nobelio taikos premijos laureato Nelsono Mandelos žodžius: „Niekur nėra lengvo kelio į laisvę ir daugelis mūsų privalės vėl ir vėl pereiti mirties šešėlio slėnį, kol atsidsursime savo svajonių viršukalnėje.“

Rezistencinės veiklos laikotarpiu Antanas Terleckas palaikė glaudžius ryšius (vienu metu kalėjo tame pačiame kalėjime) su Sergejumi Kovaliovu – pirmuoju Laisvės premijos laureatu, Andrejumi Sacharovu ir Jelena Bonner ir daugeliu kitų tuometinės SSRS kovotojų už žmogaus teises.

Grįžęs iš tremties, ponas Antanas Terleckas iš karto vėl aktyviai įsitraukė į politinę veiklą. 1987 m. rugpjūčio 23 d. Laisvės lygos prie Adomo Mickevičiaus paminklo Vilniuje organizuotas mitingas tapo dar vienu sovietinės imperijos griovimo darbu ir Sąjūdžio atsiradimo priešaušriu.

Bendražygiai, paprašyti apibūdinti Antaną Terlecką, pažymi, kad tai nenuilstantis, tvirtas, niekada nepasidavęs ir, kaip jis pats save vadina, „neokupuotas“ kovotojas už neišduotus laisvės ir nepriklausomybės principus.

Būtų sunku surasti geresnę Antano Terlecko gyvenimo moto apibūdinimą nei viena ištrauka iš jo daugybės laiškų mylimai žmonai, parašyto prieš 30 metų (1983 m. sausio 18 d.) esant tolimoje tremtyje: „Dėl mano sveikatos nesirūpinkit. Esu stiprus tiek fiziškai, tiek dvasiškai. Vergo iš manęs nepadarys.“

Laisva, nepriklausoma ir demokratiška Lietuva, tokia, kurią jūs, gerbiamasis Antanai Terleckai, siekėte sukurti, šiandien lenkia galvą prieš jus ir sako ačiū.

Ponios ir ponai, leiskite visų mūsų vardu nuoširdžiai pasveikinti gerbiamąjį Antaną Terlecką su 2012 metų Laisvės premijos apdovanojimu. Dėkoju už dėmesį.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Vydas Gedvilas
įteikia Laisvės statulėlę Antanui Terleckui
Vilnius, 2013 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. 201301-13_OP002

Laisvės premijos laureatą Antaną Terlecką sveikina
Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė
Vilnius, 2013 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-s20130113-015

Laisvės premijos laureato Antano Terlecko kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2012 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2013 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Gerbiamoji Lietuvos Respublikos Prezidente, gerbiamieji ponios ir ponai! Susirinkome į šiuos istorinius rūmus paminėti mūsų tautai tragiškų įvykių. Širdingai dėkoju Lietuvos Respublikos Seimui, nusprendusiam ta proga įteikti man garbingą Laisvės premiją. Šios premijos įteikimą suprantu kaip Lietuvos laisvės lygos įvertinimą, ne tik mano paties, bet visų Lietuvos laisvės lygos narių – gyvųjų ir jau išėjusiųjų – veiklos. Vengdami okupacinės valdžios represijų mes nefiksavome narystės, bet kartu kovojome už laisvę. Dėkoju visiems kovos draugams, laikiusiems save Lietuvos laisvės lygos nariais.

Taip pat norėčiau, kad šioje šventėje dalyvautų pati artimiausia, ištikimiausia mano bendražygė, geriausia patarėja, kasdieninis ramstis visuose varguose – mano žmona Elena Terleckienė... Deja, jos nėra. Nėbėra ir Vlado Šakalio, nuostabų humoro jausmą turėjusio žmogaus, įveikusio geležinę SSRS–Suomijos sieną ir pasiekusio Švediją. Nėbėra Jono Pratusėvičiaus, kuris, būdamas 15 metų, išėjo kovoti su pavergėjais, o suimtas iškalėjo 14 metų. Nėra buvusio tremtinio Jono Gelažiaus ir daugelio, daugelio kitų.

Laisvę visada lydi meilė, tikėjimas, viltis, auka ar atsakomybė. Magišką žodžio „laisvė“ reikšmę supratau iš savo tėvo, mažžemio valstiečio, Pirmojo pasaulinio karo suluošinto kareivio, žodžių, ištartų tuoj po 1945 m. gegužės 9 d.: „Aik, sūnau, bolševikų mušti.“

Mūsų apylinkėse masiškai trėmė pačius neturtingiausius valstiečius, jų mažus vaikus. Taip buvo sėjama baimė, kad tokio likimo sulauks bet kuris. Reikalauta visiško nusizėminimo, visiško paklusnumo. Taigi tėvuko paragintas nutariau tapti partizanų, tačiau manęs miško broliai nepriėmė, buvau per jaunas. Jų vadas per mano draugo brolių partizaną B. Avižienį patarė man, septyniolikmečiui, rinktis ne šautuvą, bet knygas ir pasakė: „Jeigu vaikai žus, neliks mūsų tautos.“

Krivasalio vyrai išėjo į mišką 1944 m. rudenį. Kartu su Šiškinių ir kitų apylinkių kaimų vyrais krivasališkiai kovėsi su reguliariaja NKVD kariuomene garsiajame 1945 m. kovo 11–12 d. Kiauneliškio mūšyje Labanoro girioje. Mūšis baigėsi, kai apsupti NKVD kareivių paskutiniai likę septyni gyvi partizanai susisprogdino bunkeryje. Žuvo 82 vyrai, tarp jų keli mano draugai, kai kurie jaunesni už mane. Tame mūšyje į čekistų rankas pateko sunkiai sužeistas mokyklos draugas L. Malakauskas. Tai buvo vienas didžiausių

Seimo Kovo 11-osios Akto salės tribūnoje – Laisvės premijos laureatas Antanas Terleckas
Vilnius, 2013 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-s20130113-016

mūšių tuometinio ginkluoto pasipriešinimo istorijoje. Krivasalyje kare po karo neliko šaukiamojo amžiaus vyrų. Lietuvos partizanai geriau rinkosi mirtį negu vergiją. Jų kova ir žūtis man yra herojiškumo pavyzdys. Ypač nelengvomis akimirkomis prisiminimai apie jų kovą man padėdavo nepalūžti, išgyventi. Lietuvos partizanai ir jų motinos labiausiai verti Laisvės premijos.

Apie 1953 m. partizaninis karas buvo nuslopintas. Tačiau ne amžini ir tironai. Nužengė į pragarą J. Stalino vėlė. Atėjo kiti laikai, bet išliko ta pati svetimųjų primesta sovietinė tvarka, nors ir truputį liberalesnė... Chruščiovinė, brežnevinė ir kitokiais vardais besivadinti valdžia veikė mūsų tautos protus ir dvasią, siekė pavergti ne tik kūną, bet ir sielą, pratino prie vergovės mūsų vaikus. Priešinausi tam, todėl daugiau kaip vienuolika metų praleidau sovietiniuose lageriuose, kalėjimuose, tremtyje. Prisimenu paskutinį savo atsisveikinimą su Motina 1979 m. spalio viduryje. Ji prašė: „Untaniuk, nelįsk tu kalaiman. Palauk, kol aš numirsiu.“

Mane areštavo spalio 30 d., o Motiną amžinybė pasikvietė kitų metų vasario 19 d.

Sovietmečiu dažnas klausdavo manęs: „Kam tau to reikia? Gyventum sau ramiai, kaip dauguma. Tereikia tik prisitaikyti...“ Net Atgimimo metu LKP CK sekretorius klausė tautos: kas gi gins Lietuvą, jei išeis sovietų armija?

Štai esu prieš jus Nepriklausomos Lietuvos Seimo tribūnoje ir manau, kad laisvės kovų prasmė aiški kiekvienam. Kartais išgirstu klausimą: ar už tokią Lietuvą kovojome? Ir sau, ir kitiems atsakau: svarbu pasvėrus labai sunkias valstybės kūrimosi aplinkybes įvertinti tai, ką turime, nenusivilti ir žengti pirmyn. Netikėti Lietuvos ateitimi tolygu pasmerkti tautą nebūčiai, perbraukti mūsų senolių gyvenimus. Visagalys už tai mums nedovanotų.

Prisimenu sovietmetį, kai 1985 m. liepos 30 d. buvau laikinai paleistas iš tremties į tėviškę palaidoti mirusio brolio Jono. Į pačias laidotuves nespėjau, nes kelionėje buvau tyčia užlaikytas. Pasimeldžiau tik prie jo kapo. Netrukus atėjo laikas grįžti į „saulėtą“ Magadano sritį. Laukė dvi baisios, šaltos žiemos... Norėdamas nusipirkti bilietus, ne kartą išstovėdavau pusdienį „Aerofloto“ kasų eilėje ir kiekvieną kartą sužinodavau, kad bilietų į Magadaną vis nėra ir nėra. Tuo pačiu metu buvau spaudžiamas milicijos, kodėl negrįžtu į tremtį. Už tai buvo grasinama nauja byla. Čekistų užsuktą beprotybės karuselę baigė pati KGB, jos kapitonas Antanas Bimbiris tarė: „Nevaidink didvyrio! Galėtum pasilikti Lietuvoje. Už tai tau tereikėtų skleisti nuomonę, kad beprasmiška kovoti su tokia galinga valstybe kaip Sovietų Sąjunga. Mes nereikalaujame nei formalaus prašymo, nei slapyvardžio...“

Atsisakiau tokio pasiūlymo ir greitai vėl atsidūriau tremtyje. Manau, kad ne vienas tuo metu sulaukė panašių siūlymų... Ar visi jų atsisakė? Nežinau... Manau, kad su daugeliu jų mes šiandien prasilenkiame gatvėje, nors jų nepažįstame.

Nevilties, beprasmybės, menkavertiškumo nuotaikų tikrai daug. Ar tai ne jų veiklos rezultatas, kad Lietuvoje patriotizmas paverstas vos ne keiksmožodžiu? Nedrįstame ištarti žodžio „Tėvynė“. Sovietmečiu pripratome prie sąvokų „kraštas“, „respublika“, „šalis“, „brangūs Lietuvos žmonės“. Tada buvome verčiami traukti dainą „Ir platus gi kraštas mūs gimtasis“. Bet dabar kiti laikai. Jaunimas net nežino tokios dainos... Būtų pats laikas eteryje dažniau girdėti žodžius: „Tėvynė“, „Lietuva“, „valstybė“, „tautiečiai“, „Lietuvos piliečiai“. Juk sinoptikų pranašaujama saulė gali nušvisti ir čia, ne tik respublikoje, šalyje ar krašte. Saulei šviečiant lengviau prisiminsime, kad turime valstybę. Gal šviesoje išnyks poreikis mėgautis įvairiausiai neviltį keliančiais negatyviais dalykais, gal mieliau žavėsimes kūrybingais tautiečiais, Lietuvos patriotais, gyvenimą teigiančiomis naujienomis, gal suprasime, kad aplinkiniai nėra tokie pikti ir blogi. Suprasime, kad Tautos išrinktieji yra mūsų pačių atspindys. Netepliosime, nedaužysime veidrodžių. Šukuodamiesi prieš veidrodį pamąstysime, kokius atstovus norime išsirinkti. Gal tada neatrodys, kad tik kitur gali būti gerai? Norėsim gyventi čia ir dabar...

Atkurtoje valstybėje gyvename tik dvidešimt trečius metus. Okupacija iškreipė mūsų sąmonę ir moralę. Reikia visų mūsų pastangų, psichologų, psichiatrų, sociologų, istorikų, filosofų pagalbos, kad galėtume išsitiesti. Tik po nuoširdaus, o ne simuliacinio, kolaborantų ir jų pasekėjų atgailavimo galima pasiekti tautos santarvę. Tik tada mes taptume bendruomene, gebančia dorai valdyti valstybę. Gal įvyks stebuklas ir kuris nors buvusysis, pasislėpęs po naujais skambiais partijų pavadinimais, išdrįs pakviesti savo draugus visuotiniam simboliniam apsisavimui?

Dar 1926 m. profesorius Stasys Šalkauskis, savo straipsnyje „Lietuvių tautos ugdymo uždaviniai“ kalbėdamas apie gerąsias lietuvių valstiečio savybes, sielojosi ir dėl blogųjų. Išmintį lietuvis kartais supranta kaip atsargumą, atsisakymą nuo drąsių sumanymų ir ateities perspektyvos. Buvęs baudžiauninkas linkęs lenktis prieš jėgą ir turtą ir grasinti silpnesniams, kai yra pats įgavęs galios ar pralobęs.

Filosofas kalbėjo ir apie inteligentijos, išsilavinimą gavusios Rusijoje, savybes. Tokie inteligentai užaugo nuolatinėje opozicijoje valdžiai. Jie užsikrėtė nihilizmu, savo kultūros ar tradicijos neigimu...

Prisimenu kitos asmenybės mintis. Pasaulyje savo šedevrais išgarsėjęs čerkesų kilmės Rusijos kino režisierius Aleksandras Sokurovas, analizuodamas pasaulio diktatūrų prie-

žastis, teigė, kad didžiausias demokratijos priešas – žmonių noras paklusti. Daugumai tai patogiausia. Taip nusikratome atsakomybės naštos. Žmonės nieko taip nebijo, kaip atsakomybės. Ypač atsakomybės už savo valstybę. Ačiū Dievui, diktatorių mes neturime. Tačiau žmonių su labai didelėmis ambicijomis apstu. Neauginkime oligarchų. Būkime atsakingi ir visuomeniškai aktyvūs, rodykime pavyzdį jaunimui. Dažnai elgiamės priešingai... Imame dusinti bet kokią teigiamą iniciatyvą.

Kaune keliamos bylos vaikams už kreida užrašytą šūkį „Tiesos“. Nejau taip bijome šio žodžio, kad pradėjome kovoti su vaikais? Dar neseniai guodėmės, kad mūsų inteligentai neaktyvūs. Lyg tyčia atsirado tokių, turinčių ką tautai pasakyti ir norinčių tai pasakyti. Tik kalbėti nebuvo kur. Televizijos kanaluose neatsirado vietos.

Užtenka vietos gąsdinimams, šokiams, netikroms nuotakoms, greitųjų kreditų reklamoms, kurios kvailina piliečius ar net priverčia bėgti iš Lietuvos. TV ekranai užteršti visokiais senais ir naujais rusiško imperializmo kalambūrais: po ilgos pertraukos mums vėl peršamas naftalininis Štirlicas ar panašūs į jį dabartiniai supermenai, ginantys Maskvos interesus Baltijos jūroje. Taip tautos problemoms vietos ir nelieka.

Taigi norintys prabilti garbūs žmonės pasirinko gatvę, bet ir ten, pasirodo, negalima. Ne tik negalima, bet ir griežtai draudžiama. Kas žino, gal buvę signatarai su buvusiais ministrais pradės valstybę griauti.

O juk visiems aišku: jei įstatymas varžo teigiamas pilietines iniciatyvas, vadinasi, toks įstatymas paseno, jį reikia keisti, o ne taisyti žmones po teismus.

1957 m. buvau teisiamas už tai, kad neva dalyvavau kuriant pagrindinę organizaciją „Nacionalinis liaudies frontas“. Iš tiesų buvo tik užsiminta apie jos kūrimą. Aš atsisakiau dalyvauti. Tai nesutrukdė nuteisti mane ketveriems metams. Norėčiau, kad tokios bylos būtų pamirštos kartu su sovietmečiu.

Deja, savo absurdiškumu į manąją labai panaši Eglės Kusaitės byla. Rusijos propaganda tvirtina, kad būtent Baltijos ir Lenkijos valstybėse netrukdomai rengiami teroristai. Tokius mitus kurdami Maskvos ideologai rado draugų Lietuvoje, ir dar kokio rango! Už mūsų mokesčių mokėtojų pinigus griebtasi teroristinės veiklos imitacijos... Išprovokuojama jauna, menką gyvenimo patirtį turinti mergina. Toliau įvykiai rutuliojasi taip, kad kyla pavojus, jog paašikės sumanyto spektaklio absurdas.

Keiščiausia, kad šiame teatre kai kurios struktūros savo vaidmenis atlieka kartu su pasaulyje susikompromitavusia, ne vieno teroristinio akto organizatore garsiąja Rusijos FSB. Absurdiškiausia, kad spektaklis vyksta Lietuvos, Europos Sąjungos ir NATO narės, teroritorijoje, ir tai, kad vaidina tikri veikėjai. Užsienio žvalgybos agentai tardo Lietuvos pilietę.

Šį spektaklį derėtų nedelsiant baigti. Jei kam nors labai patinka bendradarbiauti su FSB, tegul ir renkasi tokį darbą, tik ne Lietuvoje. O čia leiskime dirbti savo valstybei nuoširdžiai atsidavusiems darbuotojams, bet tokie kažkodėl atleidžiami, tampomi po teismus. Dėl to gėda mums visiems. Kartoju dar kartą – palikime Eglę Kusaitę ramybėje. Rūpintis savo piliečių, taigi ir Eglės, gerove yra pati svarbiausia valstybės funkcija.

Sovietmečiu daugeliui Vakarų žurnalistų dažniausiai būdavo leidžiama pabendrauti tik su komunistinio darbo didvyriais: sovchozų melžėjomis, šachtininkais, elnių augintojais, gamyklų direktoriais. Didžiosios Britanijos žurnalistas Davidas Satteris, gerbdamas save, sumanė Vakarams atskleisti okupuotų Baltijos valstybių padėtį. Tokių drąsių ir sąžiningų žurnalistų tais laikais buvo reta. 1977 m. vasario 16 d. jis atvyko į Vilnių, kad susisiektų su vietiniais rezistentais. KGB nutarė šiam susitikimui sutrukdyti. Pirmiausia milicija Lenino prospekte, prie KGB rūmų, sulaukė į pasimatymą su manimi skubantį Kęstutį Jokubyną, apkaltino jį taupomosios kasos apiplėšimu. Šį rezistentą, praleidusį 17 metų lageriuose ir 4 metus tremtyje, iškrėtė, atėmė D. Satteriuui skirtą tekstą. Akistatoje KGB „liudininkai“ patvirtino, kad jis tikrai dalyvavo plėšiant kasą ir nužudant apsaugos milicininką.

Sutartu laiku nesulaukęs K. Jokubyno, D. Satteris iškvietė taksi ir paprašė vairuotojo nuvežti jį į Nemenčinės plentą, kur gyvenau aš. Išlipęs iš automobilio žurnalistas desperatiškai bandė surasti mano namą, kol pagaliau sužinojo atsidūręs prie Vilniaus–Kauno autostrados. Supratęs apgaulę, D. Satteris tik 22 val. jau su paleistu Kęstučiu mane pasiekė. Kitą rytą britų žurnalistas turėjo vykti į Rygą.

Virš mano buto KGB buvo susukęs savo agentų lizdą su visa pasiklausymo ir kalbų įrašymo aparatūra. Tai gerai žinojome. Bet laiko susirasti saugią vietą pokalbiui visiškai neliko. Nusprendėme – tegul įrašinėja. Mintis apie Lietuvą dėsčiau kartu su K. Jokubynu, J. Sasnausku ir jo draugais garsiai, aiškiai, be dviprasmybių, o D. Satteris jas užsirašinėjo. Taigi diktavau žurnalistui ir KGB mikrofonams... Žinojau, kad mano žodžiai galėjo būti panaudoti kaip įkaltis byloje, kad už tai gresia areštas, lageris.

Nesuprantu, kodėl visokių pasiklausymų taip bijoma dabar? Kodėl aukščiausieji mūsų valstybės pareigūnai, pajutę, kad yra sekami, nutyla arba kalba puse lūpų. Visuomenininkas, paviešinęs patį pasiklausymo faktą, yra kaltinamas vos ne valstybės išdavimu. Neva viešinti – dabar ne laikas. Bet juk terorizuojami mūsų tautos išrinkti atstovai. Ką manyti mums, eiliniams piliečiams? Kas klauso, kodėl klauso, kam teikiama sukaupta informacija? Tai ir turėtų išsiaiškinti VSD. Ar mes vėl teatre? Šį kartą tampame tikrais G. Orwello romano „1984“ personažais...

Laisvės gynėjų dienos minėjimui skirtų parodų atidarymas

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministras Dailis Alfonsas Barakauskas, Laisvės premijos laureatas Antanas Terleckas, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Bronislovas Genzelis ir Seimo narys Arvydas Anušauskas.

Vilnius, 2013 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20130113-003

Aš su draugais, žuvusių partizanų giminės, kiti rezistentai rašėme ir reikalavome, o vėliau ir Seime buvo priimtas nutarimas, kad būtina surasti žuvusių laisvės kovotojų palaikus. Praėjo keleri metai, bet kalbos taip ir liko kalbomis. Kodėl dar gyvi nusikaltėliai nepriverčiami parodyti, kur žvyrduobėse užkasė ar balose nuskandino partizanus? KGB budeliai šią tradiciją perėmė iš caro kazokų, kurie 1831 m. ir 1863 m. pakartus ar nušautus sukilėlius slapčia užkasdavo. Ar kada sugebėsime rasti ir civilizuotai palaidoti savo didvyrius? Gailėdamiesi barbarų, mes patys elgiamės kaip barbarai. Juk prižiūrimi net prieš kareivių kapai.

Tremtinių, prieškarinės Lietuvos Respublikos valstybės veikėjų, partizanų vaikai, kurie siekia tik istorinio teisingumo, kažkodėl Valstybės paliekami vieni vieni bylinėtis su savo tėvų, senelių žudikais. Vilkinamos, o kartais nutraukiamos karo nusikaltėlių bylos. Dažnai baigtų bylų nuosprendžiai kelia juoką.

Buvusiuose KGB rūmuose kalėjau tris kartus. Kartu kalėję draugai klausė: ką darysime su KGB kalėjimu Vilniuje, kai Lietuva taps laisva? Tikėjomės, kad jame bus įkurtas Tautos kovų muziejus. Tačiau dabar tik keliuose tardytojų kabinetuose yra Genocido muziejus. Didžiąją pastato dalį užima teismai. Neseniai paaiškėjo, kad mūsų valdžiai ir to per maža. Norima visus buvusius KGB rūmus atiduoti teismams.

Siūlau tokį sprendimą: dabartiniam kreivų langų prokuratūros pastatui dėl simetrijos šalia pastatyti naują pastatą ir ten perkelti teismus iš Gedimino pr. 4o. Gal buvusiuose KGB rūmuose palikta vokiečių gestapiška ar sovietų kagėbistinė dvasia kaip tik ir neleidžia mūsų teisėjams tinkamai vykdyti teisingumo?

Negaliu neišreikšti savo nuogąstavimų dėl atominių elektrinių statybos Visagine, Astrave ir Baltijske. Priklausydami Europos Sąjungai, būdami pasaulio bendrijos dalis mes turėjome galimybę priversti Rusiją ir Baltarusiją laikytis tarptautinių įstatymų ir nestatyti atominių elektrinių šalia mūsų sienų. Be abejo, to siekti buvo nepatogu, nes patys skelbėmės apie atominės elektrinės statybą. Todėl dažniau kalbėjome ne apie uždraudimą, o tik apie statybų kontrolę. Nepaisydami referendumo rezultatų ir vėl pradėdami kalbas apie būsimas statybas Lietuvoje toliau varžome savo rankas. Ar tikrai norime gyventi didelėje atomo koncentracijoje? Ar norime rizikuoti savo vaikų ir anūkų ateitimi? Ne visi tautiečiai nori emigruoti, pasiliekančiams suteikime teisę čia gyventi saugiai ir ilgai.

Iš tiesų visada norėjau, kad Lietuvoje saugiai gyventų laisvi ir laimingi mano tautiečiai. Gyventų ilgai ir laimingai.

Ačiū, kad tamstoms užteko kantrybės išklaudyti mane.

Laisvės premijos laureatas Antanas Terleckas

Daug kas galėtų pasakyti, kad Antanas Terleckas buvo vadas. Tikrų tikriausias vadas – drąsus, išmintingas, įkvepiantis, pilnas talentų ir idėjų. Kažkas iš bendražygių anais laikais, gal kiek pavydėdamas, jį taip ir vadindavo – vadas. Bet vadų niekada netrūksta. Ir tada juos Lietuvoje matėme, girdėjome, liaupsinome, iškeltus į nepasiekiamas aukštybes. O Antanas vis ant žemės ir visur – labai žmogiškas.

Kun. Julius Sasnauskas OFM,
Lietuvos neginkluoto pasipriešinimo dalyvis,
politinis kalinys

Antanas Terleckas gimė 1928 m. vasario 9 d. Švenčionių apskrityje (dabar Ignalinos rajonas), Krivasalio kaime, mažžemio valstiečio šeimoje. Jau 1945-ųjų vasarą, būdamas Linkmenų progimnazijos moksleivis, sovietų valdžios suimamas. Apkaltintas priklausymu pagrindinei „Geležinio vilko“ organizacijai du mėnesius buvo žiauriai tardomas, tačiau pritrūkus įrodymų paleistas. 1946 m. Antanas Terleckas persikėlė gyventi į Vilnių. Mokėsi Vilniaus prekybos technikume. Jį baigęs, įstojo į Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetą. Baigęs universitetą, 1954 m. pradėjo dirbti SSRS valstybinio banko Lietuvos skyriuje. Dirbdamas įstojo į aspirantūrą Lietuvos SSR mokslų akademijos Ekonomikos institute, tačiau 1957 m. buvo suimtas ir iš aspirantų sąrašų išbrauktas. Tuo metu Valstybiniame banke visi dokumentai buvo rengiami rusų kalba, dauguma darbuotojų nemokėjo nė žodžio lietuviškai ir jų žinios apie Lietuvą buvo labai menkos. Antanas Terleckas stengėsi bendradarbius supažindinti su šalies istorija, kalba, tačiau buvo apšauktas nacionalistu ir perkeltas į žemesnes pareigas. Su kalbininkais ir studentais lituanistais važinėjo po Pietryčių Lietuvą, lietuvių gyvenamas vietas Baltarusijoje, vežė ten lietuvių kalbos vadovėlius, knygas, spaudą. 1957 m. gruodžio 24 d., per šv. Kūčias, sovietų represinės struktūros atliko kratą Antano Terlecko bute, nors jokios nusikaltimą patvirtinančios medžiagos nerado, jį suėmė. Antano Terlecko byla ir kitų asmenų, kaltinamų pagrindinės organizacijos „Tautos frontas“ įkūrimu ir veikimu joje, bylos buvo sujungtos. Lietuvos SSR aukščiausiasis teismas nuteisė Antaną Terlecką 4 metams lagerio. Kalėjo Sibire, Taišeto konclageryje, Irkutsko srityje. Namuose, studentų bendrabutyje, liko antro vaiko besilaukianti žmona su 4 metų dukrele. Po 3 metų grįžęs iš įkalinimo vietos pagal specialybę įsidarbinti neturėjo galimybių, dirbo

Lietuvos laisvės lygos vadovas Antanas Terleckas kalba pikete
prieš SSRS ekonominę blokadą Lietuvai

Vilnius, 1990 m. gegužės 21 d. | Fotografas Jonas Juknevičius
Lietuvos centrinio valstybės archyvas. 0-121629

konstruktorių biure „Puntukas“ inžinieriumi, Valgyklų ir restoranų tresto įstaigose. 1964–1969 m. neakivaizdžiai studijavo istoriją Vilniaus universitete. Studijų metu parengė diplominį darbą „Lietuva Rusijos valdžioje 1795–1915 metais“, tačiau per eilinę kratą darbas buvo konfiskuotas saugumiečių ir nebuvo leista laikyti baigiamųjų egzaminų. 1973 m. gegužės mėn. Antanas Terleckas vėl suimamas už „piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi“ ir nuteisiamas vienus metus kalėti. Pretekstu tapo reportažas apie Simo Kudirkos teismą (Simas Kudirka, gimęs 1930 m., jūrininkas, bandęs pabėgti į JAV, 1971 m. gegužės mėn. nuteistas 10 metų kalėti). 1975 m. Antanas Terleckas parašė atvirą laišką Sovietų Sąjungos KGB vadovui Jurijui Andropovui, kuriame išdėstė savo politines pažiūras, kritikavo rusinimo politiką, istorijos falsifikavimą, žmogaus teisių pažeidinėjimą. Šis laiškas slapta buvo perduotas į Vakarus. Vatikano radijas keletą mėnesių jį skaitė Lietuvai. Jungtinėse Amerikos Valstijose šis laiškas buvo išverstas į anglų kalbą ir platinamas. 1975 m. gruodžio 9 d. Antanas Terleckas dalyvavo žinomo Sovietų Sąjungos disidento Sergejaus Kovaliovo teisme Vilniuje, globojo procesą stebėti atvyku-

Taišeto lagerio politiniai kaliniai

Iš kairės: Antanas Terleckas, Stasys Ignatavičius, Kęstutis Diržys, Antanas Jankauskas,
Pranas Skeiverys, Juozas Petrauskas, Henrikas Jatautis.

Taišetas, 1959 m. birželio 24 d. | Fotografas nenustatytas

Antano Terlecko asmeninis archyvas

sius Rusijos disidentus – akademiką Andrejų Sacharovą, Aleksandrą Lavutą, Sergejaus Kovaliovo žmoną Liudmilą Boicovą.

1976–1977 m. kartu su Kęstučiu Jokubynu ir Juliumi Sasnausku bei kitais Antanas Terleckas rengė ir leido pagrindinį leidinį „Laisvės šauklys“, vėliau vietoj jo – leidinį „Vytis“. Juose spausdino tautinio ir istorinio turinio straipsnius, keliančius rusifikacijos, istorijos falsifikavimo problemas, žmogaus teisių pažeidimo faktus. Šių leidinių straipsnių apžvalgos buvo spausdinamos pagrindiniame leidinyje „Einamųjų įvykių kronika“ Maskvoje, Vakaruose leidžiamame „Europos lietuvyje“ ir kt. Rašė ir į kitą nelegalią spaudą, perduodavo dokumentų, žinių „Laisvosios Europos“ radijui / „Laisvės radijui“, „Amerikos balso“, „Vatikano radijo“ stotims. 1977 m. Antano Terlecko namuose vėl buvo atlikta krata. Buvo rasta pagrindžio leidinių, anoniminių ir pasirašytų tekstų, kurie buvo skelbti pagrindžio spaudoje ir kt. Antanas Terleckas buvo sulaikytas ir tardomas KGB, bet po trijų parų paleistas. 1978 m. birželio 15 d. su bendraminčiais įkūrė pagrindinę organizaciją – Lietuvos laisvės lygą, kurios pagrindinis siekis buvo atkurti Lietuvos

Antanas Terleckas tremtyje kartu
su aplankyti atvykusia žmona
Elena Terleckiene
Industrialinis, Kolyma,
1984 m. rugpjūčio 19 d.
Fotografas nenustatytas
Antano Terlecko asmeninis archyvas

nepriklausomybę, veiklos uždaviniai – palaikyti tautines, religines vertybes, siekti tautos politinio, pilietinio išprusimo, kelti Lietuvos laisvės klausimą tarptautiniuose forumuose. 1979 m. rugpjūčio 23 d. Antanas Terleckas kartu su Vytautu Bogušiu, Juliumi Sasnausku, Vladu Šakaliu parengė ir paskelbė kreipimąsi į Atlanto chartiją pasirašiusių šalių vyriausybes ir Jungtinių Tautų generalinį sekretorių. Dokumente buvo smerkiamas Molotovo–Ribentropo paktas ir jo pasekmės, raginama pripažinti okupuotų Baltijos kraštų teisę į laisvę ir nepriklausomybę. Dokumentą pasirašė 38 lietuvių disidentai, 7 latviai, 4 estai ir keletas žymiausių Maskvos disidentų. Vėliau šis dokumentas imtas vadinti Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumu. Memorandumas buvo plačiai komentuojamas užsienio ir Lietuvos pagrindinėje spaudoje. 1979 m. spalio 30 d. Antanas Terleckas buvo suimtas trečią kartą, kaltinamas nuolat rengęs įvairius antisovietinius tekstus, juos spausdinęs ir platinęs, siuntęs Sovietų Sąjungos bei tarptautinėms organizacijoms ir jų vadovams. Lietuvos SSR aukščiausiasis teismas nuteisė jį 3 metams lagerio ir 5 metams tremties. Buvo kalinamas Permės lageriuose, vėliau išstremtas

Pirmojo viešo sovietų valdžios nesankcionuoto mitingo
prie Adomo Mickevičiaus paminklo organizatoriai ir dalyviai
Centre stovi: Nijolė Sadūnaitė, Arūnas Degutis, Robertas Grigas,
Vytautas Bogušis, Antanas Terleckas, Julius Sasnauskas.
Vilnius, 1987 m. rugpjūčio 23 d. | Fotografas nenustatytas
Lietuvos ypatingasis archyvas. F. K-1, ap. Bn-3, b. 339, l. 9

Lietuvos laisvės lygos mitingas, skirtas Molotovo–Ribentropo pakto
50-osioms metinėms paminėti

Mitingo dalyviai laiko transparantą su užrašu „Red Army Go Home“ (liet. „Raudonoji armija, eik namo“).

Priekyje – Lietuvos laisvės lygos vadovas Antanas Terleckas.

Vilnius, 1989 m. rugsėjo 28 d. | Fotografas Eugenijus Masevičius

Lietuvos centrinis valstybės archyvas. 0-099971

į Magadano sritį. Į Lietuvą Antanas Terleckas grįžo 1987 m. sausio mėn. ir netrukus vėl aktyviai įsitraukė į antisovietinę, politinę veiklą – atgaivino Lietuvos laisvės lygą, rengė dokumentus. Reikšmingiausias tokios aktyvios politinės veiklos rezultatas – 1987 m. rugpjūčio 23 d. Lietuvos laisvės lygos suorganizuotas viešas nesankcionuotas mitingas Molotovo–Ribentropo sąmokslui atminti prie poeto Adomo Mickevičiaus paminklo Vilniuje. 1989 m. inicijavo gyventojų parašų rinkimą, kad iš Lietuvos būtų išvesta okupacinė Sovietų Sąjungos kariuomenė. Į šią akciją įsitraukus Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžiui, buvo surinkta daugiau kaip 1,5 mln. parašų. Prasidėjus Lietuvos Sąjūdžio bangai, Antanas Terleckas ir jo vadovaujama Lietuvos laisvės lyga visą laiką ryžtingai ir nuosekliai kėlė Lietuvos nepriklausomybės siekį, kuris vėliau buvo įtvirtintas Kovo 11-osios akte. 1989 m. rugpjūčio 6 d. su Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio, lietuvių išsivijos ir Lietuvos

Antanas Terleckas ant Aukščiausiosios Tarybos rūmų kabina batiką
su Lietuvos Respublikos herbu – Vyčiu

Paskelbus Aktą „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“ nuo Aukščiausiosios Tarybos pastato fasado
nuimtas sovietinis herbas, kurį vėliau pakeitė Lietuvos valstybės herbas.

Vilnius, 1990 m. kovo 11 d. | Fotografas Andrius Petrulevičius
Andriaus Petrulevičiaus asmeninis archyvas

komunistų partijos atstovais Antanas Terleckas Lietuvos laisvės lygos vardu pasirašė politinį memorandumą – Gotlando komunikatą. Kovodamas už lietuvių teisę gyventi laisviems, Antanas Terleckas to paties siekė ir visoms Lietuvoje gyvenančioms tautoms: yra apdovanotas Lenkijos Respublikos ordino „Už nuopelnus Lenkijos Respublikai“ Karininko kryžiumi, jo straipsniai apie lietuvių ir žydų santykius išversti į keliolika pasaulio kalbų. Lietuvai tapus nepriklausoma, Antanas Terleckas, nors ir nėjo jokių oficialių pareigų, nebuvo išrinktas į Lietuvos Respublikos Seimą (kandidavo 1998 m. ir 2007 m.), aktyviai dalyvavo šalies politiniame gyvenime, pasisakydavo aktualiaisiais politinio ir visuomenės gyvenimo klausimais. Antanas Terleckas už narsą, pasiaukojimą ir išvermę kovojant dėl tautos laisvės bei ginant žmogaus teises okupuotoje Lietuvoje

Respublikos Prezidento 1998 m. rugpjūčio 21 d. dekretu apdovanotas 3-iojo laipsnio Vyčio Kryžiaus ordinu (dabar – Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžius); už nuopelnus atkuriant ir įtvirtinant Lietuvos nepriklausomą valstybę 2000 m. liepos 1 d. apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu; už nuopelnus Lietuvai kaip pasipriešinimo judėjimo dalyvis, Lietuvos laisvės lygos lyderis, sovietų kariuomenės išvedimo iš Lietuvos teritorijos visuomeninių akcijų iniciatorius ir organizatorius 2004 m. vasario 6 d. – Vytauto Didžiojo ordino Karininko kryžiumi. Sulaukęs 95-erių metų, Antanas Terleckas mirė 2023 m. vasario 16-ąją.

2013 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS SIGITAS TAMKEVIČIUS SJ

Sigitas Tamkevičius – Lietuvos neginkluoto pasipriešinimo dalyvis, reikšmingai ir aktyviai veikęs Katalikų Bažnyčios ir tikinčiųjų teisių gynėjas, Tikinčiųjų teisių gynimo katalikų komiteto steigėjas ir narys. 1972–1983 m. pagrindinio leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ steigėjas ir redaktorius. Politinis kalinys 1983–1988 m., kalėjo Permės, Mordovijos lageriuose, buvo ištremtas į Krasnojarsko kraštą. 1991 m. Sovietų Sąjungos agresijos prieš Lietuvą dienomis budėjo Lietuvos parlamente – Sausio 13-osios naktį aukėjo šv. Mišias ir buvo kartu su nepriklausomybės gynėjais.

Laisvės premijos laureatas
Sigitas Tamkevičius SJ

Vilnius, 2014 m. sausio 13 d.
Fotografė Olga Pošaškova

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas.

XI-110-s20140113-9395

Laisvės premijų komisijos pirmininko Petro Auštrevičiaus kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2013 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2014 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Gerbiamoji posėdžio pirmininke, gerbiamieji esami ir buvusieji Lietuvos valstybės vadovai, gerbiamieji Sausio 13-osios žuvusiųjų artimieji, gerbiamieji signatarai, Seimo nariai, mielieji svečiai, Eminencija arkivyskupe metropolite Sigitai Tamkevičiau, ponios ir ponai!

Sausio 13-osios nakties įvykiai negrįžtamai pakeitė Lietuvos piliečius ir valstybę. Išgyventas netekčių skausmas suvienijo žmones, suteikė jiems reikalingos stiprybės ir sutelkė piliečius Lietuvos Respublikos gynybai. Kaip niekada anksčiau, XX amžiaus pabaigoje atsikūrusios valstybės piliečiai tapo vieningi ir atsidavę Lietuvos gynybos idealams. Tautos susitelkimas ir tarptautinis solidarumas Sausio 13-osios įvykių metu Lietuvoje neleido okupacinėms jėgoms griebtis tolesnės prievartos ir galų gale atvėrė kelią į Nepriklausomybę ir tarptautinį pripažinimą.

Laisvės gynėjų budėjimas prie Seimo rūmų ir jų dainos, tapę sausio įvykių simboliu, šiandien yra ryškūs kaip anuomet uždegti laužai. Kovos už laisvę ir demokratinį pasirinkimą atspindys – šiandieninės proeuropietiškos ukrainiečių demonstracijos Maidane. Tai – gyvas mums taip pažįstamų įvykių pasikartojimas ir dvasingos žmonių minios apsisprendimo išraiška. Tai – tik dar vienas priminimas, kad kova už tautų pasirinkimo laisvę mums artimame krašte tęsiasi ir reikalauja mūsų visokeriopos paramos ir supratimo. Kartu mes privalome išlikti viltingi, kad laisvės ir demokratijos pergalė yra ilgainiui neišvengiama. Ši nuostata turi tapti ateinančių kartų įsipareigojimu.

Nuo įsimintinų įvykių jau prabėgo dvidešimt trys sausiai, tačiau tebesame kartu su tais, kurie išauklėjo mus laisvės lūkesčiu ir subrandino pasiaukojimo pavyzdžiu. Laisvės premijos laureatais yra tapę rusų disidentas Sergejus Kovaliovas, kuriam šiandien linkime stiprios sveikatos, nenuilstamas kovotojas už laisvę Antanas Terleckas, esantis kartu su mumis šioje salėje. 2014-ųjų sausio tryliktoji leidžia atversti dar vieną laisvės kovų puslapį, prisiminti istoriją, pagerbti iškilią asmenybę.

Vadovaudamasis Laisvės premijos įstatymu ir Laisvės premijų komisijos sprendimu, 2013 m. gruodžio 3 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė nutarimą, kuriuo paskyrė 2013 metų Laisvės premiją kovotojui už Lietuvos laisvę ir žmogaus teises, aktyviam

Laisvės premijos įteikimo ceremonijoje kalba
Laisvės premijų komisijos pirmininkas Petras Auštrevičius
Vilnius, 2014 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20140113-9811

Lietuvos neginkluoto pasipriešinimo dalyviui, politiniam kaliniui, pagrindinio leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ steigėjui, redaktoriui, Tikinčiųjų teisių gynimo katalikų komiteto nariui, Kauno arkivyskupui metropolitui Sigitui Juozui Tamkevičiui.

Sigitas Tamkevičius gimė lietuvių ūkininkų šeimoje Lazdijų rajone. Nuo mažumės tyliai ir nuosekliai brandinta svajonė – kunigystė tampa realybe baigus Kauno tarpdiecazinę kunigų seminariją. Dėl aktyvios bažnytinės veiklos ir vaikų bei jaunimo įtraukimo į ją 1969 m. valdžia laikinai uždraudė kunigauti, todėl teko patirti darbininko dalią. Nuo 1969 m. vis aktyviau plėtojo pagrindžio veiklą, ypač pradėjęs kunigauti Simne. Pokalbiai su jaunimu, vienuoliais ir katalikų inteligentais, vaikų ruošimas pirmajai komunijai, ligonių lankymas – visa tai tapo kasdienės ir nenuilstamos kunigo Sigito Tamkevičiaus veiklos dalimi.

Valdžios spaudimas, teismai ir kitos prievartos priemonės prieš kunigus ir tikinčiuosius 1971 m. paskatino parengti Lietuvos Romos katalikų memorandumą, adresuotą SSRS generaliniam sekretoriui. Memorandumą pasirašė 17 tūkst. tikinčiųjų. Jis pasiekė

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Loreta Graužinienė, Laisvės premijos laureatas arkivyskupas Sigitas Tamkevičius SJ ir Laisvės premijų komisijos pirmininkas Petras Auštrevičius

Vilnius, 2014 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20140113-9891

Laisvės statulėlę arkivyskupui Sigitui Tamkevičiui SJ įteikė Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Loreta Graužinienė

Vilnius, 2014 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20140113-9855

Vakarų, padedant Sergejui Kovaliovui, ir tapo sovietų priespaudą demaskuojančiu dokumentu. Tomis aplinkybėmis Sigitas Tamkevičius subrandino mintį nuolat leisti pagrindinį leidinį, vėliau gavusį „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ pavadinimą. Šis pagrindinis pasauliniu mastu unikalus leidinys dienos šviesą išvydo dėl labai rizikingos ir ištis daug išmonės pareikalavusios veiklos, kuri tęsėsi nuo 1972 m. iki pat Nepriklausomybės atgavimo. Leidinio leidybos niekada nesugebėjo nutraukti gausios represinės struktūros, nepaisant desperatiškų pastangų. Pats Sigitas Tamkevičius taip apibūdino leidinį: „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ gyvavimas per ištisus 17 metų sistemoje, kurioje buvo pilna šnipų, ginkluotų geriausia sekimo technika, kolaborantų ir pataikūnų, yra beveik stebuklas.“ Drauge su kitais keturiais kunigais 1978 m. įsteigė Tikinčiųjų teisėms ginti komitetą kovoti už tikinčiųjų teises.

Tuometinės valdžios specialiosios tarnybos, išbandžiusios įvairias spaudimo priemones, galiausiai imasi kraštutinės. 1983 metais Sigitas Tamkevičius suimamas, apkaltinus antitarybine veikla, sukurpus 23 tomų bylą, nuteisiamas 6 metų bausme griežtojo režimo lageryje, paskui – 4 metai tremties. Tik prasidėjus „perestroikai“ 1988 m. paleistas į laisvę.

Grįžus į pokyčių paliestą ir Nepriklausomybės link žengiančią Lietuvą, atsivėrė naujos veiklos galimybės. Kauno tarpdiecezinės seminarijos rektorius, Kauno arkivyskupas metropolitas, Lietuvos vyskupų konferencijos pirmininkas – tai tik dalis einamųjų pareigų, neminint visuomeninių.

Tą šaltą 1991 m. sausio 14 d. vidurdienį, aukodamas Mišias prie atviro Aukščiausiosios Tarybos lango, Sigitas Tamkevičius buvo liudininkas, kaip aplink augo barikados. Jas laikė laisvės gynėjų vidinis tikėjimas, ne fizinė jėga. Netrukus priedarta žlugo taip ir neįveikto tikėjimo laisve akivaizdoje.

Gerbiamieji posėdžio dalyviai, savo atsiminimuose Sigitas Tamkevičius rašo: „Šviesa ateina į tamsų kampą, jeigu dėl to kovojama. Laisvė pasiekama, kada jos siekiama.“ Tačiau laisvės šviesą atneša kovotojai, tikintys, veikiantys, nepasiduodantys ir neišduodantys idealų. Man ypač malonu šiuos žodžius skirti 2013 metų Laisvės premijos laureatui, arkivyskupui metropolitui Sigitui Tamkevičiui. Jo gyvenimo ir veiklos šviesa lydi mus laisvos ir nepriklausomos Lietuvos kasdienybėje. Dėkui.

Laisvės premijos laureato Sigito Tamkevičiaus SJ kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2013 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2014 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Jūsų Ekscelencija Prezidente, Ekscelencijos užsienio šalių ambasadoriai, vyskupai, gerbiama Seimo Pirmininke, Seimo nariai, gerbiamieji Vyriausybės vyrai ir moterys, garbūs Sausio 13-osios minėjimo dalyviai!

Kai 1972 m. pradėjau leisti „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką“, neatėjo net mintis, kad nepraeis nė 30 metų ir Lietuva bus laisva. Anuomet nei aš, nei mano bendražygiai nemąstėme apie ordinus ir premijas, bet mąstėme apie vienintelę galimą „premiją“ – tardymą, teismą ir lagerį. Šitai išsipildė su kaupu: už „Kroniką“ buvo nuteista net keturiolika asmenų. Šiandien sunku patikėti, kad už tiesos žodį galima skirti griežto režimo lagerio bausmę. Anuomet šią kainą reikėjo mokėti už pastangą laisviau kvėpuoti ir neprarasti vilties, kad bet koks melas, prievarta ir neteisybės turi užprogramuotą galą. Melu ir prievarta, tarsi buldozeriu, galima traiškyti tautų ir žmonių likimus, bet negalima laimėti galutinės pergalės; ji visuomet būna tiesos ir laisvės pusėje. Prieš 23 metus mes tą kovą laimėjome.

Dėkoju, kad neliko nepastebėtas Bažnyčios žmonių prisidėjimas prie laisvės kovos. Ši Laisvės premija, nors skirta man, bet ji priklauso daugeliui – nuo tremtinių vyskupų Vincento Sladkevičiaus ir Julijono Steponavičiaus iki tikinčių mokinukų, kurie per sovietmetį drįsdavo klasėje viešai išpažinti savo tikėjimą, o sekmadienį ateiti į bažnyčią. „Kronikos“ leidimas per septyniolika metų buvo įmanomas tik todėl, kad buvo daug bendradarbių, kurie buvo pasiryžę už savo pagalbą, jei reikės, mokėti nelaisvės kainą. Kai kas mąsto, kad mes gynėme Bažnyčios interesus. Bet juk ta Bažnyčia buvo daugumos Lietuvos žmonių bendruomenė. Mes gynėme Lietuvos žmonių sąžinės ir tikėjimo laisvę, bet kartu kasėmės po melu ir prievarta paremtos santvarkos pamatais.

Anuometinis Baudžiamasis kodeksas turėjo net 68 straipsnį: „Antitarybinė agitacija ir propaganda su tikslu susilpninti tarybinę valdžią.“ Tiesos žodis buvo laikomas valstybiniu nusikaltimu, o tie, kuriems buvo pritaikomas šis straipsnis, – valstybiniais nusikaltėliais, pavojingesniais už vagis, prievartautojus ir žmogžudžius.

Drauge su visais lietuviais, kalėjusiais už laisvės siekį, žinau nelaisvės skonį, bet taip

Seimo Kovo 11-osios Akto salės tribūnoje – Laisvės premijos laureatas
arkivyskupas Sigitas Tamkevičius SJ

Vilnius, 2014 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-52014013-2168

pat žinau ir tai, kas gali pavergti žmogų net laisvoje šalyje. Ir šitas žinojimas šiandien neduoda ramybės.

Mūsų žmones pavergia alkoholis, narkotikai, azartiniai lošimai, pinigų ir valdžios geismas. Sovietiniais laikais mes kaltinome okupacinę valdžią, kad ji Lietuvos žmones girdo alkoholiu ir siekia, kad jie nemąstyty ir būtų lengviau valdomi. Apmaudu, kad alkoholio vartojimo mastai laisvoje Lietuvoje yra tapę tiesiog stichine tautos nelaimė. Peršasi mintis, kad alkoholio ir azartinių lošimų verslo magnatų pinigai dažnai galbūt yra visagaliai. Greitai neeilinėje Seimo sesijoje bus balsuojama dėl 3 500 lošimo automatų įteisinimo lengvai prieinamose vietose. Viliuosi, kad pritarusieji mano Laisvės premijai nebus prieš Lietuvos žmonių interesus. Tegul šį kartą laimi Lietuva.

Mes tampame mažiau laisvi, kai tuštėja mūsų miesteliai ir kaimai, kai Lietuvos ateitį turį kurti jauni žmonės palieka Tėvynę, kai silpnėja mūsų šeimos arba jos net griauamos. Šeimos griovėjai yra labai išradingi, kai su laisvės ir žmogaus teisių vėliava net maži vaikai stumiami į seksualinę vergovę. Geras, tvirtas ir atsakingas šeimas galės sukurti žmonės,

Laisvės premijos laureatui Sigitui Tamkevičiui skirtos parodos „Tiesa išlaisvina“ atidarymas

Iš kairės: Europos Parlamento narys Vytautas Landsbergis, Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius SJ, Seimo narys Mečislovas Zasčiurinskas, Laisvės premijų komisijos pirmininkas Petras Auštrevičius.

Vilnius, 2014 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-110-S20140113-9506

ne savo aistrų vergai, bet dvasiškai brandūs žmonės. Jei neturėsime normalių šeimų, neturėsime ir laisvos Lietuvos. Per maži mes esame, kad būtų galima eksperimentuoti su Lietuvos visuomene visokiomis „Gender“ ir „Happy Days“ programomis. Jau net Rusija yra išsigandusi dėl tragiškų demografinių rodiklių. O Lietuvoje slapta, kad nekiltų visuomenės pasipriešinimo, praėjusią vasarą buvo įteisintas medicininis abortas. Kokios apgailėtinos netikros laisvės grimasos; šitaip elgiasi ne Lietuvai, bet pinigams tarnaujantys žmonės. Laisvos Lietuvos ateitį ir gerovę galės sukurti tik dvasiškai laisvi žmonės.

Su dideliu nerimu stebime visuomeninius ir politinius procesus Europos valstybėse, kurios didžiųjų vyrų – Roberto Schumanno, Konrado Adenauerio, Alcide'ės de Gasperi'io ir kitų buvo vienijamos ant krikščioniškų pagrindų, o dabar joms ne kartą tiesiog primetamos visuomenę demoralizuojančios ir mirties kultūrą nešančios idėjos.

Mums, lietuviams, pažinusiems utopinio komunizmo grimasas, žmogaus prigimties nepaisančios ideologijos turėtų būti atgrasios, nes jos niekur neveda.

Tačiau Lietuvos padangėje yra ir daug vilties ženklų. Palaiko viltį Lietuvos žmonės, kurie, žinodami už Lietuvos laisvę sumokėtą kainą, rimtai rūpinasi jos dabartimi ir ateitimi. Duok Dieve, kad panašių vyrų ir moterų Seime, Vyriausybėje, savivaldybėse ir visuomeninėse organizacijose atsirastų vis daugiau ir daugiau, kad mažėtų dejuojančių ir daugėtų kuriančių Lietuvą. Žadina viltį jauni žmonės, branginantys istorinę atmintį, nepaliekantys Lietuvos dėl sotesnio duonos kąsnio ir dirbantys jos labui.

Užvakar Seimo rūmuose vyko forumas „Gyvybės kultūros puoselėjimas ir pilietinis apsisprendimas“. Forume dalyvavo įvairių krikščioniškų bendruomenių atstovai, daugiausia jauni žmonės, kuriems ne vis tiek, kokia bus rytdienos Lietuva.

Mes, Lietuvos vyskupai ir kunigai, tarnaudami Lietuvos žmonėms, ir toliau stiprinsime laisvos visuomenės moralinius pamatus ir bendradarbiausime su visais, kuriems brangi Lietuva, kad jos dukros ir sūnūs būtų laisvi ne tik išorėje, bet ir savo dvasia.

Ačiū už dėmesį!

Laisvės premijos laureatas Sigitas Tamkevičius SJ

Arkvyskupas Sigitas Tamkevičius yra išskirtinė asmenybė lietuvių kultūros istorijoje. Tai žmogus, liudijantis savo neprilygtamą įsipareigojimą amžinosioms žmogiškosioms vertybėms, nepriklausomai nuo laikų kaitos. Jis gynė laisvę, tikėjimo ir žmogaus teises negandų ir priespaudos metais, jo balsas, stojantis už gyvybę, šeimą, žmogaus orumą, jo teisė išpažinti tikėjimo tiesas ir gyventi bei organizuoti gyvenimą pagal savo įsitikinimus drąsiai skamba ir dabar.

Dr. Rožė Šomkaitė,
JAV lietuvių veikėja, Tautos fondo,
Lietuvių katalikų religinės šalpos bendradarbė

Sigitas Tamkevičius gimė 1938 m. lapkričio 7 d. Gudonių kaime, Lazdijų rajone, ūkininkų šeimoje. Buvo jauniausias iš keturių brolių. Mokėsi Krikštonių mokykloje, 1955 m. baigė Seirijų vidurinę mokyklą ir įstojo į Kauno tarpdiecezinę kunigų seminariją. 1957–1960 m. buvo pašauktas atlikti tarnybą sovietų armijoje. 1962 m. balandžio 18 d. Telšių vyskupo Petro Maželio išventintas kunigu.

Baigęs kunigų seminariją, buvo paskirtas vikaru į Alytų. Tačiau čia užsibuvo neilgai: būdamas vienas iš aktyviausių Vilkaviškio vyskupijos kunigų, pasipriešinimo sovietų valdžios vykdomai Bažnyčios priespaudai organizatorių, 1962–1975 m. jis buvo kilnojamas iš vienos parapijos į kitą – dirbo vikaru Lazdijuose, Kudirkos Naumiestyje, Prienuose, Vilkaviškyje, Simne.

Kunigas Sigitas Tamkevičius anksti susidūrė su sovietų valdžios institucijų neigiamu požiūriu į Bažnyčią: jam dirbant vikaru Lazdijuose, Religijų reikalų tarybos įgaliotinis Justinas Rugienis (KGB etatinis pareigūnas) už pamokslus ir vaikų katekizaciją grasino atimsiąs kunigo registracijos pažymėjimą, o vyskupijos valdytojas buvo verčiamas perkelti jį į kitą parapiją. Kudirkos Naumiesčio ir Prienų parapijose vikaru tarnavo trumpai – už akių saugumo viršininko buvo baramas, kad pažeidžia įstatymus, o Prienuose jau minėtas J. Rugienis draudė sakyti pamokslus, grasino, kad atims registracijos pažymėjimą ir neleis eiti kunigo pareigų.

1968 m. kunigas Sigitas Tamkevičius įstojo į Jėzuitų ordiną (*Societas Iesu*, SJ).

1969 m. perkeltas į Vilkaviškio parapiją eiti vikaro pareigų, kunigas Sigitas Tamkevičius drauge su kitais uoliais kunigais parengė sovietų valdžiai peticiją, kurioje reikalavo,

Kauno arkivyskupo metropolito, „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ redaktoriaus Sigitas Tamkevičiaus SJ atsiminimų knygos „Tiesa išlaisvina“ pristatymas Lietuvos Respublikos Seime

Vilnius, 2012 m. kovo 15 d. Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-090-S20120315-011

kad būtų panaikintas į Kauno kunigų seminariją priimamų studentų limitas. Siekiant išvengti persekiojimo, nuspręsta po šiuo dokumentu surinkti kuo daugiau kunigų parašų. Drauge su bendražygiu kunigu Juozu Zdebskiu per dvi advento savaites Sigitas Tamkevičius surinko per 60 Vilkaviškio vyskupijos parapijų kunigų parašų.

Už šį „nusikaltimą“ kunigas Sigitas Tamkevičius kelis kartus buvo tardomas KGB būstinėje Vilniuje, jam ir kunigui Juozui Zdebskiui metus uždrausta eiti kunigo pareigas. Teko įsidarbinti darbininku Vilkaviškio metalo dirbinių gamykloje. Vėliau Sigitas Tamkevičius kartu su kunigu Juozu Zdebskiu dirbo Prienų melioracijoje, tačiau savo pašaukimo neišsižadėjo. Drauge su kunigu Juozu Zdebskiu ėmėsi pagrindinės kunigiškos veiklos: vadovavo vienuolių, inteligentijos ir jaunimo slaptoms rekolekcijoms ir konferencijoms, ugdžiusiems ne tik religinį, bet ir tautinį sąmoningumą.

Baigiantis 1969 m. buvo paskirtas vikaru Simno parapijoje. Tuo metu aktyvių kunigų būreliuose buvo diskutuojama dėl pagrindžio spaudos būtinumo, nes Bažnyčiai reikėjo

leidinio, kuris žadintų tautinį ir religinį sąmoningumą, atspindėtų Katalikų bažnyčios sunkumus ir bėdas to meto sąlygomis.

1971 m. gruodžio mėn. aktyvių kunigų dėka buvo parengtas išsamesnis dokumentas – Lietuvos Romos katalikų memorandumas, skirtas SSRS komunistų partijos generaliniam sekretoriui Leonidui Brežnevui. Dokumente surašyti reikšmingiausi to meto Bažnyčios persekiojimo faktai: vyskupų Julijono Steponavičiaus ir Vincento Sladkevičiaus tremtis, kunigų Juozo Zdebskio ir Prospero Bubnio įkalinimas, Kauno kunigų seminarijos veiklos varžymai ir kiti tikinčiųjų persekiojimo faktai. Šį memorandumą per trumpą laiką pasirašė daugiau kaip 17 tūkst. Lietuvos tikinčiųjų, o slapta išgabentas iš Lietuvos Maskvos disidentų dėka memorandumo tekstas pasiekė laisvąjį pasaulį. Per 1972 m. Velykas radijo stotis „Amerikos balsas“ pranešė, kad Vakaruose gautas 17 tūkst. tikinčiųjų memorandumas.

Tokiomis sąlygomis buvo brandinama 1972 m. kovo mėn. Simno miestelyje pasirodžiusio pagrindinio leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ (toliau – „Kronika“) leidybos idėja. Kaip prisiminė kardinolas Sigitas Tamkevičius, apie 1970 m. kun. Pranas Račiūnas, vienuolis marijonas, iškėlė idėją rinkti ir išsaugoti informaciją apie to meto parapijų gyvenimą, tikinčiųjų teisių pažeidimus, „liko tik žingsnis iki apsisprendimo šią surinktą medžiagą publikuoti“. Pavyzdį tam taip pat rodė tuo metu Maskvos disidentų leidžiama „Einamųjų įvykių kronika“, drąsino vyskupų tremtinių Julijono Steponavičiaus ir Vincento Sladkevičiaus palaikymas.

„Kronikos“ pagrindinis sumanytojas, leidėjas ir redaktorius 11 metų, iki pat suėmimo ir įkalinimo 1983 m. buvo Simno vikaras (1972–1975 m.), Kybartų klebonas (1975–1983 m.) Sigitas Tamkevičius.

„Kronikoje“ registruoti ir skelbti Bažnyčios veiklos varžymo, tikinčiųjų persekiojimo ir žmogaus teisių pažeidimo faktai, juos liudijantys dokumentai. Slapčia pasiekdavusi Vakarus ir sulaukusi plataus atgarsio pasaulio žiniasklaidoje, „Kronika“ griovė sovietų propagandos kuriamą mitą apie komunistinės sistemos humaniškumą ir tariamą įsitikinimų laisvę Sovietų Sąjungoje. Pavergtoje Lietuvoje „Kronika“ drąsino tikinčiuosius, drausmino linkusius kolaboruoti, stiprino Bažnyčios vadovybės ištvermę. Nepaisant KGB persekiojimų ir represijų, palietusių dešimtis įkalinimų ir šimtus šantažuotų „Kronikos“ bendradarbių ir platintojų, „Kronika“ buvo reguliariai leidžiama iki pat Laisvės atgavimo. 1972–1982 m. vadovaujami kunigo Sigitos Tamkevičiaus „Kronikos“ bendradarbiai sugebėjo parengti ir išleisti 51-ą „Kronikos“ numerį. Iki Atgimimo metų išėjo 81 „Kronikos“ numeris (paskutinis numeris pasirodė 1989 m. kovo 19 d.). Per 17

metų KGB represinė mašina nesugebėjo likviduoti „Kronikos“ leidybos darbų. Sigitas Tamkevičiaus tai sulygino su mažu stebuklu. Iš tiesų jis turėjo talentą pasirinkti bendradarbių komandą. „Petras Plumpa, Juozas Gražys, Vladas Povilas Buzas, Anastazas Janulis, seserys vienuolės – Gerarda Elena Šiuliauskaitė, Ona Vitkauskaitė, Genovaitė Navickaitė, Nijolė Sadūnaitė, Bernadeta Mališkaitė, Ona Kavaliauskaitė, Birutė Briliūtė – jie visi buvo idealistai ir, atrodo, tiesiog dega noru padėti ten, kur jų pagalba buvo reikalingiausia“, – prisiminė Sigitas Tamkevičius. Šioje bendražygių komandoje būta aiškaus funkcijų pasidalijimo: keletas žmonių rinko medžiagą, kelios seserys vienuolės redagavo kalbą, kiti dirbo spausdindami pirmuosius egzempliorius ir gamindami fotokopijas. Keli žmonės buvo atsakingi už „Kronikos“ numerių platinimą po parapijas visoje Lietuvoje. Tarp bendradarbių veikė savotiškas tylėjimo susitarimas: neklausinti apie atliekamus darbus ir pareigas. Nežinojimas buvo geriausias būdas apsaugoti save ir neišduoti kitų bendradarbių.

1978 m. lapkričio 13 d. penki veiklūs kunigai – Sigitas Tamkevičius, Vincas Vėlavičius, Alfonsas Svarinskas, Juozas Zdebskis, Jonas Kauneckas – pasirašė Tikinčiųjų teisių gynimo katalikų komiteto įkūrimo deklaraciją. Apie komiteto įkūrimą ir jo tikslus 1978 m. lapkričio 22 d. Krikščioniškojo komiteto sekretoriaus Viktoro Kapitančiuko bute Maskvoje užsienio žurnalistams surengtoje neoficialioje spaudos konferencijoje paskelbė komiteto nariai Alfonsas Svarinskas, Sigitas Tamkevičius ir Juozas Zdebskis. Maskvoje buvo paskelbti ir pirmieji dokumentai: lapkričio 13-osios programinė deklaracija; laiškas Šventajam Tėvui, kuriame paaiškinti komiteto tikslai ir uždaviniai ir prašoma palaiminimo komiteto darbui; kreipimasis į SSRS Religijų reikalų tarybą, reikalaujant paleisti iš tremties vyskupus Julijoną Steponavičių ir Vincentą Sladkevičių bei leisti jiems eiti pareigas; kreipimasis į SSRS vidaus reikalų ministrą dėl leidimo kunigui Pranciškui Masilionui aplankyti savo brolius Jungtinėse Amerikos Valstijose; kreipimasis į Religijų reikalų tarybos įgaliotinį Petrą Anilionį, kuriame reiškiamas pasipiktinimas dėl kunigų nubaudimo už Vėlinių procesijos organizavimą; taip pat kartu su rusų Tikinčiųjų teisių gynimo krikščionių komitetu pasirašytas bendras kreipimasis į Šventąjį Tėvą, kitų religinių bendruomenių hierarchus, valstybių vadovus, tarptautines organizacijas. Praėjus vos kelioms valandoms po komiteto narių spaudos konferencijos Maskvoje, laisvojo Vakarų pasaulio radijo stotys jau transliavo Tikinčiųjų teisių gynimo katalikų komiteto pareiškimus. 1978–1982 m. Tikinčiųjų teisių gynimo krikščionių komiteto nariai parengė ir Lietuvoje bei Vakarų pasaulyje paskelbė 52 dokumentus, kuriuose fiksuoti tikinčiųjų teisių pažeidimai Lietuvos SSR.

Tikinčiųjų teisių gynimo katalikų komiteto nariai Viduklėje,
minint kun. Alfonso Svarinsko kunigystės 25 metų sukaktį

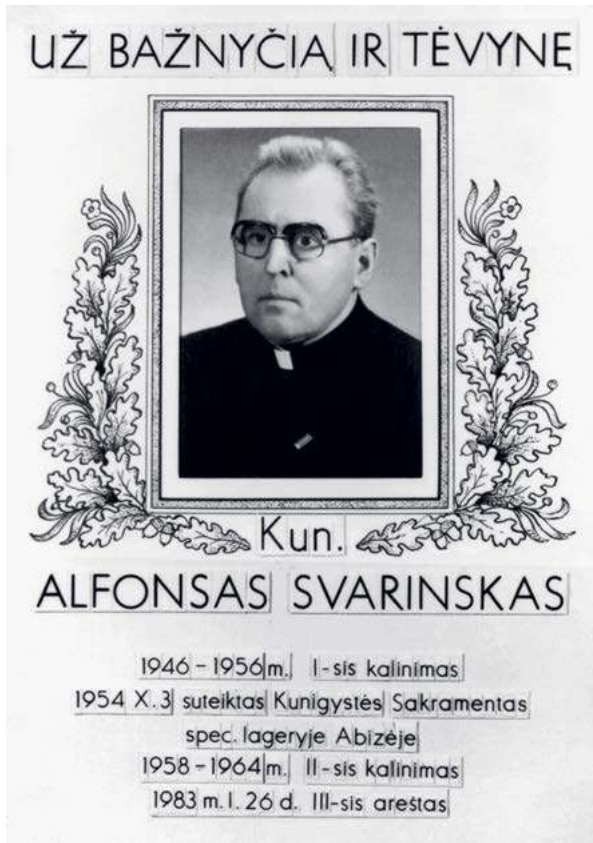
Iš kairės: Sigitas Tamkevičius, Vincas Vėlavičius, Juozas Zdebskis, Alfonsas Svarinskas, Jonas Kauneckas.
Viduklė, 1979 m. spalio mėn. | Fotografas nenustatytas
Kardinolo Sigito Tamkevičiaus SJ asmeninis archyvas

Lietuvos Helsinkio grupės nario Viktoro Petkaus teismo dalyviai

Į teismo posėdžių salę neįleisti Viktoro Petkaus draugai ir vienminčiai susirinko prie centrinio įėjimo į teismo rūmus. Pirmoje eilėje iš kairės: 1-as – Martas Niklus, 3-ia – Genovaitė Šakalienė, 4-as – kun. Karolis Garuckas SJ, 5-as – Mečislovas Jurevičius, 6-as – kun. Sigitas Tamkevičius SJ, 7-a – ses. Janina Buzaitė, 8-a – ses. Gema Stanelytė, 9-a – ses. Ona Virginija Kavaliauskaitė, už jos stovi ses. Bernadeta Mališkaitė ir Kęstutis Subačius, 11-a – ses. Genovaitė Navickaitė, 12-as – Vytautas Bastys, 13-as – Antanas Terleckas.

Vilnius, 1978 m. liepos 13 d. | Fotografas nenustatytas
LGGRTC Okupacijų ir laisvės kovų muziejus. R-PF159

Tikinčiųjų platintas fotoatvirukas, skirtas suimtam kunigui Alfonsui Svarinskui palaikyti

Kybartai, 1983 m. | atviruko autorius
kun. Jonas Kastytis Matulionis

LGGRTC Okupacijų ir laisvės kovų muziejus. RF174-34

Tikinčiųjų platintas fotoatvirukas, skirtas suimtam kunigui Sigitui Tamkevičiui palaikyti

Kybartai, 1983 m. liepos 6 d. | atviruko autorius
kun. Jonas Kastytis Matulionis

LGGRTC Okupacijų ir laisvės kovų muziejus. RF300

Tikinčiųjų teisių gynimo krikščionių komiteto veiklai neutralizuoti 1982 m. gruodžio 31 d. KGB pradėjo grupinę operatyvinio ištyrimo bylą „Voratinklis“ („Pautina“), kurios sekimo objektais tapo aktyvieji kunigai, Tikinčiųjų teisių gynimo krikščionių komiteto nariai: Alfonsas Svarinskas (pravarde – „Nepataisomasis“), Sigitas Tamkevičius (pravarde – „Tomov“), Juozas Zdebskis (pravarde – „Akiplėša“), Algimantas Keina (pravarde – „Stabas“), Jonas Kauneckas (slapyvardis – „Restauratorius“), Leonas Kalinauskas (pravarde – „Užsispyrėlis“), Vaclovas Vėlavičius (pravarde – „Dubleris“) ir Vaclovas Stakėnas (pravarde – „Valetas“). Jausdamas intensyvėjantį KGB sekimą ir pavojų būti įkalintam, dar 1982 m. vasario 6 d. Sigitas Tamkevičius bičiuliams ir Lie-

tuvos tikintiesiems parašė „Dvasinį testamentą“, kuriame išdėstė savąjį *credo*: „Ramia širdimi einu į kalėjimą, kuris tebūnie mano veiklos vainikas. Nelaisvės metus skiriu kaip atgailą už savo klaidas ir už Bažnyčios bei Tėvynės ateitį. Visa, ką kentėsiu, skiriu už mylimus tautiečius, kad jie išliktų ištikimi Dievui ir Tėvynei, kad nė vienas nenuieitų Judo keliu. Ypatingai trokštu, kad šią ištikimybę išlaikytų Lietuvos bažnytinė hierarchija, kuri saugumo yra labiau už visus prievartaujama. Broliams kunigams melsiu iš Dievo vienybės malonės: vienybės su Kristumi, su Bažnyčia, su Popiežiumi, bet ne su KGB ir ne su Religijų reikalų taryba.“

1983 m. gegužės 6 d. kunigas Sigitas Tamkevičius buvo suimtas Alfonso Svarinsko teismo metu Vilniuje. 26 tomų baudžiamojoje byloje jis kaltintas antitarybine propaganda ir agitacija, kad 1978–1983 m. „šmeižė tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką, ragino prieš ją kovoti, žemino SSRS tarptautinį prestižą“, kad „Tikinčiųjų teisių gynimo katalikų komiteto vardu paruoštuose ir išplatintuose dokumentuose pateikdavo iškraipytus faktus, šmeižikiškus prasimanymus“, „ragino pažeisti tarybinius įstatymus, reguliuojančius bažnyčios atskyrimą nuo valstybės ir nepaklusti vietinės valdžios organams“. Buvo kaltinamas už parapijoje vykdomą vaikų katechezę, organizuotas Vėlinių procesijas kapinėse, kalinių šelpimą. Prisiminta, kad 1982 m. gruodžio 26 d. be vietos valdžios leidimo viešojoje vietoje – Kybartų bažnyčios šventoriuje – suorganizavo Kalėdų eglutės šventę, kad įvairiomis progomis ir įvairiose vietose pasakė apie 15 inkriminuojamo turinio pamokslų. Po 7 mėnesius trukusių tardymų ir tyrimų, Lietuvos SSR Aukščiausiasis Teismas 1983 m. gruodžio 2 d. nuteisė S. Tamkevičių 6 metų laisvės atėmimo lageryje bei 4 metų tremties bausme.

1984–1987 m. jis kalėjo Permės politinių kalinių lageryuose, nuo 1987 m. kovo mėn. – Mordovijos Baraševo lageryje, 1987 m. gruodžio 25 d. perkeltas į Uralo politinių kalinių lagerį Nr. 35. Kalinimo metais kelis kartus KGB buvo grąžinamas į Vilnių tardymams, 1988 m. birželio 10 d. išstremtas į Tomsko srities Staro Sainakovo kaimą. 1988 m. spalio 12 d. S. Tamkevičius buvo atleistas nuo tolesnės bausmės ir paleistas į laisvę.

1988 m. lapkričio 4 d. rytą didelė tikinčiųjų minia iš skirtingų Lietuvos kampelių su tautinėmis ir popiežiaus vėliavomis rinkosi į Vilniaus geležinkelio stotį pasitikti iš tremties grįžtančio kunigo Sigito Tamkevičiaus.

Atgimimo laikmečiu ir atkūrus Nepriklausomybę, kunigas Sigitas Tamkevičius aktyviai įsitraukė į visuomeninę veiklą Lietuvoje, buvo aktyvus politinių kalinių ir tremtinių, Lietuvos skautų, Lietuvos „Carito“ veikloje. 1989 m. vasarą Kėdainių aerodrome pasitiko lėktuvą su lietuvių tremtinių, išstremtų į Igarką ir prie Laptevų jūros, palaikais.

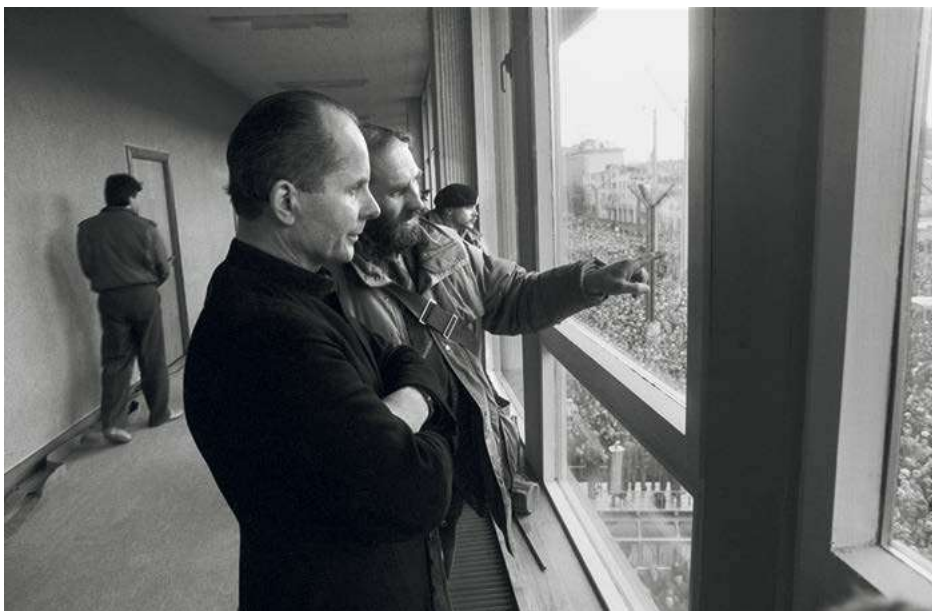

Iš kalinimo ir tremties Rusijoje į Lietuvą grįžusio Sigito Tamkevičiaus SJ
sutikimas prie Aušros Vartų

Dešinėje stovi: kunigas Rokas Puzonas ir 1983–1989 m. „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“
redaktorius kunigas Jonas Boruta SJ. Priekyje kairėje: politiniai kaliniai Petras Cidzikas ir Viktoras Petkus.
Vilnius, 1988 m. lapkričio 4 d. | Fotografas nenustatytas
Kardinolo Sigito Tamkevičiaus SJ asmeninis archyvas

Sovietų Sąjungos agresijos prieš Lietuvą dienomis 1991 m. sausio 13-osios naktį ir dieną jis kartu su kunigais Jonu Boruta, Algimantu Keina, Antanu Gražuliu, Robertu Grigu, Jonu Kastyčiu Matulioniu, aukojo šv. Mišias parlamento gynėjams. 1991 m. sausio 16-ąją dalyvavo atsisveikinant su žuvusiais Laisvės gynėjais Antakalnio kapinėse Vilniuje.

1989 m. Sigitas Tamkevičius paskirtas Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos dvasios tėvu, 1990 m. – šios seminarijos rektoriumi. 1991 m. gegužės 4 d. popiežius Jonas Paulius II paskyrė jį tituliniu Turudos vyskupu ir Kauno arkivyskupijos augziliaru. 1991 m. gegužės 19 d. Kauno arkikatedroje bazilikoje arkivyskupas kardinolas Vincen-tas Sladkevičius konsekravo Sigitą Tamkevičių vyskupu. 1996 m. gegužės 4 d. Sigitas Tamkevičius paskirtas Kauno arkivyskupu metropolitu. Sigitas Tamkevičius Kauno

Sigitas Tamkevičius SJ ir Petras Cidzikas kartu su Laisvės gynėjais Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos rūmuose
Vilnius, 1991 m. sausio 13-osios rytas | Fotografas Romualdas Požerskis
Romualdo Požerskio asmeninis archyvas

arkivyskupijos kurijai vadovavo iki 2015 m. 1999–2002 m. ir 2005–2014 m. – Lietuvos vyskupų konferencijos pirmininkas. 2015 m. birželio 11 d. Šventasis Tėvas Pranciškus priėmė Kauno arkivyskupo metropolito Sigitą Tamkevičiaus atsistatydinimą iš pareigų. Nuo 2015 m. liepos 11 d. jis yra Kauno arkivyskupas emeritas. 2019 m. spalio 5 d. iškilmingos viešosios konsistorijos metu Kauno arkivyskupas emeritas Sigitas Tamkevičius priimtas į Kardinolų kolegiją. Popiežius Pranciškus kardinolui-presbiteriui Sigitui Tamkevičiui suteikė šv. Angelės Meriči titulą.

Sigitas Tamkevičius apdovanotas Sausio 13-osios atminimo medaliu (1992 m.). Jis yra Kauno miesto (1994 m.), Lazdijų rajono (2010 m.), Alytaus rajono (2020 m.) Garbės pilietis. Jo aktyvi pilietinė veikla ginant tikinčiųjų teises sovietinio režimo metais įvertinta Georgo von Hertlingo medaliu. Medalis buvo įteiktas 1996 m. lapkričio 3 d. Vokietijoje, Regensburgo rotušėje, o nominantą medaliui pristatė Tikėjimo mokslo kongregacijos prefektas kardinolas Jozefas Racingeris (nuo 2005 m. – popiežius Benediktas XVI). Kardinolas Sigitas Tamkevičius taip pat apdovanotas Lietuvos didžiojo

kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro didžiuoju kryžiumi (1998 m.), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (2000 m.), Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžiumi (2002 m.). Tais pačiais 2002 m. už heroizmą, parodytą ginant Lietuvos Katalikų Bažnyčią okupacijos metais, už nuopelnus steigiant ir leidžiant „Kroniką“ jam įteiktas Šv. Pranciškaus Ksavero medalis (medalio steigėjas – Šv. Pranciškaus Ksavero universitetas, Cincinatis, JAV). Už veiklą leidžiant ir redaguojant „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką“ bei atgaivinant „Aušrą“, jam suteiktas Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaro vardas (1999 m.), 2013 m. lapkričio 10 d. garbingos 75-erių metų sukakties proga Sigitas Tamkevičius apdovanotas Kauno miesto savivaldybės 1-ojo laipsnio Santakos garbės ženklu, jam suteiktas Lietuvos šaulių sąjungos Garbės šaulio vardas už tarnystę Lietuvai ir Šaulių sąjungos vertybių puoselėjimą (2017 m.). Lietuvos žurnalistų draugijos įsteigta jubiliejinė Stasio Lozoraičio premija „Kelyje į Vilties Prezidento Lietuvą 2018“ kardinolui įteikta 2019 m. sausio 10 d. istorinėje Prezidentūroje Kaune. 2022 m. balandžio 28 d. iškilmingame Vytauto Didžiojo universiteto Senato posėdyje jam įteiktas Lietuvos universiteto 100-mečio medalis.

2014 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS ADAMAS MICHNIKAS

Adamas Michnikas – disidentas, žurnalistas, eseistas, vienas iš Lenkijos opozicinio judėjimo „Solidarumas“ lyderių, komunistinės Lenkijos politinis kalinys, kalintas 1981–1984 ir 1985–1986 metais. 1989 m. išrinktas į Lenkijos Seimą, paskirtas Lenkijos dienraščio „Gazeta Wyborcza“ vyriausiuoju redaktoriumi. 1991 m. Sovietų Sąjungos agresijos prieš Lietuvą dienomis lankėsi Lietuvos parlamente ir aktyviai rėmė Lietuvos kovą už nepriklausomybę.

Laisvės premijos laureatas
Adamas Michnikas

Vilnius, 2015 m. sausio 13 d.
Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas.
XI-180-S20150113-7870

Laisvės premijų komisijos pirmininkės Irenos Degutienės kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2014 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2015 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Brangūs Sausio 13-ąją žuvusių laisvės gynėjų artimieji, garbūs Laisvės gynėjų dienos minėjimo dalyviai, buvę ir esami nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovai, gerbiamasis Adamai Michnikai, Jūsų Ekscelencijos ambasadoriai, gerbiamieji ir garbūs šio iškilmingo minėjimo svečiai!

Šiandien minime Laisvės gynėjų dieną ir jau, kaip sakė Seimo Pirmininkė, ketvirtą kartą teikiame Laisvės premiją. Premiją, kuri pagerbia ir įvertina „asmenų ir organizacijų pasiekimus bei indėlį ginant žmogaus teises, plėtojant demokratiją, skatinant tarpvalstybinį bendradarbiavimą, kovojant už Rytų ir Vidurio Europos tautų laisvą apsisprendimą ir suverenitetą“. Šiandien ji paskirta mūsų bičiuliui Adamui Michnikui – Lenkijos visuomenės veikėjui, disidentui, vienam iš „Solidarumo“ lyderių, žurnalistui, eseistui ir politikos publicistui, vieno iš populiariausių ir pažangiausių Lenkijos dienraščių „Gazeta Wyborcza“ vyriausiajam redaktoriui. Adamui Michnikui – bičiuliui ir bendraminčiui su didele pagarba greta Václavo Havelo ir Andrejaus Sacharovo vadinamam vienu iš legendinių Europos kovotojų už žmogaus teises, pilietines laisves, Vidurio ir Rytų Europos tautų ir šalių nepriklausomybę. Žmogui, ne kartą kalintam ir gniuždytam režimo, tačiau vis taip pat atkakliai siekiam ir šiandien siekiančiam laisvės ir demokratijos idealų.

Nuoširdžiai dėjuosi A. Michniko ir Lietuvos bičiulyste, besitęsiančia ne vieną dešimtmetį, nuoširdžia ir ištikima bičiulyste kovojant dėl laisvės; bičiulyste, kuri sieja dvi šalia gyvenančias, bendra istorija susietas tautas.

Simboliška, kad prieš 24 metus A. Michnikas čia, Vilniuje, kaip Lenkijos Respublikos Seimo prezidiumo ir Lenkijos žiniasklaidos atstovas buvo drauge su mumis, su tauta, pasiryžusia krauju apginti savo laisvę lemtingomis sausio akimirkomis. 1991-ųjų sausį Lietuvoje drauge su atvykusia Lenkijos pilietinio parlamentinio klubo delegacija jis atvirai reiškė besąlygišką paramą Lietuvos piliečių kovai su brutalia sovietų agresija. Tuomet nebuvo aišku, kaip pasisuks istorijos vingiai, kuo virs jėgos panaudojimas prieš beginklę tautą. Buvęs svarbiausiais Lenkijos istorijos momentais – drauge su 1968-ųjų Varšuvos studentais, drauge su Darbininkų gynimo komitetu, drauge su „Solidarumu“ – A. Michnikas neliko abejingas stebėtojas ir tomis siaubo dienomis buvo drauge su mumis.

Laisvės premijų komisijos pirmininkė, Seimo Pirmininko pavaduotoja Irena Degutienė kalba per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą ir Laisvės premijos įteikimo ceremoniją

Vilnius, 2015 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20150113-8566

Tuomet mums tikrai reikėjo draugų, reikėjo tų, kurie supranta, kad laisvė peržengia sienas, kad jūsų laisvė reiškia ir mūsų laisvę, o mūsų laisvė reiškia jūsų laisvę. Gerbiamas A. Michnikas buvo ir yra. Jis aktyviai ragino Lenkijos vyriausybę kuo greičiau pripažinti Lietuvą ir padėti Lietuvai gauti diplomatinį pripažinimą tarptautinėje arenoje. Jam esame dėkingi už nuolatinį priminimą Vakarų Europos valstybių ir Jungtinių Amerikos Valstijų politikams ir visuomenei apie Lietuvos kovas, laisvės ir demokratijos siekius. Esame dėkingi, kad nuo pat Sąjūdžio laikų aktyviai propagavo taip reikalingą Lietuvos ir Lenkijos opozicionierių bendradarbiavimą, skatino „Solidarumo“ ir Sąjūdžio veiksmų koordinavimą, neleido pamiršti, kad kova už laisvę, kova už demokratiją yra bendra kova. Esame dėkingi už nuolatinį dėmesį Lietuvos problematikai 1989-aisiais nepriklausomų žurnalistų ir demokratinės opozicijos atstovų pradėtame leisti dienraštyje „Gazeta Wyborcza“. Dienraštyje, kuris šiuo metu yra vienas įtakingiausių visuomenės nuomonės formuotojų Lenkijoje ir kurio vyriausiasis redaktorius nuo pat pradžių yra A. Michnikas.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Loreta Grauzinienė įteikia
Laisvės premijos statulėlę Adamui Michnikui

Vilnius, 2015 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20150113-8655

Tačiau kaimyninės valstybės ir tautos gynyba nėra vienpusiška. A. Michnikas yra ne kartą vienareikšmiškai pasisakęs prieš lenkų ir lietuvių santykių kiršinimą išnaudojant tautines mažumas. Plačiai nuskambėjo A. Michniko pasisakymas, kurį norėčiau dar kartą pacituoti. „Stebėdami, kas vyksta Donecke ir Luhanske, matome, kokie yra absurdiški ginčai tarp Lietuvos ir Lenkijos. Jie yra beprasmiški, jie yra kenksmingi – tai reikia atvirai pasakyti. Yra politikų, kurie dirba V. Putino politikos labui. Ranka rankon dirba. Nes gerų Lietuvos ir Lenkijos santykių griovimas naudingas tik Kremliaus imperialistinei politikai.“

Pamatykime ir mes šį absurdą ir neleiskime jam užgožti mūsų bendradarbiavimo ir bendravimo, kasdienių mūsų veiksmų. Neieškokime supriešinančių praeities atsiminimų, geriau žiūrėkime į priekį, ieškokime, kas mus vienija ir padeda kurti dialogą.

Tikiu, kad tiek mūsų laisvės gynėjų pavyzdys, tiek mūsų šios dienos svečio – Laisvės premijos laureato A. Michniko asmeninis pavyzdys bus tas įkvėpimo šaltinis, į kurį kiekvieną kartą galėsime atsigręžti, kai iškils nauji iššūkiai, kai reikės atsiremti į kažką

tvirto ir tikro. Istorija leidžia ne tik mokytis iš buvusių kartų klaidų, ji taip pat įkvepia semtis stiprybės iš didvyrių, kad siektume laisvos, teisingesnės, sąžiningesnės, į pagarbą kiekvienam orientuotos dabarties. Tikiu ir linkiu, kad laisvės, demokratijos, pagarbos ir atjautos kitam vertybės, dėl kurių kovojo ir kurių nuolat siekė 2014 metų Laisvės premijos laureatas, būtų gyvos kiekvieno mūsų kasdienybėje, kiekvieno mūsų gyvenime.

Gerbiamasis Adamai Michnikai! Esate už savo gyvenimo nuopelnus ne kartą apdovanotas ir pagerbtas. Mes dar kartą nuoširdžiai norime jums padėkoti, įteikdami Laisvės premiją, ir pasakyti – už Jūsų ir mūsų laisvę! Ačiū.

Laisvės premijos laureato Adamo Michniko kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2014 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2015 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Labai ačiū, Jūsų Ekscelencijos ponio Prezidente, ponio parlamento Pirmininke, pone premjere, Lietuvos laisvės gynėjų didvyrių artimieji, Laisvės gynėjų artimieji, Sąjūdžio bičiuliai! Czesławas Miłoszas buvo lenkų mąstymo apie laisvą Lietuvą mokytojas, Vilniaus krašto sūnus, lenkas ir lietuvis – didis poetas, kuris save laikė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įpėdiniu, daugelio tautų, daugelio kalbų, daugelio religijų ir kultūrų teritorijos įpėdiniu. Atsiimdamas Nobelio premiją 1980 m. Cz. Miłoszas Stokholme pasakė įsimintinus žodžius: „Įsitvirtino Atlanto Chartijai prieštaraujantis požiūris, kad atskiriomis šalimis galima prekiauti, net lošti iš jų kortomis ar kauliukais. Tai liudija Europos padalijimas į dvi dalis. O dviejų diktatorių palikimą nuolat primena tai, kad trijų Baltijos valstybių ligi šiol nėra tarp Jungtinių Tautų Organizacijos narių. Prieš karą tos valstybės priklausė Tautų Lygai, tačiau pagal slaptuosius 1939 metų sutarties protokolus išnyko iš Europos žemėlapių.“ Lenkų poetas buvo, ko gero, vienintelis, kurio balsą tuo metu galėjo išgirsti visas pasaulis, – balsą, ginantį Lietuvą, Latviją ir Estiją. Toje pat kalboje Cz. Miłoszas pasakė: „Gera gimti mažame krašte, kuriame gamta atitinka žmogaus mastelį, kur amžiams bėgant sugyveno kartu skirtingos kalbos ir skirtingos tikybos, kalbu apie Lietuvą – mitų ir poezijos kraštą. [...] galbūt jos dvasios niekada manęs nepaliko.“ Cz. Miłoszas dar kalbėjo: „Palaima iš likimo gauti tokį [...] studijų miestą, koks buvo Vilnius – fantastiškas į šiaurės girias perkeltas itališkos baroko architektūros miestas, kur kiekviename akmenyje glūdi istorija. Keturiasdešimties katalikų bažnyčių, tačiau kartu ir daugybės sinagogų miestas; tais laikais žydai vadino jį Šiaurės Jeruzalė.“

Daugelis mano kartos žmonių buvo pripratę prie tokio Vilniaus vaizdo, juo didesnis yra šiandien mano susijaudinimas, todėl aš šiandien kreipiuosi į jus lenkiškai, o ne taip, kaip man buvo siūlyta, – rusiškai. Mano bičiulis rusas iš Maskvos papasakojo man anekdotą apie Goldbergo ir Rabinovičiaus pokalbį Odesoje, kaip tik tą pokalbį jums papasakosiu rusiškai (*vertimas į lietuvių kalbą*): „Odesoje susitiko Goldbergas ir Rabinovičius. Goldbergas sako: „Moisejevičiau, aš jau bijau kalbėti rusiškai. – O kodėl tu bijai? – Bijau, kad atvažiuos Vladimiras Vladimirovičius Putinas manęs ginti“.

Laisvės premijos laureatas Adamas Michnikas kalba Seimo Kovo 11-osios Akto salėje

Vilnius, 2015 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20150113-8792

Kadangi aš nenoriu, kad V. Putinas atvyktų į Vilnių ar į Varšuvą ko nors ginti, taip pat ir rusakalbių, todėl šiandien kalbu lenkiškai. O rusiškai mielai kalbėsiu Rusijoje, Maskvoje, išlaisvintoje nuo V. Putino. Nes šios dienos kontekstas, apie ką šiandien jau daugelį kartų kalbėta, yra nelinksmas. Mes patyrėme šoką dėl banditų teroristinio išpuolio Prancūzijos žurnalo „Charlie Hebdo“ redakcijoje. Tai, ką mes matėme, parodo, kas atsitinka, kai taiki religija – islamas – virsta politinio fanatizmo ir žudynių ideologija. Tai pamoka mums visiems. Niekas labiau neįžeidžia Dievo nei tas, kuris jo vardu meluoja, sėja neapykantą ir ragina žudyti.

Antras matmuo – terorizmo, neapykantos matas. Jį galima pastebėti Ukrainos Rytuose, nes V. Putino propagandos kalba mums, lietuviams ir lenkams, gerai žinoma. Tai A. Hitlerio ir J. Goebbelso kalba. Tai J. Stalino ir prokuroro A. Višinskio kalba. Tai yra melo, neapykantos ir agresijos kalba ir praktika. Ukraina negali būti agresijos teritorija ir prekybos objektas. Ukraina turi teisę į nepriklausomybę, į demokratiją lygiai taip pat, kaip Lietuva ir Lenkija. Mūsų tautos tai puikiai supranta.

Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė sveikina
Laisvės premijos laureatą Adamą Michniką

Vilnius, 2015 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20150113-8812

Po Laisvės premijos įteikimo ceremonijos

Iš kairės: Laisvės premijos laureatas Adamas Michnikas,
Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė, Europos Parlamento narys Vytautas Landsbergis
ir Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Loreta Grauzinienė.

Vilnius, 2015 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20150113-8906

Kiek įmanoma dažniau turėtume kartoti, kad V. Putinas – tai ne Rusija, kad V. Putinas – tai didžiarusiškas imperializmas. Reikia kartoti, kad rusofobija yra liga, kuri gali būti mirtina. Juk mes visą laiką prisiminsime kitokią Rusiją – A. Gerceno ir A. Sacharovo Rusiją. Tai A. Gercenas XIX a. viduryje sakė, kad Lietuva pati turi spręsti dėl savo ateities. Tai A. Sacharovas nuolat reikalavo Sovietų Sąjungos dekolonizavimo. Nors Lietuva ir Lenkija sovietų diktatūros buvo pavergtos skirtingais būdais, tačiau tai, kas mus siejo, tuomet buvo stipriau už tai, kas mus skyrė. Senieji ginčai, visa mūsų praeitis – mes tai turime prisiminti ir apie tai sąžiningai kalbėti.

Praeities negalima pakeisti, tačiau ją galima apmąstyti ir išnagrinėti. Vilnius – suverenios demokratinės Lietuvos sostinė – liks visiems laikams neatskirama ir lenkų istorinės atminties dalis. Tai reiškia, kad lenkai vieną kartą ir visiems laikams atsisakė bet kokių sienų revizijos tendencijų. Tokia yra Lenkijos valstybės pozicija ir Lenkijos viešoji nuomonė bent jau nuo 1989 m.

Didžiausias mūsų – Lietuvos ir Lenkijos, kaip Europos Sąjungos narių, – bendras laimėjimas yra tas, kad Lietuvos ir Lenkijos pasienyje nėra sienos. Gerai suvokiami Lietuvos ir Lenkijos nacionaliniai interesai reikalauja iš mūsų elito mąstymo ir vaizduotės, kurie atitiktų mūsų nelengvus laikus.

Prisiminkime ir vieni, ir kiti, kad V. Putino imperializmo ideologas A. Duginas suformulavo savo mintį aiškiai. Dėl Rusijos interesų jis rašė: „Etninė įtampa lenkų ir lietuvių santykiuose yra ypatingos vertės elementas, kurį reikia panaudoti ir kiek tik įmanoma gilinti.“ Pamąstykime, kokia puiki dovana tai didžiarusiškai „Juodajai šimtainei“ yra lietuvių ir lenkų konfliktai dėl pavardžių rašybos ar dvikalbių gatvių pavadinimų užrašų ten, kur gyvena daug lenkų Lietuvos piliečių. J. Giedroycas, iškilus lietuvis ir lenkas, kuris formavo Lenkijos politinę mintį, sugebėjo mąstyti kategorijomis, kurios aplenkė savo laiką. J. Giedroyc'o manymu, Lenkijos ir Lietuvos nepriklausomybė naują nepriklausomų tautų elitą įpareigojo iš naujo kurti gerus mūsų tautų tarpusavio santykius. Tai yra akivaizdus geopolitinis įsakas, mūsų laikų įsakas. Taigi kiekvienas Lenkijos pilietis lietuvis turi džiaugtis visomis pilietinėmis laisvėmis.

Mes, lenkai, turime tai užtikrinti ir norime, kad būtent toks būtų mūsų bendras indėlis į Europos Sąjungos paveldą, kad mes galėtume mąstyti plačiau nei tautinio egoizmo aspektu, plačiau, nei riboja siauras egoizmas, ir visi tie, kas tam trukdo, apakinti, be vaizduotės ar apnuodyti etninio šovinizmo, veikia prieš nacionalinius mūsų tautų interesus. Su tuo reikia kovoti.

Laisvės premijos laureatui skirtos parodos atidarymas Lietuvos Respublikos Seime
Parodą atvėrė Laisvės premijos laureatas Adamas Michnikas ir Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko pavaduotojas Gediminas Kirkilas. Kairėje – renginio vertėjas Eduardas Piurko.
Vilnius, 2015 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20150113-7868

Įžymus lietuvių poetas ir eseistas Tomas Venclova kadaise rašė, kad komunistinis totalitarizmas pavergtose šalyse bandė suabsoliutinti tautą, ir dar 1997 m. įspėjo, kad tautos laikymas absoliučia vertybe yra totalitarinės savimonės elementas. Žymiausi lenkai – Adamas Mickiewiczius, Czesławas Miłoszas, Ludwikas Kołankowskis ir Tadeusz Konwickis, ypač kardinolas Karolis Wojtyła (Popiežius Jonas Paulius II), buvo tokios pačios nuomonės. T. Venclova dar pridūrė: „aš, kaip lietuvis, laikau savo pareiga koncentruotis ties lietuvių klaidomis. Tai paprasčiausia taisyklė inteligentui, kuris yra atsakingas už savo tautos likimą.“

O aš esu lenkas, lenkų inteligentas, ir atsakau už lenkų trūkumus, todėl pirmiausia juos pastebiu ir dažnai kartuju kaltės dauginimo taisyklę: lenkų yra dešimt kartų daugiau nei lietuvių, todėl dėl Lenkijos ir Lietuvos santykių kiekvieno lenko kaltė yra dešimteriopai didesnė ir mes negalime to pamiršti.

Lenkų nuomonė apie Lietuvą stokoja žinių ir jautrumo. Jautrumo dėl lietuvių žaizdotos atminties. Mūsų užduotis yra papildyti tą žinių stoką realiomis žiniomis. Laimei, visa tai keičiasi į gerąją pusę ir aš tikiu, kad tie pokyčiai vyks.

Jeigu kalbėtume apie Lietuvos 1863 m. sukilimą, neseniai miręs didis lenkų rašytojas T. Konwickis, kilęs iš Vilniaus krašto, savo herojaus pulkininko Zigmanto Mineikos lūpomis klausia: „Ar vertėjo?“ ir atsako sukilimo vado Romualdo Trauguto žodžiais: „Nežinau, ar buvo prasminga, bet žinau, kad reikėjo.“ Toji būtinybė buvo aktuali daugelį metų, kai lietuviai ir lenkai buvo pavergti, ir ši būtinybė mus atvedė į laisvę.

Pabaigai, bičiuliai, leiskite pasakyti gruzinišką tostą: „Gyveno kartą ganytojas, kuris ganė avis. Vieną kartą atskrido didelis erelis, pagriebė aviną ir pakilo su juo aukštyne. Ganytojas paėmė šautuvą ir šovė į erelį. Taigi išgerkime už tai, kad avinai nekiltų į dangų ir kad nebūtų šaudomi ereliai.“

Laisvės premijos laureatas Adamas Michnikas

Pavydėtinas likimas, pavydėtinas charakteris. Skiriamieji to charakterio bruožai – principiingas, bet platus žvilgsnis į pasaulį, aštrus protas, erudicija, mokėjimas įveikti stereotipus, atmesti isteriją ir baimę, pagaliau šmaikštumas, sąmojis, humoro jausmas.

Prof. Tomas Venclova,
poetas, publicistas, Lietuvos Helsinkio grupės narys

Laisvės premijos laureatas Adamas Michnikas gimė 1946 m. Varšuvoje. Jo seneliai ir daugelis artimų giminaičių žuvo per Holokaustą. Šeimoje buvo vertinamos kairiosios politinės pažiūros, visuomeninės kairės idealai. Nepaisant to, Adamas Michnikas anksti pasirinko komunistinės Lenkijos opozicionieriaus kelią.

1957 m., dar mokydamasis vidurinėje mokykloje, Adamas Michnikas įstojo į jaunimo organizaciją, kuriai vadovavo taip pat kairiųjų pažiūrų, tačiau kritiškai Lenkijos režimą vertinantis Jacekas Kurońis. Ši organizacija 1961 m. buvo uždrausta. Kiek vėliau A. Michnikas dalyvavo jaunimo diskusijų klubų – Prieštaravimų ieškotojų klubo (uždraustas 1963 m.) ir Kreivojo būrelio klubo – veikloje. Juose Lenkijos jaunimas, nusivylęs komunistinės Lenkijos tikrove, diskutuodavo apie valstybės valdymo reformas. 1964 m. Adamas Michnikas įstojo į Varšuvos universiteto Istorijos fakultetą. Studijos universitete su pertrūkiais tęsėsi iki 1968 m.: už ryšių su partijos opozicionieriais Jaceku Kurońiu, Karoliu Modzelewskiu, Lesheku Kolakowskio, Krzysztofu Pomianu palaikymą jo studijos keletą kartų buvo sustabdytos, pats Adamas Michnikas buvo areštuotas. Už dalyvavimą Varšuvos universiteto studentų demonstracijoje prieš valdžios draudimą rodyti Nacionaliniame teatre režisieriaus Kazimierz Deimeko režisuotą spektaklį, pastatytą pagal Adomo Mickevičiaus poemą „Vėlinės“, 1968 m. kovo mėn. Adamas Michnikas buvo pašalintas iš Varšuvos universiteto, suimtas ir pirmą kartą įkalintas (1969 m. rugsėjo mėn. gavo amnestiją ir buvo paleistas iš kalėjimo). 1970–1971 m. dirbo suvirintoju Varšuvos Rozos Liuksemburg fabrike, kuriame buvo gaminamos elektros lemputės. 1975 m. eksternu baigė studijas Poznanės Adomo Mickevičiaus universitete. 1975 m. gruodžio mėn. kartu su kitais 59 lenkų opozicijos atstovais, intelektualais, kultūros veikėjais pasirašė vadinamąjį 59 laišką (lenk. *List 59*) Lenkijos Liaudies Respublikos Seimui, kuriame išreiškė protestą prieš teikiamas Konstitucijos pataisas.

XX a. aštuntojo dešimtmečio viduryje Adamas Michnikas jau buvo pelnęs pripažinimą ir autoritetą. 1976–1977 m. filosofo Jeane-Paulio Sartro kvietimu jis išvyko į

Laisvės premijos laureato Adamo Michniko spaudos konferencija Lietuvos Respublikos Seime
Vilnius, 2015 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-100-S20150113-9201

užsienį, viešėjo Paryžiuje, Miunchene, bendravo su emigrantais iš Lenkijos, publikavo straipsnius Vokietijos ir Prancūzijos spaudoje. Iš jų didžiausio atgarsio susilaukė pranešimas „Naujasis evoliucionizmas“, perskaitytas Paryžiuje 1976 m., ir 1977 m. publikuota pirmoji knyga „Bažnyčia, politinė kairė ir dialogas“. Ypatingos reikšmės turėjo pažintis ir bendravimas su iškiliausiu XX a. Lenkijos išėivijos publicistu, politiku Jerziu Giedroycu. Jį Adamas Michnikas laikė vienu iš savo mokytojų.

Prasidėjus naujoms valdžios represijoms, 1977 m. gegužės mėn. grįžo į tėvynę ir netrukus įsitraukė į žymiausios tuo metu opozicinės organizacijos KOR (lenk. *Komitet Obrony Robotników* – Darbininkų gynimo komitetas) veiklą, organizavo pagrindžio leidybą, redagavo opozicijos leidinius „Informacinis biuletenis“ (lenk. *Biuletyn Informacyjny*), „Kritika“ (lenk. *Krytyka*) ir kitus. 1979 m. spalio mėn. dalyvavo bado akcijoje prie Šv. Kryžiaus bažnyčios Varšuvoje, taip išreišdamas savo paramą kalinamiems Čekoslovakijos opozicijos veikėjams. 1977–1980 m. komunistinės Lenkijos represinių struktūrų ne kartą buvo sumuštas, suimtas ir areštuotas.

1980 m. vasarą prasidėjus „Solidarumo“ judėjimui, Adamas Michnikas įsitraukė į jo gretas. 1981 m. gruodžio 13 d. generolo Wojciecho Jaruzelskio vadovaujamoje Lenkijoje paskelbus karo padėtį, Adamas Michnikas buvo dar kartą suimtas ir įkalintas iki 1984 m. liepos vidurio. 1985 m. vasario mėn. Gdanske jis vėl buvo suimtas ir iki 1986 m. įkalintas. 1988 m. tapo opozicinio judėjimo „Solidarumas“ (lenk. „Solidarność“) įkurto Pilietinio komiteto (lenk. *Komitet Obywatelski Solidarności*) nariu.

Žlungančio komunistinio režimo represijos nepakeitė Adamo Michniko politinių pažiūrų ir nuostatų, jam būdingo dialogo, bendravimo su oponentais principų. 1989 m. vasario–balandžio mėn. Adamas Michnikas tapo viena svarbiausių figūrų vykstant komunistinės Lenkijos valdžios atstovų ir opozicinio judėjimo „Solidarumas“ lyderių Apskritojų stalo deryboms, kurios lėmė demokratines permainas šalyje, taikų valdžios perdavimą ir nekomunistinių jėgų pergalę per 1989–1990 m. demokratinius rinkimus. 1989 m. birželio mėn. Katovicų rinkimų apygardoje Adamas Michnikas buvo išrinktas į Lenkijos Seimą. 1989 m. liepos 3 d. jau kaip „Solidarumo“ judėjimo įkurto dienraščio „Gazeta Wyborcza“ vyriausiasis redaktorius jis paskelbė straipsnį „Jūsų prezidentas, mūsų premjeras“, pranašavusį politinius pokyčius šalyje. Po kelių mėnesių Lenkijoje buvo suformuota ir patvirtinta pirmoji Rytų Europoje nekomunistinė vyriausybė su Tadeuszu Mazowieckiu priešakyje. Po 1991 m. Adamas Michnikas, pasak Tomo Venclovos, „pasirinko laisvojo intelektualo kelią, kurio pasisakymais domimasi, iš jų dažnai mokomasi Lenkijoje ir ne tik joje. „Gazeta Wyborcza“, neseniai minėjusi savo dvidešimt penktąsias įkūrimo metines, yra ne vien laikraštis, bet ir demokratijos institutas, diegiantis savo šalyje bei visoje centrinėje ir Rytų Europoje blaivų, racionalų, apsišvietusių požiūrį į problemas, kurias kasdien kelia mums istorija.“

Adamas Michnikas nuosekliai rėmė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą. Nuo pat Sąjūdžio gyvavimo pradžios aktyviai propagavo Lietuvos ir Lenkijos opozicinių jėgų bendradarbiavimą, skatino koordinuoti „Solidarumo“ ir Sąjūdžio veiksmus. Nuo pat dienraščio „Gazeta Wyborcza“ įsteigimo 1989 m. gegužės pradžioje jame nuolat buvo nagrinėjamos Lietuvos aktualijos, Lenkijos ir Lietuvos bendradarbiavimo klausimai.

Bene ryškiausias ir įsimintiniausias šio garbaus asmens gestas dėl Lietuvos buvo parodytas 1991 m. sausį, kai Vilniuje buvo pralietas laisvę ginančių žmonių kraujas. Tuo metu, kai parlamento rūmai rengėsi gintis nuo sovietų tankų, į Lietuvą atvyko Lenkijos pilietinio parlamentinio klubo delegacija, kurios sudėtyje buvo ir Adamas Michnikas. Tomis sudėtingomis dienomis, kai dar nebuvo aišku, kur link pakryps Lietuvos istorija, 1991 m. sausio 14 d. Aukščiausiosios Tarybos vakariniame posėdyje Adamas Michnikas

ir kiti lenkų politikai demonstravo besąlygišką ir beatodairišką paramą Lietuvos laisvei, taip palaikydami Lietuvos piliečių kovą su sovietų agresija. Posėdyje Lietuvos parlamentarams ir visiems Lietuvos piliečiams jis kalbėjo: „Šią dramatišką Lietuvai ir visai Europai akimirką perduodu solidarumo, brolybės ir nuostabos žodžius iš Varšuvos. <...> Noriu Jus užtikrinti, kad mes Lenkijoje neabejojame, kieno pusėje yra tiesa ir žmogiškasis orumas. Kai sieksite tautos suvereniteto, jūsų pusėje bus mūsų širdys. <...> Būdamas lenkas, norėčiau pasakyti daugiau. Istorija supynė mūsų tautų likimus daugeliui metų. <...> Dėl šios bendrystės noriu patikinti, kad lenkai užtikrins visokeriopą įmanomą pagalbą jūsų drašiai ir didvyriškai kovai, kuri vyksta už mus visus. Tegyvuoja laisva Lietuva!“ Po kelių dienų į Lietuvą atvykęs artimiausias Adamo Michniko bičiulis ir mokytojas Jacekas Kurońis pareiškė, kad liks Lietuvos parlamento rūmuose tiek, kiek bus būtina.

Tą pačią 1991 m. sausio 14-ąją dienraštis „Gazeta Wyborcza“ paskelbė A. Michniko straipsnį „Bičiuliams lietuviams“, kuriame jis kreipėsi į Lenkijos visuomenę: „Todėl šiandien sakome – NE! Nevalia užgniaužti lietuvių laisvės. Nevalia šaudyti žmonių Vilniaus gatvėse. <...> Nevalia trypti tautos valios ir užkrauti jai kolaborantų režimo. Reikalaujame nutraukti prievartą ir pradėti neatidėliotinas derybas dėl Lietuvos suvereniteto. <...> Šiandien tariame: kol Lenkijoje kvėpuojame laisvės oru, lietuviai ne vieniši. <...> Būdami ištikimi savajai krikščioniškajai, žmogiškajai, lenkiškajai tapatybei, mūsų brolių lietuvių labai darysime viską, kas įmanoma.“ Adamo Michniko autoritetas ir pasakyti žodžiai virto konkrečiais paramos ir palaikymo veiksmais: Lenkijos visuomeninių organizacijų piketais prie SSRS ambasados Varšuvoje, Lietuvos palaikymo mitingais Varšuvoje, Krokuvoje, Gdanske ir kituose Lenkijos miestuose.

1991 m. sausio–vasario mėn. dienraščio „Gazeta Wyborcza“ ir kitų Lenkijos leidinių puslapiuose mirgėjo Adamo Michniko, Bronisława Geremeko, Czesława Miłoszho, Jaceko Kurońio, Małgorzatos Szejnert, Włodzimierzo Sochackio, Krzysztofo Wolickio, Stanisława Lemo ir daugelio kitų Lenkijos žurnalistų, intelektualų analitiniai straipsniai apie padėtį Lietuvoje, liudininkų pasakojimai, įspūdžiai, fotografijos iš Lietuvos. Apytikriais skaičiavimais, Lenkijos spaudoje per vieną mėnesį apie padėtį Lietuvoje buvo paskelbta apie 200 straipsnių.

Vėlesnė Adamo Michniko veikla visada buvo palanki Lietuvai. Jis ragino Lenkijos Vyriausybę kuo greičiau pripažinti Lietuvos nepriklausomybę ir padėti Lietuvai gauti diplomatinę pripažinimą tarptautinėje arenoje. 2012 m. lapkričio 12 d. atsiimdamas jam suteiktas Klaipėdos universiteto garbės daktaro regalijas, Adamas Michnikas simboliškai ir koncentruotai įvertino Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimo rezultatus.

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos garbės ženklų
„Lietuvos tūkstantmečio žvaigždė“ įteikimo ceremonija

Iš kairės: Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras Petras Vaitiekūnas, garbės ženklų laureatė Angonita Rupšytė, užsienio reikalų ministro patarėja Violeta Gaižauskaitė, garbės ženklų laureatė Rita Miliūtė, Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos generalinis direktorius Audrius Siaurusevičius, garbės ženklų laureatas Adamas Michnikas, Lietuvos ambasadorius Lenkijoje Egidijus Meilūnas.

Vilnius, 2008 m. birželio 5 d. | Fotografas nenustatytas
Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos archyvas

**Diskusija „Imperijos grūtis“
Lietuvos Respublikos Seime**

Priekyje iš kairės: Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, istorikas Egidijus Aleksandravičius ir Lenkijos dienraščio „Gazeta Wyborcza“ vyriausiasis redaktorius Adamas Michnikas. Vilnius, 2010 m. kovo 11 d.

Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas.
XI-090-S20100311-003

Jerzjo Giedroyco premijos įteikimas Adamui Michnikui Lietuvos paveikslų galerijoje

Jerzjo Giedroyco dialogo ir bendradarbiavimo forumo valdybos pirmininkas Alvydas Nikžentaitis (kairėje), premijos laureatas Adamas Michnikas (dešinėje) su skulptoriaus Stefano Vežbickio sukurtais simboliniais „Ąžuolais“.

Vilnius, 2014 m. gegužės 23 d. | Fotografas Andrzejus Kierulis
Lenkijos instituto archyvas

Laisvės premijos laureatas Adamas Michnikas
Sausio 13-osios aukų pagerbimo ceremonijoje Antakalnio kapinėse
Vilnius, 2015 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20150113-9497

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko Vytauto Landsbergio knygos
anglų kalba „Kaltė ir atpirkimas. Apie Sausio 13-ąją“ pristatymas
Iš kairės: Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Vladimiras Jarmolenko, Laisvės premijos laureatas
Adamas Michnikas, vertėjas Eduardas Piurko, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras,
Seimo narys Emanuelis Zingeris.
Vilnius, 2015 m. sausio 14 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-180-S20150114-9937

Lietuvos bičiulis Adamas Michnikas ne kartą vienareikšmiškai pasisakė prieš lenkų ir lietuvių santykių kiršinimą, daromą sprendžiant tautinių mažumų klausimus. Plačiai nuskambėjo Adamo Michniko pasisakymas: „Stebėdami, kas vyksta Donecke ir Luhanske, matome, kokie absurdiški yra ginčai tarp Lietuvos ir Lenkijos. Jie yra beprasmiški, jie yra kenksmingi – tai reikia atvirai pasakyti. Yra politikų, kurie dirba Putino politikos labui. Ranka rankon dirba. Nes gerų Lietuvos ir Lenkijos santykių griovimas naudingas tik Kremliui imperialistinei politikai.“

Laisvės premijos laureatas Adamas Michnikas yra daugelio garbingų Lenkijos valstybinių ir tarptautinių apdovanojimų laureatas. Adamas Michnikas pateko į Didžiosios Britanijos dienraščio „Financial Times“ sudarytą „Dvidešimties įtakingiausių žurnalistų pasaulyje“ sąrašą (2006 m.). Apdovanotas Čekijos, Čilės, Estijos, Lenkijos, Prancūzijos, Ukrainos, Slovakijos, Vengrijos, Vokietijos valstybiniais apdovanojimais, 26 tarptautinių apdovanojimų, medalių laureatas, Europos ir pasaulio universitetų garbės daktaras. Subtilaus humoro ir aštrios plunksnos autorius Adamas Michnikas 2013 m. apdovanotas šmaikščia Lenkijos žurnalistų premija „Už nuoseklų buvimą Michniku“.

Už nuopelnus plėtojant Lietuvos ir Lenkijos ryšius 1992 m. Adamas Michnikas apdovanotas Sausio 13-osios atminimo medaliu, 2001 m. – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi, 2008 m. – Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos garbės ženklu „Lietuvos tūkstantmečio žvaigždė“. Adamas Michnikas taip pat yra Vytauto Didžiojo universiteto ir Klaipėdos universiteto garbės daktaras. 2014 m. gegužės 23 d. Lietuvos paveikslų galerijoje Adamui Michnikui įteikta Jerzio Giedroyco premija, kurios steigėjas – Jerzio Giedroyco dialogo ir bendradarbiavimo forumas.

2016 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS VALDAS ADAMKUS

Valdas Adamkus – vienas iš liberalios lietuvių išeivijos organizacijos „Santara-Šviesa“ lyderių, 1998–2003 m. ir 2004–2009 m. – Lietuvos Respublikos Prezidentas. Eidamas valstybės vadovo pareigas daug dėmesio skyrė Lietuvos integracijai į Europos Sąjungą ir NATO, taip pat aktyviai prisidėjo prie regioninės diplomatijos stiprinimo Baltijos, Vidurio ir Rytų Europos šalyse. Prieš tapdamas Lietuvos Respublikos Prezidentu ilgus metus dirbo aplinkosaugos srityje Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus
Vilnius, 2003 m. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Prezidento Valdo Adamkaus biblioteka-muziejus

Laisvės premijų komisijos pirmininkės
Radvilės Morkūnaitės-Mikulėnienės kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2016 metų Laisvės premijų įteikimo ceremoniją 2017 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje**

Gerbiamieji už laisvę žuvusiųjų artimieji, laisvės gynėjai, Lietuvos Respublikos Prezidente, Jūsų Ekscelencijos Valdai Adamkau, Vytautai Landsbergi, ponai Alma, ponai Gražina ir visi Lietuvą mylintys ir ją gerbiantys!

Kiekvienas esame patyręs ankstyvą saulėtą pavasario rytą, kai atvėrė langą į bundantį miestą ar bepradedančią žaliuoti pievą pilnais plaučiais galime įkvėpti gryno oro. Toji gaiva ir tyrumas man yra laisvės pojūtis, tai yra jausmas, į kurį telpa pradžia, pasiryžimas, pasitikėjimas savimi ir aplinkiniais. Į jį telpa atsakomybė už naują dieną, įkvėpimas darbui ir kūrybai. Į šitą jausmą dar neprišiuokšlinta, jame nėra vietos pavydai, baimei, susikaustymui ar pykčiui. Vidinė laisvė yra nepaprastai didelis dalykas. Tada mes sakome, ką galvojame, nenusukame akių šonan, kai kažką šalia mūsų talžo žodžiais ar veiksmais, nebijome prieš galingesnę užstoti silpną, nestokojome ryžto keisti dalykus į gera, drąsiai stojame teisybės pusėn. Valstybės laisvė tokia pati kaip ir kiekvieno iš mūsų – turėti galimybę rinktis, kaip gyventi, koku keliu eiti. Deja, šie ir kiti pasirinkimai iš mūsų buvo atimti ne kartą, mums neleido kvėpuoti.

Sausio 13-oji yra ta diena, kai visi įkvėpėme gryno oro. Jis buvo šaltas, kiek sprangus, bet vis dėlto pilnas vilties, tikėjimo ir drąsos. Tų dienų stebuklas, kad šiandien visi prisimename, kur tada buvome, kas stovėjo šalia, kurių šiame pasaulyje tuomet dar net nebuvo, apie tai girdi iš savo tėvų ir senelių. Man atrodo, kad tada mes visi buvome laisvi, nes išdrįsime aiškiai ir garsiai pasakyti, kad renkamės svajonę – svajonę, į kurią ilgai ir nuosekliai ėjome, į kurią vedė drąsūs žmonės. Laisvė yra didelė laimė, bet jos siekis neretai siejasi su skausmu. Pasaulyje aukų už laisvę skaičiai, deja, tampa statistika, bet žmonių pasiryžimas statistika nematuojamas. Šiandien tūkstančiai Ukrainoje, šimtai tūkstančių Sirijoje ar tada 14 Lietuvoje. Ne apie skaičius tai, o apie žmonių pasirinkimą gyventi kitaip – laisvėje.

* Pastaba. Laisvės premijų komisijos pirmininkė savo kalboje pristatė abu 2016 metų Laisvės premijos laureatus – Respublikos Prezidentą Valdą Adamkų ir pirmąjį atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovą, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininką Vytautą Landsbergį. Skyriuje apie Laisvės premijos laureatą Vytautą Landsbergį ši kalba nekartojama.

Laisvės premijos laureatus pristato Laisvės premijų komisijos pirmininkė,
Seimo narė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė

2017 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20170113-BD-0284

Mes – laiminga šalis, kad turėjome ir turime daug drąsių žmonių, kurie stovėjo laisvės sargyboje. Kiekvienas iš jų vertas didelės padėkos ir pagarbos, bet šiandien kalbėsiu apie du.

Laisvės premija skiriama už pasiekimus ir indėlį ginant žmogaus teises, plėtojant demokratiją, skatinant tarpvalstybinį bendradarbiavimą, kovojant už Rytų ir Vidurio Europos tautų laisvą apsisprendimą ir suverenitetą.

Šiandien ypatinga diena, nes turime galimybę padėkoti iš karto dviem mūsų valstybės vadovams – Vytautui Landsbergiui ir Valdui Adamkui. Jie savo gyvenimu, darbais ir prigimtimi įtvirtina laisvę. Jie skirtingi, bet vienijami laisvės idėjos, nestokojantys vidinės laisvės. Tai išmintingi, atidūs, drąsūs, savo valstybei ir jos piliečiams neabejingi žmonės. Savo darbais bei idėjomis jie klojo kelią savarankiškai ir saugiai Lietuvos ateičiai, o kitoms tautoms, kurios norėjo pasirinkti Vakarų demokratijos kryptį, jų veikla tapo įkvėpimo šaltiniu.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Viktoras Prancietis įteikia
Laisvės premijos statulėlę Valdui Adamkui

Vilnius, 2017 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20170113-BD-0299

Įteikus Laisvės premiją

Iš kairės: Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Viktoras Prancietis, Laisvės premijos laureatas
Valdas Adamkus, Laisvės premijų komisijos pirmininkė, Seimo narė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė.
Vilnius, 2017 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20170113-BD-0317

Prezidentas Valdas Adamkus – vakarietiškių laisvės standartų žmogus, laisvojo pasaulio pilietis, telkiantis įvairių pažiūrų žmones, gyvendamas ir dirbdamas išėivijoje atliko didžiulį darbą atstovaudamas laisvės siekiančios Lietuvos interesams. Tuomet mūsų tautai buvo ypač svarbu, kad mūsų balsas ir lūkestis būtų perduotas į laisvąjį pasaulį mitingais, peticijomis, asmeniniais pokalbiais. Jo aktyvi visuomeninė ir politinė veikla buvo neabejotinai svarbus indėlis į Baltijos šalių nepriklausomybės kelią.

Vytautas Landsbergis – savo prigimtimi ryžtingas, kūrybingas žmogus, kurio drąsa, išmintis, sumanumas ir lyderystė suardė Sovietų Sąjungos prievartos ir melo imperiją. Jis atidarė langus, pro kuriuos gaivus oras pasiekė ne tik Lietuvą, bet ir kitas laisvės troškusias valstybes. Vytautas Landsbergis – Sąjūdžio vadovas ir pirmasis atkurto Lietuvos Respublikos Prezidentas, nepajudinamai tvirtas laisvės bastionas, kėlęs nepriklausomybės ir saugumo stiprinimą aukščiau visko.

Valdas Adamkus ir Vytautas Landsbergis – valstybės architektai ir statytojai, valstybingumo simboliai ir garantai, esmingai prisidėję ne tik prie Lietuvos laisvės, bet ir prie jos saugumo užtikrinimo, atvedę mus į NATO ir Europos Sąjungą. Savo autoritetu jie išmintingai telkė tarptautinį palaikymą Vidurio ir Rytų Europos valstybių demokratiniam keliui. Šie du žmonės neabejotinai yra įkvėpimas jaunajai kartai, ypač tai kartai, kuri nepatyrė Kovo 11-osios ir Sausio 13-osios vienybės ir išbandymų. Jie yra pavyzdys, kaip neišduoti principų, kaip nebijoti stovėti teisybės pusėje, kaip užstoti skriaudžiamą, kaip išlaikyti laisvę savyje, kaip gerbti istorinę atmintį ir nepasiduoti iliuzijoms bei nedraugų vilionėms. Galiausiai jie yra pavyzdys, kaip nepailsti ir toliau tęsti pradėtus darbus. Landsbergiška drąsa ir Adamkiška diplomatija – mūsų valstybės gavus pavasarinis vėjas, atnešęs galimybes kurti ir dirbti Lietuvai.

Laisvė – labai gražus ir jaudinantis dalykas. Ačiū už ją. Laisvės premija – mūsų visų padėka jums.

Laisvės premijos laureato, Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2016 metų Laisvės premijų įteikimo ceremoniją 2017 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Jūsų Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidente, Seimo Pirmininke, Seimo ir Vyriausybės nariai, Lietuvos Atkuriamojo Seimo Pirmininke ir jo nariai, gerbiamieji žuvusių Lietuvos laisvės gynėjų artimieji, laisvės kovų dalyviai, diplomatai, viešnios ir svečiai! Šią akimirką esu giliai sujaudintas. Manau, kad neįmanoma tokią dieną kaip Sausio 13-oji stovėti šioje tribūnoje be pačių tikriausių emocijų. Juo labiau gavus tokį garbingą apdovanojimą kaip Laisvės premija. Esu tikras, kad emocijos valdo ir jus, ir mane. Negaliu ramiai prisiminti tų įvykių, negaliu ramiai klausytis liudininkų pasakojimų, negaliu ramiai galvoti apie Lietuvos istoriją, kuri gyvena ne knygoje, o mūsų atmintyje ir mūsų širdyse.

Likimas taip susiklostė, kad lemtingomis sausio dienomis buvau Jungtinėse Amerikos Valstijose. Ir, patikėkite, esant toli nuo Lietuvos atrodė, kad šią akimirką būti tarp žmonių, būti savo tautoje, tegu ir mirtinos grėsmės akivaizdoje, ne taip baisu, kaip laukti. Tas laukimas, nežinia, įtampa nuo vieno telefono skambučio iki kito, vieni kitus vejantys įvykiai ir žudantis klausimas – o kas bus toliau? Ar atsilaikysime? Ar nepasikartos represijos? Visus mus tai varė iš proto. Kaip žmogus, iš kurio vieną kartą jau buvo atimta Tėvynė, vėl jaučiausi bejėgis ką nors pakeisti, ką nors realaus padaryti. Taip, buvo aukščiausiu politiniu lygmeniu teikiami protestai, buvo telefonų skambučiai, peticijos, straipsniai spaudoje. Tačiau visi supratome, kad tikroji, galutinė kova vyksta Lietuvoje.

Ir vėl, kaip XIX amžiaus sukilimuose ar XX amžiaus pokario kovose, už laisvę kovoja visa sąmoninga tauta. Todėl visada kartočiau ir kartosiu, kad 1991 m. sausio 13 d. įvyko stebuklas. Tauta, gyvu žiedu apsupusi parlamentą, televizijos pastatą, transliacijos bokštą, gynė ne pastatus ir ne juose esančius žmones, tauta gynė save ir savo prigimtinę teisę į orų gyvenimą. Žiauru, kad už teisę į orų gyvenimą kai kuriems teko sumokėti gyvybę.

Tačiau šioje tragedijoje yra ir labai daug dangiškosios šviesos. Tai – mūsų tautos didvyrių panteonas. Tai – mūsų istorijos ir mūsų dvasios viršukalnė, mūsų moralinis orientyras ir amžinas pasididžiavimas. Sausio 13-oji padėjo galutinį tašką mūsų tautai apsispręsti siekti laisvės, kartu ji tapo slenksčiu į naują istorijos tarpsnį. Buvo aišku, kad Lietuva sausio 14-osios rytą pasitiko jau iš esmės kitokia, pašventinta krauju, nusitei-

Valdas Adamkus sako kalbą iškilmingame Lietuvos Respublikos Seimo minėjime
ir Laisvės premijos įteikimo ceremonijoje

2017 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20170113-BD-0364

kusi pati kurti savo gyvenimą, nusiteikusi priešintis agresoriui ir gyventi pagal sąžinės, žmogaus teisių, civilizacijos ir demokratijos dėsnius.

Kartu kildavo klausimas – ko mes taip skubame į tarptautines organizacijas, į NATO, Europos Sąjungą? Kodėl tiek dėmesio skiriame saugumui? Mano atsakyme, be kita ko, būdavo ir tokie žodžiai: „Mes išmokome Sausio 13-osios pamoką. Ta diena parodė, ką reikia daryti. Šiandien mes matome, kaip keičiasi pasaulis ir kas jame yra tikrasis agresorius, kuriantis revanšistinius planus apie imperijos atkūrimą. Mes matome šiandien Gruziją ir Ukrainą ir žiūrėdami į jas atpažįstame save. Mes matome Lietuvą, kas jos būtų laukę, jei ne integracija į galingiausią pasaulio gynybos sistemą.

Tai tik dar kartą patvirtina kadaisė mano sakytus žodžius: „Laisvė iškovojuama ir apginama, įtvirtinama ir įprasminama, tačiau ji niekad nėra baigtinė būsena, leidžianti atsipalaiduoti ir užsimiršti. Laisvė yra kaip budėjimas, širdyje saugant savo ir savo tau-

Laisvės premijos laureatą Valdą Adamkų sveikina Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė
Iš kairės: kardinolas Audrys Juozas Bačkis, Valdas Adamkus, Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė,
už jų – Laisvės premijos laureatas Vytautas Landsbergis.
Vilnius, 2017 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20170113-BD-0477

tos vertybes, saugant tautos vienybę ir laisvę. Kaip budėjimas prie Laisvės laužų 1991 metų sausį.“

Ačiū visiems, kurie budėjo tada ir budi šiandien. Ir ačiū už garbingą įvertinimą, kurį priimu kaip to paties bendro budėjimo, bendro darbo, bendro gyvenimo vardan laisvės ženklą. Labai ačiū jums.

Laisvės premijos laureatai Vytautas Landsbergis ir Valdas Adamkus
Vilnius, 2017 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20170113-BD-0568

Laisvės premijos laureatas, Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus

Valdo Adamkaus patirtis yra unikali net ir tarptautiniame kontekste. Jis – emigrantas, ilgus metus buvęs aukštu pačios galingiausios valstybės pareigūnu ir tuo pat metu su savo idėjiniais bendražygiais santariečiais svajojęs apie iš pasaulio politinio žemėlapiu išbrauktos valstybės atkūrimą. Adamkus ne tik puoselėjo nepriklausomos, laisvos, modernios, atviros ir vakarietiškos Lietuvos idėją, bet ir niekada neprarado ryšio su savo pavergtąja tėvyne.

Prof. Leonidas Donskis,
filosofas, eseistas, visuomenės veikėjas

Valdas Adamkus gimė 1926 m. lapkričio 3 d. Kaune. Tais metais, kai jauna Lietuvos Respublikos demokratija pralaimėjo autoritarinio politinio režimo šalininkams. Mokėsi Jono Jablonskio pradžios mokykloje ir Kauno „Aušros“ gimnazijoje. Dar būdamas gimnazistu buvo priverstas išmokti laisvės pamokas: Lietuva neteko nepriklausomybės, o šalies žmonės – net ir turėtų laisvių. 1940-aisiais, Raudonajai armijai užėmus Kauną, Valdas Adamkus įsitraukė į pasipriešinimo judėjimą, o artima tuo metu užsimezgusi draugystė su Prezidento Kazio Griniaus šeima paliko žymę priimant tolesnius būsimąjo prezidento pasirinkimus. Kazio Griniaus nepalankus požiūris į žmogaus teisių pažeidimus, diktatoriškus ir radikalius politinius sprendimus, gebėjimas net mirtino pavojaus aplinkybėmis nenusižeminti ir neatsisakyti savo pažiūrų tapo pavyzdžiu, kuriu buvo verta sekti. Kazys Grinius buvo vienas iš nedaugelio Lietuvos politinio elito atstovų, kurie didžiausio tautos nuosmukio ir nacių okupacijos baisių akivaizdoje nepabūgo viešai rodyti savo pilietinės pozicijos. Grinių šeimoje būsimasis prezidentas mokėsi pagarbos, demokratijos, supratimo ir laisvo žmogaus įsipareigojimo savo tautai. Valdas Adamkus ne kartą yra pasakęs, kad Kazys Grinius yra jo idealas. Tie patys idealai Antrojo pasaulinio karo metais paskatino penkiolikmetį gimnazistą kartu su artimiausiais bendražygiais Liūtu Griniumi ir Gabrieliumi Landsbergiu-Žemkalniu įsitraukti į jaunųjų Laisvės kovotojų būrelį, leidusį pagrindinį antinacinį laikraštį „Jaunime, budėk!“. Ši pagrindinė veikla buvo lyg egzaminas, patikrinęs, ką jaunuoliui reiškia laisvė.

1944 m. liepos mėn. Valdas Adamkus su šeima pasitraukė į Vokietiją ir įsikūrė pabėgėlių stovykloje netoli Vroclavo, tuomečio Breslau. Tačiau jau netrukus, nieko nesakęs tėvams, paliko karo pabėgėlių stovyklą ir grįžo į Lietuvą prisijungti prie Žemaitijoje

Valdas Adamkus, JAV lietuvių sportininkų delegacijos vadovas,
sako kalbą Medininkų žudynių aukų laidotuvėse Antakalnio kapinėse

Vilnius, 1991 m. rugpjūčio 3 d. | Fotografas nenustatytas
Prezidento Valdo Adamkaus biblioteka-muziejus

formuojamos lietuvių savanorių Tėvynės apsaugos rinktinės kovai su Raudonąja armija. Tačiau tai buvo mėginimas be vilties laimėti, atnešęs pralaimėjimo pamokas. 1944 m. rudenį Valdas Adamkus vėl pasitraukė į Vakarų.

1946 m. Vokietijoje, Eichštate, Valdas Adamkus baigė karo pabėgėlių lietuvių gimnaziją, studijavo Miuncheno universiteto Gamtos ir biologijos fakultete. 1948 m. Vokietijoje surengta Pavergtųjų tautų olimpiada tapo Valdo Adamkaus sportinės karjeros viršūne ir labai išpopuliarino Valdą Adamką lietuvių bendruomenėje. Lengvosios atletikos rungtyse jis laimėjo du aukso (šuolių ir aukštį ir į tolį rungtyse) ir du sidabro (sprinto rungtyse) medalius. Ir vėliau, jau gyvendamas Jungtinėse Amerikos Valstijose, aktyviai dalyvavo sporto renginiuose ir juos organizavo. 1951 m. dalyvavo kuriant JAV lietuvių akademinį sporto klubą „Lituanica“, taip pat sporto klubą „Grandis“, buvo Šiaurės Amerikos lietuvių fizinio auklėjimo ir sporto sąjungos pirmininku, o 1983 m. vadovavo Pasaulio lietuvių žaidynių organizaciniam komitetui.

1949 m. Valdas Adamkus su šeima atvyko į Jungtines Amerikos Valstijas. Amerikoje jį pasitiko Prezidento Kazio Griniaus šeima. Valdas Adamkus dirbo paprastu darbininku automobilių dalių gamykloje Čikagoje, vėliau – braižytoju vienoje inžinerijos įmonėje. Po poros metų – 1951 m. vedė Almą Nutautaitę. 1960 m. baigė Iliojaus technologijos institutą, įgijo statybų inžinieriaus specialybę.

Valdas Adamkus yra vienas iš tų išeivių, kurie skyrė Tėvynei visą savo gyvenimą. Jis aktyviai įsitraukė į lietuvių išeivijos visuomeninę ir politinę veiklą. Netrukus tapo vienu iš studijuojančios lietuvių išeivių jaunuomenės lyderių, vienu iš lietuvių studentų „Santaros“ organizacijos kūrėjų. Po kelerių metų ši organizacija susijungė su anksčiau Vokietijoje įsikūrusia liberalia studentijos ir jaunuomenės organizacija „Šviesa“ ir tapo liberalios krypties išeivijos visuomenine organizacija „Santara-Šviesa“. Šio sambūrio organizatoriais kartu su Valdu Adamkumi buvo Vytautas Kavolis, Julius Šmulskštys ir Raimundas Mieželis. Gyvendamas Jungtinėse Amerikos Valstijose, Valdas Adamkus rengė protesto prieš Lietuvos okupaciją akcijas, organizavo įvairias peticijas, kurios būdavo teikiamos aukščiausias pareigas einantiems Jungtinių Amerikos Valstijų valdžios atstovams. 1956 m., būdamas studentas, aktyviai dalyvavo rengiant peticiją Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentui Dvaitui Eizenhaueriui, vėliau – Jungtinėms Tautoms. Peticijoje Jungtinių Amerikos Valstijų vadovybė buvo raginama pasinaudoti turimomis priemonėmis ir padėti Sibire esantiems Lietuvos tremtiniams, atkreiptas dėmesys į okupuotą Lietuvą ir kitas Sovietų Sąjungos užgrobtas valstybes. Greitai išryškėjo organizaciniai Valdo Adamkaus gebėjimai ir telkiančios asmenybės bruožai. 1956 m., kai sovietai ėmėsi represijų Vengrijoje, Valdas Adamkus lietuvių išeivių jaunimo vardu siuntė protesto telegramą Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentui ir Jungtinių Tautų sekretoriui. 1958 m. išeivių jaunimo organizacijų vardu išsiuntė protesto telegramą į Vatikaną, kurioje protestavo prieš popiežiaus Jono XXIII sprendimą uždaryti Lietuvos pasiuntinybę Vatikane. 1958–1965 m. Valdas Adamkus buvo „Santaros–Šviesos“ federacijos, paskelbusios šūkį „Veidu į Lietuvą“, vicepirmininkas, o 1967 m. buvo išrinktas šios organizacijos pirmininku. Jo, kaip ir kitų iškilų šios organizacijos narių – Vytauto Kavolio, Aleksandro Štromo, Liūto Mockūno ar Vinco Rastenio, idėjos tautos kultūros istorijoje paliko neišdildomą žymę. „Santara-Šviesa“ leido žurnalą „Metmenys“, knygas, rengė įvairias kultūrinės akcijas, skirtingai nei kitos išeivijos organizacijos, pasisakė už ryšius su okupuota gimtine. Valdo Adamkaus sodyboje prie Mičigano ežero subrendo ištisa karta laisvų ir atvirų žmonių, objektyviai suvokiančių krašto padėtį, ryžtingai ir sumaniai prisidėjusių prie Lietuvos laisvės kovos. Daugelis jų vėliau pasitarnavo ir

„Santaros-Šviesos“ vakaro dalyviai

Iš kairės: Algimantas Mackus, Henrikas Nagys, Valdas Adamkus, Marius Katiliškis, Juozas Bačiūnas,
Vincas Trumpa, Rita Žukaitė.

Tabor Farma, JAV, apie 1956 m. | Fotografas nenustatytas
Valdo Adamkaus asmeninis archyvas

Valdas Adamkus, Jungtinių Amerikos Valstijų Aplinkos apsaugos agentūros
5-ojo regiono administratorius

Čikaga, JAV, 1980–1983 m. | Fotografė Birutė Bulotaitė
Prezidento Valdo Adamkaus biblioteka-muziejus

tebetarnauja nepriklausomai Lietuvai, skleisdami demokratijos vertybes. 1961–1964 m. Valdas Adamkus buvo Amerikos lietuvių bendruomenės tarybos narys, Centro valdybos vicepirmininkas, Amerikos lietuvių tarybos narys.

Darbštumas, kompetencija ir aukštų moralės principų laikymasis padėjo Valdui Adamkui eiti atsakingas pareigas Jungtinių Amerikos Valstijų administracijoje, užmegzti ryšius su žymiais JAV ir kitų demokratiškos valstybių veikėjais, o užsimezgusiomis pažintimis pasinaudoti Lietuvos laisvės byloje. XX a. septintojo dešimtmečio pabaigoje Valdas Adamkus pradėjo dirbti JAV federalinėje tarnyboje. 1969 m. jis tapo vandens taršos tyrimo centro Sinsinatyje direktoriaus pavaduotoju, vėliau – direktoriumi. XX a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje Valdas Adamkus buvo pakviestas dirbti į kuriamą JAV aplinkos apsaugos federalinės valdžios instituciją – Aplinkos apsaugos agentūrą. Jis vadovavo aplinkos apsaugos mokslinių tyrimų centrui, vėliau buvo paskirtas 5-ojo regiono (Vidurio Vakarų) Aplinkos apsaugos agentūros administratoriaus pavaduotoju. 1981 m. tapo šio regiono Aplinkos apsaugos agentūros administratoriumi (vadovu). Šis regionas dar vadinamas Vidurio Vakarų, arba Didžiųjų ežerų, regionu, kadangi jo teritorijoje tyvuliuoja per kelias valstijas JAV ir Kanadoje nusidriekę unikalūs Didieji ežerai – didžiausias gėlo vandens baseinas pasaulyje. 1983 m. Valdo Adamkaus vadovaujama agentūra pradėjo kovą su chemijos produktų pramonės atstovais ir sėkmingai užkirto kelią ekologiškai katastrofai, kėlusiai grėsmę Didžiųjų ežerų pakrančių gyventojams ir gyvūnijai. 1988 m. Valdas Adamkus buvo apdovanotas Tarptautiniu gamtosaugos apdovanojimu už išskirtinius pasiekimus tarptautinėje arenoje. Jis taip pat gavo JAV Aplinkos apsaugos agentūros Aukso medalį ir JAV Prezidento apdovanojimą už puikią tarnybą.

Net ir eidamas atsakingas pareigas Jungtinių Amerikos Valstijų administracijoje, jis aktyviai dalyvavo lietuvių išeivijos visuomeninėje ir politinėje veikloje. Lankydamas gimtinę net ir tuomet, kai tai buvo sunku ir ne visų išeivijos sluoksnių deramai supranta, Valdas Adamkus palaikė ryšius su demokratiškai nusiteikusiomis Lietuvos jėgomis. Aplinkos apsauga vėlyvaisiais Šaltojo karo metais buvo viena iš tų sričių, kur Jungtinės Amerikos Valstijos ir Sovietų Sąjunga bandė megzti draugiškesnius ryšius, keisdavosi dvišalėmis delegacijomis. Valdas Adamkus, pasinaudodamas tokia galimybe – būdamas JAV delegacijos nariu, nuo 1972 m. beveik kasmet lankydavosi Lietuvoje ir lyg naujas knygnėšys gabeno į Lietuvą Sovietų Sąjungoje uždraustą išeivijos literatūrą. Šių kelionių metu jis susipažino su artimu bičiuliu, gamtininku profesoriumi Česlovu Kudaba, o būdamas Jungtinių Amerikos Valstijų paramos Baltijos šalims aplinkosaugos srityje koordinatoriumi, organizavo Lietuvos mokslo įstaigų atstovų stažuotes Jungtinėse

Valdas Adamkus atkurtos Lietuvos nepriklausomybės palaikymo mitinge Čikagoje
Čikaga, JAV, 1991 m. kovo mėn. | Fotografas nenustatytas
Valdo Adamkaus asmeninis archyvas

Amerikos Valstijose, padėjo Vilniaus universiteto bibliotekai įsigyti naujausios mokslinės literatūros. Valdas Adamkus visą atkurtos Lietuvos laiką palaiko glaudžius ryšius su akademinė bendruomene. 1989 m. jis buvo išrinktas Vytauto Didžiojo universiteto Atkuriamosios tarybos garbės nariu, o 2010 m. – išrinktas Vytauto Didžiojo universiteto Tarybos pirmininku. Valdas Adamkus tapo bundančios Lietuvos liudininku, jam teko dalyvauti ne viename Lietuvos laisvės mitinge, stebėti Sąjūdžio išjudintų ir laisvės pasiilgusių Lietuvos žmonių pakilimą į kovą už savo teises ir tautos laisvę. Galiausiai 1990 m. kovo 11 d. jis Čikagos lietuviams pranešė lauktą ir jaudinančią, nors vis dar ir sunkiai tikėtą, žinią – Lietuva ką tik paskelbė Nepriklausomybę, Lietuva vėl laisva!

Valdas Adamkus aktyviai įsitraukė į nepriklausomos Lietuvos kultūrinį, visuomeninį ir politinį gyvenimą. Viešajame nepriklausomos Lietuvos politiniame gyvenime Valdas Adamkus pasirodė ėmęsis vadovauti Stasio Lozoraičio, kandidatavusio tapti pirmuoju Lietuvos Respublikos Prezidentu, rinkimų štabui – 1993 m. rinkimuose. Tai buvo pirmasis susidūrimas su pereinamojo laikotarpio sunkumų prislėgto krašto politine kultūra. Nors tuomet Stasys Lozoraitis pralaimėjo Algirdui Brazauskui, tačiau

Prezidento rinkimuose vyko kultūringa kova ir žmonėms buvo pasiūlytos pirmosios laisvo pasirinkimo pamokos.

1998 m. Valdas Adamkus buvo išrinktas antruoju nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos Respublikos Prezidentu. Šias pareigas pradėjo eiti 1998 m. vasario 26 dieną. Jis iškėlė spartaus šalies modernizavimo idėją ir nuosekliai rėmė jos įgyvendinimą, klojo pilietinės santarvės, politinio pliuralizmo ir tolerancijos pamatus Lietuvoje. Valdas Adamkus pasižymėjo pagarbia ir žmogiškai šilta laikysena bei aukšta politine kultūra. Jis visuomenės akyse nemažai prisidėjo prie pačios politikos sąvokos reabilitavimo. Jam pavyko įgyti neginčytiną moralinį ir politinį autoritetą šalyje. Vienas didžiausių Valdo Adamkaus prezidentavimo pasiekimų buvo jo didžiulis indėlis į derybas dėl stojimo į svarbiausias Vakarų pasaulio bendrijos institucijas NATO ir Europos Sąjungą. „Kai žlugo Sovietų Sąjunga, daugeliui Vakarų šalių atsivėrusi Rytų Europa atrodė kartu ir patraukli, ir grėsminga. Tuo metu Prezidento Valdo Adamkaus pažadas vesti ir atvesti Lietuvą į euroatlantinę tautų bendruomenę skambėjo kaip atviras iššūkis pasaulio tvarakai, paveldėtai iš Šaltojo karo laikų“, – sakė dr. Zbigniewas Brzeziński.

2002 m. Valdas Adamkus iškėlė savo kandidatūrą antrajai Lietuvos Respublikos Prezidento kadencijai, tačiau antrajame rinkimų ture pralaimėjo Rolandui Paksui. Pasi- baigus kadencijai Valdas Adamkus toliau aktyviai dalyvavo vidaus ir užsienio politikoje, skaitė paskaitas tarptautinėse konferencijose. 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimui pašalinus Rolandą Paksą iš Respublikos Prezidento pareigų, Valdas Adamkus vėl kandidavo ir šį kartą buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Prezidentu. 2004 m. liepos 12 d. inauguracijos kalboje jis atkreipė dėmesį į tai, kad, nors mūsų valstybė jau didžiavosi naryste Europos Sąjungoje ir NATO, „Lietuvoje vis dar trūksta Europos. Jos nepakanka visuomenės sąmonėje, kasdieninėje žmonių veikloje“, ir pažadėjo atkurti tarptautinį Lietuvos autoritetą, kad Lietuvos vaidmuo regione, Europoje ir pasaulyje būtų didesnis. Vienu iš Valdo Adamkaus prezidentavimo pasiekimų yra į Europą grįžtančios Lietuvos europietiškos reputacijos atkūrimas. Valdas Adamkus dažnai apibūdinamas kaip vakarietiškas Prezidentas, grąžinęs savo šalį į jos vakarietišką kontekstą. Valdo Adamkaus vakarietiška laikysena reprezentavo visos Lietuvos vakarietišką laikyseną. Pagrindinis Valdo Adamkaus vykdytos užsienio politikos bruožas buvo įsitikinimas, kad politikai privalo paisyti esminių tarptautinės teisės principų: pagarbos žmogaus teisėms, valstybių suverenumui, šalies teritorijos vientisumui.

Prezidentu išbuvęs dvi kadencijas, Valdas Adamkus atliko neįkainojamą vaidmenį, įtvirtindamas mūsų valstybę pasaulio bendruomenėje. Jis užtikrino pažangą, skiepijo

Sutarties dėl Konstitucijos Europai pasirašymo ceremonija

Sutartį pasirašė: Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, Ministras Pirmininkas Algirdas Mykolas Brazauskas ir užsienio reikalų ministras Antanas Valionis.
Roma, Italija, 2004 m. spalio 29 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarija. FoCA0149

Prie derybų stalo Ukrainoje ieškant išeities iš politinės aklavietės

Iš kairės: kandidatas į Ukrainos prezidentus, Oranžinės revoliucijos lyderis Viktoras Juščenka, Lenkijos Prezidentas Aleksandras Kvasneviskis, Ukrainos Prezidentas Leonidas Kučma, Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus, kandidatas į Ukrainos prezidentus Viktoras Janukovyčius, Europos Sąjungos Tarybos generalinis sekretorius Chavjeras Solana.
Kijavas, Ukraina, 2004 m. gruodžio 6 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarija. FoCA0093

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus (centre) su neformalaus NATO valstybių užsienio reikalų ministrų susitikimo dalyviais

Vilnius, 2005 m. balandžio 21 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarija

demokratinės vertybes, skatino tarptautinį bendradarbiavimą ir oriai atstovavo Lietuvai visada ir visur, kai to prireikdavo. Prezidentas Valdas Adamkus pagrįstai vertinamas už atvirą ir visa apimančią Lietuvos užsienio politiką.

Vienas jo prioritetų buvo Baltijos regiono valstybių sąveika. Trijų Baltijos valstybių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos – vadovų nuolatinės konsultacijos dėl integracijos į europines ir transatlantines struktūras, vėliau bendradarbiavimas Europos Sąjungos ir NATO viduje tapo įprasta praktika. Jis dėjo daug pastangų stiprinant Lietuvos ir Lenkijos ryšius, o sunkiausiomis akimirkomis buvo ir tarpininku siekiant sutarimų tarp Lenkijos ir didžiųjų Europos Sąjungos valstybių. Nuo 1998 m. Lietuva ir Lenkija tapo strateginėmis partnerėmis. Daugelyje dvišalių susitikimų buvo aptariami Lietuvos ir Lenkijos strateginės partnerystės, regioninio saugumo, kultūrinio bendradarbiavimo, lietuvių ir lenkų tautinių mažumų bei kiti klausimai. Palaikydamas dialogą su Lenkija Prezidentas Valdas Adamkus nevengė sudėtingų abiejų tautų bendros istorijos klausimų.

Pažymėtina Valdo Adamkaus veikla stiprinant bendradarbiavimą tarp Vidurio ir Rytų Europos valstybių ir jas suartinant su Vakarų šalimis. Jis išklėlė tikslą tolyn į Rytus plėsti saugumo ir stabilumo erdvę, skatinti demokratijos vertybių sklaidą. Prezidentas Valdas Adamkus savo užsienio politiką išplėtė į Europos Rytus – čia kelio į demokratiškas šalių bendriją intensyviai ieškojo kitos posovietinės šalys, ypač Ukraina. Prezidentas reikšmingai prisidėjo prie Ukrainos, Gruzijos (nuo 2020 m. oficialus pavadinimas – Sakartvelas), Moldovos ir kitų šalių laisvės stiprinimo. Valdo Adamkaus ir kitų tarptautinių derybininkų dėka pavyko išvengti smurto Ukrainoje per Oranžinę revoliuciją. 2004 m. lapkričio 26 d. Prezidentas Valdas Adamkus dalyvavo tarptautinėje derybų misijoje Ukrainoje, kai buvo ieškoma padėties iš politinės aklavietės po Ukrainos prezidento rinkimų. Vykstant Oranžinei revoliucijai Valdas Adamkus lankėsi Ukrainoje net keturį kartų. Prezidentas Valdas Adamkus buvo vienas iš kelių užsienio valstybių lyderių, kurie 2008 m. rugpjūčio mėn. atvyko į Gruziją palaikyti šios šalies laisvės ir teritorijos vientisumo Rusijos agresijos metu. Jo paties ir kitų kaimyninių valstybių vadovų aktyvi veikla telkė Vakarų pasaulio lyderių ir žiniasklaidos dėmesį į Gruzijos valstybės padėtį ir neteisėtus Rusijos veiksmus.

Valdo Adamkaus nuopelnai stiprinant civilizacijų dialogą buvo įvertinti ne vienos valstybės ir organizacijos apdovanojimu. Jis yra apdovanotas 36-iais įvairių šalių aukščiausiais valstybės ordiniais. 2003 m. jam buvo suteiktas UNESCO Geros valios ambasadoriaus žinių visuomenei titulas, 2007 m. už sėkmingą tarpininkavimą per svarbias Europos Sąjungos tarptautines derybas, prestižiniuose „European Voice“ rinkimuose jam suteiktas Metų europiečio titulas. Be to, Valdas Adamkus yra apdovanotas Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos garbės ženkle „Lietuvos tūkstantmečio žvaigždė“, taip pat Lietuvos skautų sąjungos, Lietuvos šaulių sąjungos, Tarptautinio olimpinio komiteto ir kitų organizacijų apdovanojimais, jam suteiktas 22-ųjų Lietuvos ir kitų šalių universitetų ir aukštųjų mokyklų garbės daktaro vardas. Valdui Adamkui yra suteiktas Kauno miesto ir Vilniaus miesto garbės piliečio titulas, o 2022 m. įteiktas Seimo apdovanojimas – Aleksandro Stulginskio žvaigždė.

Pirmasis atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovas Vytautas Landsbergis Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 25-mečio minėjimo iškilmėse Lietuvos Respublikos Seime

Vilnius, 2015 m. kovo 11 d. | Fotografė Ilona Šilenkova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XI-190-S20150311-8842

2016 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS VYTAUTAS LANDSBERGIS

Vytautas Landsbergis – muzikologas, vienas iš 1988–1990 m. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio lyderių, 1990–1992 m. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas – pirmasis atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovas. Jo vadovaujamas parlamentas ir Lietuva 1990 m. kovo 11-ąją atkūrė Lietuvos valstybės nepriklausomybę, atsispyrė ginkluotai Sovietų Sąjungos agresijai, pasiekė valstybės tarptautinį pripažinimą, referendume priėmė Lietuvos Respublikos Konstituciją, įtvirtinusią Lietuvos valstybę kaip nepriklausomą demokratinę respubliką.

Laisvės premijų komisijos pirmininkės Radvilės Morkūnaitės-Mikulėnienės kalba

Pastaba. Laisvės premijų komisijos pirmininkė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė savo kalboje pristatė abu 2016 metų Laisvės premijos laureatus – Respublikos Prezidentą Valdą Adamkų ir pirmąjį atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovą, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininką Vytautą Landsbergį. Skyriuje apie Laisvės premijos laureatą Vytautą Landsbergį ši kalba nekartojama. Kalbos tekstas – p. 102–105).

Laisvės premijos laureatus pristato Laisvės premijų komisijos pirmininkė,
Seimo narė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė

Vilnius, 2017 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20170113-OP-9007

Laisvės premijos laureato, pirmojo atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovo, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko Vytauto Landsbergio kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2016 metų Laisvės premijų įteikimo ceremoniją 2017 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Mielieji, aukštieji svečiai, bendražygiai ir talkininkai, jauni tęsėjai! Garbingas apdovanojimas, kurį man skyrė naujasis Seimas (ir aš jam dėkoju), skatina pamąstyti apie laisvę ir Lietuvos kelius į laisvę. Kalbėsiu ne apie premijas. Mūsų visų didžioji premija – kad vis dar esame. Ir esame ten, kur pasirinkome būti. Ir buvo aukštesnė jėga, kuri mus globojo.

Kasmet bent sykį metuose prisimename Laisvės ir Sausio 13-osios kankinius. Netrukus, kaip įpratę, lankysime kapines. Kai nepavykusi valstybė Sovietų Sąjunga, veikiau pajunga, prieš 26 metus jos vadų įsakymu suplanavo, pasirengė ir užpuolė nepriklausomybę atkuriančią Lietuvą, mes patyrėme ginkluotą kitos šalies agresiją, tapome išmaniai žiauraus karo taikiniu.

„TSR sąjunga pradėjo nepaskelbtą karą prieš Lietuvos Respubliką!“ – tai iš Aukščiausiosios Tarybos šioje salėje priimto Sausio 13-osios nakties pareiškimo.

Karas. Deja, jis nepasibaigė, kaip ir Šaltasis, jokia išsamia taikos sutartimi. Dabartiniame trumparegių pasaulyje vis dėlto turime pranašumą. Jau esame pamokyti, nors kažin ar pakankamai. Hitleris savo karą, kuriame tikėjosi panaudoti kuriamą branduolinį ginklą ir buvo pavadinęs totaliniu (vok. *Total Krieg*), vedė vardan tariamai teisėtų nuskriaustos ir pažemintos Vokietijos interesų. Tiems godulio interesams tenkinti nacionalsocialistai skelbė naują pasaulio tvarką.

Ne ką nauja matome ir šiandien. Vadų, ne tautų interesai buvo iškelti į netikro altoriaus garbę. Nuo Lenino, Levo Trockio, Josifo Stalino filosofijų prasidėjo modernaus pasaulio šventieji karai.

Melas ir nužmogėjimas, žmonių vertimas Darvino rūšių gyvūnais ir galvų statistika, arši politinė propaganda, pakeičianti smegenis ir užšaldanti širdis, šiandien juolab klesti. XXI amžiuje pasaulis rengiamas, pratinamas pritari ti neva naujiems viduramžių tarptautiniams santykiams, kur konvencijos ir garbingi įsipareigojimai eina į šiukšlių krepšį, o branduolinis ginklas rodomas kaip reali bepročių politikos priemonė. Tautų

Laisvės premijos laureatas Vytautas Landsbergis Seimo Kovo 11-osios Akto salės tribūnoje

Vilnius, 2017 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20170113-BD-0429

elitai pratinami prie minties, kad tai leistina. Mažas branduolinis karas, kas čia tokio? Rusijos formaliai besikeičią vadovai jau 10, ne mažiau kaip 15 metų viešai skelbia, kad savo interesus gins visomis turimomis priemonėmis, neatsisakydami branduolinio, net pirmojo smūgio. Čia pat prie Vilniaus mums rengiama psichologinė ir technologinė branduolinė pražūtis, o mes tebevėpsome kaip avinėliai į galimą lietuvių, lenkų ir gudų čiabuvių skerdyklą, jei Kremliaus imperinis verslas prašaus, kaip paprastai. Astravo grabas.

Tačiau gyvybė ir gyvenimas Lietuvoje – tai klausimai, kuriems broliai valstiečiai neliks abejingi. Seime, būk drąsus! Anuomet Lietuva atsilaikė prieš agresiją, tokia buvo mūsų gana vieninga pergalė – žmoniškumo prieš nežmoniškumą, laisvės prieš nelaisvę, demokratijos prieš smurtinę bolševikinę diktatūrą. Apgynėme didžiuliame fronte bent savo lietuvišką barą, kad pasaulis darytųsi geresnis. Bet pasaulis nenorėjo būti geresnis, jam net parūpo, kad žlugusi raudonojo fašizmo šalis nenusilptų. Mes norime stiprios Rusijos – kartojo vienas per kitą Vakarų politikai, nė nesusimąstę, apie kokią ateities Rusiją jie kalba. Dabar jau turi, pradeda mąstyti. O anos imperijos paveldėtojai – *nasledniki Stalina* – anot Jevgenijaus Jevtušenkos, mikliai naudojosi proga, brukdami savo mutavusį totalitarizmą kaip valdomą demokratiją. Lietuvos viešas kvietimas surengti bolševizmui antrąjį Niurnbergą liko neišgirstas. Kaina šviečia didžiulė.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis įteikia
Laisvės premijos statulėlę Vytautui Landsbergiui

Vilnius, 2017 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20170113-BD-0386

Įteikus Laisvės premiją

Iš kairės: Laisvės premijų komisijos pirmininkė, Seimo narė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė, Laisvės
premijos laureatas Vytautas Landsbergis, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis.

Vilnius, 2017 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20170113-BD-0406

Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė sveikina
Laisvės premijos laureatus Vytautą Landsbergį ir Valdą Adamkų
Vilnius, 2017 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20170113-OP-9267

Po Laisvės premijos įteikimo ceremonijos
Iš kairės: Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis, Laisvės premijos laureatas
Vytautas Landsbergis ir Gražina Ručytė-Landsbergienė, Alma Adamkienė ir Laisvės premijos laureatas
Valdas Adamkus, Ministras Pirmininkas Saulius Skvernelis.
Vilnius, 2017 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. GM8R9626

Ar galima smegenis apversti aukštyn kojomis? Galima. Ir tai ypač sėkmingai daroma, jeigu tarp smegenų ir kojų nėra širdies. Pasaulyje šiandien sėkmingai einama į širdies išnaikinimą. Tai gerai matome vadinamajame Vakarų pasaulyje, įskaitant Lietuvą. Visur, kur dar esama krikščioniškos civilizacijos požymių, bent liekanų, kitur – nė tiek, žmonės verčiami beširdžiais padarais, o tada ir begalviais, aukštynkojais. Deja, taip. Beširdis niekada nebus išmintingas, nors ir su 15 oksfordų ar lomonosovų.

Tie mūsų broliai ir seserys, kurie aną sausį ėjo mirti už tiesą ir laisvę, nebuvo nei filosofai, nei propagandistai, bet jie turėjo širdį ir juos vedė jų širdis, liepianti nesitraukti, neišduoti savęs ir žmoniškumo. Savęs – tai laisvės. Štai kur yra mūsų frontas ir paskutinė gynybos linija.

Kalbant apie visai paprastai suprantamas ideologijas, verta prisiminti vieną seną receptą ir amžiną egzaminą: gerai sumaišęs molio dubeny kilogramą sviesto ir kilogramą mėšlo gauni du kilogramus mėšlo. Priešiškos televizijos mums kaip tik ir siūlo šį kūdikių maistelį. Siūlo jį visam pasauliui, daug investuoja. Tai pasaulinė problema, neaplenkianti nė Lietuvos. Bet kol žmogus tebėra žmogumi, jis sako: „Ne, ką siūlote, nėra nauja kokybė, tai tas pats senasis klasių kovos mėšlas. Anuomet prieš buržujus ir buožes, dabar prieš Ameriką, ypač prieš NATO, kruvinai prieš ką nors, nors ir prieš vaikus, nuodijamus karo dujomis“. Atrodytų ne, juk aišku, tačiau ilgai prievartaujamas, gundomas, metodiškai kankinamas duonvalgis gali ir suabejoti: „Et, gal nesvarbu, ką sau galvoju, ką žinau, matau ir užuodžiu apie tą mišinį, bet gal imsiu ir pasiduosiu. Taip, tai nauja dvasios maisto kokybė, tikrasis pažangos kelias! Ačiū žmonijos genijams!“ Jie mat atnešė vertybių reliatyvumą ir konvergenciją, kurią visapusiškai patiprina būties beprasmizmas, pramogėlių pliuškizmas, mirties kultūra ir šventas nuprotėjusių galvažudžių terorizmas. Tokios tad būna ir malasi žmonių pastangos ieškant nebe tiesos, o naujų susipainiojimų, naujų netiesų ir nužmogėjimų. Mažesnė tauta – mažiau žalos. O griuvusių vaikai žiūri į mus. Mes laikėme ir tebelaikome kartu su svyruojančia, bemaž jau aukcione pardavinėjama Europa šį žmonijos masto egzaminą.

O tu stovėk, kaip stovi Laisvė! Išlik verta pagarbos, Lietuva, nors ir nedidelė, bet gali būti didelė.

Pasirinkimo laisvė teapima ir teisingo pasirinkimo laisvę. Čia žmogui pagelbsti širdis. Užmušęs širdyje tėvynės meilę, eitum į atliekas. Eikim kitur – gyvenkim. „Turėk širdį ir žvelk į širdį“, – taip kalbėjo Lietuvos pranašas Adomas. Aplankykite jį dažniau ne tik Baltijos kelio dieną. Ačiū visiems.

Laisvės premijos laureatas, pirmasis atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovas, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis

Vytautas Landsbergis – Laisvės kovotojas kaip velionis sovietų disidentas Andrejus Sacharovas, Lenkijos „Solidarumo“ profsąjungos vadovas Lechas Valensa ir Čekoslovakijos dramaturgas prezidentas Vaclavas Havelas. <...> Ką vienas gauna iš istorijos, kitas randa muzikoje. Lietuvos prezidentas Landsbergis, kuris pritaikė Bethoveno Devintąją simfoniją kaip himną savo žmonių sąjūdžiui, buvo paklaustas, kodėl Bethoveno tonai turėtų skambėti Vilniaus gatvėse ir aikštėse. Jis atsakė, taip esą todėl, kad Devintoji yra „laisvės ir pergalės simfonija, pergalės prieš vergiją, klastą ir juodą neapykantą.“

Džordžas H. Bušas,
41-asis JAV Prezidentas 1989–1993 m.

Laisvės premijos laureatas Vytautas Landsbergis, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio lyderis, vienas iš mūsų modernios valstybės kūrėjų, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas (1990–1992 m.), Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas (1996–2000 m.) gimė 1932 m. spalio 18 d. Kaune, pirmųjų Nepriklausomybės kovų savanorio, talentingai tuometės Lietuvos laikinosios sostinės Kauno architektūrinį kraštovaizdį kūręs Lietuvos architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio (1893–1993) ir akių gydytojos Onos Jablonskytės-Landsbergienės (1894–1957) šeimoje. Vytauto Landsbergio seneliai – žymūs lietuvių tautinio atgimimo veikėjai, lietuviškosios kultūros kūrėjai – šiuolaikinės lietuvių kalbos normintojas Jonas Jablonskis ir dramaturgas, draudžiamos lietuvių kalbos platintojas Gabrielius Žemkalnis-Landsbergis. Paties profesoriaus prisiminimuose kaip svarbus autoritetas iškyla motinos brolis teisės istorikas prof. Konstantinas Jablonskis, kurio sukaupta turtinga biblioteka buvo savarankiško lavinimosi šaltinis. Jaunosios Lietuvos inteligentų šeima artimai bičiuliavosi su Kauno miesto inteligentija, Lietuvos dailininkais, aktorais, dainininkais, rašytojais, politikais, valstybės tarnautojais – Dvarionais, Gustaičiais, Jablonskiais, Klimais, Lozoraičiais, Mašiotais, Petkevičiais, Šakeniais, Urbšiais ir kitais. Humanistinė ir intelektualiai atmosfera, kaip prisiminė V. Landsbergis, „pasaulis su knyga“, idealizmas, didelės žmogiškosios vertybės, meilė žmogui ir tautai, formavo Vytauto ir Onos Žemkalnių-Landsbergių šeimos vaikų pasaulėžiūrą. Šis šeimoje įskiepytas vertybių kodas vėlesniais metais išryškėjo Vytauto Landsbergio, politiko ir pirmojo atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovo, sprendimuose.

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys Vytautas Landsbergis kalba mitinge Vingio parke, skirtame Molotovo–Ribentropo pakto 49-osioms metinėms paminėti ir paktui pasmerkti
Vilnius, 1988 m. rugpjūčio 23 d. | Fotografas Algimantas Žižiūnas
Lietuvos centrinis valstybės archyvas. 0-138191

Gimtajame Kauno mieste V. Landsbergis baigė vidurinę ir Juozo Gruodžio muzikos mokyklą. Okupuotoje Lietuvoje jis pasirinko kūrybinį muziko ir mokslinį-pedagoginį kelią. 1950 m. įstojo į Valstybinę konservatoriją Vilniuje, ją baigė 1955 m. ir iki šiol gyvena Lietuvos sostinėje. Anksti pradėjo dirbti pedagoginį darbą, dėstė fortepijoną Vilniaus M. K. Čiurlionio muzikos mokykloje (1952–1957 m.), Lietuvos valstybinėje konservatorijoje (1955–1957 m.), Vilniaus pedagoginiame institute (1957–1974 m.), Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultete (1974–1978 m.). 1969 m. Istorijos institute apgynė menotyros mokslų kandidato disertaciją „Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kompozitoriaus kūryba“, o 1994 m. Lietuvos muzikos akademijoje apgynė habilituoto daktaro disertaciją „Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Laikas ir turinys“. Jo moksliniai interesai apėmė Lietuvos meno, muzikos ir kultūros istoriją, akademinėse studijose ir straipsniuose daugiausia gvildeno Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūrybą. Jis taip pat buvo renkamas Mikalojaus Konstantino Čiurlionio draugijos

pirmininku, 1995–2008 m. buvo Tarptautinio Mikalojaus Konstantino Čiurlionio vargonininkų ir pianistų konkurso tarybos pirmininkas. Suredagavo ir išleido visus Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūrinius fortepijonui ir tapo vienu autoritetin-
giausių čiurlionianos tyrėjų.

1951 m. V. Landsbergis dalyvavo Lietuvos vyrų šachmatų čempionate. Jame dalyva-
vo ir didmeistrai iš Rusijos, tarp kurių buvo tų metų Maskvos šachmatų čempionato
nugalėtojas ir būsimasis pasaulio šachmatų čempionas Tigranas Petrosianas. Varžybų
debiutantas Vytautas Landsbergis užėmė septintą vietą, tačiau sužaidė lygiosiomis prieš
sunkiai įveikiamu vadintą „Geležinį Tigraną“. Po metų Lietuvos vyrų šachmatų čempi-
onate dalinosi antrą trečią vietą su tą kartą nugalėta Lietuvos šachmatų legenda Vladu
Mikėnu, savo laiku laimėjusiu prieš garsius pasaulio čempionus Aleksandrą Aliochiną,
Michailą Botvniką. Pasak buvusios Seimo Pirmininkės Viktorijos Čmilytės-Nielsen,
racionalaus šachmatininko savybės taip pat pasitarnavo Vytauto Landsbergio politiko
veiklai: „Subtilus balanso jausmas, sunkiausiai laikais padėjęs sustiprinti ir apginti mūsų
valstybines pozicijas. Racionalumas valstybiniu lygmeniu yra nuolatinė paieška teisingos
strategijos ir jos įgyvendinimas, žvelgiant toliau nei ši diena ar rytoj, numatant grėsmes,
kurių dar tik gali kilti, ir pasiruošiant jas pasitikti iš jėgos, o ne iš silpnumo pozicijos.“

1988 m. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio įkūrimo metais profesoriumi Vytautui
Landsbergiui ėjo 56-ieji metai. 1988 m. birželio 3 d. Lietuvos mokslų akademijoje vy-
kusiame Lietuvos inteligentijos susirinkime buvo išrinkta 35 žmonių grupė, pavadinta
Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvine grupe. Vytautas Landsbergis buvo pasiūly-
tas ir tapo jos nariu. Į Sąjūdžio iniciatyvinę grupę buvo išrinkti to meto žinomi Lietuvos
rašytojai, muzikai, dailininkai, architektai, visi, kurie aktyviau dalyvavo profesinėse
visuomeninėse grupėse ir turėjo tam tikrą autoritetą ar pasitikėjimą visuomenėje. Pats
Vytautas Landsbergis aktyviai dalyvavo Lietuvos kompozitorių sąjungos veikloje, muzi-
kologų sekcijoje. Prisimindamas tą laikmetį, save jis priskyrė prie vyresniosios Sąjūdžio
kartos atstovų, pasirinkusių visiems naują Lietuvos politiko kelią. 1988 m. spalio 22–23 d.
Sąjūdžio Steigiamajame suvažiavime jis buvo išrinktas Sąjūdžio Seimo ir Seimo Tarybos
nariu, o 1988 m. lapkričio 25 d. išrinktas Sąjūdžio Seimo Tarybos pirmininku, formaliu
okupuotos Lietuvos demokratinės opozicijos lyderiu. Kartu su kitais Atgimimo metais
užgimusios Lietuvos politikų bendruomenės nariais jam teko užduotis dalyvauti sudė-
tingiausio Lietuvos politinio ir visuomeninio virsmo procese, nuo pirmųjų Sąjūdžio
mitingų iki paskutinio Rusijos kariuomenės kario išvedimo iš Lietuvos 1993 metais. Šis
tautos išsivadavimo laikmetis buvo taikus, jos politinius reikalavimus lydėjo patriotinės

dainos ir kalbos tūkstantiniuose mitinguose ir visuomeninėse akcijose. Pasaulis to dar nebuvo regėjęs. Simboliška, kad vienu iš svarbiausių Dainuojančios Lietuvos revoliucijos lyderių tapo muziko išsilavinimą turintis čiurlionianos ekspertas. Sąjūdžio atstovas, teisininkas Kazimieras Motieka taikliai įvertino V. Landsbergio lyderystės bruožus, prisimindamas, kaip po ilgų Sąjūdžio Seimo ar kitų Sąjūdžio atstovų debatų būtent V. Landsbergis buvo tas žmogus, kuris gebėjo sutelkti skirtingas pozicijas ir tiksliausiai suformuluoti politinius Sąjūdžio dienotvarkės uždavinius.

Sąjūdžio Seimas buvo puiki parlamentinė ir politinė mokykla, kurioje buvo keičiamasi idėjomis, generuojami Sąjūdžio politiniai siekiai: štai Sąjūdžio Seimas 1989 m. vasario 15 d. deklaracijoje pirmą kartą paskelbė aiškiai suformuluotą siekį atkurti nepriklausomą demokratinę Lietuvos Respubliką, nepavaldžią Sovietų Sąjungos administracinei sistemai ir jurisdikcijai, o 1989 m. rugpjūčio 23 d. pareiškė, kad 1940 m. politinio diktato ir teroro sąlygomis išrinkto vadinamojo „Liaudies Seimo“ sprendimai neturėjo ir neturi teisinės galios. Realus Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimas įvyko po to, kai 1990 m. vasario 24 d. laisvuose ir demokratiniuose rinkimuose buvo išrinktas Lietuvos parlamentas – Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba.

Verta prisiminti ir 1990 m. vasario 3 d. įvykusią Sąjūdžio rinkiminę konferenciją, pavadintą „Lietuvos kelio“ vardu. Konferencijoje kalbėjusio V. Landsbergio kalboje buvo nubrėžti Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo – „sovietinės dekolonizacijos“ būdai, vieno ar kito pasirinkto kelio privalumai ir pavojai. Konferencijoje jis skelbė Lietuvos žmonių teisę lemti savo krašto likimą: „mūsų teisė yra būti šioje žemėje, dirbti taip, kaip patys išmanome, statyti ar nestatyti, gaminti tai, ką patys nutarsime gaminti. Tokia yra mūsų teisė.“

Po trijų savaičių Lietuvos visuomenė patvirtino nepriklausomybės kelio pasirinkimą, daugumos mandatą įteikusi 96 Sąjūdžio kandidatams, žadėjusiems „atkurti nepriklausomą, demokratiškai tvarkomą Lietuvos valstybę“. 1990 m. vasario 24 d. Sąjūdžio Seimo Tarybos pirmininkas Vytautas Landsberis taip pat buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatu.

1990 m. kovo 11 d. 91 balsu „už“ Vytautas Landsbergis buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininku. Jis pirmininkavo pirmiesiems Aukščiausiosios Tarybos sesijos posėdžiams, kuriuose buvo išrinkta Aukščiausiosios Tarybos vadovybė, priimti teisės aktai dėl Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo, įtvirtintas Lietuvos valstybės ir jos teisės aktų tęstinumas, priimtas įstatymas dėl „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“.

Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos Respublikos piliečiai sveikina Lietuvos Nepriklausomybės Akta priėmusius Aukščiausiosios Tarybos deputatus

Centre – Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis.
Vilnius, 1990 m. kovo 12 d. naktis | Fotografas Vytautas Daraškevičius
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas

Lietuvos savanoriai prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikai ir ginti Lietuvos parlamentą

Iš dešinės: priesaiką priimančys kunigas Robertas Grigas, Aukščiausiosios Tarybos deputatas, Krašto apsaugos departamento generalinis direktorius Audrius Butkevičius, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis, Aukščiausiosios Tarybos deputatas Algirdas Patackas ir kiti.

Vilnius, 1990 m. sausio 11 d. | Fotografas Jonas Juknevičius
Lietuvos centrinis valstybės archyvas. 0-121717

Trijų Baltijos valstybių vadovų – Vytauto Landsbergio, Ivaro Guodmanio ir Edgaro Savišaaro susitikimas su JAV Prezidentu Baltuosiuose rūmuose

JAV Prezidentas Džordžas Bušas (dešinėje) sveikina Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininką Vytautą Landsbergį.

Vašingtonas, JAV, 1991 m. gegužės 8 d. | Fotografas Kęstutis Jankauskas
Vytauto Landsbergio asmeninis archyvas

Lietuvos Respublikos delegacija Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 46-ojoje sesijoje iš kairės: Aukščiausiosios Tarybos užsienio reikalų komisijos pirmininkas Emanuelis Zingeris, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis, užsienio reikalų ministras Algirdas Saudargas ir Lietuvos Respublikos generalinis konsulas Niujorke Anicetas Simutis.

Niujorkas, JAV, 1991 m. rugsėjo 17 d. | Fotografas nenustatytas
Vytauto Landsbergio asmeninis archyvas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos promulgacijos ceremonija Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo posėdžių salėje (dabar – Konstitucijos salė)

Vilnius, 1992 m. lapkričio 6 d. | Fotografas Andrius Petrulevičius

Lietuvos centrinis valstybės archyvas. o-119459

Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos Susitarimo dėl Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos dokumentų pasirašymo ceremonija Kremliuje

Centre – Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis, Rusijos Federacijos Prezidentas Borisas Jelcinas ir Rusijos Federacijos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Ruslanas Chasbulatovas. Priekyje – Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministras Audrius Butkevičius ir Rusijos Federacijos gynybos ministras Pavelas Gračiovas.

Maskva, 1992 m. rugsėjo 8 d. | Fotografas Valentinas Juraitis

Lietuvos centrinis valstybės archyvas. P-36731

Griūvanti imperija nesusitaikė su Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu. 18 mėnesių truko šantažo, gąsdinimo, ekonominės blokados, Lietuvos piliečių persekiojimo ir atviros agresijos politika. 1991 m. sausio mėn. Lietuvos parlamentas gynėsi pats ir vadovavo Lietuvos gynybai. Valstybei vadovavęs Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas tuo metu apie gerą pusmetį beveik neišeidavo iš parlamento rūmų, bandė susisiekti su Sovietų Sąjungos prezidentu dėl smurto nutraukimo, kreipėsi į pasaulio valstybių vadovus, aktyviai veikė, kad pasaulis pripažintų agresiją prieš Lietuvos valstybę.

Bene ryškiausią pėdsaką Vytauto Landsbergio kaip pirmojo Lietuvos valstybės vadovo veikla paliko tarptautinėje arenoje. 1990–1992 m. tarptautiniai vizitai ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys su užsienio valstybėmis užtikrino tarptautinį Lietuvos valstybės statusą. Reikšminga Lietuvos diplomatine pergale tapo 1991 m. Sutartis su Rusijos Federacija bei vėliau prasidėjusios derybos leido pasiekti, kad per metus iš Lietuvos būtų išvesti Rusijos kariniai daliniai. Vytauto Landsbergio parlamentinę veiklą Aukščiausiojoje Taryboje 1990–1992 m. vainikavo Lietuvos Respublikos Konstitucijos promulgacija.

Per 1992 m. spalio–lapkričio mėn. rinkimus Vytautas Landsbergis buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Seimo nariu ir nuo tada Seimo jungtinės opozicijos – Tėvynės Santaros – balsuotu sprendimu veikė kaip parlamento opozicijos vadovas. Jis taip pat buvo Lietuvos delegacijos Europos Tarybos Parlamentinėje Asamblėjoje bei Lietuvos delegacijos Baltijos Asamblėjoje narys. 1996 m. spalio mėn. išrinktas Seimo nariu, 1996 m. lapkričio 25 d. – Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininku ir šias pareigas ėjo iki 2000 metų. Per 2000 m. vykusius rinkimus ketvirtą kartą išrinktas Seimo nariu ir iki 2004 m. vėl dirbo Seimo delegacijose Europos Tarybos Parlamentinėje Asamblėjoje ir Baltijos Asamblėjoje.

2004–2009 ir 2009–2014 metų kadencijų Europos Parlamento narys Vytautas Landsbergis buvo Europos Parlamento Europos liaudies partijos (krikščionių demokratų) grupės narys, šios grupės biuro narys, Užsienio reikalų komiteto bei Saugumo ir gynybos pakomitečio narys, Teisės reikalų komiteto pavaduojantis narys, Europos Parlamento Pietų Kaukazo delegacijos vicepirmininkas. Tuo laiku aktyviai kėlė Rytų ir Vidurio Europos valstybių demokratizacijos procesų klausimus, reiškė paramą Moldovos, Sakartvelo ir Ukrainos narystės ES integraciniam procesams, perspėjo apie stiprėjančių autoritarinių režimų pavojų demokratinėms valstybėms. Tiesius ir pranašiškus žodžius apie artėjančias grėsmes išsakė paskutinėje viešojoje kalboje Europos Parlamente 2014 m. balandžio 16-ąją: „Gražieji Europos demokratijos ir savanoriškos vienybės statybos

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas
Vytautas Landsbergis darbo kabinete

Vilnius, 1991 m. vasario 2 d. | Fotografas Geir Bølstad
Geir Bølstad asmeninis archyvas

LAISVĖS PREMIJA. 2011–2025 METŲ LAUREATAI

laikai baigiasi. Gretimuose Rytuose vėl atsivėrė kruvino priešiško laikai. Pasiklausykite, europiečiai, ką Kremlius jums sako savo veiksmais. Nešdinkis, Sajunga, su savo vaikiškais „vertybėmis“, jei stokoji valios ir išminties jas ginti. Pagrindinė, jei dar ne vienintelė, vertybė ir dorybė, kuri lieka ir grįžta, yra kariškieji raumenys ir jėga; vienintelė tarptautinė teisė, kuri dar galioja ir tebėra verta neeuropinės bei anti-europinės Rusijos dėmesio, yra *force majeure* – neįveikiama galia.“

Vytauto Landsbergio nuopelnai Lietuvos kelyje į nepriklausomybę buvo įvertinti Lietuvos ir pasaulio valstybių apdovanojimais. Dar 1991 m. kovo 11 d. jam buvo įteikta Norvegų tautos taikos premija. Iki mūsų dienų jis yra 30 tarptautinių apdovanojimų ir premijų laureatas. Jis taip pat apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino Didžiuoju kryžiumi (1998 m.), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (2000 m.), Vytauto Didžiojo ordinu su aukso grandine (2003 m.). 2004 m. jam paskirta JAV Lietuvių fondo Dr. Antano Razmos vardo Visuomeninė premija. Vytautas Landsbergis apdovanotas Nacionaline kultūros ir meno premija (2011 m.), Vėžio Kryžiaus ordino Didžiuoju kryžiumi (2012 m.), Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos Lietuvos diplomatijos žvaigžde; Kauno miesto (1994 m.) ir Vilniaus miesto (2021 m.) savivaldybės Vytautui Landsbergiui yra suteikusios Garbės piliečio vardą.

2017 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATĖ NIJOLĖ SADŪNAITĖ

Nijolė Sadūnaitė (1938–2024) – vienuolė, neginkluoto pasipriešinimo dalyvė, viena aktyviausių tikinčiųjų teisių gynėja, „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ bendradarbė ir pagrindinės spaudos platintoja, politinė kalinė, 1975–1980 m. kalėjo Mordovijoje, ištremta į Krasnojarsko kraštą. 1987 m. rugpjūčio 23 d. mitingo prie Adomo Mickevičiaus paminklo organizatorė. Lietuvos okupacijos metais Vakaruose išleisti jos atsiminimai apie išgyvenimus lageryje išgarsino ją kaip vieną žymiausių Lietuvos disidenčių.

Laisvės premijos laureatė vienuolė
Nijolė Sadūnaitė

Vilnius, 2018 m. sausio 13 d.

Fotografė Džoja Gunda Barysaitė

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas.

XII-180-S20180113-DB-0098

Laisvės premijų komisijos pirmininkės
Radvilės Morkūnaitės-Mikulėnienės kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2017 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2018 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Gerbiamieji susirinkusieji, miela Nijole. Jei reikėtų apibūdinti, kas yra laisvė ar būti laisvam, kiekvienas sudėliotume skirtingus žodžius ar jų junginius. Bet kiekvienas turime jausmą ar racionalų paaiškinimą, kas tai yra. Man laisvė yra drąsa, kai nieko nebijai ir sakai, ką galvoji, renkiesi pagal savo įsitikinimus ir nesibaimini, kad kas nors tave galbūt išjuoks ar smarkiai sukritikuos. Kalbu ne apie buką drąsą, bet tokią, kuri leidžia kurti nuostabius dalykus, atskleisti savo kūrybiškumą, sumanymus, kuri padeda gerbti aplinkinius ir idėjas paverčia realybe.

Galime apibūdinti būsenas, reiškinius, galime apibūdinti ir žmones. Daugybę jų sutinkame ir turime apie juos nuomonę. Nėra tobulų, bet kiekvienas turi ką nors gražaus, ką nors labai ypatingo ir įdomaus. Tačiau yra tokių žmonių, kuriems yra duota truputį daugiau. Tai žmonės, turintys misiją keisti, įkvėpti aplinkui esančius, nepasiduoti, užstoti silpnesnius, sugalvoti drąsių idėjų.

Pagalvojusi apie Nijolę Sadūnaitę, galėčiau ją apibūdinti dviem žodžiais – kalnų upokšnis. Veržli ir guvi. Linksma ir šviesi, lyg to upokšnio purlai, saulėje tviskantys.

Sese Nijole, man gera šiandien kreiptis į Jus, nes šiandien šitoje salėje yra Jūsų vaikystės draugai, kurie pamena Jus kaip pramuštgalvišką ir nenustygstantį vietoje vaiką. Prisimena, kaip drauge kurdavote pasakas, kuriose visada laimėdavo teisybė, meilė ir tikėjimas.

Šioje salėje yra ir Jūsų bendražygiai, su kuriais 17 metų bendrai leidote „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką“, ją platinote Lietuvoje ir už jos ribų. Dėl šio darbo pasaulis sužinojo apie tikinčiųjų persekiojimus, represijas, kurias vykdė Sovietų Sąjunga. 1971-aisiais Jūs sugebėjote perduoti užsienio diplomatomis Lietuvos žmonių memorandumą dėl sąžinės laisvės suvaržymų sovietinėje Lietuvoje, pasirašytą 17 tūkstančių žmonių, kuris buvo perduotas plačiajam pasauliui. Esu tikra, kad jaunajai kartai būtų be galo įdomu išgirsti Jūsų patyrimus ir pasakojimus, kaip slapta gabendavote „Katalikų Kroniką“, kaip keisdavote išvaizdą ir apgaudavote Jus persekiojusius KGB asmenis.

Laisvės premijų komisijos pirmininkė, Seimo narė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė
Seimo Kovo 11-osios Akto salės tribūnoje

Vilnius, 2018 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20180113-DB-0001

Nežinau, ar čia yra tu, su kuriais tuo pačiu metu KGB sprendimu Jūs kalėjote Vilniuje ar tremtyje – Sibiro lageriuose. Žinau, kad čia yra daug žmonių, patyrusių sovietines represijas – tiek pirmaisiais okupacijos dešimtmečiais, tiek, savaime suprantama, Sausio 13-ąją. Jūsų visų kova yra bendra jungtis. Savo teismo dieną Nijolė Sadūnaitė vadino laimingiausia diena, ji sakė: „Esu teisiamą už „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką“, kuri kovoja su fizine ir dvasine tironija. Tai reiškia, kad esu teisiamą už tiesą ir meilę žmonėms.“

Miela Nijole, šioje salėje neabejotinai yra tu, kurie prisimena Jus iš pirmojo mitingo prie Adomo Mickevičiaus paminklo Vilniuje 1987-aisiais. Ten buvo ir mano senelis Marijonas. Su bendraminčiais nusprendėte paminėti ir pagerbti Molotovo–Ribentropo pakto aukas, planavote tylų protestą. Tačiau jis neliko tylus, jis tapo įkvėpimu ir padrąsinimu daugybei žmonių. Jūsų kalba ir pirmąsyk viešai sugiedota „Tautiška giesmė“ neabejotinai tapo impulsu vėlesniems ir kur kas gausesniems mitingams, kuriuose jau kiekvienas galėjome garsiai tarti – Lietuva ir laisvė.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis
įteikia Laisvės statulėlę Nijolei Sadūnaitei

Vilnius, 2018 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20180113-DB-0014

Įteikus Laisvės premiją

Iš kairės: Laisvės premijų komisijos pirmininkė, Seimo narė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė, Laisvės premijos laureatė Nijolė Sadūnaitė ir Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis.

Vilnius, 2018 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20180113-DB-0045

Sese Nijole, neabejotinai Jūsų veikla priartino Lietuvą prie nepriklausomybės. Jūsų susitikimai su tuomečiu Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidentu Ronaldu Reiganu ar popiežiumi Jonu Pauliumi II išgarsino mūsų valstybės vardą, istoriją ir kovą. Jums rūpėjo ne tik Lietuva, bet ir kitos pavergtosios tautos, iš kurių buvo atimta teisė išpažinti savo tikėjimą, kur buvo užgniaužta laisvė.

Jums visada rūpėjo silpnesnis, stokojantis, nuskriaustas. Jūs dalinotės geru kalėdama lageryje, Jūs kvietėte žmones dalintis su kitais Atgimimo metais, atkuriant organizaciją „Caritas“.

Galvoju, koks buvo Jūsų pagrindinis ginklas, kovojant su blogiu ir abejingumu. Matyt, turite jų bent keletą.

TIKĖJIMAS, įskiepytas Tėvų, nešiotas širdyje ir tapęs Jūsų veiklos varikliu. Tapdama vienuole Jūs pasirinkote tarnystę Dievui, kartu ir laisvės idealams bei žmogaus teisėms.

MEILĖ. Jūs mylite savo artimą, Jūs mylite net ir paklydusįjį, net ir tą, kuris Jus kanikino, nuodijo, kuris atnešė daug skausmo. Jūs esate sakiusi, kad „baimė net ir mažuose dalykuose yra išdavystės pradžia. Verta bijoti tik vieno, kad pritrūks meilės širdyje ir nepadarysime visko, ką galime, idant padėtume kitiems.“

ŠYPSENA. Yra toks pasakymas – „apsiginkluoti šypsena“. Rodos, gal ir banaloka, bet iš tikrųjų labai taiklus. Ypač Jūsų atveju, kai savo puikiu humoro jausmu iš vėžių išmušdavote net ir patį KGB. Aš Jus ir dabar matau besišypsančią, energingą, spindinčiomis akimis. Matau Jus, iškėlusią pergalės ženklą.

Laisvės grožis yra tai, kad gali išsakyti savo nuomonę, kad gali paklausti nebūtinai patogių klausimų, laisvės grožis yra ir tai, kad ji mums leidžia kurti skaidresnę bei teisingesnę valstybę.

Jūs esate sakiusi: „nesuprantu tų, kurie sako: ne dėl tokios Lietuvos kovojome. Aš galiu pasakyti, kad kovojome būtent dėl tokios. <...> Mes darėme, ką galėjome, ir šiandien tereikia, kad visi darytų, ką gali. Tada gražės Lietuva.“

Manau, šiuos Jūsų žodžius galėtume priimti kaip palinkėjimą, o gal ir kaip įpareigojimą.

Ačiū Jums, sese Nijole, kad esate laisvas, sraunus kalnų upokšnis. Gal net ne nuo kalno tekantis, o dažnai ir į kalną.

Laisvės premija Jums už tai, kad nebijojote, už drąsą ir Lietuvos meilę. Už tai, kokią Lietuvą turime ir kuriame kasdien. Galbūt netobulą, bet savą ir Nepriklausomą. Ačiū, kad tikėjote ir tikite, kad Lietuva gražės.

Laisvės premijos laureatės Nijolės Felicijos Sadūnaitės kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2017 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2018 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Garbė Jėzui Kristui! Kai Dievas su mumis, kas prieš mus? Aš susirašiau, sklerozė paskutinės stadijos, kad nenuklyščiau.

Pirmiausia labai nuoširdžiai dėkoju visiems susirinkusiems (čia visi be galo garbingi žmonės) už parodytą dėmesį, už man labai brangų įvertinimą. Buvau tiesos pusėje slogiais sovietmečio okupacijos metais, ir dabar stengiuosi laisvoje Lietuvoje išlikti tiesos pusėje. Siekdama tiesos ir teisingumo – žiūrėkite, matau be akinių! – taip kovuju už Laisvę: laisvę nuo melo, nuo baimės, nuo kitaminčių persekiojimo, nuo prisitaikėliškumo ir veidmainystės. DIEVAS yra TIESA. DIEVAS yra TIESA ir TIESA mus išlaisvina! Norėčiau vieną mažą straipsnelį iš Evangelijos, nes tai yra Dievo žodis, kuris stiprina tūkstančius partizanų, buvusių Sibire. Dievas buvo mūsų jėga, stiprybė, džiaugsmas. Čia Šventojo Jono evangelija, Jn, 3, 19-21:

„Kas netiki viengimio Dievo Sūnaus,
Teismo nuosprendis yra toksai:
atėjo šviesa į pasaulį,
bet žmonės labiau mylėjo tamsą nei šviesą,
nes jų darbai buvo pikti.
Kiekvienas nedorėlis
neapkenčia šviesos ir neina į šviesą,
kad jo darbai aikštėn neišeitų.
O kas vykdo tiesą, tas eina į šviesą,
kad išryškėtų, jog jo darbai atlikti Dieve.“

Daug skaudulių ir neteisybės matau šiandieninėje Lietuvoje. Prašau man atleisti, kad šią mums visiems taip brangią dieną dabar su jumis pasidalinsiu ne džiaugsmais, o tuo, kas man neduoda ramybės, neleidžia visa širdimi džiaugtis Lietuvos laisve.

Tikriausiai nujaučiate, kad kalbėsiu apie tragišką laisvoje Lietuvoje gimusios Deimantės Kedytės likimą, kuriame kaip vandens lašelyje atsispindi Lietuvos teisingumo situacija, deja, labai liūdna situacija.

Laisvės premijos laureatė vienuolė Nijolė Sadūnaitė Seimo Kovo 11-osios Akto salės tribūnoje
Vilnius, 2018 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20180113-DB-0075

Niekada neužmiršiu šiurpaus 2012 m. gegužės 17-osios ryto, kai valstybės vardu, dalyvaujant 240 ginkluotų ir kaukėtų pareigūnų, iš gimtųjų namų, kur užaugo, buvo išnešta klykianti, laužomom kojom tuomet aštuonerių metų D. Kedytė, o atėję jos sergėti nuo pražūties, vien Lietuvos himnu ir malda apsiginklavę žmonės, kaip Sausio 13-ąją mes čia, prie Seimo, – pažeminti, suluošinti, o dabar jau ir nuteisti, ir dar teisiami. Be galo gerbiama moteris Laima Bloznelytė-Plėšnienė, apie ją čia Seime amžinąjį atilsį Algirdas Patackas su priesaika pasakė: „Garbės žodis, aš ją pažįstu 50 metų. Geresnio, kilnesnio, doresnio žmogaus savo gyvenime nesutikau. Sušaudyk – ji nemeluos.“ Ją iki šiol tampo po teismus. Iš universiteto išėjo. Ji onkologė, ji tūkstančiams žmonių padėjo išgelbėti gyvybę, pagelbėjo ligoje. Ją kviečia Prancūzija, kviečia Anglija, konsultuojasi. Augina septynis vaikus. Jos tėvelis buvo politinis kalinys, sąžinės kalinys Magadane, 15 metų po teismus, buvo globojamas, metus sirgo ir mirė. Mamytei – 90 metų, irgi buvusi gydytoja. Tuose teismuose aš dalyvauju. Žinote, Laima teisme man šimtu procentų primena Kristų pas Pilotą. Bet labai skaudu, kad teismuose penki, šeši, daugiausia – 12 žmonių. Kodėl mes tokie abejingi? Kodėl mes tokie abejingi kito skausmui?

Tie patys pilietiškiausi žmonės, kurie Sausio 13-ąją stovėjo plikomis rankomis prieš okupantų tankus, dabar bandė apginti tą nekaltą kūdikį, kai net ir prokuroro nuosprendis buvo toks: mergaitė už rankytės su L. Stankūnaite išeina iš jos gimtųjų namų. Visi matėme, kaip ją lauždami kojas išnešė. Gerbiama Prezidentė pažadėjo ištirti, ar iš tikrųjų prieš ją buvo panaudotas smurtas. Man atrodo, kad atsakymo nebuvo. Deja!

Taip valstybės vardu įvykdyta Deimantės, kaip liudininkės prieš prievartautojus, pašalinimo operacija, pavadinta vaiko grąžinimu motinai. Tokiu būdu neišsprendus baudžiamosios bylos, prievartos auka buvo atiduota asmenims, prieš kuriuos ji liudijo. Teismuose visi įrodymai. Keturios komisijos pripažino – buvo vaikas tvirkintas, nemu- luoja, nefantazuoja, 3–4 metų mergaitė negali fantazuoti, nemokės papasakoti to, ko ji neišgyveno daugelį kartų, ne vieną kartą.

Po šio mane labai sukrėtusio brutalaus neteisybės akto, kuriame dalyvavo dešimt kartų daugiau ginkluotų pareigūnų negu neutralizuojant teroristą Osamą bin Ladeną – 240! – tegul ir 20, visuomenė mergaitės daugiau nematė. Juk net nuteistiesiems iki gyvos galvos galima matytis su artimaisiais, bet Deimantėlei ir jos seneliams tokia teisė nesuteikta.

Ne vieną kartą lankiau Deimantėlę jos gimtuose namuose Garliavoje, kalbėjausi, meldžiausi kartu su ja, kartu su minia, nes gegužinės pamaldos vykdavo vakarais, ir ji prie manęs prisiglaudus be „špargės“ giedodavo Marijos litaniją. Todėl galiu atsakingai paliudyti, kad mergaitė čia jautėsi saugi ir laiminga, mylėjo savo senelius ir tetą Neringą ir pati buvo be galo mylima, prižiūrėta, guvi, bendraujanti, turėjo didelį būrį bendraamžių draugų, pusseserių, su kuriomis žaidė klase, dūdavo fleitute ir t. t. Žodžiu, vaikas buvo be galo guvus ir labai gražiai fotografavo. Jai buvo aštuoneri metai.

Kas atsitiko Deimantei, iki šiol nežinome. Jau beveik šešeri metai, kai jos niekas iš anksčiau pažinojusių, su ja bendravusių nematė ir negirdėjo. Tiesa, iš karto po mergaitės pagrobimo viešojoje erdvėje pasirodė filmukas, kurį ir aš mačiau, kuriame kažkokiomis medžiagomis apsvaiginta mergaitė, žiūrėdama į savo rankytę, stebisi ir klausia greta esančios mamos: „Kodėl mano aštuonios rankytės?“. Galvytė nesilaiko, seilės bėga.

Kiek vėliau „Lietuvos rytas“, beje, išvadinęs mane terorizmo garbintoja už tai, kad kartu su kitais pilietiškais Lietuvos šviesuoliais gyniau valstybės daugelį metų persekiotą kitą Lietuvos kankinę, vėliau Aukščiausiojo Teismo visiškai išteisintą Eglę Kusaitę, ėmė spausdinti suklastotas Deimantės nuotraukas, taip siekdamas suklaidinti tiesiogiai Deimantėlės nemačiusią ir nepažinojusią visuomenės dalį, kad, atseit, mergaitė sveika

ir žvali. Iki šiol joks pareigūnas, taip pat ir mergaitės paėmimą organizavęs tuometis policijos generalinis komisaras, o nūnai čia sėdintis premjeras, neprisiėmė atsakomybės už valstybės neva saugomą, o iš tiesų tai visiškai izoliuotą mergaitę, kuri šiuo metu jau galėtų ir interneto erdvėje bendrauti. Deja, internetas tyli.

Visus tuos penkerius su puse metų nuo mergaitės pagrobimo iki dabar jos likimu susirūpinę piliečiai žadino visuomenę ir reikalavo iš valdžios pareigūnų bei institucijų TIESOS apie Deimantės likimą: pirmąjį pusmetį rinkdavomės kasdien, vėliau kelerius metus pačiliui – kartą per savaitę, dar vėliau ir iki pat dabar kiekvieno mėnesio 17 dieną su didžiuliais užrašais – TIESOS, su plakatais renkasi ir piketuoja prie prezidentūros, prie savivaldybių ir kitų valdžios įstaigų Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje, tačiau viskas veltui. Atsakingi pareigūnai niekaip į tai nereaguoja, atsirašinėja arba tyli, kaip ir laisva save vadinanti didžioji žiniasklaida. Šios analogų Lietuvos istorijoje neturinčios daugiametės pilietinės akcijos atžvilgiu yra vykdoma totali informacinė blokada. Apie ją sutartinai metų metus nieko nerašo didžioji žiniasklaida, nerodo nė viena televizija, tyli radijas. Tada, kai mes demonstracijose prašome tiesos ir klausiamo, kur Deimantė?

Tad noriu jūsų paklausti, kas čia? Ar tai ta laisvė, dėl kurios mes, negailėdami gyvybės, aukojomės 1991 metų sausio 13-ąją? Bet nesunkiai perskaitysite įtakingų žurnalistų, niekada nemačiusių mergaitės, nebuvusių Garliavoje, nepakalbinusių nei jos, nei jos artimųjų, piktus, neišmanymo ir neapykantos pritvinkusius postringavimus apie violetinį rūką, temdantį akis, ir apie tai, kaip Laisvės premija pateko į Garliavos patvorius. Jai, sako, kriminalinę bylą, į kalėjimą Sadūnaitę. Jai premiją? Siaubas! Toks Vilkas, dar kažkas ten (...) dėjome sveikatą. Vadinasi, mes kovojome prieš Lietuvos nepriklausomybę, mes perversmą ruošėme! Na, į kalėjimą su džiaugsmu, bet tik už laisvą Lietuvą.

Naudodamasi proga, kadangi mane girdi Jos Ekscelencija Prezidentė, daug garbių Seimo, Vyriausybės narių, teisėsaugos atstovų, norėčiau atkreipti dėmesį ir priminti, kad Lietuva yra ratifikavusi tarptautinę konvenciją dėl asmenų apsaugos nuo priverstinio dingimo. Šios konvencijos pačiame pirmame straipsnyje sakoma (cituoju): „1. Niekas neturi tapti priverstinio dingimo auka. 2. Jokios išimtinės aplinkybės, net jei tai būtų karo padėtis ar karo grėsmė, vidaus politinis nestabilumas ar bet kokia kitokia nepaprastoji padėtis, negali pateisinti priverstinio dingimo.“

Todėl klausiu jūsų – ar D. Kedytės likimas nėra priverstinis dingimas? Ar negalima laikyti mergaitės priverstinai dingusia, jei ją viešai ir brutaliai paėmė valstybės pareigūnai ir apie ją jau penkerius su puse metų visuomenė neturi visiškai jokių žinių, net nežino, ar tas nežinia kur esantis asmuo – D. Kedytė – yra gyva? Prašom atsakyti, ar Lietuva

laikėsi, nepažeidė šios tarptautinės konvencijos? Jei taip, tai kas rūpinasi ir gali atsakyti, ar D. Kedytė nėra pradanginta? O gerasis Dieve!

Šiandien, Sausio 13-ąją – Laisvės gynėjų ir Laisvės premijos įteikimo dieną – man nėra nieko svarbiau, kaip sužinoti atsakymą į ne vienus metus mano širdį, ir ne tik mano, draskantį neatsakytą ir nuo visuomenės visomis valstybės išgalėmis slepiamą klausimą. Todėl stovėdama šioje aukštoje Seimo tribūnoje pirmą ir paskutinį kartą gyvenime tiesiogiai kreipiuosi į jus, pirmuosius valstybės asmenis, ponias Prezidente, pone premjere, pone Seimo Pirmininke, ir prašau jūsų iki vasario 16-osios – Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimo dienos – man ir visuomenei viešai asmeniškai atsakyti ir pateikti neginčijamus įrodymus, kad mūsų visų taip labai mylėta ir daug mėnesių sergėta D. Kedytė, kuriai po mėnesio, vasario 19 dieną, sukaks 14 metų, yra gyva ir sveika. O jei ji, jūsų valia ir valstybės vardu 2012 m. gegužės 17 d. atplėšta nuo artimųjų ir apsiimta saugoti (apsaugok Viešpatie, net liežuvis neapsiverčia tai ištarti), galimai yra mirusi, nužudyta, prašau tai nedelsiant viešai pripažinti ir prisiimti atsakomybę. Bet svarbiausia, jei tai nėra vien iš nežinios kilę nepagrįsti besisielojančių žmonių įtarimai ir tokia baisi nelaimė iš tikrųjų atsitiko, pasakyti, kur yra mergaitės kapelis, kad visi mes, ją mylėjusieji, galėtume kartu su Deimantėlės seneliais, iki šiol persekiojamais (po devynias bylas), kitais artimaisiais, mergaitės užtarėjais ir laisvės bendraminčiais aplankyti, padėti gėlių, nusilenkti, kartu pasimelsti, apraudoti ir atsiprašyti, kad nesugebėjom tavęs, Deimantėle, išsaugoti. Dieve, atleisk mums...

Ir baigdama savo kalbą su didžiule širdgėla privalau jums atvirai prisipažinti: nežinau, kaip visi jūs, kurie mane girdite, tačiau aš, negavusi sąžiningo atsakymo į šį klausimą, tikrai negalėsiu džiaugtis Lietuvos šimtmečio sukaktimi ir jos švęsti. Prašau man atleisti.

Savo nekaltų žmonių aimanoms ir kančioms akla valstybė ir visuomenė, apsimetanti, kad nematė vaiko ašarų, negirdėjo jo klyksmo, švenčianti ir šokanti ant savo pačios suluošintų ir pražudytų vaikų kapų, neturi ateities. Dieve, atleisk mums...

Baigti noriu gerbiamojo kunigo Roberto Grigo eilėmis „Mergaitės ašara“. Jis ten beveik kasdien būdavo kartu su kitais kentėjusiais šešiais kunigais. Jis tai parašė praėjus trims mėnesiams po mergaitės pagrobimo:

„Aš padėjau ant svarstyklių
Mažos Deimantės mažą ašarą
Ir prezidentės aptakius kalbėjimus –
Nusvėrė ašara kaip usnies pūką juos.

Ir aš padėjau ant svarstyklių
Mažos mergaitės nevilties riksmą
Ir Seimo, teisdarių ir paragrafų užkalbėjimus –
Nusvėrė ašara, kaip pelenus išsklaidė vėjuose.

Ir aš padėjau ant svarstyklių
Mažo vaiko bejėgystę, išgąstį ir siaubą,
Taip pat Olimpo sportininkų auksus, sidabrus ir bronzas –
Ir tyro vaiko nuoskauda atsvėrė juos kaip dulkes.

Mergaitės ašaroje buvo Lietuva.
O kalbose, teismuose ir saliuotuose
Tiktai išdavęs vaiką NIEKAS. Tuštuma.“

Amen. Aleliuja. Dieve, būk mums gailestingas.

Dievas mus myli, laukia mūsų, už mus mirė ant kryžiaus tapęs žmogumi. Ir pasuferavo, kaip mes būsime amžinybėje teisiami – tikintys ir netikintys, nesvarbu, kokios rasės. Buvau alkanas – pamaitinai, buvau nuogas – aprengi, buvau ištroškęs – pagirdei, buvau ligonis – aplankei, buvau pakeleivis – priėmei, buvau kalinys – atėjai, ištiesei ranką. Ateik į amžiną džiaugsmą. Sako, Viešpatie, aš tavęs nepažįstu. O tada, kada tu ištiesei ranką tam mažiausiam nepažįstamam, kuris į tave kreipėsi, tu padėjai man. Ir atvirksčiai, nepadėjai – eik šalin nuo manęs į amžiną kančią kartu su velniu ir jo angelais. Dieve saugok, kad nė vienas ten nenueitume. Duok Dieve, kad visi būtume danguje ir šlovintume (...) gailestingumą.

Ačiū ir dovanokite, atrodo, aš smarkiai savo ilgu liežuvio prasikaltau. Ačiū jums.

Laisvės premijos laureatė Nijolė Sadūnaitė

Tai labai retas žmogus. Taikos metu ji nėra tokia ryški. Bet ten, kur yra pavojus, kur yra rizika, Nijolė yra neaplenkiama. Jos orientacija žaibiška ir pasakymai tokie tikslūs, taiklūs, o labdara jos tokia neaprepiama. Jos tokia plati širdis. Ji viską išdalintų, viską atiduotų. Nijolės gyvenimas – nuostabus tikėjimo liudijimas.

Ses. Gerarda Elena Šiuliauskaitė SJE,
Laisvės premijos laureatė,
„Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ bendradarbė

Nijolė Sadūnaitė gimė 1938 m. liepos 22 d. Kaune, Jono Sadūno ir Veronikos Sadūnienės (Rimkutės) šeimoje. Antrojo pasaulinio karo metus Sadūnų šeima praleido Dotnuvoje, kur Žemės ūkio akademijoje dirbo Jonas Sadūnas. Antrosios sovietų okupacijos metais Sadūnų šeima buvo priversta slapstytis Telšiuose, nes buvo patekusi į Sibirą tremiamų asmenų sąrašus. Telšiuose juos priglaudė kankinys vyskupas Vincentas Borisevičius. Vėliau slapstydamasi šeima įsikūrė Anykščiuose. Nijolės Sadūnaitės šeimoje buvo gyvos katalikiško gyvenimo vertybės, tikėjimo ir aukojimosi kitiems dvasia, vaikų auklėjimas grįstas ne tik žodžiu, bet pirmiausia gyvu tėvų pavyzdžiu. Šios vaikystėje ir jaunystėje įskiepytos krikščioniškos vertybės lėmė ir svarbiausius Nijolės Sadūnaitės gyvenimo pasirinkimus, tvirtą tikėjimo liudijimą, leidusį stoti į nelygią kovą su totalitariniu Sovietų Sąjungos režimu.

Energinga, gyvo būdo, sportą mėgusi Nijolė Sadūnaitė mokėsi Anykščių Jono Biliūno vidurinėje mokykloje. Mokslus baigė 1955 metais. Po metų įstojo į Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregaciją Panevėžyje. Amžinuosius įžadus davė 1967 metais. Persikėlusį į Vilnių, mokėsi medicinos seserų kursuose, dirbo Vilniaus kūdikių namuose sekretore mašininke, skalbėja, gaisrininke, slaugė Vilniaus našlaičių namų globotinius.

Pirmą kartą į KGB persekiojamųjų sąrašus sesuo Nijolė Sadūnaitė pateko 1970 m., kai Molėtuose už vaikų katekizaciją buvo teisiamas kunigas jėzuitas Antanas Šeškevičius. Sesuo Nijolė surado jam advokatą, pati dalyvavo teismo posėdžiuose. Vykdydama seserų vienuolių kongregacijos misiją, taip pat dalyvavo Svėdasų parapijos vaikų katekizacijoje, globojo iš tremties į Svėdasus grįžusį kunigą Petrą Raudą – Nijolės mamos dvasios tėvą ir ateitininkų vadovą gimnazijoje. Nuo to laiko iki pat Nepriklausomybės atkūrimo ją nuolat sekė du ar trys saugumiečiai.

Laisvės premijos laureatė Nijolė Sadūnaitė
Vilnius, 2016 m. sausio 28 d. | Fotografas Andrius Petrulevičius
Andriaus Petrulevičiaus asmeninis archyvas

1974 m. Nijolė Sadūnaitė pradėjo dauginti ir platinti „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką“ – žymiausią sovietmečiu leistą pagrindinį žurnalą, fiksavusį sovietų valdžios pažeidimus tikinčiųjų teisių ir laisvių srityje. Vienas iš aktyviųjų Lietuvos kunigų Juozas Zdebskis, kviesdamas Nijolę Sadūnaitę prisidėti prie „Kronikos“ leidybos, perspėjo, kad „vienintelis atlygis už šį darbą bus kalėjimas“.

„Kronikos“ dauginimo ir platinimo darbai prilygo trilerio siužetui – teko veikti konspiracijoje Kybartuose, Vilkaviškyje, Vilniuje, vengti KGB pinklių, ją sekančių agentų, saugotis telefono pasiklausymų, įskundėjų. 1974 m. rugpjūčio 27 d. Nijolė Sadūnaitė buvo suimta ir areštuota savo bute Vilniaus Lazdynų mikrorajone, spausdinant 11-ąją „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ numerį. Beveik dešimt mėnesių Vilniaus KGB kalėjimo kameroje ir požemiuose truko kalinimas ir pažeminimas, bandymai sugniuždyti ir palaužti. Šios nežmoniškos sąlygos neįveikė jos. Nijolės tvirtas tikėjimas ir humoro jausmas varė į nevirtę ir sumišimą KGB kalėjimo budelius, kuriuos ji pati šmaikščiai vadino „vargdieniais“.

Sovietinio teismo nuteista trejiems metams sunkiųjų darbų kalėjime Mordovijoje ir trejiems metams Sibiro tremties Bogučianų kaime Krasnojarsko srityje, 1975 m. birželio 17 d. teisme ji pasakė savo baigiamąją kalbą, persmelktą krikščioniškos dvasios, atleidimo, kartu ir griežto istorinio teisingumo savo tautai reikalavimo. Ši kalba plačiai pasklido Vakarų žiniasklaidoje. Pasak politinio kalinio Vytauto Skuodžio, Nijolės paskutinis žodis teisme visame pasaulyje sukėlė nuostabą ir susižavėjimą jos asmenybe: „Ši diena yra laimingiausia mano gyvenime. Aš esu teisiamą už „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką“, kuri kovoja prieš fizinę ir dvasinę žmonių tironiją. Vadinasi, aš esu teisiamą už tiesą ir meilę žmonėms! Kas gali būti gyvenime svarbiau, kaip mylėti žmones, jų laisvę ir garbę. Meilė žmonėms – visų didžiausioji meilė, o kovoti už žmonių teises – gražiausioji meilės daina. Tegul ji skamba visų širdyse, tegul niekados nenutyla! Man teko pavydėtina dalia, garbinga lemtis – ne tik kovoti už žmonių teises ir teisingumą, bet ir būti nuteistai. Mano bausmė bus mano triumfas! Gaila tik, kad mažai spėjau dėl žmonių pasidarbuoti. Su džiaugsmu eisiu į vergiją dėl kitų laisvės ir sutinku mirti, kad kiti gyventų. Šiandieną aš atsistoju šalia amžinosios Tiesos – Jėzaus Kristaus ir prisimenu Jo ketvirtąjį palaiminimą: „Palaiminti, kurie trokšta teisybės, nes jie bus pasotinti!“ Kaip nesidžiaugti, kad visagalis Dievas garantavo, jog šviesa nugalės tamsą, o tiesa – klaidą ir melą! O kad tai įvyktų greičiau, sutinku ne tik kalėti, bet ir mirti.“

Kalinimo metai jos taip pat nesugniuždė, atvirkščiai – liudijo dvasios tvirtybę: kalėjime Nijolė gynė kalinių teises, dvasiškai ir materialiai rėmė kameros drauges, net visai nepažįstamus likimo brolius ir seseris. Būdama tremtyje Sibire, Nijolė tapo žinoma visame pasaulyje,

Liudvikas Simutis ir vienuolė Bronė Kibickaitė, atvykę aplankyti
Sibiro tremtyje kalinės vienuolės Nijolės Sadūnaitės
Bogučianai, Krasnojarsko sritis, Rusijos SSFR, 1977 m. lapkričio 1 d. | Fotografas nenustatytas
Liudviko Simučio asmeninis archyvas

Nijolė Sadūnaitė Sibiro tremtyje
Bogučianai, Krasnojarsko sritis, Rusijos SSFR, apie 1977–1978 m. | Fotografas nenustatytas
Nijolės Sadūnaitės asmeninis archyvas

1987 metų Lietuvos laisvės lygos organizuotas mitingas prie Adomo Mickevičiaus paminklo
Viena iš mitingo organizatorių vienuolė Nijolė Sadūnaitė kalba susirinkusiems
antisovietinio mitingo dalyviams.
Vilnius, 1987 m. rugpjūčio 23 d. | Fotografas nenustatytas
LGRTC Okupacijų ir laisvės kovų muziejus. RF132

tūkstančiai laiškų iš viso pasaulio su maldos, palaikymo, paramos žodžiais, seserį Nijolę palaikančių asmenų fotografijomis plūdo į mažą Bogučianų kaimo, į kurį buvo ištremta Nijolė Sadūnaitė, pašto skyrių. Nieko nepalikdama sau, sesuo Nijolė šiuos siuntinius išsiųsdavo kalintiems ir ištremtiems politiniams kaliniams, savo laiškais guosdama ir stiprindama jų dvasią. Pasibaigus tremties laikui, 1980 m. liepos mėn. Nijolė Sadūnaitė grįžo į Lietuvą ir vėl įsitraukė į pagrindinę veiklą. Tęsė „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ ir kitos pagrindinės spaudos platinimą, vežė leidinius į Maskvą, iš kur Rusijos disidentų dėka jie pasiekdavo Vakarų pasaulį. Beveik penkerius metus (1982–1987 m.) Nijolė Sadūnaitė veikė pogrindyje, slapstydamosi Lietuvoje, Rusijoje. Tuo metu laisvajame pasaulyje buvo išleistos dvi jos atsiminimų knygos, liudijusios asmeninę patirtą KGB teroro istoriją.

Komunistinio režimo žlugimo metais (1987–1989 m.) dar kartą išryškėjo reikšmingas sesers Nijolės vaidmuo Lietuvos istorijoje. Neabejotinas Nijolės Sadūnaitės nuopelnas demokratijos bei žmogaus teisėms ir laisvėms buvo įsitraukimas į 1987 m. rugpjūčio 23 d. pirmojo sovietų valdžios nesankcionuoto mitingo prie Adomo Mickevičiaus paminklo Vilniuje organizavimą. Suprasdama galimų bausmių pavojų ir norėdama apsaugoti šeimą turinčius mitingo organizatorius, mitinge pirmoji prabilo Nijolė Sadūnaitė: „Mylimi Broliai ir Seserys! Mes susirinkome čia paminėti gedulo dienos, kai du banditai – Stalinas ir Hitleris – susitarė pasidalyti Europą. Tos nusikalstamos sutarties pasekmės yra iki šiol tebesitęsianti mūsų Tėvynės okupacija, genocidas, tikėjimo ir kultūros persekiojimas...“ Savo kalbą sesuo Nijolė užbaigė raginimu sugiedoti „Tautišką giesmę“. Jos bendražygis kunigas Robertas Grigas 1999 m. taip prisiminė mitingo istoriją: „Pasimeldę, nedideliais būreliais, lėtai ir oriai, su juodais gedulo kaspiniais atlapuose sruvome žemyn prie laisvės poeto Adomo Mickevičiaus paminklo. [...] Pasijutome bestovį minios viduryje. Kas dabar? Kas ir kaip pradės? Ir čia, kaip Viešpats paprastai mėgsta daryti, Jo darbą atlikti buvo skirta „mažutelei“. Kažkaip prtilus renginio organizatoriams vyrams, aiškiai ir garsiai nuskambėjo sesers Nijolės Sadūnaitės balsas...“

Sovietų valdžios reakcija buvo žaibiška – sekė grasinimai susidoroti ir grasinantys pokalbiai prokuratūroje ir KGB rūsiuose, paskirtas namų areštas, pasipylė šmeižto banga to meto dienraštyje „Tiesa“, galiausiai 1988 m. vasario mėn. prie Adomo Mickevičiaus paminklo Nijolė Sadūnaitė buvo užpulta ir sumušta nežinomų užpuolikų.

Šią grasinimų ir susidorojimų laviną pristabdė tarptautinės bendruomenės pozicija. JAV Valstybės departamento pozicija žmogaus teisių gynimo klausimais Sovietų Sąjungoje, JAV Kongreso narių palaikymo kreipimaisi reikšmingai pakoregavo 1988 m. gegužės pabaigoje–birželio pradžioje vykusio Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidento

JAV Prezidento Ronaldo Reigano ir Sovietų Sąjungos disidentų susitikimas Spaso rūmuose – JAV ambasadoriaus rezidencijoje Maskvoje

Susitikimo dalyvė vienuolė Nijolė Sadūnaitė sėdi pirma iš kairės.

Maskva, 1988 m. gegužės 30 d. | Fotografė Susan Biddle

JAV Prezidento Ronaldo Reigano biblioteka-muziejus. C47317-19

Popiežius Jonas Paulius II laimina Vilniaus arkikatedroje bazilikoje susirinkusius tikinčiuosius

Vienuolė Nijolė Sadūnaitė stovi pirma iš kairės.

Vilnius, 1993 m. rugsėjo mėn. | Fotografas nenustatytas

Nijolės Sadūnaitės asmeninis archyvas

Ronaldo Reigano vizito Sovietų Sąjungoje programą. 1988 m. gegužės 30 d., likus vos kelioms dienoms iki Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio susikūrimo, Nijolė Sadūnaitė kartu su Antanu Terlecku buvo pakviesta ir dalyvavo Sovietų Sąjungos disidentų ir žmogaus teisių gynėjų susitikime su Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidentu Ronaldu Reiganu Spaso rūmuose – JAV ambasadorių rezidencijoje Maskvoje.

Nors ir neįstojusį į Lietuvos laisvės lygą, sesuo Nijolė Sadūnaitė aktyviai dalyvavo jos organizuotose protesto akcijose, 1988 m. bado streike Katedros aikštėje, reikalaujant paleisti tuo metu dar Sibiro platybėse kalintus politinius kalinius iš Lietuvos. Praėjus metams po garsiojo 1987 m. mitingo, 1988 m. rugpjūčio 23 d. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio pakviesti Vilniaus Vingio parke susirinko keli šimtai tūkstančių dalyvių. Per vienus metus, anot kunigo Roberto Grigo, „įvyko geometrinė progresija nuo kelių šimtų „ekstremistų“ prie Adomo Mickevičiaus paminklo iki kelių šimtų tūkstančių mitingo dalyvių Vingio parke“. Šio tautos virsmo nuopelnai, be daugelio kitų politinių kalinių aukos, neabejotinai priklauso ir Nijolei Sadūnaitei.

1988 m. lapkričio mėn. Nijolė Sadūnaitė buvo priimta į Lietuvos Helsinkio grupę, o 1989 m. tapo viena iš Lietuvos katalikiško moterų sambūrio „Caritas“ kūrėjų. 1989 m. vasarą ji išvyko į beveik pusantrų metų kelionę po Europą ir Jungtines Amerikos Valstijas, kur lankėsi vienuolynuose, katalikiškose mokyklose, JAV lietuvių bendruomenėse. Tuo metu ji ne kartą buvo susitikusi ir su popiežiumi Jonu Pauliumi II.

Nepriklausomoje Lietuvoje sesuo Nijolė Sadūnaitė aktyviai dirbo Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ organizacijoje, rūpinosi žmonėmis, kuriems reikėjo pagalbos, aktyviai reiškė savo nuomonę politiniais ir visuomeniniais Lietuvos klausimais. Jos neišsenkantis laisvės žodis iki šiol skamba mokyklose, įvairiuose susitikimuose, istorinės atminties puoselėjimo renginiuose. Į Amžinybę sesuo Nijolė Sadūnaitė iškeliavo 2024 m. kovo 31 d. Vilniuje (Pavilnyje), palaidota Verkių kapinėse Vilniuje.

Sesers Nijolės Sadūnaitės gyvenimas iki šiol įkvepia Lietuvos ir pasaulio visuomenę. Jos atsiminimų knygos išverstos į daugelį pasaulio kalbų, apie ją sukurti ir kuriami dokumentiniai filmai. 1990 m. Jungtinių Amerikos Valstijų Respublikonų partijos Kalifornijos skyrius ją apdovanojo medaliu už ilgametę kovą už žmogaus teises, 1992 m. Nijolei Sadūnaitei suteiktas Teksaso miesto Garbės pilietės vardas. Tais pačiais metais Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko Vytauto Landsbergio įsaku Nijolė Sadūnaitė apdovanota Sausio 13-osios atminimo medaliu. 1998 m. Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus įsaku Nijolei Sadūnaitei suteiktas Vyčio Kryžiaus Komandoro didysis kryžius, o 2000 m. – Lietuvos nepriklausomybės medalis.

2018 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATĖ
LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SAJŪDŽIO
PARTIZANŲ GRUPĖ

Lietuvos Laisvės Kovos Sajūdžio partizanų grupė – Jonas Abukauskas (1927–2022), Vytautas Balsys (1923–2019), Jonas Čeponis (1925–2019), Juozas Jakavonis (1925–2021), Bronislovas Juospaitis (1925–2021), Jonas Kadžionis, Juozas Mocius (1924–2021), Lietuvos ginkluoto pasipriešinimo dalyviai, simboliškai atstovaujantys skirtingoms Lietuvos partizanų apygardoms, Lietuvos Laisvės Kovos Sajūdžio nariai, už laisvės kovas okupacinės valdžios nuteisti lagerių ir tremties bausmėmis. Nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje jie aktyviai liudijo Lietuvos laisvės kovų istorinę atmintį.

Laisvės premijos laureatė Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio partizanų grupė

Iš kairės: Jonas Abukauskas-Siaubas, Vytautas Balsys-Uosis, Jono Čeponio-Vaidilos sūnus Algis Čeponis, Juozas Jakavonis-Tigras, Bronislovas Juospaitis-Direktorius, Jonas Kadžionis-Bėda, Juozas Mocius-Šviedrys.

Vilnius, 2019 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20190113-DB-4176

Laisvės premijų komisijos pirmininkės
Radvilės Morkūnaitės-Mikulėnienės kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2018 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2019 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Gerbiamieji iškilmingo posėdžio dalyviai, „1951 m. kovo 14 d. snigo, kautynėse žuvo aštuoni mano vyrai, mane patį sunkiai sužeidė. Gavau septynias kulkas, buvau palaikytas mirusiu ir numestas kartu su kitais Ramygalos aikštėje. Po kelių valandų pradėjo snyguriuoti, ir kažkas pastebėjo, kad visi kūnai apsnigti, o nuo mano veido sniegas nutirpęs“, – tai ne ištrauka iš filmo, tai yra tai, ką kovodamas prieš Sovietų Sąjungos okupaciją patyrė čia tarp mūsų šiandien esantis partizanas Bronislovas Juospaitis. Visa tai, ką šiandien mums sunku suprasti ir atrodo, kad čia tik pačiam baisiausiam sapne susapnuoti vaizdai, buvo tikra. Kaip ir šie žmonės, Laisvės kovotojai, šiandien esantys tarp mūsų.

Bronislovas Juospaitis-Direktorius – 1944–1951 metais Vyčio apygardos partizanas, „Vėtros“ būrio vadas, po lemtingų kautynių įkalintas, tardytas, nuteistas 25 metus kalėti griežto režimo lageryje Norilske, kur „žiema tęsiasi 12 mėnesių, o likęs laikas – vasara“. Sovietai išsekintą ir keturiasdešimt kelis kilogramus tesveriantį partizaną užregistravo numeriu F412. Į Lietuvą jis grįžo 1966 metais.

Z787 – okupantų primestas kalinio Vytauto Balsio-Uosio numeris. Trejus metus buvo Tauro apygardos partizanas, buvo sunkiai sužeistas. 1948 m. sausio 13 d. išduotas ir suimtas. Nuteistas 10 metų kalėti griežto režimo Norilsko lageryje ir 15 metų tremties. 18 metų priverstinai dirbo anglies ir vario kasyklose. Į Lietuvą grįžo 1966 metais, o, atkūrus Nepriklausomybę ir Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio organizaciją, ilgą laiką buvo jos štabo viršininkas.

Jonas Čeponis-Vaidila – 1944–1948 metais ginkluoto pasipriešinimo dalyvis. Tauro apygardos Birutės rinktinės partizanas. Jis buvo įgaliotas palaikyti ryšį su kitomis partizanų apygardomis, tartis centralizacijos klausimais. Suimtas Kaune 1948 metais, nuteistas 25 metams lagerio be teisės grįžti į Lietuvą.

Jonas puikiai prisimena, kaip pasitiko savo nuosprendį: „Perskaitė, kad skiria dvidešimt penkerius metus. Nusišypsojau. O jie ir sako: „svoločius dar juokiasi, gavo dvidešimt penkerius metus ir nebijo. Rusai verkdamo, o mes juokdavomės, kad dvidešimt penkerių metų nereikės sėdėti, nes tiek ilgai ta valdžia neišsilaikys.“

Per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą kalba Laisvės premijų komisijos pirmininkė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė

Vilnius, 2019 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20190113-OP-1816

Partizanas Vaidila – Norilsko politinių kalinių sukilimo dalyvis. Į Lietuvą grįžo 1968 metais, atkūrus Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio organizaciją, buvo ilgametis jos vadas.

Visiems puikiai pažįstamas partizanų vado Vanago ryšininkas Juozas Jakavonis-Tigras. 1944–1946 metais – Dainavos apygardos Merkio rinktinės ryšininkas ir partizanas. Jo tėvų sodyboje įrengtas bunkeris – partizanų vadų Vanago ir Kazimieraičio vadavietė. Suimtas 1946 metais. 15 metų kalintas Kolymos ir Magadano lageriuose, išstremtas į Krasnojarsko kraštą.

Į Lietuvą grįžo 1959 metais. Jau nepriklausomoje Lietuvoje toje pačioje sodyboje Kasčiūnų kaime atkūrė bunkerį, kur ir šiandien yra laukiamas kiekvienas, kuriam svarbios ir įdomios Lietuvos laisvės kovos. Partizanas Tigras skiria savo laiko kiekvienam.

Didžiulį šviečiamąjį darbą dirba ir Jonas Kadžionis-Bėda, jis taip pat atstatė savo būrio bunkerį, kurį lanko šimtai moksleivių. 1948–1953 metais Algimanto apygardos Šarūno rinktinės partizanas, Butigeidžio kuopos vadas. Laisvės kovų metais sukūrė šeimą – vedė partizanę Malviną Gedžiūnaitę-Sesutę. Apie tą laiką Jonas jautriai sako:

„Nežinojau, kiek mums dar liko gyvenimo, todėl pasiūliau susituokti, kur esame, – kluone, dobilų soste, – ir daugiau nelaukti. Tą naktį, kai vienas kitam pasižadėjome mylėti amžinai, prisimenu lyg vakarykštę dieną.“

1953 metais įviliotas į pasalą ir agentų smogikų suimtas. Nuteistas 25 metus kalėti, iškalėjo visą 25 metų bausmės laiką Sibiro lageriuose. 1978 metais grįžo į Lietuvą. 1983 metais ištremtas į Kaliningrado sritį, galutinai į Lietuvą grįžo tik 1989 metais.

Jonas Abukauskas-Siaubas taip pat patyrė daugiau kaip 20 metų nelaisvės. 1949–1952 metais – Algimanto apygardos partizanas, „Audros“ būrio vadas. Prisimena, kaip jungiantis prie partizanų bendražygiai sakė jam: „Čia ne bandelių valgyti ateisi.“ 1952 metais buvo legalizuotas, bet tais pačiais metais suimtas, 24 metus kalintas Sibiro lageriuose. Į Lietuvą grįžo 1976 metais.

Ir Juozas Mocius-Šviedrys. Nuo 1944 metų bendradarbiavo su pagrindžiu, tapo Kęstučio apygardos Lydžio rinktinės partizanų, dirbo rinktinės štabe, spausdino pagrindinį laikraštį „Laisvės varpas“. Suimtas 1947 metais, paskirta mirties bausmė, tačiau ji pakeista į 25 metus lagerio. Kalėjo Komijos lageriuose, priverstinai dirbo anglies kasyklose. Į Lietuvą grįžo 1977 metais, po 29 metų ir 6 mėnesių, po beveik 30 metų.

Nežinau, ar įmanoma suvokti tuos skaičius, kurie šiuo atveju nėra tik skaičiai, nusakantys laiko trukmę. Tai yra nesuvokiamų sąlygų, bausmės, bandymo pažeminti ir paniekinti skaičiai.

Jonas Kadžionis yra sakęs, kad „kartais būdavo taip sunku, kad jei dvi dienas kas būtų sudėjęs į vieną, nebūčiau ištvėręs“. Tačiau nei jis, nei Bronius Juospaitis, kuriems buvo siūloma tapti išdavikais, sutrumpinti sau bausmę ar išvis jos išvengti, nepasirinko tamsos ir negarbės kelio, nors, atrodytų, jis būtų buvęs ir saldėsnis, ir šiltesnis. Vienus palaikė stiprus tikėjimas ir malda, kitus – svajonė apie laisvą Lietuvą, apie sugrįžimą pas savus. Jonas Čeponis yra dalinęsis prisiminimais: „Sovietai sakydavo – dainuokite, dainuokite, greitai baigsis jūsų dienos. Bet mes vis tiek dainuodavome.“

Kiekvienas iš šių vyrų išėjo į mišką kovoti prieš Sovietų Sąjungos okupaciją dėl labai panašių aplinkybių – į Sibirą ištremti artimieji, broliai ar seserys, žuvę partizanaudami, nenoras prievarta eiti į raudonąją okupacinę armiją. Vytautas Balsys prisimena savo tėčio žodžius: „Vaikai, geriau žūkit savo žemėje už savo interesus, negu už okupantų.“ Ir tai ne tik šios aplinkybės – šie žmonės ir tūkstančiai kitų buvo užauginti meilės savo valstybei dvasia. Bronius Juospaitis prisimena ne tik mamos vaizdžius pasakojimus apie Lietuvos istoriją, prisimena ir vieno iš savo autoritetų pavyzdį – krikšto tėvo, kuris buvo 1919 metų Nepriklausomybės kovų dalyvis, vienas iš šaulių vadovų.

Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis laureatams įteikia Laisvės premijos statulėlę

Priekyje: Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis, Juozas Mocius-Šviedrys,
už jų: Jonas Kadžionis-Bėda, Bronislovas Juospaitis-Direktorius ir kiti.

Vilnius, 2019 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-090-S20190113-OP-1960

O visus šiuos kiek anksčiau minėtus skaičius norėjau pasakyti, kad pabandytume dar sykį suprasti, koks tai buvo pasirinkimas: stovėti už teisybę ir laisvę, už savo valstybės interesus, žinant, kad rizikuoji viskuo – gyvenimu, mylimaisiais ir artimaisiais. Tačiau sykį prisiekus, tūkstančiams žmonių kelio atgal nebuvo – ne vien dėl įsitikinimų dėl laisvės, dėl savo krašto gerovės, bet ir dėl priesaikos – dėl įsipareigojimo bendražygiui ir valstybei.

Legendinis partizanas Juozas Lukša-Daumantas; Prezidentas, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio lyderis Jonas Žemaitis-Vytautas; Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas – bene ryškiausi partizanai, kurių asmeninės istorijos labai aiškiai parodo priesaikos esmę – kai tu esi nebe vienas, nebe vien tik sau ar savo artimiesiems, tu įsipareigoji už daugiau.

Šiomet minėsime 1949 metų Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio pasirašytą deklaraciją – aštuoni signatarai paliko mums savo testamentą, kad žinotume, kaip tvarkyti ateities Lietuvą. Per sniegus nužygiavę dešimtis kilometrų rizikuodami būti sugauti,

Minaičiuose darsyk įrodė, kad jie visuomet buvo demokratijos pusėje. Nelengva įsivaizduoti, kaip tokiomis sąlygomis, nuolat kovojant, ant žemės ir po žeme – bunkeryje, kaip išgirsti, panaudoti, pritaikyti Vakarų pasaulio sprendimus savo užsibrėžtai linijai. Ir vis dėlto šie žmonės išlaikė nesutrikusį protą ir neužšalusią širdį. Aš labai tikiuosi, kad tie principai, už kuriuos kovojo mūsų miško broliai ir sesės, išliks mūsų valstybėje, tikiuosi, neišklysimė iš kelio.

Šiomet Laisvės premija simboliškai skiriama partizanų grupei, išreiškiant pagarbą tūkstančiams ginkluoto pasipriešinimo dalyvių ir jų rėmėjams. Būtina paminėti, kad tarp partizanų buvo ne viena drąsi moteris – ne vien ryšininkės, bet ir partizanės, pavyzdžiui, Onutė Lešinskytė-Akacija ar Birutė Ūkelytė-Papievienė.

Septyni partizanai – prieš ketvirtį amžiaus atkurtos Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio organizacijos tuometės vadovybės nariai, atstovaujantys skirtingoms apygardoms ir tarsi sujungiantys visus, kovojusius už Laisvę, visus tūkstančius, kurie yra ir buvo labai gražios prigimties, kuriems yra aukštas dangus, nes jie tarsi nepagautas paukštis, sklendžiantis skliautu, nes jiems duota aukštesnė misija – įkvėpti ir saugoti.

Taip, tai buvo paprasti žmonės, bet jų stipri dvasia leidžia juos matyti nepaprastoje šviesoje. Jie yra drąsi, laisva ir laiminti Lietuva. Ir jie yra pergalė, kurią galutinai įtvirtino jūs, Sausio 13-osios Laisvės gynėjai.

Lietuva turi savo gyvą legendą. Tai ne pasaka apie milžinus, tai yra tikra legenda, modernios Lietuvos istorija ir mitas su tikrais žmonėmis, iš kurių mes semiamės tikėjimo ir pasitikėjimo. Ačiū jums.

Laisvės premijos laureato, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio dalyvio,
partizano Jono Kadžionio kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2018 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2019 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Jūsų Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidente, gerbiamasis Seimo Pirmininke, Ministre Pirmininke, ministrai, Seimo nariai, Laisvės gynėjai, Bažnyčios atstovai ir visi čia esantys žmonės, kalbėsiu taip, kaip diktuoja tikinčiojo sąžinė ir partizanų garbė. Bedieviška bolševikinė okupacija Lietuvai buvo tragiška, ji žudė ne tik tautos kūną, bet ir sielą, griovė kryžius, tautos paminklus, šventoves. Šventoves griovė mūsų vaikelių ir jaunimo širdyse. Lietuva priešinosi, pasaulis nežino analogų, kad tokia maža tautelė dešimt metų būtų vedusi ginkluotą kovą su tokia brutalia ir su niekuo nesiskaitančia blogio imperija. Tačiau ypač didvyriškai gynėsi krikščioniškai išauklėtas Lietuvos kaimas, artojų sūnūs (šį kartą ir dukros) ir Lietuvos Katalikų Bažnyčia.

Tai buvo gražiausias tautos žiedas, kurį okupantai ir kolaborantai trypė gatvių purve, raistuose, sribynuose ir kalėjimuose. Ačiū Dievui, kad leido partizanų vadams susirinkti į vieną būrį ir Minaičių kaime bunkeryje parašyti testamentą Lietuvai. Testamentą, kurį tūkstančiai partizanų patvirtino savo krauju. Todėl visiems mums tai turi būti šventa, turi tapti nauju kelrodžiu. Deja, kol kas netapo. Seimas yra tarytum Lietuvos širdis. Kaip norėtusi, kad šita širdis būtų sveika, dora ir kilni, atvira tiesai, grožiui ir gėriui ir uždara bet kokioms nužmonėjimo srutoms. Taigi padėk Jums, Dieve.

Lietuvoje dar labai daug yra okupacinių šiukšlių ir puvėsių grybo. Norint apsivalyti, reikia, kad Lietuvos televizijoje atsirastų laida, panaši į „Atgimimo bangą“, ir aiškintų Lietuvos žmonėms, kokias baises piktadarybes okupantai padarė Lietuvai. Tai būtų balzamas tautos žaizdoms ir puiki priemonė okupaciniam grybui naikinti.

Jau 25 metai, kai nebėra okupacinės kariuomenės, tačiau tebėra labai gilus okupacinis įšalas ir okupacinė dvasia – teismai, prokuratūra tiesiog tyčiojasi iš partizanų. Partizanų vado Adolfo Ramanausko-Vanago byla buvo vilkinama 24 metus, laukiama, kol išmirs tie, kurie jį skundė. Taip pat legendinio Lietuvos partizano Antano Kraujelio padėtis. Dabar man tiesiog nesuprantama, ką reiškia tai, kad neleidžiama Vilniaus Lukiškių aikštėje pastatyti Vyties ženklo?

Per Laisvės premijos įteikimo ceremoniją kalba Laisvės premijos laureatas Jonas Kadžionis-Bėda
Vilnius, 2019 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20190113-OP-2142

Sakykite, ar Lietuvai reikalingas Grūto parkas?

Ką reiškia kalbos, kad savi šaudė į savus? Kodėl iki šiol tebėra kolaborantų vila Vilniuje ir kolaborantų vardais pavadintų Lietuvos gatvių? Ir galiausiai žmogus, literatūrinis vandalas, kuris apvėmė partizanų vadus, žuvusius už Lietuvos laisvę, apdovanojamas literatūrine premija, tai yra ne literatūrine, atsiprašau, ir ne valstybine, nacionaline premija. Sakykite, ką visa tai reiškia nepriklausomoje Lietuvoje? Kaip pasielgtų tautinės savigarbos nepraradusios Lenkija ar Izraelis su tais žmonėmis, kurie tyčiotūsi iš Katynės ar Holokausto aukų? Tikriausiai tokiems vieta tik už groty.

Jūsų Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidente, kreipiuosi į jus savo ir žuvusiųjų už Lietuvos laisvę partizanų vardu, sustabdykite tyčiojimąsi iš partizanų ir Lietuvos valstybės pamatų griovimą.

Poetas Antanas Miškinis rašė:

„Nežinom, kiek likimas bus nulėmęs
Ir kiek terios mus įžūli gauja;
Kapai išniekinti bus ir emblemos,
Ir dieviškas paveikslas žmoguje.“

Tačiau ne viskas sutemose žuvo, yra ir gerų žinių Lietuvai. Pirmoji – tai Popiežiaus Pranciškaus apsilankymas Lietuvoje ir tiesiog Dangaus balso paraginimas laikytis savųjų šaknų. Tikriausiai ne visi žmonės žino, kad Popiežių aplankyti Lietuvą paragino Dievo angelas sapne. Jeigu Dievas su mumis, kas prieš mus?

Ir antroji džiugi žinia – tai nepaprastai iškilmingos kankinio, partizanų vado Adolfo Ramanausko-Vanago laidotuvės sostinės kapinėse. Tai tarytum pirmosios kregždės, pranašaujančios, kad tikrasis laisvės pavasaris ateis.

„Nuo mūsų šauksmo skaldos kalno uolos,
Nuo verksmo verčias marių sietuva;
Nužeminta po Tavo kojų puola
Rūsti Rūpintojėlių Lietuva.“

Dieve, padėk tiek daug kentėjusiai mūsų tėvynei Lietuvai – žudytai, tremtai, spardytai, kankintai, niekintai ir gaivalingai nepasiduodančiai, kuo greičiau pradėti išbristi iš okupacinių brūzgynų, sutemų ir raistų ir pradėti eiti dorybių, tiesos ir šviesos vieškeliais į pilnąją, tikrąją laisvę ir nepriklausomybę, į galutinį visų mūsų gyvenimo tikslą – amžinybės uostą.

Taigi numesk, Tėvyne, rūbą seną, kurį užvilko svetimi. Ačiū.

Laisvės premijos laureatai Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio partizanai

Rezistencija [...] – tai individo fundamentali laikysena prieš gyvenimą ir prieš mirtį, tai originalus įtemptas moralinis klimatas, kuriame tauta, istorijos supurtyta, įgauna naujų galimybių, savo naujo likimo sąmonę.

Prof. Algirdas Julius Greimas,
semiotikas, kalbininkas, mitologas, eseistas

Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu 2018 metų Laisvės premija paskirta Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio partizanų grupei – Jonui Abukauskui, Vytautui Balsiui, Jonui Čeponiui, Juozui Jakavoniui, Bronislovui Juospaičiui, Jonui Kadžioniui ir Juozui Mociui. Laisvės kovų dalyvių grupę apdovanojimu pateikė Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio taryba, individualias jų kandidatūras parėmė Lietuvos ginkluotųjų pajėgų asociacija, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos atstovai, akademinės bendruomenės atstovai – ginkluoto antisovietinio pasipriešinimo tyrėjai. Taip pirmą kartą Laisvės premija skirta septynių Lietuvos ginkluoto antisovietinio pasipriešinimo dalyvių grupei, šiuo apdovanojimu pagerbta pagrindinė ginkluoto antisovietinio pasipriešinimo organizacija – Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdis. Šie septyni partizanai – 1992 metais atkurtos Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio organizacijos vadovybės nariai. Premija paskirta Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio partizanų grupei, taip simboliškai pagerbiant visus Laisvės kovų dalyvius, vyrus ir moteris, kurie paskyrė savo gyvenimą kovai už laisvą, nepriklausomą ir demokratinę Lietuvos valstybę. Kaip pažymėjo Laisvės premijų komisijos pirmininkė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė, „šių metų Laisvės premija partizanams – tai visuomenės padėka už mūsų laisvę kovojusiems didvyriams, iki šiol puoselėjantiems laisvės ir nepriklausomybės idealus. Ši premija yra mūsų pagarbos ir dėkingumo ženklas jiems ir visiems laisvės kovų dalyviams.“

2018-ųjų Laisvės premijos nominacija laisvės kovų dalyviams ypatinga ir tuo, kad jos įteikimas dar kartą suaktualina ginkluoto pasipriešinimo reikšmę, istorinę atmintį apie šį dramatišką Lietuvos istorijos laikotarpį. Siekdamas pabrėžti ginkluoto pasipriešinimo svarbą kovojant prieš sovietų okupaciją, Lietuvos Respublikos Seimas 2018-uosius paskelbė Adolfo Ramanausko-Vanago metais, o 2019-uosius – Jono Žemaičio-Vytauto metais, pažymint Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Prezidiumo pirmininko

Įteikus Laisvės premiją Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio partizanams

Stovi iš kairės: Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis, Nijolė Ulavičienė, Jonas Abukauskas-Siaubas, Vytautas Balsys-Uosis, Jono Čeponio-Vaidilos sūnus Algis Čeponis, Juozas Jakavonis-Tigras, Bronislovas Juospaitis-Direktorius, Jonas Kadžionis-Bėda, Juozas Mocius-Šviedrys ir Laisvės premijų komisijos pirmininkė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė.

2019 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20190113-DB-4158

generolo Jono Žemaičio-Vytauto 110-ąsias gimimo metines bei Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos pasirašymo 70-ąsias metines. Taip prisimenama Deklaracija, kurią pasirašę aštuoni signatarai karo ir okupacijos sąlygomis patvirtino Lietuvos valstybės tęstinumą ir deklaravo ateities Lietuvos valstybės, kaip demokratinės, parlamentinės respublikos, modelį. Gražiu sutapimu ir vienu iš svarbiausių 2018 metų įvykių Lietuvos visuomenės atmintyje išliks partizanų vado Adolfo Ramanausko-Vanago palaikų suradimas Našlaičių kapinėse ir iškilminga valstybinių laidotuvių ceremonija, kėlusi jautrumo ir pasididžiavimo valstybės didvyriais jausmus.

Partizanai Jonas Abukauskas-Siaubas, Vytautas Balsys-Uosis, Jonas Čeponis-Vaidila, Juozas Jakavonis-Tigras, Bronislovas Juospaitis-Direktorius, Jonas Kadžionis-Bėda ir Juozas Mocius-Šviedrys neabejotinai yra nusipelnę Laisvės premijos. Brutalaus teroro sąlygomis jų apsisprendimas aukoti asmeninius interesus, pasirenkant ginkluotą kovą

Laisvės premijų komisijos pirmininkė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė sveikina 2018 metų
Laisvės premijos laureatus

Vilnius, 2019 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20190113-DB-2083

už Lietuvos nepriklausomybę, liudijo jų drąsą ir idealizmą. Vienas iš apdovanotųjų Jonas Čeponis pastebėjo, kad „Vytis ir trispalvė mums buvo tokie šventi dalykai, kad už juos ėjome mirti“. Kiekvieno iš jų biografija turi nemažai panašumų ir skirtumų. Vykstant partizaniniam karui su Sovietų Sąjunga jie atstovavo skirtingoms partizanų apygardoms – Algimanto, Dainavos, Kęstučio, Tauro ir Vyčio. Į ginkluotą pasipriešinimą įsitraukę būdami vos 19–22 metų amžiaus, per keletą metų jie išgyveno visą partizaninio karo dramatiškumą – kovos krikštą, partizanų bunkerio šaltį, sužeidimus, deją, ir buvusių kovos draugų išdavystes. Patekę į okupantų represinių struktūrų rankas, praėjo tardymų

Laisvės premijos laureatų Lietuvos partizanų karinės veiklos rajonai, pagal Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro „Lietuvos partizanų apygardos 1949–1950 m.“

Golgotą, išliko lagerio ir tremties Sibire metais. Jų likimą, ginkluoto pasipriešinimo kelią, lagerius ir tremtį patyrė mūsų laureatų artimieji: tėvai, broliai, seserys. Lagerių ir tremties sunkumai ir nepritekčiai nepalaužė jų tikėjimo laisve. Kartu jų gyvenimo istorijos skirtingos ir todėl vertos atskiros knygos ar atskiro kino filmo siužeto. Sulaukę garbingo amžiaus, šie partizanai yra Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio simboliai, kasdiene savo veikla aktyviai liudijantys Lietuvos laisvės kovų istorinę atmintį. Šiandienos Lietuvos visuomenei jie yra tikrojo herojiškumo pavyzdys.

Jonas ABUKAUSKAS (1927–2022)

Gimė: 1927 m. sausio 9 d.

Gimimo vieta: Norvaišių k., Užpalių vlsč., Utenos apskr.

Išsilavinimas: pradinis.

Slapyvardis: Siaubas, Vytenis.

Ginkluotas pasipriešinimas: už nelegalių ginklo laikymą 1944–1947 m. kalintas Šilutės kalėjime. 1949–1952 m. ginkluoto pasipriešinimo dalyvis: Algimanto apygardos Kunigaikščio Margio rinktinės partizanas, nuo 1950 m. pabaigos buvo Vytauto apygardos Vaižganto rinktinės Audros būrio vadas. 1950 m. dalyvavo kautynėse su Užpalių valsčiaus sribais ir milicininkais. 1952 m. legalizavosi.

Bausmė: 1952 m. suimtas, paskirta mirties bausmė, vėliau pakeista 25 m. lagerio. 1952–1976 m. kalintas Omsko, Taišeto, Vladimiro ir Mordovijos lageriuose.

Lietuvoje: 1976 m. grįžo į Lietuvą. Atsiminimai publikuoti knygoje „Naikintos, bet nugalėtos kartos kelias: prisiminimai“ (Vilnius, 2006 m.) ir „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ (2001 m.). Kario savanorio teisinis statusas pripažintas 1998 m.

Valstybės apdovanojimai: Vyčio Kryžiaus ordino Karininko kryžius (2006 m.).

Mirė: 2022 m. spalio 25 d. Utenoje, palaidotas Užpalių kapinėse.

Vytautas BALSYS (1923–2019)

Gimė: 1923 m. gegužės 20 d.

Gimimo vieta: Kluoniškių k., Zapyškio vlsč., Kauno apskr.

Išsilavinimas: Zapyškio progimnazija, Kauno technikumus.

Slapyvardis: Uosis.

Ginkluotas pasipriešinimas: 1944 m. priklausė Vietinei rinktinei. 1944–1948 m. ginkluoto pasipriešinimo dalyvis. Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės Jono Misevičiaus partizanų būrio, veikusio Kazlų Rūdos miške, partizanas. 1945 m. vasario mėn. dalyvavo Žiemkelio kautynėse. Sunkiai sužeistas, du su puse mėnesio pragulėjo šaltame bunkeryje. 1948 m. sausio 13 d. išduotas ir suimtas.

Bausmė: 1948 m. nuteistas 25 m. laisvės atėmimo bausme: 10 m. įkalinimo (lagerio režimo) ir 15 m. tremties. 1948–1956 m. kalėjo Norilsko ypatingojo režimo lageryje Nr. 4 „Gorlag“ (Kajerkano m.), dirbo anglies kasyklose. 1956–1966 m. išstremtas į Karagandą (Kazachstanas), dirbo vario kasykloje.

Lietuvoje: 1966 m. grįžo į Lietuvą. Iki 1968 m. sovietų milicija ir KGB persekiojo ir trukdė prisiregistruoti, todėl sunkiai sekėsi įsidarbinti. Per pirmąjį Laisvės Kovos Sąjūdžio (LLKS) suvažiavimą Kaune 1990 m. buvo paskirtas LLKS štabo vadovu.

Kario savanorio teisinis statusas pripažintas 1998 m.

Valstybės apdovanojimai: Lietuvos nepriklausomybės medalis (2000 m.), Vyčio Kryžiaus ordino Karininko kryžius (2000 m.), Kariuomenės kūrėjų savanorių medalis (2001 m.).

Mirė: 2019 m. kovo 18 d. Kaune, palaidotas Romainių kapinėse.

Jonas ČEPONIS (1925–2019)

Gimė: 1925 m. gegužės 6 d.

Gimimo vieta: Pagojauš k., Pasvalio vlsč., Biržų apskr.

Išsilavinimas: Pasvalio Petro Vileišio gimnazija (1943 m.), studijos Kauno kunigų seminarijoje.

Slapyvardis: Vaidila, Vaidevutis.

Ginkluotas pasipriešinimas: nuo 1944 m. rėmė partizanus, aprūpindavo juos ginklais, dokumentų blankais, pagrindine spauda, palaikė ryšius su jų štabais. 1945–1948 m. ginkluoto pasipriešinimo dalyvis. Tauro apygardos Birutės rinktinės partizanas, Tauro apygardos štabo įgaliotasis pareigūnas. Vykė Tauro apygardos vado Antano Baltūso Žvejo pavedimus, buvo jo įgaliotas palaikyti ryšį su kitomis partizanų apygardomis, tartis centralizacijos klausimais, už sumanų ir drąsų užduočių vykdymą apygardos vadas jam pareiškė tarnybinį pagyrimą ir padėką.

Bausmė: 1948 m. išduotas, per susišaudymą sunkiai sužeistas ir kalintas Kaune. Po kankinančio tardymo nuteistas 25 metams lagerio be teisės grįžti į Lietuvą bausme. Kalintas Norilsko, Kemerovo lageriuose. 1953 m. Norilsko politinių kalinių sukilimo dalyvis. Po kalinimo ištremtas į Buriatijos ASSR.

Lietuvoje: 1968 m. grįžo į Lietuvą. Niekada neprarado drąsos ir vilties sulaukti Lietuvos laisvės. Be baimės giedodavo Lietuvos himną, drąsiai kalbėdavo pakviestas į saugumą, kasmet per Vėlines pagerbdavo partizanų kapus. 1987 m. rugpjūčio 23 d. mitingo prie Adomo Mickevičiaus paminklo dalyvis. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio prezidiumo pirmininkas 1998–2017 m. 1991–1993 m. ėjo Lietuvos saugumo departamento Panevėžio apygardos skyriaus viršininko pareigas.

Kario savanorio teisinis statusas pripažintas 1998 m.

Valstybės apdovanojimai: Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžius (1998 m.), Lietuvos nepriklausomybės medalis (2000 m.), Kariuomenės kūrėjų savanorių medalis (2001 m.).

Mirė: 2019 m. gruodžio 25 d. Panevėžyje, palaidotas Šlikų k. kapinėse.

Juozas JAKAVONIS (1925–2021)

Gimė: 1925 m. liepos 10 d.

Gimimo vieta: Kasčiūnų k., Merkinės vlsč., Alytaus apskr.

Išsilavinimas: Trasninko pradžios mokykla, Rodukos vakarinė mokykla.

Slapyvardis: Tigras.

Ginkluotas pasipriešinimas: 1944–1946 m. ginkluoto pasipriešinimo dalyvis. Dainavos apygardos Merkio rinktinės ryšininkas ir partizanas. 1945 m. pavasarį su grupe partizanų antrą kartą prisaiškintas partizanų vado Adolfo Ramanausko Vanago. Tėvų sodyboje iškasoje slėptuvėje bunkeryje slapstėsi partizanų vadai Juozas Vitkus-Kazimieraitis ir Adolfas Ramanauskas Vanagas. Bunkeryje buvo įrengta spaustuvėlė, spausdinami štabo dokumentai, pagrindinė spauda. 1946 m. gruodžio 8 d. NKVD suimtas su partizanų atsišaukimais.

Bausmė: Varėnos ir Vilniaus KGB kalėjimuose tardomas neišdavė ginklo draugų. Nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties bausme. 1947–1953 m. kalintas Kolmos ir Magadano lageriuose, 1953–1959 m. ištremtas į Krasnojarsko kraštą, Tanzibėjaus gyvenvietę. Čia sukūrė šeimą.

Lietuvoje: 1959 m. grįžo į Lietuvą. Negalėdamas prisiregistruoti ir dirbti Lietuvoje, 2 metus 50 km važinėjo į darbą Baltarusijoje. Atkūrus Nepriklausomybę, 1997 m. Kasčiūnų kaime atstatė partizanų vadavietę. Parašė atsiminimų knygą „Šalia mirties“ (Kaunas, 2005). Daugelio TV laidų, dokumentinių filmų, edukacinių projektų apie ginkluotą pasipriešinimą dalyvis.

Kario savanorio teisinis statusas pripažintas 1998 m.

Valstybės apdovanojimai: Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžius (1998 m.), Kariuomenės kūrėjų savanorių medalis (2000 m.).

Mirė: 2021 m. lapkričio 23 d. Vilniuje, palaidotas Kasčiūnų k. kapinėse.

Bronislovas JUOSPAITIS (1925–2021)

Gimė: 1925 m. gruodžio 5 d.

Gimimo vieta: Rimaisių k., Ramygalos vlsč., Panevėžio apskr.

Išsilavinimas: Ramygalos gimnazija (5 skyriai).

Slapyvardis: Direktorius.

Ginkluotas pasipriešinimas: 1944–1951 m. ginkluoto pasipriešinimo dalyvis. Vyčio apygardos Krištaponio rinktinės Stasio Eitminavičiaus Rupūžėno būrio partizanas. 1948–1951 m. vadovavo Vyčio apygardos Krištaponio rinktinės Vėtros būriui.

1951 m. kovo 14 d. mūšyje prie Glitėnų k. sunkiai sužeistas ir MGB numestas Ramygalos aikštėje kartu su žuvusiais bendražygiais. Po nakties pastebėjus, kad yra gyvas, buvo operuotas Panevėžio ligoninėje. Vėliau kalintas Panevėžyje, Šiauliuose, Lukiškių kalėjime Vilniuje.

Bausmė: 1952 m. karinio tribunolo nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties bausme. Kalintas Norilsko, Taišeto, Mordovijos lageriuose. Sušvelninus bausmę, paleistas iš Mordovijos lagerio.

Lietuvoje: 1966 m. grįžo į Lietuvą – Vadoklių k., Panevėžio r. Dirbo melioracijos įmonėje, vėliau Panevėžio autokompressorų gamykloje. Atsiminimų fragmentai publikuoti knygoje „Miškiniai: prisiminimų rinktinė“ (Vilnius, 2002 m.).

Kario savanorio teisinis statusas pripažintas 1998 m.

Valstybės apdovanojimai: Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžius (1998 m.), Kariuomenės kūrėjų savanorių medalis (2000 m.), Lietuvos nepriklausomybės medalis (2000 m.).

Mirė: 2021 m. gruodžio 26 d. Panevėžyje, palaidotas Ramygalos kapinėse.

Jonas KADŽIONIS

Gimė: 1928 m. sausio 29 d.

Gimimo vieta: Piktagalio k., Kavarsko vlsč., Ukmergės apskr.

Išsilavinimas: Pienionių pradžios mokykla (Anykščių r.).

Slapyvardis: Bėda.

Ginkluotas pasipriešinimas: į ginkluotą pasipriešinimą įsitraukė ištrėmus artimuosius. 1948–1953 m. ginkluoto pasipriešinimo dalyvis. Algimanto apygardos Šarūno rinktinės Butigeidžio kuopos Tigro būrio partizanas. Į pogrindį pasitraukė 1948 m., į Sibirą ištrėmus tėvus ir

siekdamas išvengti tarnybos sovietų kariuomenėje. 1948–1949 m. buvo Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio narys. 1949 m. paskirtas Butigeidžio kuopos vadu. Laisvės kovų metais sukūrė šeimą. 1949–1953 m. kartu su žmona partizane Malvina Gedžiūnaite-Kadžioniene-Sesute slapstėsi Kavarsko, Dabužių, Traupio miškuose.

Bausmė: 1953 m. gegužės 22 d. apgaule įviliotas į pasalą prie Putriškių kaimo (Anykščių r.) ir agentų smogikų suimtas. 1953 m. rugsėjo 12 d. kartu su žmona sovietų valdžios nuteistas 25 m. kalėti ir 5 m. tremties bausmė. Iškalėjo visą 25 m. bausmės laiką Omsko, Irkutsko, Mordovijos, Permės lageriuose.

Lietuvoje: 1978 m. grįžo į Lietuvą. Kartu su žmona apsigyveno Pajūryje (Šilalės r.), dirbo bažnyčios valytoju. Aktyviai dalyvavo platinant „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką“. 1983 m. iš Lietuvos išvarytas, gyveno ir dirbo Karaliaučiaus krašte. Į Lietuvą sugrįžo 1989 m. Atsiminimų fragmentai publikuoti knygoje „Miškiniai: prisiminimų rinktinė“ (Vilnius, 2002 m.) ir „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ (Vilnius, 2009 m.). Atkurto Algimanto apygardos partizanų vadas.

Kario savanorio teisinis statusas pripažintas 1998 m.

Valstybės apdovanojimai: Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžius (1998 m.), Kariuomenės kūrėjų savanorių medalis (2000 m.), Lietuvos nepriklausomybės medalis (2000 m.).

Juozas MOCIUS (1924–2021)

Gimė: 1924 m. birželio 29 d.

Gimimo vieta: Dapkūnų k., Meškiūčių vlsč., Šiaulių apskr.

Išsilavinimas: Šiaulių valstybinė berniukų gimnazija (1943 m.).

Slapyvardis: Kabaila, Alfis, Šviedrys, Rainys.

Ginkluotas pasipriešinimas: 1944 m. vasario mėn. įstojo į Vietinę rinktinę. Nuo 1944 m. bendradarbiavo su pogrindžiu, platino partizanų spaudą, buvo partizanų ryšininkas. 1945–1947 m. ginkluoto pasipriešinimo dalyvis. Kęstučio apygardos Lydžio rinktinės partizanas, dirbo rinktinės štabe. Spausdino pogrindinį laikraštį „Laisvės varpas“. 1947 m. sausio 18 d. išduotas ir 11 mėn. kalintas Tauragės KGB kalėjime.

Bausmė: 1947 m. gruodžio 6 d. nuteistas mirties bausmė, tačiau bausmė pakeista į 25 m. lagerio. Bausmę atliko Komijos ASSR Intos ir Pečioros lageriuose, dirbo anglies kasyklose.

Lietuvoje: 1977 m. grįžo į Lietuvą. Atsiminimų fragmentai publikuoti knygoje „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ (Vilnius, 2006 m.). Sudarė knygą apie brolių, neginkluoto pasipriešinimo dalyvį, politinį kalinį kun. A. Mocių – „Dievui ir Tėvynei: prisiminimai apie kunigą Algirdą Mocių“ (2008 m.).

Kario savanorio teisinis statusas pripažintas 1998 m.

Valstybės apdovanojimai: Lietuvos nepriklausomybės medalis (2000 m.), Kariuomenės kūrėjų savanorių medalis (2001 m.), Vyčio Kryžiaus ordino Riterio kryžius (2003 m.).

Mirė: 2021 m. rugpjūčio 20 d., palaidotas Ginkūnų kapinėse Šiauliuose.

Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės partizanų apdovanojimas

Narsumo juostelę Sofijai Budėnaitei-Ramunei sega apygardos vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas. Įsakymą skaito apygardos štabo adjutantas Lionginas Baliukevičius-Dzūkas. Stalą su apdovanojimais dengia Lietuvos trispalvė. Vieta nenustatyta, 1948 m. | Fotografas nenustatytas | *LGRTC Okupacijų ir laisvės kovų muziejus*. PF907

Lietuvos laisvės kovų dalyviai prie Kauno įgulos karininkų ramovės

Kaunas, 2005–2010 m. | Fotografas nenustatytas | *Jono Čeponio asmeninis archyvas*

53
209

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos
Deklaracija

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba, atstovaujama visos Lietuvos teritorijoje esančias vieningas vadovybės vadovaujamas karines visuomenines grupes, būtent:

- a/ Pabėgusių Lietuvos Sritį, savo sudėtyje turinčių Dainavos ir Taurų apygardas.
  - b/ Rytų Lietuvos Sritį, savo sudėtyje turinčių Šilalės, Didenišios Kovos, Vėžio ir Vytautos apygardas.
  - c/ Vakarų Lietuvos Sritį, savo sudėtyje turinčių Rastušio, Priekulio ir Šemalių apygardas.
- tai yra, reikšdama Lietuvos tautos valią, pakartodama Vyriausiojo Lietuvos Atstatymo Komiteto 1948.VI.10. Deklaracijoje, BDPF 1947.V.28. nutarimuose ir BDPF Deklaracijoje Nr.2 paskelbtus esminius principus bei juos papildydama nuostatais, priimtais 1949.II.10. BDPF Prezidiumo ir BDPF Karo Tarybos jungtinis posėdyje, s k e l b i a s:

1. LLKS Taryba, remdamasi BDPF Prezidiumo ir BDPF Karo Tarybos jungtinio posėdžio 1949.II.10. nutarimais, okupacijos metu yra aukščiausias tautos politinis organas, vadovaujantis politinei ir karinei tautos išlaisvintimo kovai.
2. LLKS Tarybos ir jos Prezidiumo būstinė yra Lietuvoje.
3. Valstybinė Lietuvos santvarka - demokratine respublika.
4. Nuostatinė Lietuvos valdžia priklauso tautai.
5. Lietuvos valdymas vykdomas per laisvą, demokratine, visuotinę, lygias, atpažintą rinkimais išrinktą Sąjūdį ir sudarytą Vyriausybę.
6. Šios okupacijos pabaigos ligi susirenkant demokratiniams Lietuvos Seimui, įstatymų leidžiamąją galią turi laikinoji Tautos Taryba.
7. Laikinąją Tautos Tarybą sudaro: visą vieningoje vadovybėje Lietuvoje ir užsienyje kovojančių sritių, apygardų, rinkinių, skydų, skylių, kubinių, religinių organizacijų bei sąjūdžių ir tautoje "strastur" turinčių politinių partijų atstovai, prisilaikant proporcingo atstovavimo principo.
8. Atstovai, Lietuvos Nepriklausomybę, ligi susirenkant Seimui, Lietuvos Respublikos Prezidento pareigas eina LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkas.
9. Laikinoji Lietuvos Vyriausybė sudaroma LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininko pavadymu. Vyriausybė atsakinga prieš laikinąją tautos Tarybą.
10. Lietuvių veiklai užsienyje ir Lietuvos atstatymui darbu koordinuoti LLKS Tarybos Prezidiumas turi LLKS Užsienio Delegatūrą, kuri, bendradarbiaudama su Vakarų valstybėse akredituotais Lietuvos atstovais, sudarinėja komitetas bei delegacijas ginti ir atstovauti Lietuvos reikalus šalyse, kuriose organizacijos, valdžios konferencijose ir kitose tarptautinėse institucijose.
11. LLKS Užsienio Delegatūros nariai iš savo tarpo išsirenka LLKS Užsienio Delegatūros Pirmininką, kuris skaitomas LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininku pavaduotoju.
12. LLKS Užsienio Delegatūros nariai laikomi lygiateisiais LLKS Tarybos nariais.
13. Šiai Deklaracijai vykdyti nuostatus leidžia LLKS Taryba.
14. Lietuvos valstybės atstatymas, ligi Seimo bus priimta ir

paskelbta žmogaus laisvės ir demokratijos siekiančius atitinkanti valstybės konstitucija, vykdomas pagal šioje Deklaracijoje paskelbtus nuostatus ir 1922 m Lietuvos Konstitucijos dvasią.

15. Atstatyti Lietuvoje valstybė garantuoja lygias teises visoms Lietuvos piliečiams, nepaisant jų tautos ir tarybos.
16. Komunistų taryba, kaip diktatorinė ir iš esmės priešinga pagrindiniams lietuvių tautos siekimui ir kertiniams konstitucijos nuostatom - Lietuvos nepriklausomumui, - nelaikoma teisine partija.
17. Amensų, bolševikinės arba vokiškosios okupacijos metu išdėvę Tarybą bendradarbiaujančius su priešais, savo veiksmais ar įtaka pakenkę tautos išlaisvintimo kovai, suinteresuoti išdėvystomis ar krauju, yra atsakingi prieš Lietuvos tautą.
18. Susaudojama teigiamą religijos (taisybę) ugdančią tautos moralę ir palaikant jos atsparumą sunkiausių laisvės kovų laikotarpiui.
19. Socialinė globa nėra vien skėdis piliečių ar organizacijų reikalus, bet vienas pirmųjų valstybės uždavinių. Ypatingą globą valstybė teikia išlaisvintoms kovose nukentėjusiems asmenims ir jų šeimoms.
20. Socialinių problemų racionalus išsprendimas ir krašto ūkinis atstatymas yra būtini sąlygos šios tautos, miestų ir gyvenamųjų rajonų, kuri vykdoma pačioje nepriklausomo gyvenimo pradžioje.
21. LLKS Taryba, glaudžiai vienybėje su kovojančia tauta, kviečia visus geros valios lietuvius, gyvenančius tėvynėje ir už jos ribų, prisijungti į tikrąsias aktyvumą ir įjungti į aktyvią tautos išlaisvintimo darbą.
22. LLKS Taryba, prisidėdama prie kitų tautų pastangų sukurti pasaulio teisingumą ir laisvę pagrįstą pastovią taiką, bendradarbiauja pilietiniame įgyvendinamame tikrosios demokratijos principu, išplėskindama iš krikščioniškosios moralės supratimo ir pasakojimų Atlanto Chartoje, keturiose Laisvės, 19-je Prezidento Trumano Punktų, žmogaus teisių Deklaracijoje ir kitose teisingumui ir laisvės deklaracijose, prašo visą demokratiją pasaulį pagalbos savo tikslams įgyvendinti.

Okupuotoji Lietuva
1949.II.10.

Jyfaute
LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkas
Jonas Žemaitis
Kardas
LLKS Tarybos nariai: *Alfonsas*, *Užpala*, *Štadegaila*

1949 m. vasario 16 d. Lietuvos partizanų vadų suvažiavime priimta Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio (LLKS) Tarybos deklaracija

Deklaraciją pasirašė aštuoni posėdžio dalyviai: LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas Jonas Žemaitis-Vytautas ir LLKS Tarybos nariai Aleksandras Grybinas-Faustas, Vytautas Gužas-Kardas, Juozas Šibaila-Merainis, Bronius Liesys-Naktis, Leonardas Grigonis-Užpalis, Adolfas Ramanuskas-Vanagas ir Petras Bartkus-Žadgaila. Deklaraciją Lietuvos Respublikos Seimas 1999 m. sausio 12 d. įstatymu pripažino Lietuvos Respublikos teisės aktu. Deklaracijoje skelbiamas Lietuvos valstybės atstatymo vykdymas pagal „Deklaracijos nuostatus ir 1922 m. Lietuvos Konstitucijos dvasią.“

Deklaracija liudija Lietuvos valstybės tęstinumą okupacijos sąlygomis.

Mėnaičių k., Grinkiškio vls., Radviliškio aps. (dabar – Mėnaičių k., Grinkiškio sen., Radviliškio r.), 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos ypatingasis archyvas. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 10, l. 227–227 ap.

2019 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS ALBINAS KENTRA

Albinas Kentra (1929–2023) – Lietuvos ginkluoto pasipriešinimo dalyvis, politinis kalinys, 1946–1954 m. kalintas Kazachstano lageriuose, Vilniaus universiteto ir Lietuvos atgimimo istorijos metraštininkas. 1989 m. Vilniuje įkūrė draugiją „Miško broliai“, rūpinosi atstatyti draugijai priklausiusį istorinės svarbos pastatą ir jame įkurti muziejų, įamžinantį laisvės kovas.

Laisvės premijos laureatas Albinas Kentra

Vilnius, 2020 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20200113DB-9384

Laisvės premijų komisijos pirmininkės
Radvilės Morkūnaitės-Mikulėnienės kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2019 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2020 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Gerbiamieji iškilmingo posėdžio dalyviai, šiemet švęsime brangią sukaktį – Kovo 11-osios Lietuvai 30. Apgynėme ją prieš 29 metus – visada būsime dėkingi tiems, kuriems ta diena buvo paskutinė, niekada nepamiršime ir pasakosime vaikams, koks stebuklas tuomet įvyko. Norime, kad mūsų valstybė būtų gyva, kad ji augtų, gyventų ir išliktų. Mes pažįstame išorės priešus – ilgus šimtmečius ten beveik niekas nesikeičia. Laimei, esame dar labiau budresni ir besistengiantys stiprinti savo gynybą ir atsparumą. Mes žinome ir priešus viduje – pasitaikantis abejingumas, godumas, atjautos stygius, nepasitikėjimas aplink esančiais. Tai trukdo mūsų valstybei tapti sėkmingesnei. Mums reikia stipresnės kovos dvasios ir tikėjimo, kad kiekvienas galime prisidėti prie laimėjimo, nes iš visuomenės, kurioje pradeda tarpti nepasitikėjimas, labai lengva atimti Valstybę. Per okupaciją Lietuva išsaugojo valstybingumo svajonę, nes buvo drąsių, ryžtingų, kraštą ir jos žmones mylinčių žmonių. Albinas Kentra buvo vienas tų, kuris neprarado tikėjimo ir pasitikėjimo Lietuvos praeitimi ir ateitimi.

Prieš 15 metų sausio 12 dienos vakare ėjome su bičiuliais Vilniaus Totorių gatve, kur atvertos pastato durys kvietė užėiti vidun. Ant betoninių grindų ir tarp plikų sienų būriavosi žmonės. Čia Albinas Kentra buvo įrengęs savo vaizdo archyvų peržiūrą, skirtą Sausio 13-ajai. Taip pirmą kartą Miško brolių namuose sutikau gerbiamą Albiną, kuris nustebino savo energija, sklandžiu ir tiksliu pasakojimu. Jis minėjo, kaip tomis dienomis užsienio žurnalistams anglų kalba jam teko duoti interviu apie Rusijos agresiją Lietuvoje. Pasakojo, kad jo filmuoti kadrai per žinių tarnybas apskriejo pasaulį. Tokia buvo mano pirmoji pažintis su Albinu Kentra. Šioje salėje yra žmonių, kurie jį kaip bičiulį ir bendražygį pažįsta kur kas ilgiau. Komisijai paskelbus, kad jis tampa Laisvės premijos laureatu, sulaukiau daug džiaugsmo ir sveikinimo žinučių. Tai ir jo kraštiečiai šilališkiai, ir akademinės bendruomenės bendradarbiai, ir Kovo 11-osios Akto signatarai.

Albinas gimė 1929 metais Gūbrių kaime, Šilalės apylinkėse, Onos ir Juozapo šeimoje. Juozapas buvo tų laikų naujovėms imlus ūkininkas, taip pat jis norėjo, kad Šilalė taptų

Laisvės premijų komisijos pirmininkė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė
ir Laisvės premijos laureatas Albinas Kentra

Vilnius, 2020 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20200113DB-9420

mūriniu miesteliu, todėl savo lėšomis nupirko žemės sklypą, kuriame buvo molio, tinkamo plytomis gaminti. Mama, gimusi Čikagoje, buvo šeimos šerdis, ji įvairiausiškai ugdė ne tik savo, bet ir kaimynų vaikus. Pavyzdžiui, rengdavo literatūrines popietes, kur buvo skaitomi Vakarų Europos rašytojų kūriniai. Jai labai svarbi buvo Lietuvos istorija ir, savaime suprantama, Lietuvos ateitis. Todėl labai sąmoningai pasirinko ne pasitraukti iš Lietuvos, o pasilikti ir ginti ją nuo okupacijų. Paspriešinime dalyvavo visa šeima: keturi sūnūs tapo partizanais, dvi dukros ir pati mama – ryšininkėmis. Albinas buvo jauniausias, 16 metų davė priesaką Šilalės miškuose, lygiavosi į savo brolių Joną Kentrą-Rūtenį. Jis buvo Butigeidžio rinktinės vadas, Žemaičių apygardos štabo narys. Garsėjo kaip griežtas ir teisingas partizanas. Visos šeimos likimas niūrus. Albinas Kentra kaip nepilnametis sovietų buvo nuteistas 10 metų lagerio. Už Uralo kalnų iš Karagandos į Spasko lagerį su kitais kaliniais buvo kelias dienas varomas pėsčiomis. Šiame lageryje kalėjo rusų rašytojas Aleksandras Solženycinas, įvairių tautybių inteligentai – diplomatai, mokslininkai, gydytojai, kultūros žmonės.

Iš lagerio Albinas per klaidą išėjo kita pavarde, todėl galėjo įstoti ir baigti Vilniaus universitetą – anglų kalbos ir literatūros studijas. Čia prasidėjo kitokia jo kova. Įkūrė Anglų kalbos audiovizualinį centrą, kuriame studentai galėjo mokytis užsienio kalbų, klausytis laisvojo pasaulio radijo laidų. Tai buvo pasipriešinimo veikla prieš sovietų okupaciją, siekis tinkamai išmokyti studentus užsienio kalbų, atidaryti langą į Vakarų pasaulį ir bent trumpam išsivaduoti iš sovietinės propagandos. Universiteto laikotarpis žymi ir pastangas įtvirtinti Lietuvos kultūrą. Dėl Albino užsispyrimo ir sumanumo pagrindiniais būdais geriausiais lietuvių dailininkų darbais buvo išpuoštas Vilniaus universitetas. Tai išlikę iki mūsų dienų.

Albiną Kentrą – žmogų su kamera – matome beveik visuose istorinės atminties renginiuose. Bet ne ant scenos, sakantį kalbas, nors pasakyti jis tikrai turi ką. Matome jį su vaizdo kamera kuriantį archyvą Lietuvai. Fiksuoti Lietuvos kultūros įvykius pradėjo daugiau nei prieš penkiasdešimt metų, jo dėka yra puikios medžiagos iš Vilniaus universiteto 400-ųjų metinių minėjimo.

Prasidėjus Atgimimui dauguma susibūrimų, mitingų, vedusių į Lietuvos Nepriklausomybę, yra išsaugoti Albino vaizdo juostose. Sukaupta daugiau kaip 20 tūkst. valandų filmuotos medžiagos. Sausio 13-osios išvakarėse užfiksuotas Spaudos rūmų šturmas iš televizijos ekranų pasiekė visą pasaulį. Tai buvo itin svarbus darbas, kaip ir jo kreipimais į Vakarų valstybių vadovus. Puikiai mokėdamas keletą užsienio kalbų, dėl Lietuvos laisvės reikalo jis rašė laiškus Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Japonijos vadovams, iš jų gavo ir atsakymus.

Albinas Kentra yra Miško brolių namų vienas iš kūrėjų. Užsienio lietuviai, kiti rėmėjai aukojo šiam projektui lėšas. Pastatas prikeltas iš griuvėsių, ir labai tikiuosi, kad jame galiausiai bus galima įgyvendinti gražią ir labai svarbią misiją – įrengti atvirą visuomenei istorinės atminties centrą, kuriame būtų vaizdo, dokumentų archyvas, biblioteka.

Šiandien ši medžiaga pasaulio istorikams žinoma dėka Albino Kentros. Johanesas Rasmusenas iš Danijos, Baltijos iniciatyvos ir tinklo, skirto vieni kitų pažinimui tarp šalių ir vienijančio 140 muziejų bei organizacijų, kūrėjas, sako, kad Albinas Kentra yra vienas geriausių savo šalies ambasadorių, per kurio asmeninę istoriją Vakarų Europos valstybės suprato Baltijos šalių patyrimus.

Laiminga valstybė, kurioje yra tokių žmonių kaip Albinas Kentra – darbštus, drąsus, po išbandymų atsitiesęs ir atradęs savo pašaukimą. Jo pasirinkimas skirti savo laiką Lietuvai nebuvo vienkartinis projektas, tai yra jo gyvenimo kasdienybė. Laiminga valstybė, kurią gynė 1863 metų sukilėliai, Nepriklausomybės kovų dalyviai, partizanai, Sausio

Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis įteikia Laisvės premijos statulėlę Albinui Kentrai
Vilnius, 2020 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20200113DB-9511

Laisvės premiją įteikus

Iš kairės: Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis, Laisvės premijos laureatas Albinas Kentra,
Romena Čiūtienė, Laisvės premijų komisijos pirmininkė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė.
Vilnius, 2020 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20200113DB-9527

13-osios laisvės gynėjai – neabejingi žmonės. Jie, jų pavyzdys atvedė į Kovo 11-osios Lietuvą.

Užvakar per LRT televiziją girdėjau užduotą klausimą brazilėi, kuri atvažiavo čia mokytis lietuvių kalbos. Jos klausė: kokia pirma mintis šauna, kai išgirstate „Lietuva“. Ji atsakė – laisvės ieškotojai, laisvės siekiantys. Tai bene gražiausia ir, manau, taikliausia asociacija.

Vis svarstome, kas galėtų būti šiuolaikinės Lietuvos identitetas, atspirties taškas. Yra sakančių, kad kovojanti partizanų Lietuva negali juo būti, nes visas pasakojimas galiausiai baigiasi bunkeriu, skausmu ir kentėjimais. Negaliu pritarti tokiai nuomonei, nes laisvės kovas, kaip ir Sausio 13-osios kovą, matau kaip tikėjimą, drąsą, veržlumą ir galiausiai pergalę. Ir nuo mūsų priklausys, ar pasirinksime kalbėti tik apie skausmą, ar vis dėlto suprasdami ir užjausdami sugebėsime matyti pergalę ir pasididžiavimą.

Į pergales veda drąsa, darbas ir jausmui atvira širdis. 2019-aisiais Lietuvą džiugino jos talentingi žmonės – nuo Venecijos „Auksinių liūtų“ ir operos scenų iki pasaulio plaukimo baseinų bei smiginio taikinių. Manau, kad čia atsispindi tos pačios savybės, kurios lydėjo mus šimtmečius: drąsa – pasipriešinti blogiui arba pakeisti ką nors aplink save; darbštumas – puoselėti žingeidumą ir nepasiduoti, nors būna be galo sunku; jausmui atvira širdis – užjausti bei padėti silpnesniems, dovanoti aplinkiniams džiaugsmą, gebėti kurti.

Ačiū laisvės gynėjams, ačiū Albinui Kentrai, žmogui su kamera, už drąsą, darbštumą ir atvirą širdį. Ačiū už laisvę, nes tai yra labai gražus dalykas.

Laisvės premijos laureato Albino Kentros kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2019 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2020 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Jūsų Ekscelencijos Lietuvos Respublikos Prezidentai, gerbiamieji Seimo nariai, Vyriausybės nariai, Laisvės gynėjai, Lietuvos bažnyčios hierarchai ir taip pat visi, kurie atsilankė iš kitų šalių, dėkoju už tą gražią premiją, ją skiriu seserims, broliams, šeimai, Šilalei, Vilniui, Vilniaus universitetui, Žemaitijai ir visai Lietuvai. Noriu, kad ji taip ir subyrėtų visur. Šiandien mes švenčiame Laisvės dieną todėl, kad mūsų laisvės kova visuomet buvo sąskambyje su Tautos giesme, todėl mes laimėjome tą Laisvės dieną.

Šiandien noriu, žinau, kad daug prikaltėta, noriu trumpinti. Dėl laisvės aukojosi daug kilnių žmonių, ypač kaimo žmonių, kurie visomis išgalėmis rėmė Lietuvos laisvės kovotojus. Dėl to jiems teko patirti tardymus, kalėjimus, laisvės kovotojai gynė kiekvieną Lietuvos žemės pėdą. Už ją paaukota daug gyvybių. Ir šiandien, kur mes beriname pavasarį ar rudenį, pavasarį sėjama grūda, už tai, kad galime tai daryti, o jiems gyviems numirti reikėjo.

Iš savo patirties matėme, kad Lietuva viena kovėsi dėl savo laisvės, vienui viena, be jokios paramos iš svetur.

Tarsiu keletą žodžių apie mūsų šeimos kovą už laisvę. Mūsų šeimos kova už laisvę prasidėjo tada, kai brolis Jonas per savo sukonstruotą radiją išgirdo ir gaudžiai pasakė: „Albinuk, nebėra Lietuvos.“

Tuomet atėjo kitos dienos ir reikėjo apsispręsti: trauktis į Vakarų ar pasilikti Lietuvoje ir ginti ją nuo priešų žodžiu, raštu, o prireikus ir ginklu. Mūsų šeima apsisprendė pasilikti tėvynėje ir po sodybės namu iškasė savo pirmąjį gynybinį bunkerį.

Toliau mąstome – mes užaugome tarp Žemaitijos piliakalnių. Tuomet supratome, kad tautinė valstybė yra didelė vertybė. Ją neigė okupantai ir visai įrodinėjo, kad Vladimiras Leninas į Lietuvą atėjo visiems laikams. Tie, kurie netikėjo, priešinosi, buvo persekiojami.

Lietuva tuomet laukė karo, baisiausių dalykų, nors per amžius meldėsi – Viešpatie, apsaugok nuo karo, maro ir bado. Tikrai pokaryje tarp didžiųjų valstybių konfliktų mes matėme spragą, plyšį išsivaduoti.

Per Laisvės premijos įteikimo ceremoniją kalba Laisvės premijos laureatas Albinas Kentra

Vilnius, 2020 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas XII-180-S20200113DB-9550

Prieš sausio įvykius kreipiausi į pasaulio vyriausybes. Iš visur gaudavau atsakymus. Priminėme Krymo konferencijų pasekmes. Tuomet sveikas lietuvių protas negalėjo suvokti, kad, kai buvo nuspręsta nacizmą išrauti su šaknimis visiems laikams, Sovietų Sąjungos totalitarinis režimas, kurio nusikaltimų sąrašas buvo pradėtas anksčiau nei Antrasis pasaulinis karas, bus toleruojamas, paremtas, kad sustiprėtų, ir išgelbėtas nuo griūties. Tuomet matėme, kad klaida buvo pragaištinga. Dėl to sovietiniai režimai buvo prievarta primesti ne tik Europai, bet faktiškai kiekvienam kontinentui. Tuomet ginklavimosi varžybos tapo būtinos ir tęsiasi iki šios dienos visame pasaulyje.

1954 metais grįžau iš lagerio su dokumentuose iškreipta pavarde – vietoj pavardės Kentra buvo įrašyta „Klentva“, pagal rusiškas raides. Tuomet patekau į universitetą. Dėl iškreiptos pavardės buvau nesusektas, nes Laisvės kovotojams į aukštąsias mokyklas nebuvo galima patekti, durys būdavo užrakintos keliomis spynomis.

Tuomet pradėjau kitą veiklą, nes studijuodamas anglų kalbą universitete pamačiau, supratau, jog moko tokios kalbos, kad žmonės negalėtų suprasti radijo laidų iš laisvojo

pasaulio. Kiekvienas žodis buvo tariamas atskirai, nejungiant. Tuomet pasiryžome Vilniaus universitete steigti Audiovizualinį centrą, kad žmonės išmokytų ne tik rašytinės kalbos, bet taip pat ir šnekamosios. Ir tas eksperimentas buvo sėkmingas. Audiovizualiniam centrui projektuoti reikėjo Sovietų Sąjungoje negaminamos elektroninės aparatūros. Inžinieriai, projektuotojai padėjo ir tas centras tapo, kai buvo švenčiamas universiteto jubiliejus, geriausiu ne tik Sovietų Sąjungoje. Už tai jis buvo apdovanotas aukso medaliu. Taip partizaninę laisvės kovą pratęsiau kitu būdu.

Dabar paminėsiu dar vieną darbą, atliktą Lietuvai. Buvo suplanuota ir buvo pradėta vykdyti, kad Vilniaus universitetą iš senųjų rūmų iškeltų į Saulėtekį. Tam priešindami si statėme Audiovizualinį centrą ir ruošėme erdves būsimiems menams. Tuomet dailininkai padėjo įgyvendinti šį projektą. Tai buvo mūsų žymūs dailininkai: Stasys Eidrigevičius, Rimtautas Gibavičius, Šarūnas Šimulynas, Antanas Kmieliauskas, Petras Repšys, Ramutė Jasudytė, Vytautas Valius, Vitolis Trušys, Stanislovas Kuzma, Konstantinas Bogdanas, Romas Kazlauskas, Paulius Lantuchas, Simas Navakas ir kiti. Jų darbai savo dvasia atliko tyliosios rezistencijos vaidmenį niūrioje okupacijos kasdienybėje.

Šiuos meno kūrinius universiteto salėse, vestibuliuose ir auditorijose galima laikyti istorine įžanga į Dainuojančiąją revoliuciją. Metų metus juos lankė moksleiviai ir svečiai iš įvairių šalių. Jie klausydavosi dailininkų ir mano pasakojimų apie tautiškumą, pilietiškumą ir skatinimą pasitikėti savo dvasia.

Dabar norėčiau paminėti vieną epizodą iš 1991 m. sausio 11 d. įvykių Vilniuje. Išgirdau, jog televizijos link važiuoja tankai. Rankose turiu vaizdo kamerą, bet neturiu transporto. Pamatęs Antaną Buroką, paprašau jo pasivyti tankus. Suspėjome ir juos pralenkėme. Filmuodamas sutikau Spaudos rūmus puolančius tankus. Iš važiuojančių troleibusų ir autobusų išlipę žmonės užpildė Spaudos rūmų aikštę. Bėgdami žmonės virš jų galvų zvimbiant kulkoms užstojo kelią. Žmonės bėgo į Spaudos rūmus stabdyti kareivių, išsirikiavusių prieš ant laiptų sustojusius Spaudos rūmų gynėjus.

Šiandien labai blogai jaučiuosi. Tuo metu vaizdas buvo toks, epizodas: aš stoviu prieš Pskovo divizijos karius, atstumas – pora metrų, kitoje pusėje – pastato gynėjai, dainuojantys žmonės, į juos nukreipti ginklai, aš tarp jų. Pavyko... Tai buvo toks mūsų istorijos reiškinys, kad žmonės bėgo, o kovinės kulkos skrido, zvimbė virš jų galvų. Pasulyje to paprastai nebūna, ten, kur sprogdina ir šaudo, žmonės išsilaksto, o Lietuvoje buvo kitaip. Ta akimirka yra jaudinanti. Kai rodžiau Spaudos rūmų puolimą Šiauliuose, įspūdis mūsų sienų saugotojams lakūnams net sudrėkino veidą – mačiau ašaras.

Laisvės premijos laureatas Albinas Kentra

Svarbiausia, Albinas Kentra yra nenuilstantis mūsų kultūros ir pasipriešinimo okupacijoms istorijos metraštininkas, įamžinantis ją vaizdo kamera – nuo Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejaus, jo senųjų rūmų freskų restauracijos istorijos, istorinių paminklų išsaugojimo iki mūsų valstybės atgimimo pradmenų ir tolesnio jų virsmo į Sąjūdį bei mūsų kultūros atgimimo fiksavimo.

Petras Girdzijauskas,
Lietuvos neginkluoto pasipriešinimo dalyvis,
politinis kalinys

2019 metų Laisvės premijos paskyrimas Lietuvos rezistentui, partizanui, Sovietų Sąjungos gulagų sistemos kaliniui, Lietuvos istorijos metraštininkui Albinui Kentrai dar kartą aktualizuoja Lietuvos laisvės kovų istorijos temą. Kartu savo originalia asmenybe Laisvės premijos laureatas Albinas Kentra liudija naujus kovos už Lietuvos laisvę būdus ir formas.

Laisvės premijos laureatas Albinas Kentra gimė 1929 m. kovo 29 d. Gūbrių kaime, tuomečiame Šilalės valsčiuje, gausioje Žemaitijos ūkininkų Juozapo ir Onos Kentrų šeimoje. Ona ir Juozapas pavyzdinai tvarkė ūkį, puoselėjo sodybą, buvo aktyvūs visuomenininkai ir Lietuvos patriotai. Tėvai daug skaitė, rašė ir savo pavyzdžiu mokė šešis vaikus – keturis sūnus ir dvi dukras, leido juos į mokslus. 1936–1940 m. Albinas mokėsi Šilalės valsčiaus Nevočių pradinėje mokykloje, 1941–1946 m. – Šilalės gimnazijoje. 11 metų sulaukęs jis turėjo išmokti laisvės netekties pamoką. Vyriausiasis brolis Jonas per savo sukonstruotą radijo imtuvą pirmasis šeimoje išgirdo skaudžią žinią, kad sovietai okupuoja Lietuvą. Ją perdavė ir jaunėliui: „Albinuk, nebėra Lietuvos...“ Tais dramatiškais Lietuvai metais Kentrų šeima susibūrė kovai už Lietuvos laisvę. Savo sodyboje, po gyvenamuju namu, iškasė bunkerį, kurio dėl išmanios konstrukcijos NKVD būriams nepavyko surasti. Prasidėjus antrajai Sovietų Sąjungos okupacijai, 1945 m. visi šeimos nariai davė Lietuvos partizanų priesaiką, tapdami Vakarų Lietuvos partizanų apskrities Kęstučio apygardos Butigeidžio rinktinės partizanais: Jonas Kentra-Rutenis, Juozas Kentra-Tauras, Leonas Kentra-Sakalas, Albinas Kentra-Aušra, Ona Kentraitė-Rasa, Elena Kentraitė-Snaigė, Ona Kentrienė-Motinėlė. Kai Albinas Kentra tapo vyriausiojo brolio Jono Kentros-Rutenio būrio partizanų, jam buvo tik 16 metų. Partizanų būryje jis buvo ryšininkas su civiliais gyventojais, iš aplinkinių gyventojų rinko šaudmenis ir ginklus partizanams. Dėl Lietuvos laisvės Kentrų šeimos

Ginkluoto pasipriešinimo dalyvis, Atgimimo istorijos metraštininkas Albinas Kentra apdovanotas visuomeninių organizacijų skulptūrele „Žinia“ už nuopelnus Lietuvai

Vilnius, 2019 m. kovo 11 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-180-S20190311-DB-8180

nariai sumokėjo didžiausią kainą: sesuo Ona Kentraitė-Rasa sovietų suimta 1947 m. gruodžio 27 d., jai buvo skirta penkerių metų bausmė Tiumenės srities lageriuose, broliai Juozas Kentra-Tauras (g. 1922 m.) ir Leonas Kentra-Sakalas (g. 1924 m.) žuvo 1949 m. spalio 21 d. Lentinės kaime (Šilalės r.), Butigeidžio rinktinės Šalnų tėvūnijos Aušrelės ir Lukšto būrių vadas Jonas Kentra-Rutenis (g. 1920 m.) žuvo 1951 m. spalio 18 d. Dvarviečių kaime (Šilalės r.), sesuo Elena Kentraitė-Snaigė (g. 1931 m.) 1950 m. liepos 28 d. suimta partizanų bunkeryje Geniotų kaime (Šilalės r.) ir buvo nubausta dešimties metų įkalinimu Irkutsko srities lageryje. Ilgus rezistencinės kovos metus motina Ona Kentrienė-Motinėlė vietos gyventojų buvo slepiama Kadžygos, Padvarninkų, Alkupio, Prapymo, Palokysčio kaimuose, Kaune.

Albino Kentros-Aušros partizano kelias buvo trumpiausias. Bendramokslio išduotas, 1946 m. liepos 16 d. Albinas buvo suimtas Šilalėje. Penkis mėnesius truko tardymai Šilalėje ir Tauragėje. 1946 m. gruodžio 28 d. Lietuvos SSR valstybės saugumo ministerijos

Laisvės kovų dalyviai – Albino Kentros šeima

Iš kairės: brolis Juozas Kentra-Tauras (1922–1949), sesuo Elena Kentraitė-Snaigė (1931–2015),
motina Ona Kentrienė-Motinė (1901–1961), Leonas Kentra-Sakalas (1924–1949),
brolis Jonas Kentra-Rutenis-Lukštas (1920–1951).

Apie 1949 m. | Fotografas nenustatytas | *Albino Kentros asmeninis archyvas*

Kalinimo ypatingajame lageryje Nr. 8 Pesčiannyj (Песчанлаг), Kazachstane, metais

Albinas Kentra – pirmoje eilėje, pirmas iš kairės.

Karagandos sr., Kazachstanas, apie 1949–1954 m. | Fotografas nenustatytas

Albino Kentros asmeninis archyvas

(MGB) karinio tribunolo sprendimu jis buvo nuteistas dešimčiai metų lagerio. Kurį laiką kalintas Vilniaus Lukiškių kalėjime, vėliau išvežtas į Kazachstano Spasko lagerį (nuo 1951 m. Spasko lageris perduotas ypatingajam lageriui Nr. 8 (Pesčianij) Karagandoje).

Į laisvę Albinas Kentra paleistas 1954 m. birželio 19 d. Dėl laimingo atsitiktinumo Albinui Kentrai išduodant sovietinį pasą įvyko klaida – buvo išduotas pasas svetima Klentvos (rusų k. – КЛЯНТВА) pavarde. Dėl šios klaidos į Lietuvą grįžusiam Albinui pavyko gauti brandos atestatą.

Laisvės kovų dalyviams aukštųjų mokyklų durys buvo užrakintos devyniais užraktais. Tačiau pasitaikydavo ir spragų, juk ne visa tautinė inteligentija buvo išnaikinta. Ano meto Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto prodekano, vyr. dėstytojo Leono Valkūno patartas Albinas Kentra įteikė dokumentus į Vilniaus universiteto neakivaizdinį skyrių ir 1955–1960 m. Vilniaus universitete studijavo anglų kalbą ir literatūrą. Baigęs studijas, dirbo pedagoginį darbą: 1960–1962 m. mokė anglų kalbos Laurų aštuonmetėje, vokiečių kalbos – Nemenčinės vidurinėse mokyklose (Vilniaus r.). Būdamas eilinis mokytojas, 1962 m. Albinas Kentra įstojo į Leningrado (dabar – Sankt Peterburgas) universiteto aukštuosius dvimečius svetimų kalbų pedagoginius kursus, įsteigtus aukštųjų mokyklų dėstytojų kvalifikacijai kelti. Baigęs dvejų metų studijas galėjo rinktis bet kurią Sovietų Sąjungos aukštąją mokyklą, kurioje norėtų dirbti, bet pasirinko Vilniaus universitetą. Nuo 1965 m. beveik tris dešimtmečius Albinas dirbo Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto anglų kalbos vyresniuoju dėstytoju. Čia jis surado naujus kovos už Lietuvos laisvę būdus. Kasdienis pedagogo darbas jam suteikė gyvenimo prasmę ir norą stengtis, kad kuo daugiau žmonių išmoktų svetimų kalbų, kad klausantis ir suprantant transliuojamas užsienio radijo stotis būtų galima griauti geležinę uždangą. Šiam tikslui Albinui Kentrai pavyko Vilniaus universitete įkurti Anglų kalbos audiovizualinį centrą, kuriame filologijos studentai galėjo lavinti šnekamosios anglų kalbos įgūdžius, klausytis laisvojo pasaulio radijo laidų. Taip partizaninį Lietuvos pasipriešinimą Albinas Kentra pakeitė neginkluota, kultūrine tautos išlaisvinimo kova.

Albino Kentros Laisvės kova sovietų stagnacijos metais buvo susijusi su dar dviem Lietuvos kultūros įtvirtinimo būdais Vilniaus universitete. Nuo 1965 m. jis ėmė filmuoti svarbiausius Vilniaus universiteto įvykius, tapdamas universiteto istorijos vaizdo metražtiniu. Rengiantis Vilniaus universiteto 400-ųjų metinių jubiliejui, kuris buvo švenčiamas 1979 m., buvo restauruojami svarbiausios Lietuvos *Alma Mater* interjerai ir eksterjerai, atidengiamos freskos, atkuriamas senajame universitete veikęs Grafikos kabinetas. Prie idėjos Vilniaus universiteto pastatų ansamblio erdves išpuošti tautiniais

motyvais sukūrimo ir įgyvendinimo aktyviai prisidėjo ir Albinas Kentra. Tuo metu Rimtautui Gibavičiui Filologijos fakulteto vestibulyje užsakytas klasikinę filologiją simbolizuojantis sgrafitas „Mūzos“, Filologijos fakulteto didžiajai auditorijai užsakytas Ramutės Jasudytės gobelenų triptikas „Kovos su kryžiuočiais“, Klasikinės filologijos katedros vestibuliui – Vitolio Trušio granito mozaikos senosios lietuvių religijos ir mitologijos tematika, Lituanistikos centrui – Petro Repšio sienų tapyba baltų mitologijos motyvais, Universiteto rektoriaus aulai ir knygynui „Littera“ – Antano Kmieliausko freskos. 2018 m. prof. A. Kmieliauskas taip prisiminė šį kūrybos laikotarpį: „Nupiešiau ir save, dirbantį, spausdinantį grafiką, šalia prilaiko lapą Albinas Kentra, universiteto metraštininkas, įkalbėjęs rektorių papuošti mano freska ne tik knygyną, bet ir rektorato salę. Albinas Kentra ir sugalvojo čia tapyti freską.“

Atgimimo metais Albinas Kentra pagrįstai užsitarnavo Lietuvos istorijos naujaušųjų laikų metraštininko titulą. Į jo vaizdo kameros juostas sugulė svarbiausi 1988–1993 m. Lietuvos kovos už laisvę įvykiai: Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio, Lietuvos laisvės lygos, Politinių kalinių ir tremtinių, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių ir Lietuvos laisvės kovotojų sąjungų organizuoti mitingai, pilietinės akcijos, Lietuvos kultūrinio gyvenimo įvykiai, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo ir apgynimo kronika. Jo parengti 1991 m. sausio įvykių vaizdo reportažai pasiekė daugelio pasaulio valstybių televizijas. Puikiai mokėdamas užsienio kalbas, Lietuvos laisvės kovotojų vardu 1990–1991 m. Albinas Kentra rašė laiškus demokratinių pasaulio valstybių – Jungtinių Amerikos Valstijų, Jungtinės Karalystės, Vokietijos Federacinės Respublikos, Japonijos – vadovams, tuose laiškuose jis ragino pripažinti Lietuvos nepriklausomybę ir priminė Lietuvos rezistencijos istoriją.

1989 m. kartu su Vytautu Milvydu Albinas Kentra įsteigė Lietuvos laisvės kovų-Miško brolių draugiją. Draugijos išsirūpintomis lėšomis, privačių rėmėjų pastangomis atkūrė ir suremontavo istorinį pastatą Vilniaus centre. Draugijos veikla leido pradėti jo sukauptos archyvinės medžiagos skaitmeninimo darbus. Šie darbai tęsiasi iki šių dienų.

Albino Kentros šeimos ir artimųjų, jo asmeninė gyvenimo istorija iki šiol įkvepia Lietuvos ir pasaulio visuomenę. Jo atsiminimų liudijimai gerai žinomi visiems apsilankiusiems Miško brolių draugijos susitikimuose. 1992 m. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku Albinas Kentra apdovanotas Sausio 13-osios atminimo medaliu, 1998 m. Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus dekretu apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Karininko kryžiumi, 2002 m. – Kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu. Jo nuopelnai taip pat įvertinti Lietuvos Respublikos krašto

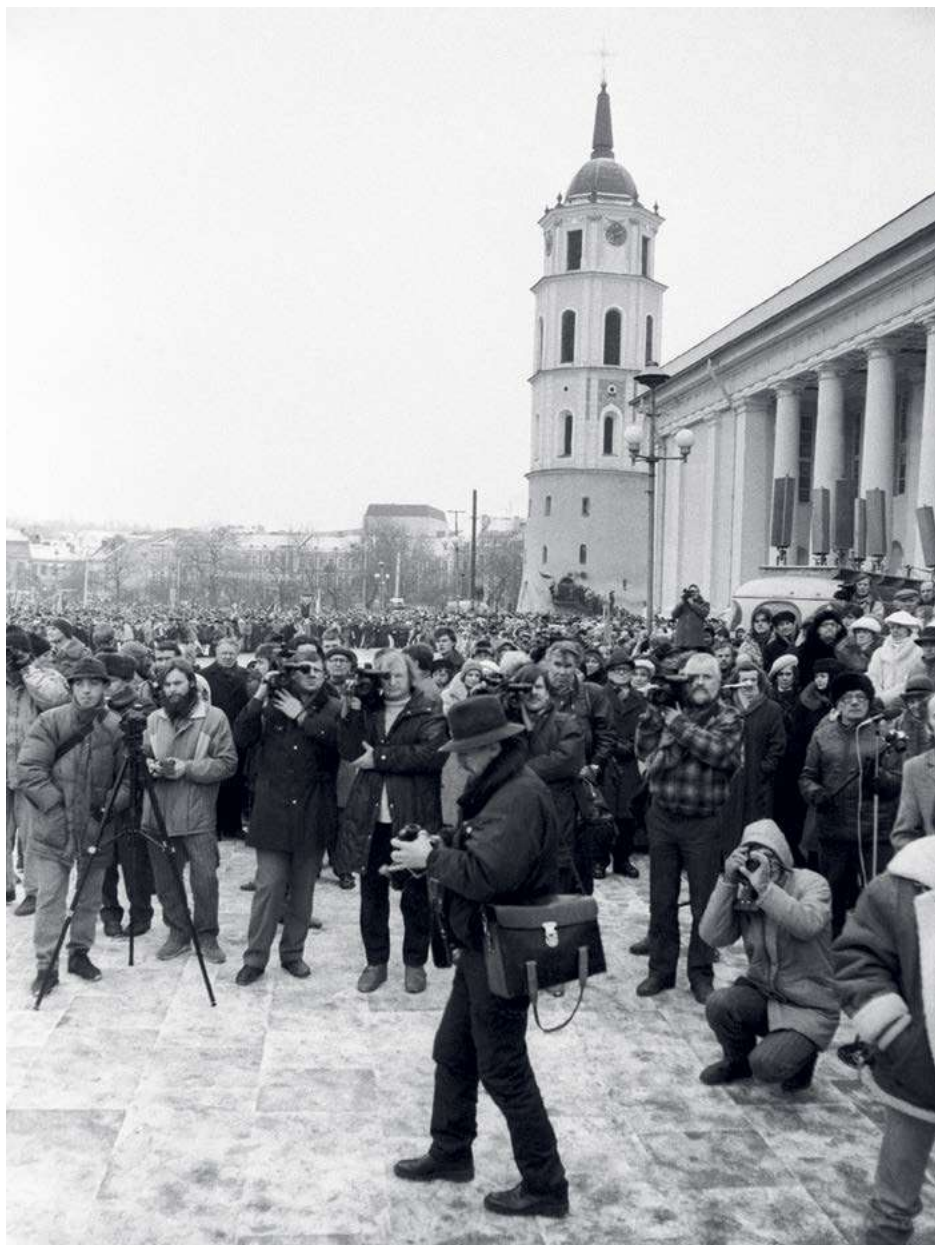

Albinas Kentra Vilniaus Kalnų parke filmuoja Lietuvos demokratų partijos organizuotą mitingą „Konstitucija ir demokratija“

Vilnius, 1989 m. balandžio 16 d. | Fotografas Algimantas Žižiūnas
Lietuvos centrinis valstybės archyvas. o-138618

apsaugos sistemos medaliu civiliams „Už nuopelnus“, Krašto apsaugos sistemos proginio stojimo į NATO medaliu.

2008 m. Lietuvos Respublikos Seimo Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija jam skyrė laisvojo žodžio gynėjos, Lietuvos Steigiamojo Seimo narės Felicijos Bortkevičienės vardo Kalbos premiją už naujausių laikų lituanistikos archyvo kūrimą, paveldo puoselėjimą. 2010 m. Albinas Kentra apdovanotas Krašto apsaugos ministerijos bičiulių klubo, kelių nevyriausybinų organizacijų ženklų-medaliu „Už nuopelnus Vilniui ir Tautai“, o 2013 m. savo žymųjį kraštiečių pagerbė ir Šilalės rajono žmonės, suteikdami jam Šilalės garbės piliečio vardą. 2016 m. Vilniaus meras Remigijus Šimašius Albinui Kentrai įteikė šv. Kristoforo statulėlę už gyvenimą, skirtą Vilniui, o 2019 m. kovo 11 d. iškilmingame Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienos minėjime jam įteiktas visuomeninių organizacijų apdovanojimas – skulptūrėlė „Žinia“. Eidamas 95-uosius metus Albinas Kentra mirė 2023 m. gruodžio 19 d. Vilniuje, palaidotas gimtinėje, Šilalės miesto kapinėse.

Atsiveikinimas su žuvusiais Laisvės gynėjais Vilniaus Katedros aikštėje
Albinas Kentra (stovi centre) kartu su kitais fotografais ir vaizdo operatoriais įamžino šią skaudžią
Lietuvos istorijos akimirką.
Vilnius, 1991 m. sausio 16 d. | Fotografas Alfredas Girdziušas
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. VI-184-G91E0019-17

Prie paminklo už Tėvynės laisvę žuvusiems Šilalės rajono partizanams
 Laisvės kovų dalyvis Albinas Kentra (kairėje) ir paminklo autorius Titas Žymančius (dešinėje).
 Paminklo įrašai mena septynis Kentrų giminės vyrus, žuvusius už Lietuvos laisvę.
 Šilalė, 1998 m. lapkričio 18 d. | Fotografas nenustatytas
Albino Kentros asmeninis archyvas

2019 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS ALBINAS KENTRA

2020 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATĖ BALTARUSIJOS DEMOKRATINĖ OPOZICIJA

Baltarusijos demokratinė opozicija – politinė ir visuomeninė jėga, kuri 2020 metais susivienijo prieš autoritarinį Aliksandro Lukašenkos režimą, siekdama demokratinių permainų šalyje. Demokratinė opozicija pasisakė už sąžiningus rinkimus, žmogaus teises ir pilietines laisves. Ji sutelkė plačią visuomenės paramą, organizavo masines pilietines akcijas, protestus ir taikius pasipriešinimo veiksmus prieš autoritarinį režimą. Šie visuomenės veiksmai sulaukė plataus tarptautinės bendruomenės dėmesio ir palaikymo.

Šimtai tūkstančių Nacionalinio laisvės žygio dalyvių susirinko prie memorialinės stelos Minske
Minskas, Baltarusija, 2020 m. rugpjūčio 16 d. | Fotografas nenustatytas
Varšuvos universiteto Rytų Europos archyvas

Laisvės premijų komisijos pirmininkės Paulės Kuzmickienės kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2020 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2021 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Džiaugiuosi galėdama paskelbti, kad 2020 metų Laisvės premija skiriama Baltarusijos demokratinei opozicijai.

Ši premija skirta visiems baltarusiams, kovojantiems už demokratiją ir laisvę, stojantiems prieš didelę agresiją. Kiekvienam, kuris mitinguose, protesto akcijose, eisenose, gyvosiose grandinėse gatvėse, įmonių streikuose aiškiai ir nedviprasmiškai išreiškė permainų troškimą.

Laisvės premija skirta politiniams kaliniams – Aliksandro Lukašenkos režimo sužalotiems ar nužudytiems protestuotojams. Ji skirta mamoms, moterims, kurių mylimieji kalėjimuose, o jos, tęsdamos kovą, savo širdį ir meilę dalija pusiau – vaikams ir Baltarusijai.

Baltarusija kovoja kasdien nesustodama. Pirmadieniais protestuoja senjorai, ketvirtadieniais – neįgalieji. Kiekvieną rytą į protestus išeina medikai, vakarais buriuojasi sostinės ir kitų miestų miegamųjų rajonų gyventojai. Šeštadieniai tapo moterų protestų diena, o kiekvieną sekmadienį organizuojamos vis naujos milžiniškos eisenos – maršai, skirti vienybei, taikai ir nepriklausomybei, laisvei, teisingumui, ne tik Baltarusijoje, bet ir visoje Europoje ir pasaulyje.

Lietuvos ir Baltarusijos laisvės siekiai yra neatskiriama susieti. 1863 metų sukilime lietuviai, lenkai, ukrainiečiai ir baltarusiai, broliškai surėmę pečius, pasipriešino Rusijos imperijos tironijai. Sukilimas buvo numalšintas, tačiau ne laisvės troškimas, kuris baltarusių širdyse niekada nebuvo užgniaužtas. Mintyse giliai įstrigęs vaizdas iš Vilniuje vykusio sukilimo vadų Konstantino Kalinausko ir Zigmanto Sierakausko bei kitų sukilimo dalyvių palaikų perlaidojimo iškilmių: vos pasibaigus šventosioms Mišioms, iš Katedros buvo išnešami karsteliai, lauke prie Katedros dideliame šaltyje laukė iš Baltarusijos atvykę raudonas ir baltas laisvės vėliavas iškėlę baltarusiai. Vos pamatę procesiją, jie puolė ant kelių tiesiog aikštės viduryje. Tai buvo nepaprastai jaudinanti akimirka – dar labiau jaudinanti žinant, kad vėliau šie žmonės nesuklups prieš šalį valdantį agresorių Aliksandrą Lukašenką.

Per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą kalba Laisvės premijų komisijos pirmininkė Paulė Kuzmickienė

Vilnius, 2021 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIII-190-S20210113-O Posaškovos-4284

Lietuviai neliko nuošalyje nei anksčiau, nei dabar. Kartu buvome naujame Baltijos kelyje – gyvojoje grandinėje nuo Vilniaus iki Minsko. Vilniuje kartu su baltarusėmis, lietuvėmis moterimis, skanduodamos „Žyvie Bielarus!“, ėjome nuo Seimo pro Katedrą iki pat Rotušės. Priimame nuo režimo bėgančius brolius gudus savo šalyje, kovojame už juos politiniu lygmeniu Lietuvoje ir Europoje. Tiesiame palaikymo ranką broliams ir sesėms baltarusiams, negalvodami apie nuostolius ar pasekmes.

Esame kartu su baltarusiais, nes puikiai žinome tikrąją laisvės kainą ir tai, kaip svarbu sulaukti paramos iš tarptautinės bendruomenės, ypač kai atsiranda siūlančių patylėti, nepastebėti ar užsimerkti dėl riebesnio sviesto. Bet Lietuva, prisimindama savo istoriją, kruvinuosius Sausio 13-osios – apgintos Laisvės – įvykius, puikiai supranta vieną dalyką: jokių kompromisų su sąžine negali būti.

Laisvės premija yra pagerbra daug iškilių asmenybių, patyrusių gyvenimo kovą už laisvę. Rusijos disidentas Sergejus Kovaliovas, Atkuriamojo Seimo Pirmininkas

Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen ir demokratinės Baltarusijos lyderė Sviatlana Cichanouskaja per Laisvės premijos įteikimo ceremoniją

Vilnius, 2021 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIII-190-S20210113-O Posaškovos-4447

Vytautas Landsbergis, pagrindinio leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ steigėjas ir redaktorius, arkivyskupas Sigitas Tamkevičius ar tiltus su Ukraina tiesęs Prezidentas Valdas Adamkus, Laisvės Kovos Sąjūdžio partizanai ir kiti vardai, kurių niekada nepamiršime.

Tačiau šiandien didžiausią kainą už laisvės troškimą moka mūsų kaimynai. Baltarusių tauta pabudo ir eina labai sunkiu, tačiau prasmingu keliu laisvės link. Todėl labai aiškiai norime pasakyti – *vy ne adzny*. Jūs ne vieni.

Baltarusijos demokratinės opozicijos atstovės
Sviantlanos Cichanouskajos kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2020 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2021 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Gerbiamoios ponios ir ponai, prieš 30 metų šią dieną prie Vilniaus televizijos bokšto atėjo jauna moteris. Kartu su tūkstančiais kitų lietuvių ji atėjo taikiai ginti savo šalies laisvės. Po kelių valandų ją mirtinai sutraiškė sovietų tankas. Jos, kaip ir kitų 13 didvyrių, vardas Lietuvoje niekada nebus užmirštas.

Per Laisvės premijos įteikimo ceremoniją kalba
demokratinės Baltarusijos lyderė Sviantlana Cichanouskaja

Vilnius, 2021 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIII-190-S20210113-O Posaškovos-4539

Kaip ir Loreta Asanavičiūtė į gatves šiais metais dėl savo šalies ateities išėjo ir baltarusiai. Ir, deja, kaip ir Loreta, kai kurie iš jų dėl šio taikaus troškimo buvo nužudyti. Kodėl prieš 30 metų drąsūs lietuviai paaukojo savo gyvybes? Ir kodėl dabar milijonai baltarusių rizikuoja savosiomis? Priežastis paprasta – jie išdrįso siekti laisvės.

Režimas gali manyti, kad traiškydamas mus savo represinėmis priemonėmis gali palaužti mūsų laisvės ir orumo dvasią. To neįvyko Lietuvoje, neįvyks ir Baltarusijoje. Kelio atgal nėra. Bet mes ir toliau turime kovoti.

Svarbu žinoti, kad kovoje už demokratiją nesame vieni. Šimtmečiais jautėme kaimynės Lietuvos petį. Tačiau šiandien kaip niekada anksčiau esame dėkingi už jos paramą, nes tikrą draugą pažinsi nelaimėje. Ir šiandien visų baltarusių vardu norėčiau jums už tai padėkoti.

Dėkoju Lietuvos valdžios institucijoms už jūsų principingą poziciją ir didžiulę paramą visiems baltarusiams. Žinome, kad esate čia dėl mūsų, tad būkite tikri, kad ateityje tą patį padarysime dėl jūsų.

Dziakui – dėkoju visiems Lietuvos piliečiams už jūsų neįprastą solidarumą su mumis. Visi baltarusiai prisimena tą gražų susirinkusiųjų vaizdą per 31-ąjį Baltijos kelio jubiliejų draugystės grandinėje nuo Vilniaus iki sienos su Baltarusija. Jūs įkvepiate ir suteikiate mums vilties.

Esu labai dėkinga už 2020 metų Laisvės premiją. Ji priklauso visiems su smurtu ir įstatymų nepaisymu taikiai kovojantiems baltarusiams. Ši premija ne tik didelė garbė, bet ir priminimas mums visiems, kad turime išlikti susitelkę ir vieningi. Mes laimėsime.

Už mūsų ir jūsų laisvę! *Žyvie Bielarus!*

Laisvės premijos laureatė Baltarusijos demokratinė opozicija

Visas pasaulis žino, kas vyksta jūsų šalyje. Matome jūsų drąsą ir kančią. Matome moterų drąsą. Baltarusija rodo mums pavyzdį. Matome neapsakomo masto piktnaudžiavimą ir prievartą. Jūsų siekis ir ryžtas gyventi demokratinėje šalyje mus įkvepia. Mes jus remiame jūsų kovoje.

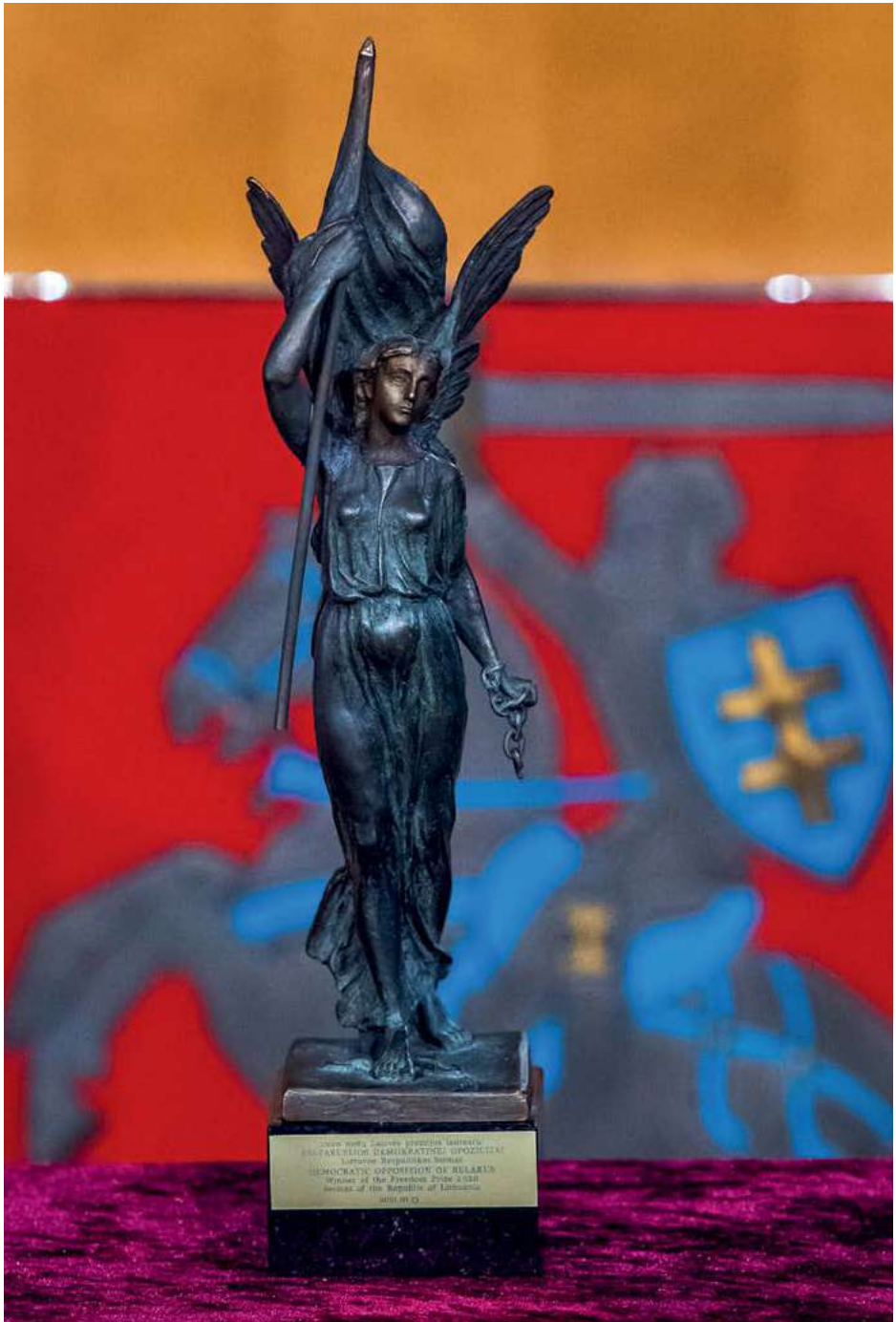
Davidas Sassoli, Italijos politikas,
2019–2022 m. Europos Parlamento Pirmininkas

Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu 2020 metų Laisvės premija paskirta Baltarusijos demokratinė opozicijai. Devynis kartus Laisvės premijos laureatais tapo asmenys, taip įvertinti už jų nuopelnus ir indėlių ginant žmogaus teises, plėtojant demokratiją, kovojant už Rytų ir Vidurio Europos tautų laisvą apsisprendimą ir jų suverenitetą. Šį, dešimtąjį, kartą ir kartu pirmą kartą Laisvės premija skirta reiškiniui – Baltarusijos demokratinė opozicijai už Baltarusijoje jau sukurtą istorinį laisvės ir demokratijos fenomeną, įgijusį naują jėgą po 2020 m. rugpjūčio 8–9 d. vykusių dar vienu neskaidrių ir suklastotų Baltarusijos prezidento rinkimų.

Pirmą kartą Laisvės premija įteikta už ateities viziją ir perspektyvą, už laisvę, demokratiją ir žmogaus teises ateities Baltarusijoje. Atkurtos Nepriklausomybės ir apgintos Laisvės 30-ąsias metines mininčios Lietuvos palaikymas ir pavyzdys kaimyninei valstybei ir ilgametės bendros istorinės praeities bendražygei baltarusių tautai ypač svarbūs, nes tai sėkmės kelias, kuriuo galėtų eiti demokratinė Baltarusija.

Laisvės gynėjų diena, kurią vyksta Laisvės premijos įteikimo ceremonija, lietuviams ir baltarusiams simboliškai mena 1991 m. sausio 13-ąją, kai Nepriklausomybės aikštėje ginant Lietuvos parlamentą prie laužų greta Lietuvos trispalvių plazdėjo ir nacionalinės Baltarusijos baltai raudonai baltos vėliavos. Baltarusijos režimo saugumo struktūrų smurtas yra tas pats toksiškas žlugusios Sovietų Sąjungos imperijos palikimas – prieš beginklus žmones naudojamas smurtas, kurį Lietuvos žmonės patyrė prieš 30 metų.

Laisvės premijos skyrimas Baltarusijos demokratinė opozicijai yra ir Lietuvos valstybės moralinis įsipareigojimas nuolat remti Baltarusijos pilietinę visuomenę jai kovojant už demokratiją, palaikyti tuos Baltarusijos žmones, kurie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro leidimu atvyko į Lietuvą, ir suteikti jiems pagalbą. Atskirtiems nuo savo šeimų, netekusiems galimybės dirbti, be pragyvenimo šaltinių, jiems ypač sunku. Pagalba jiems būtų tikroji pagalba broliškai baltarusių tautai.

Laisvės premijos statulėlė Baltarusijos demokratinei opozicijai
Vilnius, 2021 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIII-190-S20210113-O Posaškovos-4406

Nors Baltarusijos demokratinė opozicija veikė visą 26 metus trunkantį A. Lukašenkos režimo valdymo laikotarpį, tačiau tik 2020 metai išsiskyrė stulbinamais pokyčiais – 2020 m. rugpjūčio 9 d. paskelbus suklastotus Baltarusijos prezidento rinkimų rezultatus pasaulis pamatė beprecedentę susiformavusios baltarusių pilietinės visuomenės mobilizaciją, solidarumą ir permainų troškimą. JAV Europos politikos analizės centro analitikė Katia Glod 2020 m. vasarą Baltarusijoje susiklosčiusią padėtį apibūdino taip: „Matome tam tikrą tautos atgimimą, solidarumą, ir per šiuose protestus, manau, gimsta tautinė tapatybė. Jie pradeda suvokti esą viena tauta.“

Išskyrus jėgos struktūras ir aukščiausius valdininkus, Baltarusijoje turbūt nebuvo socialinių grupių, kurios nebūtų prisidėjusios prie taikaus protesto judėjimo už laisvę ir demokratiją. Mitinguose, protesto akcijose, eisenose, gatvių gyvosiose grandinėse, įmonių streikuose dalyvavo įvairaus amžiaus, profesijų, socialinių grupių atstovai – nuo jaunimo iki senjorų, vyrų ir moterų, darbininkų, studentų, gydytojų, mokytojų, teisininkų, rašytojų, žurnalistų ir aktyvistų. Visi jie buvo šių taikių akcijų Minsko ir kitų miestų gatvėse dalyviai. Per penkis protestų mėnesius buvo nusistovėjusi nerašyta akcijų organizavimo tvarka: pirmadieniais protestuodavo senjorai, ketvirtadieniais – neįgalieji. Kiekvieną rytą į protestus išeidavo medikai, o vakarais burdavosi sostinės ir kitų miestų miegamųjų rajonų gyventojai. Šeštadieniai buvo moterų protestų diena, o kiekvieną sekmadienį buvo organizuojamos vis naujos milžiniškos eisenos – maršai, skirti Vienybei, Taikai ir Nepriklausomybei, Laisvei, Teisingumui. Didžiausi protestai Minske ir kituose miestuose vyko būtent sekmadieniais: 2020 m. rugpjūčio 16 d., rugpjūčio 23 d. ir rugpjūčio 30 d. Juose, skirtingais skaičiavimais, galėjo dalyvauti nuo trijų iki penkių šimtų tūkstančių žmonių, arba nuo 3 iki 5,2 proc. visų šalies gyventojų. Pasak politologų, tyrinėjusių smurtinių ir nesmurtinių protestų raidą XX amžiuje, jeigu bent 3,5 proc. visuomenės ima protestuoti, tai gali būti kritinis rodiklis, kad valdantis režimas žlugs ar bus priverstas pradėti derybas su protestuotojais. Protestuojančių baltarusių skaičiai signalizavo pokyčių virsmą. Baltarusiai ne tik protestavo. Jie bandė suvokti savo tapatybę, atrasti tai, kas juos vienija. Pasaulis stebėjo gimstančią naują tautinę tapatybę.

Antra vertus, valdžios smurtas prieš taikius piliečius tapo didžiausiomis politinėmis represijomis Europoje per pastaruosius 40 metų. Jau pirmosiomis protestų dienomis Baltarusijos režimas ėmėsi juos malšinti jėga. Valstybės piliečiai valdžios buvo suimami, žalojami, prieš juos naudojamos vandens patrankos, į juos šaudyta guminėmis kulkomis. Protestų mastui išaugus, tiesioginės jėgos naudojimą pakeitė rafinuotesnė taktika, kai suimami protestų ar streikų organizatoriai, aktyviausiems protestų dalyviams trukdoma

Rinkėjų eilės prie rinkimų apylinkės Minske

Minskas, Baltarusija, 2020 m. rugpjūčio 9 d. | Fotografas nenustatytas. *Elektroninio portalo „Nasha Niva“ archyvas*

Pagrindinė opozicijos kandidatė šalies prezidento rinkimuose Sviatlana Cichanouskaja, apsupta televizijos kamerų ir žurnalistų, atvyksta į balsavimo apylinkę

Minskas, Baltarusija, 2020 m. rugpjūčio 9 d. | Fotografė Nadia Buzhan. *Elektroninio portalo „Nasha Niva“ archyvas*

Naujosios Baltarusijos maršo dalyviai Nepriklausomybės prospekte
Minskas, Baltarusija, 2020 m. rugpjūčio 23 d. | Fotografas „Homoatrox“

Per Taikos ir nepriklausomybės maršą Baltarusijos saugumo pajėgos
užvėrė demonstrantams priėjimą prie stelos
Minskas, Baltarusija, 2020 m. rugpjūčio 30 d. | Fotografas „Homoatrox“

Baltarusijos demokratinės opozicijos mitingo akimirkos
Minskas, Baltarusija, 2020 m. rugsėjo 13 d. | Fotografas „Homoatrox“

Baltarusijos demokratinės opozicijos protesto akcija Partizanų prospekte
Minskas, Baltarusija, 2020 m. spalio 18 d. | Fotografas „Homoatrox“

organizuoti pilietines akcijas. 2020 m. pabaigos duomenimis, Baltarusijoje kalėjo 158 politiniai kaliniai. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių taryba pripažino, kad nuo masinių protestų pradžios iki 2020 m. gruodžio mėn. pabaigos mažiausiai 27 000 žmonių buvo suimti ir nubausti administracinėmis ir baudžiamosiomis bausmėmis, daugiau nei 1 100 suimtų asmenų pranešė apie kankinimus ir netinkamą elgesį įkalinimo vietose (Baltarusijos žmogaus teisių grupė ir Europos Sąjungos specialusis įgaliotinis žmogaus teisių klausimais teigia, kad suimtų žmonių skaičius jau viršijo 30 000). Nuo represinių režimo priemonių malšinant mitingus ir protesto akcijas žuvo keturi šių taikių akcijų dalyviai. Režimas nepripažino savo kaltės dėl žuvusiųjų.

Demokratinei Baltarusijos opozicijai, kuriai pavyko suvienyti baltarusių tautą taikiai piliečių revoliucijai, 2020 metais atstovavo protestų metu suburta Koordinavimo taryba – drąsių moterų iniciatyva, kuriai priklausė pagrindinė opozicijos kandidatė 2020 metų šalies prezidento rinkimuose Sviatlana Cichanouskaja, Nobelio premijos laureatė Sviatlana Aleksijevič, muzikė ir politinė aktyvistė Maryja Kalesnikava bei politinės aktyvistės Volha Kavalkova ir Veranika Capkala. Demokratinei opozicijai taip pat atstovaujo vaizdo tinklaraštininkas bei politinis kalinys Siarhejus Cichanouskis, žmogaus teisių organizacijos „Viasna“ įkūrėjas Alesius Bialiackis, darbininkų judėjimo lyderis Siarhejus Dyleuskis, „Telegram“ kanalo „Nexta“ įkūrėjas Sciapanas Pucila, politinis kalinys Mikola Statkevičius ir kiti visuomenės veikėjai. 2020 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento rūmuose Briuselyje Baltarusijos demokratinei opozicijai įteikta 2020 metų Sacharovo premija už minties laisvę. Parlamento posėdyje atsiimdama apdovanojimą Baltarusijos demokratinės opozicijos lyderė Sviatlana Cichanouskaja teigė: „Kiekvienas baltarusis, dalyvaujantis taikiame proteste prieš smurtą ir neteisėtumą, yra didvyris. Kiekvienas iš jų yra drąsos, atjautos ir orumo pavyzdys. <...> Baltarusiai nuo rugpjūčio 9 d. rinkimų protestuoja kiekvieną savaitę. Jie protestuoja dėl savo ir tų, kurie ten negali būti, ateities. Jie protestuoja už baltarusių, europiečių, jūsų ir mūsų laisvę bei orumą. Be laisvos Baltarusijos Europa nėra iki galo laisva. Prašome Europos ir viso pasaulio paremti Baltarusijos žmones.“ Lietuvos Respublikos Seimo sprendimu 2021 m. sausio 13-ąją visi šie Baltarusijos demokratinės opozicijos atstovai, o perfrazuojant Sviatlana Cichanouskają, ir kiekvienas Baltarusijos mitingų dalyvis yra 2020 metų Laisvės premijos laureatai.

2021 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAI
JONAS BORUTA SJ, BERNADETA MALIŠKAITĖ SJE
IR GERARDA ELENA ŠIULIAUSKAITĖ SJE

Jonas Boruta SJ (1944–2022), Bernadeta Mališkaitė SJE, Elena Šiuliauskaitė SJE – vienuoliai, Lietuvos neginkluoto pasipriešinimo dalyviai, aktyvūs Katalikų Bažnyčios ir tikinčiųjų teisių gynėjai, pagrindinės spaudos leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ bendradarbiai, Sigito Tamkevičiaus pavedimu pratęšę šio pagrindinio leidinio leidybos darbus. Jų pastangomis „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ buvo leidžiama 1983–1989 metais, o pasiukojama veikla reikšmingai paskatino prasidėjusį Sąjūdį ir Lietuvos nepriklausomybės atgavimą.

Laisvės premijos laureatai „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ bendradarbiai:
Bernadeta Mališkaitė SJE, Telšių vyskupas Jonas Boruta SJ, Elena Gerarda Šiuliauskaitė SJE

Laisvės premijų komisijos pirmininkės Paulės Kuzmickienės kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2021 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2022 m. sausio 13 d.
Nepriklausomybės aikštėje*

Apsisprendimo laisvė – tai galimybė kiekvienam žmogui pasirinkti, kaip ir dėl ko gyventi. Prieš daugiau nei tris dešimtmečius Lietuvos žmonės pasirinko laisvės kelią. Eidami juo nepasidavė provokacijoms, spaudimui, grasinimams, nepabūgo už save didesnių, taikiai stovėjo prieš sovietų valdžios atsiųstus tankus, nedvejojo dėl savo apsisprendimo. Šiandien prisimindami Sausio įvykius ir pagerbdami tuos, kurie žuvo už mūsų laisvę, liudijame tautos drąsą ir apsisprendimą priešintis.

Mūsų valstybės istorijoje apsisprendimas priešintis įprasminamas įvairiomis formomis: su ginklu rankoje, su daina širdyje, tyloje veikiant pogrindyje. Mūsų valstybės istorijoje apsisprendimas priešintis labai svarbus. Kad apsisprendimas kovoti už laisvę yra mūsų tautos tapatybės dalis, parodo ir šiandiena. Turime drąsos priešintis net didžiausioms pasaulio autokratijoms, kovoti už žmogaus teises ir už Lietuvos ribų.

Tiek šiandien, tiek ir tuomet buvo tokių, kurie netikėjo mūsų sėkme ir sakė: „Ką gali ta mažytė Lietuva?“ Tačiau pirmi paskelbėme Nepriklausomybę, pirmi išvedėme sovietų dalinius – tapome pavyzdžiu kitiems ir blogio imperija galiausiai buvo sugriauta ir nugalėta. Tada neturėjome iš ko mokytis. Šiandien mūsų patirtimi seka kiti.

Giliai įstrigo Jo Eminencijos Sigitas Tamkevičius prieš kelerius metus per Laisvės gynėjų dienos minėjimą išsakyta mintis, kad, nepaisant okupantų bandymų sunaikinti Kryžių kalną, visad atsirasdavo tų, kurie kryžius atstatydavo. Tai buvo jų apsisprendimas.

Šiomet sukanka penkiasdešimt metų, kai pogrindyje pradėta leisti „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“. Tai tylaus, bet nepaprastai galingo pasipriešinimo pavyzdys. Jis skatino apsispręsti ir kitus, tapo neatsiejama Lietuvos istorijos dalimi, reikšmingai prisidėjo prie Sąjūdžio ir Nepriklausomybės atgavimo. „Kronika“ buvo gabenama ir į Vakarus, išversta į užsienio kalbas, liudijo sovietų bjaurius nusikaltimus.

Jokia kita sovietų okupuota valstybė neturėjo tokiu mastu leidžiamo pagrindinio leidinio – daugiau kaip 80 numerių, kuriuose skelbti Bažnyčios varžymo, tikinčiųjų persekiojimo ir žmogaus teisių pažeidimo faktai.

Sesuo Gerarda Elena Šiuliauskaitė, sesuo Bernadeta Mališkaitė, vyskupas emeritas Jonas Boruta – vieni pagrindinių „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ bendradar-

Per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą ir Laisvės premijos įteikimo ceremoniją Nepriklausomybės aikštėje kalba Laisvės premijų komisijos pirmininkė Paulė Kuzmickienė

Vilnius, 2022 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIII-180-S20220113-DB-5942

bių. Jie apsisprendė rizikuoti ir savo pavyzdžiu tęsti tai, dėl ko žuvo laisvės kovotojai. Jie drąsino tikinčiuosius, drausmino linkusius kolaboruoti, nepaisant to, kad patys patyrė KGB persekiojimus.

Sesuo Gerarda – Eucharistinio Jėzaus seserų kongregacijos narė. Nuo 1956 metų už tai, kad dalyvavo Vengrijos sukilimą palaikančioje taikioje protesto akcijoje, buvo pašalinta iš Vilniaus pedagoginio instituto. Vėliau neakivaizdines studijas tęsė Vilniaus universitete, įgijo lietuvių kalbos ir literatūros specialybę. Dirbo Vilniaus universiteto Istorijos fakultete. 1973 metais dėl religinių įsitikinimų buvo atleista. Jo Eminencija Sigitas Tamkevičius ją pakvietė prisidėti prie „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“. Iki pat paskutinio „Kronikos“ numerio sesuo Gerarda rinko medžiagą, ieškojo talkininkų. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, tapo viena pirmųjų „Carito“ steigėjų.

Sesuo Bernadeta – taip pat minėtos Eucharistinio Jėzaus seserų kongregacijos narė. 1980 metais ji buvo tardoma KGB, apribotas jos kaip mokytojos darbas. Tais pačiais metais Jo Eminencija Sigitas Tamkevičius Bernadetą pakvietė prisidėti prie „Kronikos“ redagavimo ir leidybos. Suėmus Jo Eminenciją, sesuo Bernadeta buvo viena iš pagrindinių „Kronikos“ leidėjų. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, dirbo žurnalo „Caritas“ redakcijoje ir dėstė tikybą.

Iškilmingas Laisvės gynėjų dienos minėjimas
ir Laisvės premijos įteikimo ceremonija Nepriklausomybės aikštėje

Laisvės premijų komisijos pirmininkė Paulė Kuzmickienė įteikia
Laisvės premijos statulėlę Bernadetai Mališkaitei SJE.

Vilnius, 2022 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIII-180-S20220113-DB-5950

Jonas Boruta – Telšių vyskupas emeritas. 1962 metais bandė stoti į kunigų seminariją, bet sovietų valdžia neleido. Tuomet įstojo į Vilniaus universiteto Fizikos ir matematikos fakultetą. Dirbo Fizikos institute ir slaptai studijavo teologiją pagrindinėje kunigų seminarijoje. Jonas Boruta drauge su kunigais Vaclovu Aliuliu ir Albinu Deltuva vadovavo slaptiems seserų vienuolių teologijos kursams. Suėmus Jo Eminenciją Sigitą Tamkevičių, Jonas Boruta tapo „Kronikos“ redaktoriumi.

Tai tik keli faktai iš šių nepaprastų asmenybių gyvenimo. Tačiau ir to užtenka suvokti jų apsisprendimų svarbą mūsų laisvei.

„Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ veikloje dalyvavo gerokai daugiau talkininkų, nuostabių žmonių. Šiandien apdovanodami šias tris nepaprastas asmenybes dešimtąja Laisvės premija mes dėkojame ir žemai lenkiamės prieš visus tuos, kurių apsisprendimas prisidėti prie „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ mus vedė Nepriklausomybės ir Laisvės keliu.

Ačiū už jūsų apsisprendimą!

Laisvės premijos laureatės ses. Bernadetos Mališkaitės SJE kalba

Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą ir 2021 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2022 m. sausio 13 d. Nepriklausomybės aikštėje

Jūsų Ekscelencijos Prezidentai, Ekscelencijos užsienio šalių ambasadoriai, vyskupai, gerbiamoji Seimo Pirmininke, Seimo nariai, Vyriausybės vyrai ir moterys, garbūs Sausio 13-osios minėjimo dalyviai!

Kai sužinojau, kad esame nominuoti premijai, prieš akis iškilo Juozo Zikaro Laisvės statula. Ne tiek ji, kiek aukštas jos pjedestalas su jame įamžintomis kovomis, kurios vedė mus į laisvę. Esu dėkinga Lietuvos Respublikos Seimui, kad skirdamas Laisvės premiją „Kronikos“ bendradarbiams pasiuntė žmonėms žinią, jog ginti tikėjimo laisvę reišia ginti pagrindines žmogaus teises ir siekį būti mėstančiu, atsakingu žmogumi. Laisvės statulos papėdėje regiu visus tuos, kurie nepakluso svetimai ideologijai ir prieš kuriuos vykdytus nusikaltimus viešino „Kronika“.

Stebuklas, žinant KGB sekimo mastą, kad „Kronika“ ėjo septyniolika metų. Sunaikinti jos nepavyko ne todėl, kad leidusieji ar bendradarbiavusieji būtų buvę išskirtinai drąsūs, bebausiai, turintys ypatingų galių išlikti. Taip nebuvo. Už „Kronikos“ dauginimą ir platinimą buvo nuteista 14 žmonių, jų kalinimo ir tremties metus sudėjus kartu už kiekvieną išėjusį „Kronikos“ numerį, o jų – 81, yra sudėta maždaug vienu metų nelaisvės kalėjime ar tremtyje auka. Pasiukojimas dėl kilnaus reikalo visada anksčiau ar vėliau yra vaisingas. Bet ar to būtų užtekę? Tikrai ne. Tuos metus jautėme ir juos išgyvenome kaip Galijoto ir Dovyduko kovą, ir kiekvienas, prisidėjęs prie „Kronikos“ leidimo, galėtų konkrečiais faktais paliudyti apie Apvaizdos ranką, ypatingai juos globojusią pačiais sunkiausiais momentais.

Šiandien visus Lietuvos žmones, ypač to laikmečio bendraminčius, noriu sveikinti su pergale – ištikimybė Dievui, Tėvynei, žmogui buvo ir lieka prasminga ir palaiminta.

Pamenu, ūgtelėjusią tėvai mokė, jei reikėtų rinktis tiesą ar laisvę, rinktis tiesą: „Nepamiršk, kad per visus amžius žmonės dėl tiesos, tikėjimo, sąžinės laisvės sudėjo labai dideles aukas... Mūsiškės – tik dar vienas lašas skausmo vandenynė. Prasilenksi su tiesa, pasiklysi“, – sakydavo mama.

„Kronikos“ stiprybė – faktai. O tiesos, panašiai kaip ir šviesos, po puodu nepavoši. Tiesoje glūdi laisvės galia, o melo kojos trumpos ir molinės. Žinoma, galima žmogų ir tautas pavergti iš išorės – surakinti grandinėmis ar pančiais, bet aukos jauseną, kuri mus daro bejėgius, prisiimame patys – iš vidaus, jos neįsileisdamas žmogus, nors ir gimęs su

Per Laisvės premijos įteikimo ceremoniją Nepriklausomybės aikštėje kalba „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ bendradarbė Bernadeta Mališkaitė SJE

Vilnius, 2022 m. sausio 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIII-180-S20220113-DB-5963

grandinėmis, gali būti laisvas. Mat laisvė ir tiesa – dovana nuo Dievo... Krikščioniui tai – Jėzus Kristus, liudijęs apie save: „Aš esu Tiesa, Kelias ir Gyvenimas. Tiesa padarys jus laisvus.“

Iš šiandien žinomų pasaulio mąstytojų, o jie nelyginant senieji pranašai, girdėti perspėjantys žodžiai, kad pasaulyje nyksta pati objektyvios tiesos samprata, kad žmonės turėtų išsigąsti, susimąstyti, nes jai išnykus dėl praktinių sumetimų melas gali tapti tiesa. Manau, kad Sausio 13-oji kiekvienam iš mūsų yra geras laikas permąstyti savo santykį su tiesa ir laisve: laisvas nuo ko? laisvas kam? Laisvės be moralės ir atsakomybės nebūna.

Šiais metais Sausio 13-ąją yra trisdešimt pirmas kartas, kai stovime čia ir prisimenam... Duok Dieve, kad toji atmintis mumyse ir per kartas neišblėstų. Istorija – sausi faktai. Atmindami mes jiems suteikiame prasmę, o patys įgauname tapatybę. Didele dalimi esame tuo, kuo mus padarė praeitis. Žydų kilmės anglų intelektualas filosofas, teologas, rabinas Džonatanas Saksas yra sakęs: „Tą palikimą renkuosi saugoti kitų kartų labui, nes, priešingu atveju, be tapatybės kas aš – dulkė ant begalybės paviršiaus.“

Sausio 13-osios naktį su jaunimo grupe iš Kybartų buvau prie Seimo rūmų, tikriausiai kaip ir dauguma jūsų. Per naktį išgyventa, išjausta, viltasi ir melstasi tiek ir taip, kad atrodė ne naktis, o šimtmetis. Nepaisydami grėsmingos nežinios, kurią stiprino kaus-

Įteikus Laisvės premiją

Iš kairės: Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen, Laisvės premijos laureatė Bernadeta Mališkaitė SJE ir kardinolas Sigitas Tamkevičius SJ Nepriklausomybės aikštėje.

Vilnius, 2022 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIII-180-S20220113-OP-4006

tantis šaltis, nerimo ir baimės, agresijos akivaizdoje dvasios vienybę ir jos jėgą tiesiog apčiuopiamai jautėme: už tiesą ir laisvę buvome pasiryžę žūti. Šiandien, kaip ir kasmet, susirenkame ne žūti, o gyventi, kad žuvusiųjų auka įgautų prasmę, kad tik ji, Lietuva, būtų laisva ir teisinga, kad žmogui joje būtų gera gimti ir augti.

Užbaigti savo kalbą noriu to paties Sakso žodžiais: „Mylėkime savo artimą. Mylėkime ateivį. Išgirsime šauksmą to, kurio kiti negirdi. Išgelbėkime vargstantį iš jo vargų. Rūpinkimės visų orumu. Paskatinkime turintį daugiau, nei jam reikia, dalytis savo palaima su tais, kurie turi mažai. Pamaitinkime alkstantį, priglauskime benamį, pagydykime sergantį kūnu ir dvasia. Kovokime su neteisybe, kad ir kas ją darytų ir kad ir kam ji būtų daroma. Tai moraliniai, ne ekonominiai ar politiniai dalykai. Tačiau be jų laisvė negyvuos. Moralė nėra pasirinkimas. Ji – būtinybė. <...> ir kartais, gelbėdamas kito kūną, išgelbsti savo sielą.“ Taigi pretenzingai neklausime, ką man davė laisvė ar gyvenimas. Klausime, ko iš manęs nori gyvenimas ir ką aš jam galiu duoti?

Nuo savęs norėčiau palinkėti, kad taip, kaip tą lemtingąją Sausio 13-osios naktį jautėme vieni kitus, taip ir šiandien jaustume. Kad mūsų rūpestį savimi labiau ir sparčiau keistų rūpestis mumis, nes be tvaraus „mes“ nebus ir tikro „aš“.

Su Laisve!

Laisvės premijos laureatai Jonas Boruta SJ, Bernadeta Mališkaitė SJE,
Gerarda Elena Šiuliauskaitė SJE

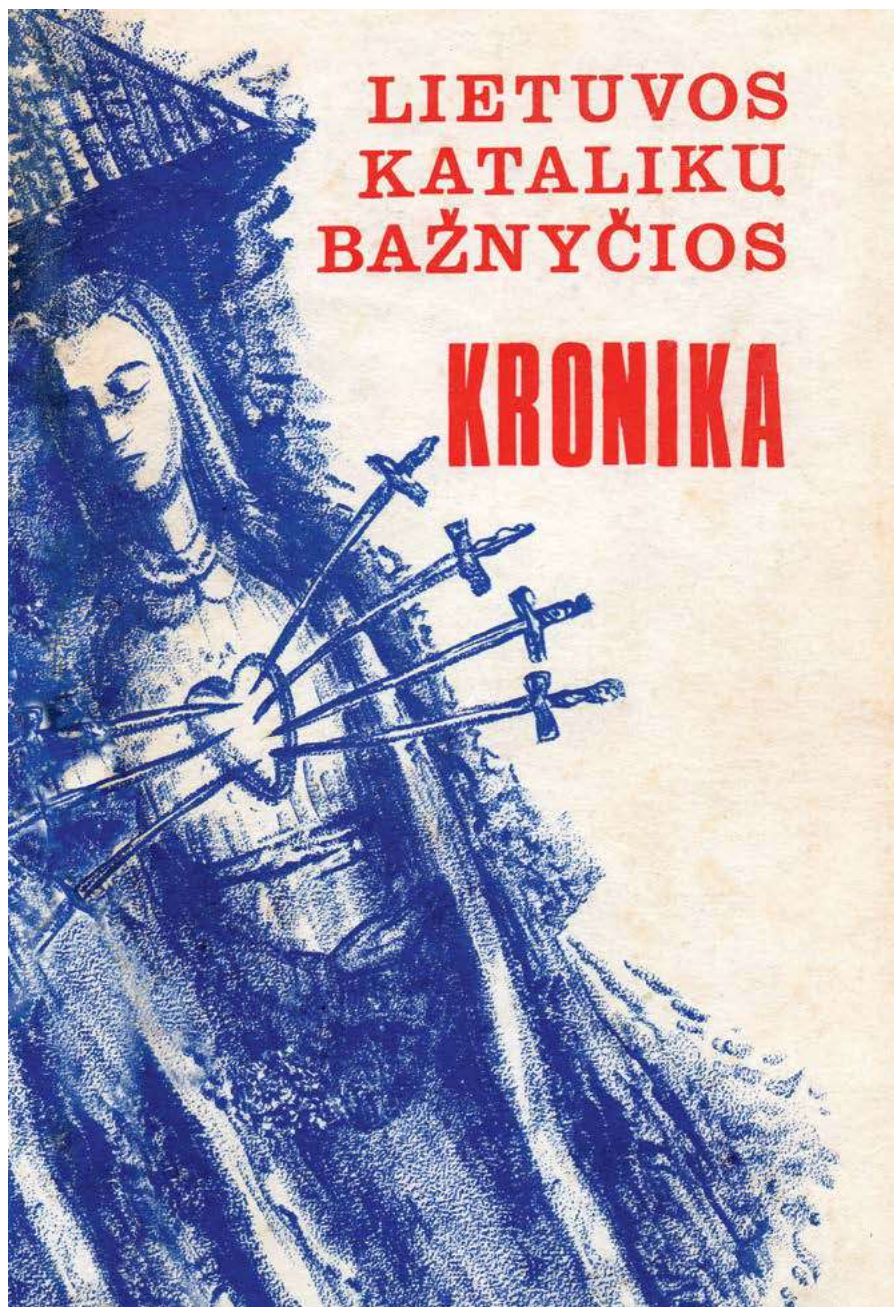
„Kronika“ buvo labai panaši į mažytį garstyčios grūdėlį. Ar jis augs ir atneš laukiamų vaisių, anuomet niekas negalėjo net nujausti. Reikėjo pasitikėti Viešpačiu ir eiti į priekį. <...> Laimėi, turėjau didelį būrį kunigų, seselių vienuolių ir pasauliečių, kuriais galėjau pasitikėti. Jų sąžiningumas ir noras padėti buvo garantuotas, nes jie visi mylėjo Bažnyčią ir Lietuvą. <...> Per 17 metų KGB nesugebėjo likviduoti „Kronikos“, – tai iš tiesų stebuklas, kai žinai, kiek ši represinė mašina turėjo etatinių darbuotojų ir informatorių. Šitas stebuklas buvo galimas tik todėl, kad Lietuvoje buvo žmonių, apie kuriuos pasakyčiau tą patį žodį: „Stebuklas“.

Kardinolas Sigitas Tamkevičius SJ,
„Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ redaktorius,
politinis kalnys, Laisvės premijos laureatas

2021 m. gruodžio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Laisvės premijos įstatymu ir Laisvės premijų komisijos 2021 m. lapkričio 15 d. sprendimu, paskyrė 2021 metų Laisvės premiją trimis pagrindinio leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ bendradarbiams: 1983–1989 metų leidinio vyriausiajam redaktoriui, Telšių vyskupui emeritui Jonui Borutai SJ, šio leidinio leidėjoms ir bendradarbėms, Eucharistinio Jėzaus seserų kongregacijos vienuolėms Bernadetai Mališkaitei SJE ir Gerardai Elenai Šiuliauskaitei SJE.

Laisvės premijų komisijos teikimas nominuoti šiuos asmenis paskatino dar kartą prisiminti ryškiausią Lietuvos Katalikų Bažnyčios kovos su totalitariniu Sovietų Sąjungos režimu epizodą – 17 metų trukusią ir stebuklui prilygusią Lietuvos tikinčiųjų pagrindinio leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ leidybą. „Kronikos“ leidėjai Sovietų Sąjungos valstybinei informacijos kontrolės sistemai metė iššūkį, kurio nesugebėjo atremti visagalės Sovietų Sąjungos saugumo institucijos.

Per Laisvės premijų komisijos gyvavimo metus „Kronikos“ žmonės buvo nuolat prisimenami nominuojant Laisvės premijos laureatus. 2011 metais pirmuoju Laisvės premijos laureatu tapo Sergejus Kovaliovas, Rusijos disidentas, žmogaus teisių gynėjas, Lietuvos antisovietinio pagrindžio bičiulis, „Kronikos“ informacijos platintojas ir savotiškas „paštininkas“. Jo dėka per Maskvoje reziduojančius užsienio žurnalistus šio

Savilaidos leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ pirmų septynių numerių, išleistų JAV, knygos viršelis (1974)

Lietuvos ypatingasis archyvas. F. K-1, ap. 58, b. P-16577, t. 19, l. 1

2021 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAI „LKB KRONIKOS“ BENDRADARbiai

pogrindinio leidinio numeriai pasiekdavo laisvąjį pasaulį, pirmiausia laikraščio „Draugas“ redakciją Čikagoje. 2013 metais Laisvės premijos laureatu tapo pagrindinis „Kronikos“ žmogus, 1972–1983 metų „Kronikos“ vyriausiasis redaktorius ir leidinio bendradarbių siela kun. Sigitas Tamkevičius SJ (vėliau – kardinolas, Kauno arkivyskupas emeritas). 2017 metais Laisvės premija buvo skirta ses. Nijolei Sadūnaitei – „Kronikos“ bendradarbei, platintojai ir sovietinio gulago kalinei.

2022 m. kovo 19 d. sukanka 50 metų, kai prasidėjo „Kronikos“ leidyba. Siekdamas paminėti šią sukaktį, Lietuvos Respublikos Seimas 2022-uosius paskelbė „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ metais, o 2021 metų Laisvės premiją paskyrė aktyviausiems „Kronikos“ bendradarbiams – Telšių vyskupui emeritui Jonui Borutai SJ, ses. Bernadetai Mališkaitei SJE ir ses. Gerardai Elenai Šiuliauskaitei SJE, pratususiems „Kronikos“ leidybos darbus po kun. Sigitą Tamkevičiaus SJ suėmimo ir įkalinimo 1983 metais.

Sovietų Sąjungos okupacijos sąlygomis vienas svarbiausių okupantų uždavinių buvo sulaužyti žmonių tikėjimo stuburą. Tik iš žmogaus, neturinčio tikėjimo pamato, buvo galima kurti naują „sovietinį žmogų“. Brutalios jėgos ir baimės sąlygomis daugybė žmonių priėmė kaip neišvengiamą duotybę, kuriai neįmanoma ir neracionalu priešintis. Tik nedidelės grupelės žmonių sovietų imperijoje buvo išsaugoję laisvės jausmą ir ištikimybę tikėjimui. Sovietmečiu aktyviais tikėjimo ir laisvės apaštalais tapo į atokias parapijas nukišti uolūs kunigai, pogrindyje veikiančios moterų vienuolių kongregacijos, idealistai pasauliečiai. Tokioje aktyvių tikinčiųjų aplinkoje 1972 m. kovo 19 d. pasirodė pirmasis nenugaltos „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ numeris.

Visus 17 leidybos metų „Kronikoje“ buvo registruojami ir skelbiami Bažnyčios veiklos varžymo, tikinčiųjų persekiojimo, žmogaus teisių pažeidimų faktai, Lietuvos politinių kalinių patirtų kančių gulago lageriuose liudijimai. „Kronikos“ skelbiama tiesa griovė sovietų propagandos kurtą mitą apie sovietų sistemos humanizmą ir pagarbą žmogaus teisėms. Svarbu ir tai, kad „Kronikai“ pavyko pralaužti geležinę uždangą. Iš pradžių per Rusijos disidentus, vėliau per į Lietuvą atvykstančius turistus kiekvienas naujas Vakarų pasiekęs leidinio numeris pasauliui skelbė apie tikrąją padėtį Lietuvoje.

„Kronikos“ redaktoriumi beveik 11 metų buvo Simno parapijos vikaras, vėliau Kybartų klebonas Sigitas Tamkevičius SJ. Jam teko didžiausia atsakomybės už šį leidinį našta ir pareiga sutelkti skirtingo amžiaus, charakterio ir talentų pogrindžio bendradarbius. Daugelis jų buvo persekiojami, suimti ir kalinami. Už „Kronikos“ dauginimą ir platinimą laisvės atėmimo bausmėmis bendro ar griežto režimo sąlygomis buvo nubausti ir ištremti šie „Kronikos“ bendradarbiai: Petras Plumpa, Juozas Gražys, kun. Virgilijus

Jaugelis, Jonas Stašaitis, Povilas Petronis, ses. Nijolė Sadūnaitė, Sergejus Kovaliovas, Vladas Lapienis, kun. Jonas Kastytis Matulionis SJ, ses. Ona Pranskūnaitė, ses. Ona Vitkauskaitė SF, ses. Genovaitė Navickaitė SF, Povilas Buzas, Anastazas Janulis. 2022 m. sausio 13 d. ses. Bernadeta Mališkaitė SJE atsiimdama Laisvės premiją sakė: „Už „Kronikos“ dauginimą ir platinimą buvo nuteista 14 žmonių, jų kalinimo ir tremties metus sudėjęs kartu už kiekvieną išėjusį „Kronikos“ numerį, o jų – 81, yra sudėta maždaug vienu metų nelaisvės kalėjime ar tremtyje auka...“

Kun. Sigitas Tamkevičiaus SJ įžvalgiai pakviesti „Kronikos“ bendradarbiai kun. Jonas Boruta SJ, ses. Gerarda Elena Šiuliauskaitė SJE, ses. Bernadeta Mališkaitė SJE į „Kronikos“ leidybą įsitraukė skirtingu laiku ir šį darbą dirbo iki „Kronikos“ leidybos pabaigos 1989 metais. Kai buvo suimtas kun. Alfonsas Svarinskas, o kun. Sigitui Tamkevičiui SJ grėsė areštas ir kalinimas, jie gavo svarbiausią pavedimą tęsti pradėtą veiklą – „Kronika“ turi eiti“.

Visus tris 2021 metų Laisvės premijos laureatus neabejotinai vienija nuopelnai atliekant „Kronikos“ leidybos darbą. Juos taip pat sieja vienuolio gyvenimo kelio pasirinkimas, kuris ano meto sąlygomis darė juos sovietinės visuomenės užribio žmonėmis ir tikraisiais pagrindinės Lietuvos Katalikų Bažnyčios – „lietuviškųjų katakombų“ – nariais. Jų pastangomis „Kronika“ išliko iki Atgimimo laikų, o pasiaukojama veikla reikšmingai paskatino prasidėjusį Sąjūdį ir Lietuvos Nepriklausomybės atgavimą.

2021 metų Laisvės premijos nominacija vyskupui emeritui Jonui Borutai SJ, ses. Bernadetai Mališkaitei SJE, ses. Gerardai Elenai Šiuliauskaitei SJE yra įvertinami ne tik jų asmeniniai nuopelnai, bet ir pagerbiamas visų buvusių 1972–1989 metų „Kronikos“ talkininkų atminimas ir veikla.

Laisvės premijos laureatas Telšių vyskupas emeritas
Jonas Boruta SJ (1944–2022)

Kas keli mėnesiai vis aplankydavau Žagarėje vysk. Julijoną Steponavičių su naujo „Kronikos“ numerio medžiaga. Atvežtus straipsnius vyskupas skaitydavo įsijungęs radiją, kad tylios kalbos neišgirstų nematomos ausys. Skaitydavo tyliai, bet, kai prieidavo kokią jį sudominusią, intriguojančią vietą, nejučiuomis imdavo garsiai komentuoti. Tekdavo pridėti pirštą prie lūpų ir įspėti: „Ekscelencija, Ekscelencija...“ Jis nusišypsodavo, pagarsindavo radiją ir toliau skaitydavo.

Telšių vyskupas Jonas Boruta SJ

Gimė: 1944 m. spalio 11 d.

Gimimo vieta: Kauno miestas.

Kas jis? Kunigas jėzuitas, neginkluoto pasipriešinimo sovietų okupaciniam režimui dalyvis, tikinčiųjų ir pilietinių teisių gynėjas, 1983–1989 m. pagrindinės spaudos leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ redaktorius.

Išsilavinimas: 1962 m. baigė Kauno 13-ąją vidurinę mokyklą. 1962 m. mėgino stoti į Kauno tarpdiecezinę kunigų seminariją, tačiau dėl sovietų valdžiai nepageidaujamos kilmės nebuvo priimtas. 1962–1970 m. studijavo Vilniaus universiteto Fizikos ir matematikos fakultete. 1975–82 m. studijavo pagrindinėje kunigų seminarijoje. 1982 m. apgynė disertaciją, tačiau pažymėjimas, liudijantis apie fizikos ir matematikos mokslų kandidato laipsnio suteikimą, tuomet nebuvo išduotas. 1992 m. Lietuvos mokslo taryba jo disertaciją nostrifikavo, suteikdama Jonui Borutai SJ gamtos mokslų daktaro laipsnį.

Vienuolių ordinas: Jėzaus draugija, vienuolis jėzuitas (1981 m.). 1989–1998 m. buvo Lietuvos ir Latvijos jėzuitų provincijos provincijolas.

Bažnytinės pareigos: 1982 m. rugpjūčio 5 d. Skaistgirio bažnyčioje vyskupas Julijonas Steponavičius slaptai jam suteikė kunigo šventinimus. Kunigai Sigitas Tamkevičius SJ ir Leonardas Jagminas SJ buvo vieninteliai jo kunigystės šventimų liudytojai. 1997 m. birželio 21 d. konsekruotas titulinis Vulturaros vyskupu ir paskirtas Vilniaus arkivyskupo augziliaru. 2002 m. sausio 5 d. popiežius Jonas Paulius II jį paskyrė Telšių vyskupu, sausio 20 d. įvyko vyskupo Jono Borutos SJ ingresas į Telšių vyskupijos katedrą. Nuo 2017 m. rugsėjo 18 d. – Telšių vyskupas emeritas.

Telšių vyskupas Jonas Boruta SJ – „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ redaktorius 1983–1989 m.
Vilnius, 2010 m. | Fotografas Tomas Vyšniauskas | *Tomo Vyšniausko asmeninis archyvas*

2021 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAI „LKB KRONIKOS“ BENDRADARbiai

„Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ redaktorius Jonas Boruta SJ
aukoja šv. Mišias per Švč. Mergelės Marijos Gailestingumo Motinos atlaidus

Kabeliai, Varėnos r., 1987 m. lapkričio 15 d. | Fotografas nenustatytas
Centrinės Europos jėzuitų provincijos Vilniaus archyvas

Pastoracinė ir akademinė veikla: 1983–1990 m. dėstė pagrindinėje kunigų seminarijoje, buvo Šventosios Šeimos seserų kongregacijos dvasios tėvas. Slapta buvo paskirtas į Ukrainos Chmelnickio srities katalikų parapiją, po mėnesio KGB įsakymu iš ten išvyko. 1982–1989 m. neviešai talkino Kybartų, Valkininkų ir Viduklės parapijų klebonams pastoracinėje veikloje. Vengdamas sovietų valdžios kaltinimo veltėdžiavimu, 1983–1989 m. oficialiai buvo įsidarbinęs Valkininkų bažnyčios zakristijonu. 1989 m. buvo paskirtas Neakivaizdinės katechetų mokyklos prie Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakulteto Vilniaus skyriaus dėstytoju bei globėju, 1996–1999 m. buvo šio skyriaus direktoriumi. 1991–2002 m. dėstė Vilniaus kunigų seminarijoje. 1989–1990 m. buvo Vilniaus arkikatedros bazilikos vikaras, 1990–1997 m. – Šv. Kazimiero bažnyčios rektorius. 1991 m. sovietų agresijos dienomis, sausio 13-osios naktį buvo kartu su parlamento gynėjais, Nepriklausomybės aikštėje susirinkusiems Laisvės gynėjams kartu su kitais kunigais aukėjo šv. Mišias. 1992–2002 m. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete dėstė Bažnyčios istoriją, inicijavo Bažnyčios istorijos kabineto steigimą. 1997–2006 m. Lietuvių katalikų mokslų akademijos Centro

valdybos pirmininkas. 1997–2002 m. buvo Lietuvos vyskupų konferencijos generaliniu sekretoriumi, 2002–2011 m. – Lietuvos vyskupų konferencijos Liturginės komisijos pirmininku, 2002–2014 m. – Ekumeninių reikalų tarybos pirmininku. 1992–2002 m. dėstė Bažnyčios istoriją Vilniaus universiteto Istorijos fakultete, nuo 2002 m. – Telšių vyskupo Vincento Borisevičiaus kunigų seminarijoje. Būdamas Telšių vyskupas organizavo Žemaičių krikšto 600-ųjų metų jubiliejaus minėjimus.

Valstybės apdovanojimai ir įvertinimai: Sausio 13-osios atminimo medalis (1992 m.); Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro didysis kryžius (1998 m.); Lietuvos Nepriklausomybės medalis (2000 m.); Telšių miesto garbės pilietis (2007 m.); Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinio direktoriaus įsakymu jam suteiktas laisvės kovų dalyvio teisinis statusas (2016 m.).

Jono Borutos SJ veikla leidžiant pagrindinį leidinį „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“: su „Kronika“ Jonas Boruta bendradarbiauti pradėjo 1973 m., paskatintas kun. Jono Lauriūno SJ, rašė žinutes iš universiteto gyvenimo. Artimi ryšiai jį siejo su jo kunigiškųjų šventimų liudininku kun. Sigitu Tamkevičiumi SJ. Kai 1983 m.

Kunigai jėzuitai Jonas Boruta (kairėje) ir Antanas Gražulis (dešinėje)
lanko Sigitą Tamkevičių tremtyje
Staro Sainakovo k., Tomsko sr., 1988 m. birželio mėn. | Fotografas nenustatytas
Kardinolo Sigitos Tamkevičiaus SJ asmeninis archyvas

Kunigai Jonas Boruta, Antanas Gražulis ir Robertas Grigas aukoja šv. Mišias Nepriklausomybės aikštėje susirinkusiems Lietuvos parlamento gynėjams
Vilnius, 1991 m. sausio 13-osios naktis | Fotografas Romualdas Požerskis
Romualdo Požerskio asmeninis archyvas

Gerarda Elena Šiuliauskaitė SJE ir Šv. Kazimiero bažnyčios rektorius,
kunigas Jonas Boruta SJ su JAV lietuve dr. Rožė Šomkaite
„Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ leidybos metais dr. Rožė Šomkaitė buvo viena uoliausių
leidinio talkininkių Vakaruose, rūpinosi šalpos reikalais ir mikrofilmų išvežimu į Vakarus.
Kaunas, 1997 m. | Fotografas nenustatytas
Kauno arkivyskupijos muziejaus archyvas

pradžioje vyko kun. Alfonso Svarinsko teismas ir kun. Sigitui Tamkevičiui SJ reikėjo dažnai važiuoti į Vilnių, jis pasikvietė kun. Joną Borutą SJ, kad jį pavaduotų. Prieš vykdamas į teismą S. Tamkevičius paėmė rašymo lentelę, rašiklį (kurie paprastai padėdavo kalbėtis, kad neišgirstų „besiklausančios sienos“) ir užrašė: „Jeigu reikės, paglobok, pasirūpink „Kronika““. Kunigas Jonas Boruta SJ buvo sekamas KGB agentų, saugumo dokumentuose fiksuota, kad „per pamokslus Jonas Boruta nevengia antisovietinių pasisakymų, gina nuteistus „klerikalus“, pasirašinėja „šmeižikiškus dokumentus“.

1983–1989 m. kun. Jonas Boruta SJ buvo „Kronikos“ vyriausiasis redaktorius ir bendradarbis. Per tą laiką parengtas ir išleistas dvidešimt vienas „Kronikos“ numeris. Kadangi jis buvo baigęs pagrindinę kunigų seminariją ir oficialiai sovietų valdžia neleido jo skirti kunigu į jokią parapiją, slapta nuo sovietų valdžios jis keliavo po parapijas, talkino kunigams, kartu rinko ir užrašų knygutėje užrašydavo informaciją apie Bažnyčios ir tikinčiųjų neteisėtus suvaržymus ir persekiojimus. Šis darbas buvo rizikingas, nes kunigas nuolat keliavo su įkalčiais kišenėje. Kita vertus, taip plėtėsi „Kronikos“ numerių informacijos geografija, o sovietų saugumui darėsi sunkiau atsekti „Kronikos“ informacijos ir leidybos šaltinius. Kiekvienam „Kronikos“ numeriui kun. Jonas Boruta SJ rašė pratarmes, rizikuodamas areštu, kiekvieną parengtą „Kronikos“ numerį pristatydavo į Žagarę vyskupo tremtinio Julijono Steponavičiaus aprobacijai. 1987 m. pavasarį, KGB konfiskavus abu 73-iojo „Kronikos“ numerio egzempliorius, kun. Jonas Boruta SJ iš atminties atkūrė beveik visą šio „Kronikos“ numerio tekstą.

Mirė: gyvenimo saulėlydyje apsigyveno Vilniaus, vėliau Kauno jėzuitų namuose, nuo 2022 m. rudens persikėlė į Marijampolės Švč. Mergelės Marijos globos namus. 2022 m. gruodžio 19 d. mirė Marijampolėje, palaidotas Žemaičių Kalvarijos kapinėse.

Laisvės premijos laureatė ses. Bernadeta Mališkaitė SJE

Praėjus kokiam mėnesiui po kun. Sigito Tamkevičiaus arešto, mes, visos kybartietės, susėdome savo sode ir jau ne iš smalsumo pabandėme išsiaiškinti, ką kuri žinome. Paaiškėjo, kad padėtis nėra beviltiška, o ir patirties šiek tiek turime: ses. Birutė Briliūtė fotografuos, padės redaguoti; ses. Onutė Šarakauskaitė rūpinsis slėptuvėmis ir susisieks su ses. Nijole Sadūnaite, kuri paruoštą fotojuostą persiųs į Vakarų, bus savotiška ryšininė. Ses. Virginija Kavaliauskaitė sutiko rinkti „Kronikai“ informaciją, perrašyti numerį rašomąja mašinėle.

Bernadeta Mališkaitė SJE

Gimė: 1955 m. balandžio 18 d.

Gimimo vieta: Kybartai, Vilkaviškio r.

Kas ji? Lietuvos katalikų vienuolė, Lietuvos neginkluoto pasipriešinimo sovietų okupaciniam režimui dalyvė, tikinčiųjų ir pilietinių teisių gynėja, pagrindinės spaudos leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ leidėja ir bendradarbė.

Išsilavinimas: 1962–1973 m. mokėsi Kybartų Kristijono Donelaičio vidurinėje mokykloje. 1973–1977 m. studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus pedagoginiame institute, įgijo lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo kvalifikaciją. 2000 m. Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų fakultete baigė andragogikos studijas.

Darbinė veikla: 1977–1980 m. dirbo lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Garliavos 2-ojoje vidurinėje mokykloje, 1980–1989 m. prie Kybartų parapijos dirbo katechetinį darbą su jaunimu ir vaikais, po kelerius metus dirbo vargonininke Virbalio ir Pilviškių parapijose. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, 1989–1999 m. dirbo žurnalo „Caritas“ (nuo 1997 m. – „Artuma“) redakcijoje Kaune, 1990–1992 m. dėstė katechetiką Kauno „Carito“ katechetų kursuose prie Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos Teologijos fakulteto, nuo 1993 m. – Kauno kunigų seminarijoje, 1993–1997 m. dėstė Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakultete, nuo 1999 m. dirba Gyvenimo ir tikėjimo institute (GTI) programų koordinatorė, veda rekolekcijas suaugusiesiems, rengia vaikų ir jaunimo vasaros stovyklas, piligrimines keliones.

Vienuolių ordinas: 1977–1984 m. – Šventosios Šeimos seserų kongregacijos, nuo 1985 m. – Eucharistinio Jėzaus seserų kongregacijos narė.

Bernadeta Mališkaitė SJE – „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ leidėja
ir bendradarbė 1980–1989 m.

Kaunas, 2021 m. rugsėjo 21 d. | Fotografas nenustatytas
Bernadetos Mališkaitės SJE asmeninis archyvas

2021 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAI „LKB KRONIKOS“ BENDRADARbiai

Susitikimas su kunigu Alfonsu Svarinsku Viduklėje

Antroje eilėje iš kairės: 4-ta – ses. Nijolė Sadūnaitė, 5-ta – politinio kalinio Balio Gajausko motina

Adelė Kilčiauskienė, 6-ta – Onutė Šarakauskaitė, 7-ta – Regina Edita Teresiutė;
trečioje eilėje iš kairės 3-ia – Bernadeta Mališkaitė; paskutinėje eilėje kairėje pirmas –
kunigas Alfonsas Svarinskas, antras – Alfonsas Bumbulis, dešinėje – Antanas Kelmelis.

Viduklė, Raseinių r., 1982 m. | Fotografas nenustatytas

Gražinos Gajauskaitės asmeninis archyvas

Žurnalo „Caritas“ redakcijos bendradarbiai ir globėjai

Iš kairės sėdi: neatpažintas asmuo, Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos dvasios tėvas Sigitas Tamkevičius SJ, „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ bendradarbė Gintė Damušytė, Birutė Vilkaitytė, Jadvyga Gema Stanelytė, Elvyra Žeižienė, Marytė Kontrimaitė. Iš kairės stovi: Petras Plumpa, kunigas Lionginas Kuncėvičius, Bitė Vilimaitė, Bernadeta Mališkaitė, kunigas Robertas Grigas, Olga Kazlienė, Alyudas Vaitkevičius, Birutė Briliūtė.

Kaunas, 1989 m. | Fotografas nenustatytas

Žurnalo „Artuma“ archyvas

Rezistencinė veikla: nuo 1978 m. dalyvavo protesto dėl tikinčiųjų persekiojimo akcijose, politinių kalinių teismo procesuose. Sovietų saugumo nuolat persekiota, keletą kartų suimta, bausta administracinėmis nuobaudomis. 1984 m. saugumo agentūrinėje informacijoje apie ją rašyta: „dalyvauja „nelegalių leidinių“ gamyboje, yra autoritetinga vienuolių kongregacijos narė“. Kybartuose kongregacijos seserų name buvo padarytos trys kratos: 1984 m. lapkričio 10 d., 1987 m. kovo 6 d. ir 1987 m. rugsėjo 9 d.

Valstybės apdovanojimai ir įvertinimai: Vyčio Kryžiaus ordino Karininko kryžius (1999 m.); Lietuvos Nepriklausomybės medalis (2000 m.); Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinio direktoriaus įsakymu jai suteiktas laisvės kovų dalyvio teisinis statusas (2006 m.).

Ses. Bernadetos Mališkaitės SJE veikla leidžiant leidinį „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“: Kybartų klebonas kun. Sigitas Tamkevičius SJ pakvietė ją prisidėti prie „Kronikos“ tekstų redagavimo ir leidybos darbų, kai už „Kronikos“ dauginimą KGB suėmė Bernadetos vienuolinės šeimos seseris Genutę Navickaitę ir Onutę Vitkauskaitę. Tuo laiku, 1980 m. balandžio mėn., buvo rengiamas 44-asis „Kronikos“ numeris. Kybartuose gimusi Bernadeta Mališkaitė tapo viena svarbiausių „Kronikos“ bendradarbių. 1980–1983 m. darbai vyko vadovaujant kun. Sigitui Tamkevičiui SJ, kuris buvo ne tik vyriausiasis leidinio redaktorius, bet ir gyvenimo mokytojas bei dvasios tėvas. 1983 m. pradžioje kun. Sigitas Tamkevičius SJ įspėjo redakcijos bendradarbes seseris Gerardą Eleną Šiuliauskaitę, Bernadetą Mališkaitę ir Nijolę Sadūnaitę apie kylantį pavojų ir galimą suėmimą, o kartu pavedė didžiausios atsakomybės reikalavusį darbą – „Kronika“ turi eiti.“ Kun. Alfonso Svarinsko teismo metu Bernadeta Mališkaitė buvo saugumo suimta ir nubausta 10 parų, kurias turėjo atsėdėti Vilniuje, Antakalnio areštinėje prie Šv. Petro ir Povilo bažnyčios. Suėmus kun. Sigitą Tamkevičių, seserys Bernadeta Mališkaitė, Ona Virginija Kavaliauskaitė, Onutė Šarakauskaitė, Birutė Briliūtė, Gerarda Elena Šiuliauskaitė, Nijolė Sadūnaitė pratęsė „Kronikos“ leidimą. Šešerius metus Julija Bernadeta Mališkaitė buvo viena pagrindinių „Kronikos“ leidėjų ir tekstų redaktorių. Ji suredagavo dvidešimt du „Kronikos“ numerius (58–72 ir 74–81 numerius).

Laisvės premijos laureatė ses. Gerarda Elena Šiuliauskaitė SJE

Dabar, kai prisimenu tą darbą, pavojų ir atsakomybę, pajuntu, koks Viešpats galingas: Jis moka pasinaudoti paprasčiausiais įrankiais, kad įvykdytų savo darbą. Dievas žmogaus niekada nebando virš jėgų: iš žmogaus reikalauja tik tiek, kiek jis gali pakelti. Gal dėl to ir mane apsaugojo nuo KGB kamerų ir gulagų? Ir jeigu galėjau dirbti „Kronikoje“, tai turbūt Viešpats pasirinko mane tik dėl to, kad įrodytų, jog tai buvo Jo valia ir Jo darbas, nes įrankis tikrai buvo prastas...

Gerarda Elena Šiuliauskaitė SJE

Gimė: 1932 m. gruodžio 30 d.

Gimimo vieta: Stuomenų k., Marijampolės apskr. (dab. – Prienų r.).

Kas ji? Lietuvos katalikų vienuolė, Lietuvos neginkluoto pasipriešinimo sovietų okupaciniam režimui dalyvė, tikinčiųjų ir pilietinių teisių gynėja, ilgametė pagrindinės spaudos leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ leidėja ir bendradarbė.

Išsilavinimas: 1953 m. baigė Kazlų Rūdos mokyklą. 1953–1956 m. Vilniaus pedagoginiame institute studijavo psichologiją bei lietuvių kalbą ir literatūrą. 1956 m. už dalyvavimą studentų demonstracijoje, remiančioje Vengrijos sukilimą, buvo pašalinta iš instituto. 1968 m. baigė Vilniaus universiteto lietuvių kalbos ir literatūros studijas.

Darbinė veikla: nuo 1968 m. dirbo Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto dekanate. 1973 m. atleista dėl antisovietinės veiklos. Vėliau dirbo Lietuvos SSR valstybinėje respublikinėje bibliotekoje vyresniąja redaktore. 1989–1991 m. – Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ pirmininkė, žurnalo „Caritas“ skyriaus redaktorė. 1995–2000 m. dirbo Lietuvos ir Latvijos jėzuitų centro kurijoje.

Vienuolių ordinas: nuo 1958 m. – Kristaus Karaliaus Merginų diakonų kongregacijos vienuolė, nuo 1972 m. – Eucharistinio Jėzaus seserų kongregacijos (SJE) vienuolė.

Pareigos: 1978–1982 m. Eucharistinio Jėzaus seserų kongregacijos generalinė vyresnioji, nuo 1999 m. – šios kongregacijos vienuolinių namų Vilniuje vyresnioji.

Rezistencinė veikla: 1956 m. dalyvavo studentų demonstracijoje, remiančioje Vengrijos sukilimą. Ji taip pat dalyvavo protesto akcijose dėl tikinčiųjų persekiojimo, politinių kalinių teismo procesuose. Sovietų saugumo nuolat persekiota, jos bute darytos kratos, 7 kartus tardyta.

Gerarda Elena Šiuliauskaitė SJE – pagrindinio leidinio
„Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ leidėja ir bendradarbė 1975–1989 m.

Vilnius, 2012 m. | Fotografė Evgenia Levin
Evgenios Levin asmeninis archyvas

LAISVĖS PREMIJA. 2011–2025 METŲ LAUREATAI

Angelės Ramanauskaitės, teisiamos už vaikų evangelizaciją, teismo dalyviai

Angelės Ramanauskaitės teismo procesas buvo aprašytas 40-ajame „Kronikos“ numeryje. Teismo posėdyje dalyvavo daug „Kronikos“ bendradarbių ir rėmėjų, Lietuvos neginkluoto pasipriešinimo dalyvių. Gerarda Elena Šiuliauskaitė – pirmoje eilėje, trečia iš dešinės. Nuotraukoje taip pat nufotografuoti: kunigas Sigitas Tamkevičius SJ, kunigas Antanas Gražulis SJ, kunigas Alfonsas Svarinskas, Robertas Grigas, Julius Sasnauskas, Antanas Terleckas ir kiti. Astravas, Baltarusijos SSR, 1979 m. rugsėjo 18 d. | Fotografas kun. Juozas Zdebskis
Gerardos Elenos Šiuliauskaitės SJE asmeninis archyvas

Pasitinkant trečią kartą iš lagerio grįžusį kunigą Alfonsą Svarinską

Iš kairės: Monika Gavėnaitė SJE, Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumo signataras Leonas Laurinskas, kunigas Alfonsas Svarinskas, Nijolė Sadūnaitė, Gerarda Elena Šiuliauskaitė SJE, Žalpių klebonas Juozapas Razmantas. Kadrėnai, Ukmergės r., 1988 m. liepos mėn. | Fotografas nenustatytas
Nijolės Sadūnaitės asmeninis archyvas

Seserų eucharistiečių vienuolinių įžadų šventė

Centre stovi Šv. Kazimiero bažnyčios rektorius, Lietuvos ir Latvijos jėzuitų provincijos provincijolas Jonas Boruta SJ, antra iš kairės – Gerarda Elena Šiuliauskaitė SJE.

Vilnius, apie 1990–1997 m. | Fotografas nenustatytas
Gerardos Elenos Šiuliauskaitės SJE asmeninis archyvas

**Vengrijos revoliucijos 50-ųjų metinių atminimo medalių įteikimo ceremonija
Genocido aukų muziejuje**

Atminimo medaliai buvo įteikti Lietuvos piliečiams, 1956 m. lapkričio pradžioje Vilniuje ir Kaune dalyvavusiems pilietinėse manifestacijose solidarizuojantis su vengrų sukilėliais. Priekyje iš kairės: Visvaldas Butkus, Algimantas Žiziūnas. Stovi iš kairės: Algirdas Endriukaitis, Benita Banionytė-Aniulienė, Zigmas Juozas Tamakauskas, Gerarda Elena Šiuliauskaitė SJE, Vengrijos konsulas Lietuvoje László Máthé, ponia Hrabovszky, Rimantas Matulis, Vengrijos revoliucijos dalyvis, Revoliucinio komiteto narys László Hrabovszky, Donatas Butkus, Jonas Balinskas, Stasys Dovydaitis, Albertas Žilinskas.

Vilnius, 2006 m. spalio 18 d. | Fotografas Povilas Vaitkus
Gerardos Elenos Šiuliauskaitės SJE asmeninis archyvas

Valstybės apdovanojimai ir įvertinimai: Vyčio Kryžiaus ordino Karininko kryžius (1999 m.); Lietuvos Nepriklausomybės medalis (2000 m.); Vengrijos revoliucijos 50-ųjų metinių atminimo medalis (2006 m.); Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinio direktoriaus įsakymu jai suteiktas laisvės kovų dalyvio teisinis statusas (2006 m.).

Ses. Gerardos Elenos Šiuliauskaitės SJE veikla leidžiant leidinį „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“: Kongregacijos vyresniosios ses. Monikos Gavėnaitės pavedimu nuo 1975 m. rugpjūčio mėn. ses. Gerarda talkininkavo kun. Sigitui Tamkevičiui SJ leidžiant „Kroniką“. Tuo metu buvo leidžiamas 18-asis „Kronikos“ numeris. Iš pradžių kun. Sigitui Tamkevičiui SJ talkino Simne, vėliau – Kybartuose, dar vėliau dirbo Kazlų Rūdoje. Daugiau kaip aštuonerius metus ji rūpinosi „Kronikos“ tekstų redagavimu, spausdino naujų „Kronikos“ numerių originalus, rinko medžiagą, rašė reportažus, palaikė ryšius su „Kronikos“ leidybą rėmusiais kunigais, dirbo kitus leidinio rengimo darbus. Pasak kardinolo Sigito Tamkevičiaus SJ, „ses. Gerarda suredagavo 39 „Kronikos“ numerius, nuo 18-ojo iki 58-ojo“ (1975–1983 m.).

Ses. Gerardai keletą kartų teko vežti parengtus „Kronikos“ mikrofilmus į Maskvą. Vykdamo aplinkiniais keliais: arba iš Kaliningrado (Karaliaučiaus) srities, arba autobusu į Minską, o iš ten – traukiniu į Maskvą. Tai buvo varginančios kelionės, bet atsargumas to reikalavo. Svarbiausia buvo išvažiuoti taip, kad niekas nepastebėtų, kad iš paskos nesektų KGB „uodegos“. Maskvoje „Kronikos“ numeriai buvo perduodami Rusijos disidentams, užsienio žurnalistams.

1983 m. įkalinus Sigitą Tamkevičių SJ, seserys vienuolės Kybartuose, Vilniuje, Marijampolėje pratęsė „Kronikos“ leidybą. Kardinolas Sigitas Tamkevičius SJ prisimena, kad „lageryje čekisto pasakyta frazė „Kronika“ eina“ jam buvo pati džiaugsmingiausia naujiena, „nuo jos šviesiau pasidarė akyse ir širdyje“. 1984 m. netikėtai sušlubavus sveikatai, ses. Gerarda negalėjo tiek darbuotis, kiek būtų norėjusi, tačiau iki pat paskutinio „Kronikos“ numerio stengėsi išlikti aktyvi bendradarbė. 1987 m., „Kronikos“ bendradarbiams kritiniu metu, vėl aktyviai įsitraukė į KGB konfiskuoto 73-iojo „Kronikos“ numerio leidybą.

2022 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS VOLODYMYRAS ZELENSKIS

Volodymyras Zelenskis – Ukrainos Prezidentas, teisininkas ir aktorius. 2019 m. demokratinuose rinkimuose išrinktas ir inauguruotas Ukrainos Prezidentu. Į šias pareigas atėjęs kaip taikos Prezidentas, 2022 m. tapo prieš Rusijos karinę agresiją kovojančios Ukrainos valstybės vadovu. V. Zelenskio asmeninė lyderystė ir atsakomybė sutelkė Ukrainos piliečius kovai už nepriklausomybę, o Vakarų demokratines valstybes paskatino remti Ukrainos laisvės kovą.

Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis Ukrainos Nepriklausomybės dieną
šalia mūšiuose sunaikintos rusų karinės technikos
Kyjivas, Ukraina, 2022 m. rugpjūčio 24 d. | Fotografas nenustatytas
Ukrainos Prezidento spaudos tarnyba

Laisvės premijų komisijos pirmininkės Paulės Kuzmickienės kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2022 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2023 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Ponai ir ponios, garbingi apgintos Laisvės dienos ir Laisvės premijos teikimo iškilmių dalyviai. Po 1991 metų sausio įvykių vienas lietuvių poetas rašė: „Kiekvienam iš mūsų [...] Lietuva buvo ir tebėra pasaulio ašis. Tačiau pastaraisiais mėnesiais ji virto pasaulio ašimi ir kitiems. Niekada savo istorijoje Lietuva tiek daug nereiškę žmonijai kaip šiandien. Lietuva virto vienu iš esminių laisvės simbolių visiems laikams.“

Šiandien poeta perfrazuočiau taip: kiekvienam iš mūsų Ukraina buvo ir tebėra pasaulio ašis. Tačiau pastaraisiais mėnesiais ji virto pasaulio ašimi ir kitiems. Niekada savo istorijoje Ukraina tiek daug nereiškę visai žmonijai kaip šiandien. Ukraina virto vienu iš esminių laisvės simbolių visiems laikams.

Tačiau kodėl tai tariame tik šiandien? Kodėl tik šiandien Ukraina kaip tauta pripažįstama Karolio Didžiojo premija Volodymyrui Zelenskiui ir užpultos jo šalies piliečiams, „Time“ Metų žmogaus titulu, kuriuo Zelenskis dalijasi su „Ukrainos dvasia“, Andrejaus Sacharovo premija nepalaužiamiems Ukrainos žmonėms, popiežiaus Pranciškaus laišku ukrainiečių drąsiai ir stipriai, kenčiančiai ir besimeldžiančiai, verkiančiai ir kovojančiai, besipriešinančiai ir tikinčiai tautai, kuri padėjo pačiam popiežiui apsispręsti likti su Ukraina?

Galime ir kitaip paklausti: kaip liaudis virsta tauta? ar tauta galima be valstybės, o valstybė be tautos? Tai politinės istorijos klausimai, bet pernelyg ilgai ir dažnai adresuoti šiuolaikinei Ukrainai ir kėlę pagrįstus įtarimus, kad taip dangstomos geopolitinės varžytuvės, kuriose Ukrainai tenka tik įkaito vaidmuo.

Čia svarbu atsakyti į klausimus, kodėl dvejojta dėl daugiau nei prieš tris dešimtmečius įvykusio referendumo dėl nepriklausomos Ukrainos rezultatų – daugiau nei 90 nuošimčių. To turėjo pakakti. Ukrainos atsiradimas žemėlapyje – tai ne XX amžiaus geopolitikos pasekmė, o ilgą laiką engtos ukrainiečių tautos istorinė neišvengiamybė. Tačiau kažkodėl buvo sakoma, kad ukrainiečiai nesuvokia nacionalinio principo. Neva dabartinė Ukraina, nors formaliai yra nacionalinė valstybė, tačiau ji buvo suformuota iš esmės ne ukrainiečių, o Rusijos, todėl ir Rusijai priklauso.

Seimo Kovo 11-osios Akto salės tribūnoje – Laisvės premijų komisijos
pirmininkė Paulė Kuzmickienė

Vilnius, 2023 m. sausio 13 d. | Fotografė Viktoriia Chorna
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIII-190-S20230113-VC-3112

Ukraina – ne Rusija, aiškino ukrainiečiai. Vakarai linksėdami galvomis dalino finansinę paramą Kyjivui ir pažadus dėl narystės Europos Sąjungoje ir NATO, bet be politinių įsipareigojimų ir su tam tikrais reveransais Rusijai. Net tada, kai 2014 metais Ukraina, netekusi savo teritorijos – Krymo, sustabdė rusofašizmo maršą Europoje, Vakarai savo naivumą ir godumą slėpė pasakojimais, kad Ukraina ukrainiečiams kol kas nėra bendras sąmoningumo projektas, o feodas, kuriame vyksta vidaus mūšiai dėl savo teritorijos.

Tokie ir panašūs pasakojimai neaplenkė ir mūsų. Buvo sudvejota bendrystės reikmė, vėliau kai kurių politikų pasisakymai skelbė, kad Rusijos ir Ukrainos kare ne vien Rusija yra kalta dėl agresijos, esą iš dalies ir Ukraina pati kalta. Matyt, omenyje turėta aplinkybė, kad niekas nebuvo pasiruošęs kariauti dėl Ukrainos, nes ji silpna, korumpuota, oligarchinė valstybė, tai, kas angliškai vadinama *failed state*, tai yra ne tokia stipri kaip Lietuva. Todėl mes esame saugūs, o Ukraina turėjo kentėti, nukentėti ir kenčia. Už tokius klystkelius mes šiandien turime atsiprašyti ukrainiečių, todėl viena pirmųjų noriu tarti – *пробачте*.

2022 metų Laisvės premijos įteikimo ceremonija Seimo Kovo 11-osios Akto salėje

Vilnius, 2023 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. OLPO7723

Mums svarbu nepamiršti ir mūsų pačių paramos Ukrainai vingių, kurių, pripažinkime, buvo. Ypač dabar, kai matome mūsų visuomenės milžinišką dvasinę, finansinę, moralinę paramą Ukrainai ir Vyriausybės titaniškas pastangas konsoliduoti visą tarptautinę bendruomenę Ukrainai padėti.

Liaudis virsta tauta ne savaime ir ne be kančių. Taip yra ir su valstybe. Ukraina galutinai valstybe ir *de facto* NATO nare tapo apsisprendusi gintis ir ypač per tuos ukrainiečius, kurių gimtoji kalba yra rusų. Galų gale tai ir Putino „nuopelnas“ amžiams atskirti savo vergišką Rusiją nuo laisvos Ukrainos.

Kalbant apie ukrainiečių kelią į naują gyvenimą ir ieškant jų sąmoningumo raidos simbolių, nėra dvejonų, vienaip ar kitaip savo vietą atras ir kai kurie buvę Ukrainos prezidentai, ir žinomi ir nežinomi didvyriai. O Volodymyras Zelenskis?

Jis talentingai suvaidino herojų ir galiausiai pats tapo herojumi, virtusiu įkvėpimo šaltiniu kitiems. Tai jau ne kartą yra nuskambėję. Pasistengsiu pasakyti kiek kitaip. Kažkada profesorius Vytautas Kavolis vienu iš lietuvių sąmoningumo simbolių įvardino Prezidento Antano Smetonos įsipareigojimą valstybei. Taip be dvejonų apibūdintume ir Prezidentą Joną Žemaitį-Vytautą. „Aš ne drąsus, aš atsakingas“, – ištarė Prezidentas Volodymyras Zelenskis, atsisakęs palikti Kyjivą. Tai buvo svarbiausias jo, kaip tautos vedlio, sprendimas, pavertęs jį nemirštančiu Ukrainos laisvės simboliu. Tai jo atsakas Putinui, kad Kyjivo Rusijos tauta turi savo lyderį Zelenskį, o ne Putiną, ir istorijos čia nesuklastosi.

Zelenskio įnašas Ukrainai yra valstybingumas, pasitikėjimas savimi kaip tauta, pajėgiančia iš Rytų persikelti į Vakarus, save valdyti ir apginti, parodyti pasauliui, kad galima ir reikia nenuolaidžiauti Rusijai, kovoti prieš ją, nugalėti ir ją sutriuškinti!

Zelenskis ir Ukraina parodė, kaip galima išsivaduoti iš baimės. Zelenskio įvesta tarptautinių santykių praktika, leistina tik jam ir ukrainiečiams, – drąsiai, viešai kritikuoti kitų šalių lyderius, taip padedant jiems greičiau apsispręsti. Taip – Ukrainos prezidentas ir ukrainiečiai esmingai keičia Vakarus ir visą pasaulį.

Prieš daugiau nei tris dešimtmečius, 1990-ųjų gegužę, tuomet Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis, kalbėdamas Latvijos nepriklausomybės paskelbimo išvakarėse ir perduodamas deglą su ugnimi broliams latviams kaip simbolį tęsti Baltijos vienybės kelią į Nepriklausomybę, pakvietė būti susitelkusius, pabrėžė, kad tik būdami visi kartu mes laimėsime. Tauta apsigynė 1991 metais. Dabar laikas sutelkti visas jėgas remiant Ukrainą, kurios pergalės šviesa, na, tikėkime, atneš pokyčių ir baisiojoje imperialistinėje Rusijoje.

Šiomet minėsime trisdešimtmetį, kai Rusija buvo priversta išvesti okupacinę kariuomenę iš Lietuvos. Tuomet mes keitėme Vakarus ir laimėjome prieš Rusiją. Todėl ir toliau būkime vieningi, aukokime Ukrainai ir šiomet Ukraina laimės prieš Rusiją. Tai bus laisvo pasaulio pergalė. *Життя переможе смерть, а світ – темряву.*

Slava Ukraini!

Laisvės premijos laureato Ukrainos Prezidento Volodymyro Zelenskio kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2022 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2023 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Mieli draugai, labai jums ačiū. Mieli draugai, pone Prezidente Gitanai, pirmoji ponia Diana, ponia Pirmininke, ponia Ministre Pirmininke, ponia Paule Kuzmickiene, aš labai dėkingas už visus žodžius. Ponai Seimo nariai, visi dalyviai, mieli Lietuvos žmonės, dėliaugiuosi galėdamas jus pasveikinti ir noriu iš karto padėkoti už tai, kad jūs nė vieną minutę neišdavėte laisvės. Ir ne tik per šias 323 žiaurias nežmoniško Rusijos karo dienas. Nuolat jaučiame jūsų palaikymą, ilgus metus, nuolatos, kai laisvos lietuvių širdys ir Lietuvos kelias į vieningą Europą įkvepia daugybę žmonių įvairiose šalyse, kurias kadaise pavergė Rusija.

Esu tikras – Lietuva yra viena iš nuoširdžiausių laisvės gynėjų ir tai yra geriausia duoklė didvyriams, nugalėjusiems imperiją tomis žiemos dienomis prieš 32 metus. Jūsų žmonės tada apsaugojo ne tik televizijos centrą ar parlamentą ir kitus pastatus, tada jūs apgynėte savo istorinį pasirinkimą. Dabar mes su jumis kartu esame pakeliui į pergalę, iki galutinės pergalės prieš tą imperiją. Rusija negalės nieko diktuoti Europos tautoms, kai šį karą užbaigsime užtikrinta pergale prieš agresorių. Prisiminkite praėjusių metų vasarį, prisiminkite Rusijos kariuomenės puolimą Kyjive ir Mariupolyje, Charkive ir Černihive. Tai buvo daug daugiau, nei Rusijos bandymas užgrobti mūsų teritoriją. Kai jie atakavo mūsų miestus, jie turėjo omenyje ir kitų nepriklausomų Europos valstybių miestus. Žygiuodami į Kyjivą, jie svajoto nužygiuoti ir į Kyjivą, ir į Vilnių, ir į Varšuvą, ir į Prahą, jie norėjo, kad mūsų laisvė kristų. Bet jie kris čia, dabar jie turi vis mažiau tokių svajonių, kokių turėjo anksčiau. Jie praranda galią, kuria taip gyrėsi. Jie kalba tik apie tai, ar pavyks nepralaimėti, tačiau ne užtenka. Turime padaryti taip, kad niekada nebūtų net tokios galimybės nė vienam agresoriui svajoti apie ką nors tokio panašaus ir kėsintis į mūsų ir jūsų laisvę. Tai dėl to mes kovojame. Dėl to mūsų pergalė turi būti neabejotina. Kad rusai niekada to nepamirštų, kad niekada nebūtų galima tuo manipuluoti, agresorius turi būti nugalėtas būtent Ukrainos žemėje, į kurią jis atėjo, kad mums nereikėtų kariauti kitų Europos tautų žemėse. O šiandien – kad Rusija negalėtų atsikvėpti, nespėtų prisitaikyti ir nesugebėtų atgauti jėgų. Šie metai yra lemiami. Tada, kai jūsų tauta turėjo ginti savo tautos gyvybę nuo sovietų revanšo, nebuvo galima atidė-

2022 metų Laisvės premijos laureatas Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis vaizdo ryšiu kreipiasi į Laisvės gynėjų dienos minėjimo ir Laisvės premijos įteikimo ceremonijos dalyvius

Vilnius, 2023 m. sausio 13 d. | Fotografė Ilona Šilenkova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIII-180-S20230113-IS-1807

lioti, reikėjo veikti čia ir dabar, kad apsisaugotumėte. Tą ir darė jūsų žmonės. Lietuvių širdys buvo visiškai susitelkusios ir tai buvo raktas į jūsų pergalę tuo metu.

Dabar reikia to paties – visų laisvojo pasaulio žmonių susitelkimo. Tik taip galima įveikti tą agresiją, tą totalinį terorą. Pasaulio energija kovose neturi nusilpti. Ir aš dėkingas, kad jūs galite ir norite mums padėti. Esu tuo įsitikinęs. Tuo įsitikinau užvakar, kai Lvive kalbėjomės su ponu Prezidentu Gitanu. Reikia visos mūsų antikarinės koalicijos skubių sprendimų. Reikia naujų gynybos sprendimų, kurie leistų Ukrainos kariams išstumti Rusijos kariuomenę iš mūsų žemės. Pirmiausia – modernių tankų ir veiksmingos artilerijos. Mums reikia naujų sankcijų, kurios išlaikytų nuolatinį ir neįveikiamą spaudimą valstybei agresorei ir visiems ūkio subjektams, užtikrinantiems agresijos tęstinumą. Ir mums reikia tarptautinio tribunolo, kuris leistų patraukti atsakomybėn tuos, kurių piktas protas sukėlė šį nusikaltimą, šį karą. Kai revanšistai iš dabartinės Maskvos atsidurs teisingame teisme, tai bus istorinė bausmė tiems revanšistams, kurie prieš kelias kartas bandė palaužti mūsų ir jūsų laisvę.

Mieli draugai, ši diena – Laisvės gynėjų diena. Tai tie metai, kai verta priminti, kad laisvė yra gyva, kai gyva jos gynimo idėja, kai yra žmonių, pasiruošusių už ją kovoti. Ir

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen
perduoda Ukrainos Prezidentui skirtą Laisvės premijos statulėlę Ukrainos ambasadoriui
Lietuvos Respublikoje Petro Beštai

Vilnius, 2023 m. sausio 13 d. | Fotografė Viktoriia Chorna
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIII-190-S20230113-VC-3213

tai ne tik retorika, o realūs veiksmai. Lietuvos veiksmai, Ukraina mato, yra nuolatiniai. Veiksmai, padedantys mums išlaisvinti miestus ir kaimus iš Rusijos okupacijos. Veiksmai, padedantys apsaugoti savo žmones nuo rusų raketų ir bombų.

Ypač noriu padėkoti tau, Gitanai, ir visai Lietuvai. Ačiū jums, kad aprūpinate mus oro gynybos technika nuo pirmos dienos iki šių dienų, ir už tuos veiksmus, priartinančius visišką mūsų valstybės integraciją į suvienytos laisvos ir taikios Europos institucijas. Ačiū, draugai. Mes nekantriai laukiame NATO viršūnių susitikimo Vilniuje ir žinome, kad jis gali būti lemtingas visai mūsų euroatlantinei bendruomenei. Mes padarysime viską, kad šis viršūnių susitikimas toks ir būtų, ir padarysime tai kartu. Nes istoriją visada kuria laisvi žmonės. Ačiū jums, draugai, ačiū jums už tą garbingą premiją, kuri yra suteikta ir visiems ukrainiečiams, kariaujantiems už laisvę. Tikiu, kad mes nugalėsime. Žinau, kad nugalėsime.

Slava Ukraini!

Laisvės premijos laureatas Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis

Šeštasis Ukrainos Prezidentas nuėjo ilgą kelią: jis buvo aktoriumi, o tapo ukrainiečių tautos lyderiu; jis buvo žmogus, kurį pasaulio valstybių vadovai sutikdavo smalsiai ir su pašaipą, o tapo politiku, dabar Vakaruose pasitinkamu plojimais. Maža to, įtakingiausių pasaulio valstybių lyderiai jaučiasi pagerbti, galėdami jį pavadinti savo draugu.

Serhijus Rudenka, Ukrainos žurnalistas,
knygos apie Volodymyrą Zelenskį autorius

2022 m. vasario 24 d. Rusija pradėjo plataus masto karinę agresiją prieš Ukrainos valstybę. Demokratinė, europietiška 40 milijonų gyventojų valstybė Ukraina yra priversta kovoti už savo teritoriją, kalbos ir kultūros išlikimą, žmonių gyvybes, kovoti su šį barbarišką karą vykdančia Rusija. Šį karą Ukraina kovoja už save ir už Europą, prieš barbarišką Rytų valstybę, kuri tiki galinti įveikti ne tik Ukrainą, bet ir Vakarų civilizaciją. 2022-aisiais buvome Ukrainos gynėjų didvyriškos narsos ir pasiaukojamos kovos liudininkai, tapome dar ryžtingesniais ukrainiečių kovos už laisvę rėmėjais. Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis, stojęs kovos už Ukrainos laisvę priešakyje, savo asmenine lyderyste ir pavyzdžiu įkvėpęs milijonus ukrainiečių priešintis Rusijos agresijai ir sutelkęs demokratinio pasaulio bendruomenę prieš nusikalstamą Rusijos režimo veikimą, tapo kovos ir pasipriešinimo simboliu.

Įvertinęs Ukrainos Prezidento Volodymyro Zelenskio ir Ukrainos žmonių nuopelnus jų laisvės ir nepriklausomybės kovoje, kuri kartu yra kova už Lietuvos ir Europos laisvę, Lietuvos Respublikos Seimas 2022 metų Laisvės premiją vienbalsiai skyrė Ukrainos Prezidentui Volodymyrui Zelenskiui.

Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis gimė 1978 m. sausio 25 d. Kryvyj Rihe, Dnipropetrovsko srityje, ukrainietišką ir žydišką šaknų turinčioje šeimoje. Motina Ryma Zelenska – inžinierė, tėvas – Oleksandras Zelenskis – technikos mokslų daktaras, Kryvyj Riho ekonomikos instituto profesorius. Kaip ir kitos Ukrainos žydų šeimos, Zelenskių šeima išgyveno savąją Holokausto patirtį. Volodymyro prosenelis ir trys senelio Semiono Zelenskio broliai žuvo Holokausto Ukrainoje metais. Volodymyro senelė išliko gyva, nes Antrojo pasaulinio karo metais pasitraukė į Kazachstaną. V. Zelenskis 1985–1995 m. mokėsi 95-ojoje Kryvyj Riho vidurinėje mokykloje, 1995–2000 m. studijavo teisę Kryvyj Riho ekonomikos institute, vėliau – Kyjivo nacionaliniame Vadymo Hetmano ekonomikos universitete. Baigęs studijas pagal profesiją nedirbo. 1997 m. su

Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis kalba kovojančios Ukrainos piliečiams
Kyjivas, 2022 m. kovo 16 d. | Fotografas nenustatytas
Ukrainos Prezidento spaudos tarnyba

bendramoksliais įsitraukė į populiarus humoristinio žaidimo „Linksmųjų ir išradingųjų klubas“ (dar žinomo kaip „KVN“) veiklą. Jo sukurta komanda „Kvartal-95“ 2001 m. tapo KVN Ukrainos lygos nugalėtoja. 1998–2003 m. komanda „Kvartal-95“ dalyvavo aukščiausiojoje KVN lygoje. 2003 m. jos pagrindu įsteigė studiją „Kvartal-95“, kuriančią filmus, televizijos laidas, serialus ir rengiančią koncertinius šou. Ukrainoje Volodymyras Zelenskis ypač išpopuliarėjo 2015–2019 m. seriale „Tautos tarnas“, jame atliko mokytojo Vasilijaus Petrovičiaus Goloborodkos, kuris tampa Ukrainos Prezidentu, vaidmenį. 2003 m. susituokė su Olena Kyjaško. Šeimoje auga dukra Oleksandra ir sūnus Kyrylas.

Dirbdamas pramogų ir televizijos versle Volodymyras Zelenskis nebuvo abejingas Ukrainoje vykstantiems politiniams procesams. 2014 m. jis palaikė Euromaidaną, Ukrainos kariuomenės veiksmus Donbase, koncertavo savo šalies kariškiams. 2018 m. gruodžio 31 d. paskelbė kandidatuojantis į Ukrainos prezidentus (jo kandidatūrą 2019 m. sausio mėn. iškėlė 2017 m. įkurta partija „Tautos tarnas“). 2019 m. balandžio 21 d. išrinktas Ukrainos Prezidentu (rinkimų II ture surinko 73 procentus, o jo varžovas Petro Porošenko – 24 procentus balsų). 2019 m. gegužės 20 d. jis buvo inauguruotas šeštuoju Ukrainos Prezidentu. Netrukus paskelbė nutraukiantis Aukščiausiosios Rados įgaliojimus. 2019 m. liepos 21 d. surengtus pirmalaikius Ukrainos parlamento rinkimus

laimėjo Volodymyro Zelenskio įkurta partija „Tautos tarnas“ (gavo 43,16 procento balsų). Aktyviai rėmė Ukrainos narystės NATO ir Europos Sąjungoje politikos kryptį. 2022 m. vasario 24 d. prasidėjus Rusijos puolimui Ukrainoje, Prezidentas Volodymyras Zelenskis visoje šalies teritorijoje paskelbė karo padėtį ir visuotinę mobilizaciją valstybės gynybai.

2019 metais Ukrainos prezidento rinkimus laimėjęs kaip „taikos Prezidentas“, 2022 m. vasario 24-osios naktį jis tapo „karo dienų Prezidentu“. Pirmosiomis karo valandomis ir dienomis pasaulis su nerimu stebėjo Rusijos kariuomenės veržimąsi į Ukrainos valstybės gilumą, net didžiosios valstybės netikėjo Ukrainos galimybe atsilaikyti. Kai Rusijos kariuomenė atsidūrė netoli Kyjivo, o į Ukrainos sostinę buvo pasiūstos Rusijos smogikų gaujos, pasiruošusios „nužudyti taikinį Nr. 1 – Ukrainos Prezidentą ir taikinį Nr. 2 – Prezidento šeimos narius“, Volodymyras Zelenskis neišsigando. Būtent tuo kritiniu momentu Prezidentas atsisakė trauktis iš Kyjivo, o į siūlymus evakuotis iš šalies ryžtingai atkirto: „Man nereikia pavėžėjimo – man reikia ginklų.“ Jau pirmosiomis dienomis visą pasaulį nustebino ir ukrainiečių kovinę dvasią pakėlė naktinis Prezidento pranešimas, nufilmuotas išmaniuoju telefonu Kyjive, šalia Prezidento rūmų Bankovos gatvėje: „Labas vakaras, ukrainiečiai. Frakcijos lyderis čia, Prezidento administracijos vadovas čia, Ministras Pirmininkas Šmyhalis čia. Podoliakas čia, Prezidentas čia, visi mes čia. Mūsų kariai čia, mūsų piliečiai čia, visi mes čia. Mes giname savo nepriklausomybę ir savo valstybę. Šlovė mūsų gynėjams, šlovė mūsų gynėjoms. Šlovė Ukrainai! Šlovė Didvyriams!“ Rusijos propagandistams skleidžiant melagienas apie iš sostinės pabėgusį Prezidentą, jis po dviejų parų, 2022 m. vasario 26 d. rytą, vėl kreipėsi į Tautą, ją ramindamas ir įkvėpdamas priešintis: „Labas rytas, ukrainiečiai. Šiuo metu sklinda daug melagienų, kad raginau mūsų kariuomenę sudėti ginklus ir ketinau evakuotis. Paklausykite: aš esu čia. Mes nesudėsime ginklų. Mes ginsime savo valstybę, nes mūsų ginklas yra Tiesa. Mūsų Tiesa tai, kad ši žemė yra mūsų, mūsų kraštas, mūsų vaikai ir mes juos ginsime. Tai norėjau Jums pranešti. Šlovė Ukrainai!“ Šios dvi Prezidento vaizdo žinutės sulaukė milijoninių peržiūrų, sutelkė ukrainiečius, jo drąsa sukūrė abipusius Prezidento ir Ukrainos žmonių santykius ir sujaudino Ukrainos bičiulius visame pasaulyje. Nesiskutęs, rusvai žalsvos spalvos karinio stiliaus aprangą vilkintis Ukrainos Prezidentas tapo šalies nepriklausomybės gynimo simboliu. „Volodymyras Zelenskis – mūsų dienų Vinstonas Čerčilis tik su marškinėliais“, – taip V. Zelenskio ryžtingą laikyseną ir įvaizdį įvertino jo biografai Andrew L. Urbanas ir Chrisas McLeodas.

Kovojančios Ukrainos Prezidento oratoriaus talentas užkariavo milijonus pasaulio širdžių. Skirtingai nei Rusijos diktatorius, kuris neturi asmeninio elektroninio pašto

Pirmasis Ukrainos Prezidento Volodymyro Zelenskio vizitas Lietuvos Respublikos Seime

Iš kairės: 1-as – Ukrainos ambasadorius Lietuvos Respublikoje Volodymyras Jacenkivskis, 5-as – Seimo Pirmininko patarėjas Vaidotas Verba, 6-as – Seimo Tarpparlamentinių ryšių su Ukraina grupės narys Jonas Jarutis, toliau iš eilės: Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis, Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis, Seimo Pirmininko pirmoji pavaduotoja Rima Baškienė, Seimo Tarpparlamentinių ryšių su Ukraina grupės narys Emanuelis Zingeris, Lietuvos Respublikos ambasadorius Ukrainoje Marius Janukonis, Seimo Pirmininko pavaduotoja Irena Degutienė, Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas Juozas Bernatonis, Seimo Tarpparlamentinių ryšių su Ukraina grupės narys Tomas Tomilinas.

Vilnius, 2019 m. lapkričio 27 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XII-080-S20191127DB-5007

Pirmoji Ukrainos Prezidento informacinio karo prieš Rusiją pergalė

Po pirmos karo dienos asmeninėje socialinio tinklo „Instagram“ paskyroje Volodymyras Zelenskis paskelbė ukrainiečius sutelkusią vaizdo žinutę: „Labas vakaras, ukrainiečiai. Frakcijos lyderis čia, Prezidento administracijos vadovas čia, ministras pirmininkas Šmyhalis čia. Podoliakas čia, prezidentas čia, vis mes čia. Mūsų kariai čia, mūsų piliečiai čia, visi mes čia. Mes giname savo nepriklausomybę ir savo valstybę. Šlovė mūsų gynėjams, šlovė mūsų gynėjoms. Šlovė Ukrainai! Šlovė Didvyriams!“

Kyjivas, Ukraina, 2022 m. vasario 25 d. | *Sustabdytas BBC reportažo kadras*

**Lietuvos, Lenkijos, Ukrainos, Latvijos ir Estijos Prezidentų
susitikimas Ukrainos Prezidento rūmuose**

Gitanas Nausėda, Andrzejus Duda, Egilas Levitas ir Alaras Karisas buvo pirmieji
nuo karo pradžios Ukrainoje apsilankę užsienio valstybių vadovai.

Kyjivas, Ukraina, 2022 m. balandžio 13 d. | Fotografas Robertas Dačkus

Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos archyvas

**Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen,
Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis, Lietuvos ir Ukrainos parlamentariai
Ukrainos Prezidento rūmuose**

Kyjivas, Ukraina, 2022 m. lapkričio 11 d. | Fotografė Olga Posaškova

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. OLPO7073

Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis ir Lietuvos Respublikos Ministrė Pirmininkė Ingrida Šimonytė prie Drąsiųjų alėjoje atidengtos I. Šimonytės vardinės lentelės

Kyjivas, Ukraina, 2022 m. lapkričio 26 d. | Fotografė Laima Penek
Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos archyvas

adreso ir nesinaudoja internetu, Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis įrodė, kad yra talentingas socialinių tinklų naudotojas ir naujo skaitmeninio karo fronto karys. Jo aktorystės talentas, humoro jausmas, mokėjimas valdyti mimiką ir kūno kalbą, aiški, asmeniška ir kupina ryžto žinia sustiprina ryšį su auditorija. 2019 m. Ukrainos prezidento rinkimus V. Zelenskis laimėjo dėl įtikinamos ir aktyvios rinkimų kampanijos. Ši patirtis karo dienomis jam pravertė bendraujant su Tauta, bendražygiais, žurnalistais, pasaulio politikais, fronto linijoje kovojančiais Ukrainos kariais. Informacinio karo lauke Volodymyras Zelenskis jau dabar įtikinamai nugalėjo iš bunkerio neišlendantį Rusijos diktatorių.

Karo su Rusija akivaizdoje reikšminga tapo aktyvi Volodymyro Zelenskio tarptautinė parlamentinė diplomatija, prasidėjusi 2022 m. kovo 1-ąją nuotoline kalba Europos Parlamente. Vėliau, 2022 m. kovo–gegužės mėnesiais, V. Zelenskis nuotoliniais pranešimais susisiekė su daugiau nei 30 valstybių parlamentais ir šių valstybių sprendimų priėmėjais. Kreipdamasis į parlamentų narius visame pasaulyje, Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis gynė savo šalį, prašydamas karinės ir humanitarinės pagalbos. Demokratinį pasaulį sutelkianti V. Zelenskio retorika leido išlaikyti Ukrainos kovos ir paramos jai klausimą tarp svarbiausių tarptautinėje darbotvarkėje. Prezidentas atsi-

skleidė kaip talentingas oratorius – vertėjai tiesioginiame eteryje versdami Prezidento Volodymyro Zelenskio kalbas sunkiai tramdė emocijas. Ne mažiau svarbus ir kalbų istorinis, emocinis turinys. Savo kalbomis jis bandė pasiekti kiekvienos valstybės gyventojų širdis, primindamas tos šalies istoriją, šiandien susisiejančią su Ukrainos kančiomis: Jungtinių Amerikos Valstijų Kongresui jis kalbėjo apie Perl Harborą ir Rugsėjo 11-ąją, Izraelio Knesetui – apie Holokaustą, Jungtinės Karalystės Parlamento nariams priminė britų ryžtą kovojant su nacistine Vokietija. 2022 m. balandžio 12 d. Lietuvos Respublikos Seimui jis pasakojo apie nežmonišką Pskovo desantininkų nusikaltimus Ukrainoje, tuo primindamas Lietuvai jos didvyrišką kovą 1991 m. sausį ir tąkart patirtas kančias. Savo kalbose jis priminė istorijos kartojimosi riziką: 2022 m. kovo 23 d. kalbėdamas Japonijos Parlamentui pasakojo apie neatsakingą okupantų elgesį užimtose Ukrainos atominėse elektrinėse ir priminė branduolinių nelaimių grėsmę, o 2022 m. kovo 17 d. kreipdamasis į Vokietijos Bundestago narius savo kalboje 16 kartų paminėjo žodį „siena“, primindamas skaudžią XX amžiaus istoriją.

Šiandien Ukraina, mūšio lauke stabdydama Rusiją ir atsiimdama okupuotas teritorijas, gina laisvąjį pasaulį ir bendražmogiškąsias vertybes. 2022 metų Laisvės premijos laureatui Ukrainos Prezidentui Volodymyrui Zelenskiui teko sunkiausias išbandymas – stovėti kartu su Tauta agresijos akivaizdoje, išverti karo baisumus, nepalūžti nevilties akimirką gedint žuvusių civilių ir didvyriškų karių ir kartu vesti ukrainiečius į pergalę. Ukrainos žurnalistas, Volodymyro Zelenskio biografijos autorius Serhijus Rudenka yra pažymėjęs, kad „Ukrainos Prezidentas nuėjo ilgą kelią: jis buvo aktorius, o tapo ukrainiečių tautos lyderiu; jis buvo žmogus, kurį pasaulio valstybių vadovai sutikdavo smalsiai ir su pašaipą, o tapo politiku, dabar Vakaruose pasitinkamu plojimais. Mažą to, įtakingiausių pasaulio valstybių lyderiai jaučiasi pagerbti, galėdami jį pavadinti savo draugu.“ Vien tik 2022 m. Volodymyras Zelenskis buvo apdovanotas 14 valstybinių apdovanojimų ir premijų: Lenkijos Respublikos Jano Karskio „Erelio“ apdovanojimu, Latvijos Respublikos Viesturo I laipsnio ordinu, Ronaldo Reigano Laisvės medaliu, Čekijos Respublikos Baltojo liūto I laipsnio ordinu, Lietuvos Respublikos Vytauto Didžiojo ordinu su aukso grandine, Slovakijos Respublikos Aleksandro Dubčeko apdovanojimu, Džono F. Kenedžio Drąsos apdovanojimu „Už drąsą“, Sero Vinstono Čerčilio Lyderystės medaliu, Filadelfijos Laisvės medaliu, Roberto F. Kenedžio apdovanojimu „Vilties banga“, Lietuvos Respublikos Seimo skiriama Laisvės premija, „Financial Times“ 2022 metų žmogaus titulu, „Time“ 2022 metų žmogaus titulu, Karolio Didžiojo apdovanojimu už ypatingus nuopelnus Europos idėjai ir vienybei.

2023 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS PETRAS PLUMPA

Petras Plumpa – Lietuvos neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo dalyvis, pagrindinės jaunimo organizacijos „Laisvę Lietuvai“ steigėjas, katalikiškos, filosofinės savilaidos spaudos leidėjas ir publicistas, 1971 metų Lietuvos Romos katalikų memorandumo rengėjas, vienas pirmųjų leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ bendradarbių 1972–1973 m., politinis kalinys, 1958–1965 m. ir 1973–1981 m. kalintas Mordovijos, Permės lageriuose, Čistopolio kalėjime. Ateitininkų federacijos narys.

2023 metų Laisvės premijos laureatas Petras Plumpa Seimo Kovo 11-osios Akto salėje

Vilnius, 2024 m. sausio 13 d. | Fotografė Ilona Šilenkova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. 20240113125021_2D6A3346

Laisvės premijų komisijos pirmininkės Paulės Kuzmickienės kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2023 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2024 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Šiandien yra ta diena, kai permąstome, kas kūrė, augino ir apgynė Lietuvą. Kas yra tikroji Lietuvos sąžinė.

Būdamas Lietuvos Tarybos pirmininku Antanas Smetona vaizdžiai pasakė, kad Jono Basanavičiaus „Aušra“ nušvietė Lietuvą. Česlovas Milošas, kalbėdamas apie Vasario 16-osios Lietuvą, yra pašmaikštavęs, kad ją sukūrė filologai. Česlovas Milošas turėjo omenyje aušrininkus ir varpininkus. Mėgindami paaiškinti Kovo 11-osios stebuklą, koku būdu visuomenė sukilo prieš totalitarinį režimą, atsigręžiamo į pasipriešinimo laikyseną – partizaninį judėjimą, rezistentus ir disidentus. Kartais sakome, kad politinė tauta virto staiga. Ką turime mintyje, kai sakome virto? Staiga ėmė ir pavirto? Ar tik stebuklo būdu? Tuo suabejočiau ir nebūčiau viena.

Štai Aleksandras Štromas paskaitoje apie politinę sąmonę okupuotoje Lietuvoje sakė: „Apie vidinę lietuvių tautos kapituliaciją Sovietų Sąjungoje negali būti nė kalbos. Tautos nepriklausomybinė politinė sąmonė neišnyko. Su pilietinio karo pabaiga išnyko tik jungiamoji grandis, kuri nepriklausomybinę politinę sąmonę darė apčiuopiamą, gyvenime aktyviai besireiškiantį veiksni. O be šios jungiamosios grandies tautos nepriklausomybinė politinė sąmonė tarsi susiatomino ir persikėlė į žmonių asmeninį vidinį gyvenimą, visą pasaulį.“

Čia svarbiausia – jungiamoji grandis. Ji niekur neišnyko. Toji jungiamoji grandis – tai atviroji rezistencija. Apie disidentus Aleksandras Štromas prabilo tik vėliau, teigdamas, kad tai „maža, bet reprezentatyvi totalinės opozicijos sovietams dalis“, tačiau kiek jų buvo – daug ar mažai? Ir ką tai reiškia mums?

Romo Kalantos susideginimas. Tai – daug ar mažai?

Neokupuotas. Antanas Terleckas. Tai – daug ar mažai?

Ona Galdikaitė. Ji gi ir Vynmedžio Šakelė, vienuolė, poetė, jos eilėraščiai ir giesmės „Irkis į gilumą“ ir „Mariją mylėti vien trokšta širdis“. Tai – daug ar mažai? Mes turime atsakyti ir tai yra mūsų sąžinės reikalas.

Ir šiandien mes atsakome Petruui Plumpai. Kalbame apie Lietuvos sąžinę. Apie jus, išlikusį laisvu piliečiu okupacijos gniaužtuose.

Seimo Kovo 11-osios Akto salės tribūnoje – Laisvės premijų komisijos
pirmininkė Paulė Kuzmickienė

Vilnius, 2024 m. sausio 13 d. | Fotografė Ilona Šilenkova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. 20240113135919_2D6A3499

„Jis atrodo kietas“, – tai paauglio atsakymas žurnalistei, knygų mugėje paklaუსusiai, kuris iš pristatomų herojų jam atrodo patraukliausias? Jiedu stovėjo prie Petrui skirtos stendo dalies – kelių biografijos sakinių ir nuotraukos su trispalve. Petras Plumpa. Priesaika, tikėjimas, tiesa, išmintis per nuolankumą.

Kietas, nes būdamas šešerių nešė maistą partizanams, būdamas dvylikos mokykloje su bendraamžiais žodžiais kovojo su raudonaisiais, kad ir užrašų, sakysiu jį lietuviškai, „Pasiimk kastuvą ir išsikask sau duobę“, kurio trumpinys reiškė komjaunimo organizacijos pavadinimą.

Šešiolikos jis įsijungė į moksleivių antisovietinę organizaciją.

Septyniolikos jis kūrė „Laisvę Lietuvai“, prisiekė kovoti už Lietuvos nepriklausomybę Ažuolyne, iki bus laisva Lietuva. Jis priesaikos laikėsi visada.

Būdamas devyniolikos – 1958 m. vasario 16 d. išvakarėse jis ant Petrašiūnų elektrinės kamino iškėlė trispalvę, nes tai buvo aukščiausia vieta, ir ta vėliava plevėsavo aukščiau už okupantų vėliavą. Už tai – septyneri metai Mordovijos lageryje.

Petras Plumpa, grįžęs iš lagerio, vėl įsijungė į antisovietinę veiklą, keitė pavardę, gyveno pogrindžio sąlygomis, platino krikščionišką literatūrą ir rūpinosi knygų leidyba.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen įteikia
Laisvės premijos statulėlę Petriui Plumpai

Vilnius, 2024 m. sausio 13 d. | Fotografė Ilona Šilenkova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. 20240113140637_2D6A3518

Jis rengė daugiau nei 17 tūkstančių žmonių pasirašytą Lietuvos katalikų memorandumą, kuris buvo perduotas Leonidui Brežnevui. Po metų, 1972 metais, Petras Plumpa – jau prie „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“. Dar po metų – suimtas antrą kartą ir nuteistas aštuoneriems metams lagerio.

Kagėbistų Petras Plumpa buvo pramintas Chameleonu. Kalėdamas aktyviai veikė politinių kalinių akcijose už žmogaus teises. Ir taip – tai yra kieta. O pats Petras gal paaikšintų visą savo gyvenimo veiklą taip – daviau priesaiką, jos ir laikausi, ir nuostatų nekeičiu.

Kažkas yra teisingai pasakęs: „Jokia istorija negarantuoja ateities pergalių, nes gyvieji savo rankomis privalo jas nusikalti.“ Būtent apie tai ir yra Petro Plumpos gyvenimas. Sulig Lietuvos sąžine.

Laisvės premijos laureato Petro Plumpos kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2023 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2024 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Garbingieji Ekscelencijos, garbingieji Tėvynės Lietuvos piliečiai, svečiai ir laisvės gynėjai! Dėkoju visiems, kurių rūpesčiu tenka stovėti šioje tribūnoje, kad galėčiau padėkoti už pagerbimą, kuris, teisybė, priklauso daugeliui Lietuvos žmonių, daugeliui žmonių...

Ypatinga pagarba tiems tūkstančiams Lietuvos partizanų, kurių kaulai tebedūli nežinomų miškų ir laukų duobėse. Tų žuvusių patriotų kraujas apšviečia jautresnių tėvynainių sielas, jas uždega kilniems siekiams ir troškimams. Todėl, kai praėjusio amžiaus viduryje išblėso partizaninis karas, partizanų kovos ir kraujo aukos paveikti stengėsi savaip priešintis jaunieji moksleiviai, studentai bei kultūrininkai, steigdami patriotines grupes, platindami atsisaukimus ir keldami tautines vėliavas.

Nuo praėjusio amžiaus 1954 metų iki 1961 metų KGB Lietuvoje aptiko ir sunaikino 112 tokių patriotinių jaunimo organizacijų, jaunimo grupelių, kurių veikloje dalyvavo beveik 800 žmonių, iš esmės jaunimo, moksleivių. Tolesnis šių patriotų gyvenimo kelias buvo sudarkytas: dalis jų buvo įkalinti Mordovijos lageriuose, kiti nebegalėjo studijuoti aukštosiose mokyklose, nebegalėjo dirbti pedagoginio ir kultūrinio darbo, negalėjo mokytis dvasinėse mokyklose.

Tačiau, nuslopinus jaunųjų kultūrininkų bangą, prasidėjo kitokia gyventojų raiška – dvasinis bei disidentinis judėjimai. Okupacinės sovietų valdžios adresu nuolat pradėjo eiti pareiškimai su tūkstančių gyventojų parašais, reikalaujant elementarių, ypač religinių, žmogaus teisių ir laisvių. Po „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ pasirodymo 1972 metais Lietuvoje išėjo net 24 pogrindžio leidiniai, kurie skatino naują atgimimą bei išsilaisvinimą.

Visi šie žmogaus teisių gynėjai buvo persekiojami, baudžiami, kalinami, kol pagaliau 1988 metų birželį Vilniuje susibūrė įvairių pažiūrų savanoriai, pasivadinę Sajūdžio iniciatyvine grupe. Juos vienijo pagrindinis siekis – ne tik savęs pačių, bet ir Lietuvos žmonių išsilaisvinimas. Jų mintyse tvyrojo daugumos Lietuvos žmonių svajonė – įgyvendinti tuos tikslus, kurių siekė partizanai, politiniai kaliniai, disidentai ir dvasininkai.

Būtent ši iniciatyvinė grupė sutelkė Lietuvos išlaisvinimo Sajūdį, kuris paskelbė Lietuvos valstybės atkūrimo aktą. Sajūdžio Iniciatyvinė grupė davė santūrų veikimo

Per Laisvės premijos įteikimo ceremoniją kalba
2023 metų Laisvės premijos laureatas Petras Plumpa
Vilnius, 2024 m. sausio 13 d. | Fotografė Ilona Šilenkova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. 20240113140851_2D6A3539

toną, kuris padėjo atsilaikyti prieš pavojingas Kremliaus vanagų provokacijas. Todėl visai Sąjūdžio Inicijatyvinei grupei priklauso pagarbus atminimo vertas ženklas, kaip derlingam 35 šakų medžiui, kurio pavėsyje šiandien gyvena mūsų tauta ir valstybė.

Ir vis tik pagrindinis šios dienos atminimas ir pagarba priklauso tiems brangiems mūsų tėvynainiams, kurie savo krauju aplaistė mūsų žemę prie Televizijos bokšto, prie Medininkų, prie Seimo ir kitur. Jokios premijos jų aukos neatlygins ir jokie žodžiai jų artimųjų nepaguos. Belieka tik nuoširdžiai palinkėti, kad jie ilsėtusi ramybėje ir amžinojo gyvenimo šviesa jiems nuolat šviestų.

Būkime dėkingi ne tik išėjusiems į amžinybę, bet ir tiems, kurie šiandien Ukrainoje kovoja sunkią, kruviną, bet teisėtą kovą už savo ir visų mūsų laisvę! Dėkoju visiems už solidarumą.

Laisvės premijos laureatas Petras Plumpa

Petras savo gyvenimu liudija sąvokų Tėvynė, Tiesa, Laisvė vertę ir aktualumą. Didžiuojamiesi pokario ginkluotu pasipriešinimu turėtume neužmiršti pasipriešinimą tęsusių žmonių. Petruui bunkerį miške pakeitė ankštas palėpės kambarėlis, o beveik visą jį užėmė primityvus dauginimo aparatas „Era“. Petras – lietuviško kaimo vaikas, turintis tvirtas vertybines nuostatas. Bendraudamas su juo nepastebėsi jokių didvyrio požymių. Tai įgimtas kuklumas. Tačiau savišvietos būreliuose Petro pasisakymai rimtais religiniais, pasaulėžiūros klausimais pasižymėjo konkretumu, gilumu ir aktualumu. Jo pasisakymus iš karto buvo galima rašyti kaip redaguotą tekstą. Tai gyvenimo universitetuose įgytas išsilavinimas, ieškant tiesos, atsakymų į aplinkos iškeltus klausimus, kaip sąmoningam katalikui einant Bažnyčios keliu. Petro apdovanojimas Laisvės premija tebūna visuotinis pripažinimas to, ką Petras išmintingai ir drąsiai liudija savo gyvenimu.

Paulius Martinaitis,
pedagogas, ilgametis Kauno Juozo Urbšio
katalikiškos mokyklos direktorius

2023 metų Laisvės premiją Lietuvos Respublikos Seimas paskyrė Lietuvos neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo dalyviui, pagrindinės spaudos leidėjui ir publicistui, politiniam kaliniui, 15 gyvenimo metų paaukojusiam sovietų lageriuose, periodinio savilaidos žurnalo „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ bendradarbiui Petruui Plumpai. Pasak kardinolo Sigitos Tamkevičiaus SJ, „sunkus sovietų okupacijos metas, daugeliui uždėjęs sunkų nelaisvės kryžių, kartu padovanojo Lietuvai labai šaunių žmonių, nesu-sitaikiusių su pavergimu ir ieškojusių būdų, kaip palaikyti žmonėse laisvės viltį. Vienas iš tokių vyrų buvo Petras Plumpa. Panašūs į Petrą vyrai ir moterys artino Lietuvai laisvės rytą.“ Iš tiesų, nuo jaunystės metų iki 1990 m. kovo 11-osios Petras Plumpa beveik keturiasdešimt metų paskyrė kovai už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, o jo ginklu tapo laisvas spausdintas žodis, kurio taip bijojo okupacinė valdžia.

Petras Plumpa gimė 1939 m. sausio 6 d. Ratkūnų kaime (Panemunio vls., Rokiškio aps.) tikinčioje, patriotiškoje šeimoje. Du vyresnieji Petro broliai Albertas ir Jonas 1944 m. įstojo į generolo Povilo Plechavičiaus Lietuvos vietinę rinktinę. Vėliau Albertas Plumpa įsitraukė į partizaninį judėjimą, buvo du kartus (1945 m. ir 1957 m.) sovietų valdžios teistas ir kalėjo lageriuose. Brolis Jonas nuteistas 1952 m., sesuo Eugenija po-

2023 metų Laisvės premijos laureatas Petras Plumpa
Vilnius, 2021 m. | Fotografė Evgenia Levin | *Evgenios Levin asmeninis archyvas*

kario metais rėmė valsčiaus partizanus maistu ir rūbais. 1945 m. suimtas tėvas Vladas Plumpa iki 1947 m. buvo kalintas Archangelsko srities lageriuose.

Sovietų valdžios teroras prieš šeimos narius, okupacijos atneštos nelaimės nulėmė Petro gyvenimo pasirinkimus. 1954 m. jis išitraukė į Pandėlio (Rokiškio r.) vidurinės mokyklos moksleivių antisovietinės organizacijos veiklą, bendradarbiavo leidžiant pagrindinį rankraštinių laikraštėlių „Laisvės balsas“, platino antisovietinius atsišaukimus. 1955–1956 m. organizacijos nariai išleido šešis „Laisvės balso“ numerius, juos platino moksleiviams. Šeštajame „Laisvės balso“ numeryje buvo paskelbti straipsniai „Kommunistinė teorija ir praktika“, „XX-asis komunistų suvažiavimas“, „Apie tarybinę armiją“, „Lietuvos jaunimo uždaviniai“ ir kt. Jaunystėje pasižymėjęs literatūriniu talentu, Petras Plumpa parašė romaną „Kruvinoji pašvaistė“, straipsnį „Prie Nemuno“, kuriame aprašė strībų siautėjimą Lietuvoje, perspėjo okupantų rėmėjus apie būsimą atpildą už tautai daromus nusikaltimus. „Kruvinojoje pašvaistėje“ rašė apie lietuvių tautos gyvenimą okupacijų metais, partizanų kovas Rokiškio apskrityje 1944–1945 m.

Ilgijęs vidurinį išsilavinimą, 1957 m. Petras persikėlė į Kauną, įsidarbino Petrašiūnų šiluminėje elektrinėje. Tais pačiais metais su buvusiais Pandėlio mokyklos bendramoksliais sukūrė antisovietinę pagrindinę jaunimo organizaciją „Laisvę Lietuvai“, lapkričio

14 d. davė priesaiką kovoti už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. 1957 m. pabaigoje – 1958 m. pradžioje kartu su organizacijos nariais pagamino ir Kaune išplatino apie 200 antisovietinių atsišaukimų Vėlinių, Naujųjų Metų, Vasario 16-osios progomis. Atsišaukime „BroLIAI lietuviai!“ skelbiama: „Jau dešimt metų, kai įsiutusios rusų ordos įsiveržė į mūsų mylimą Tėvynę. Jų padarytų žaizdų niekas neužgydys. Lietuvi! Tu matai sušaudytus savo brolius, girdi Vorkutoj vargstančių balsus. Užžėlusius partizanų kapus kasmet pakeičia nauji, vietoj ramių pakelės sodybų žėruoja nuodėgulių krūvos. Sulysო gyvuliai, beėsdami kolchozo šieną, geriausią žemę užgožė prievarta įpiršti kukurūzai. Komunistiniai išgamos trypia Lietuvą! Lietuvi! Matai viso to kaltininkus. Mokykis neapkęsti okupanto, kenk jam. Ta diena, kuomet baltasis žirgelis – Vytis galės laisvai šuoliuoti Lietuvos laukais, vis tiek ateis. Tu nepasiduok komunizmui, atmink, kad lietuviai nevergaus. Prakeikimas komunistams.“

Pasitikdami 1958 m. vasario 16-ąją jaunimo organizacijos „Laisvę Lietuvai“ nariai suplanavo iškelti Lietuvos trispalves Vilniuje, Kaune ir Pandėlyje. Išvakarėse ant Petrašiūnų šiluminės elektrinės 80 metrų aukščio kamino Petras Plumpa iškėlė trispalvę vėliavą, kurią pasiuvo studentės Nijolė Gaškaitė ir Birutė Putrimaitė. 1958 m. kovo mėnesį Petras Plumpa kartu su Algirdu Susniu parengė organizacijos „Laisvę Lietuvai“ programą ir įstatus, juos padaugino 146 egzempliorių tiražu. 1958 m. kovo 14 d. su kitais organizacijos nariais Petras Plumpa buvo areštuotas. LSSR Aukščiausiojo teismo 1958 m. liepos 31 d. nuosprendžiu organizacijos „Laisvę Lietuvai“ nariai nuteisti laisvės atėmimo bausmėmis: Petras Plumpa ir Nijolė Gaškaitė – 7 metų, Aleksandras Krasauskas – 10 metų, Algimantas Susnys – 8 metų, Česlovas Kučinskas ir Donatas Bičiūnas – 5 metų, Birutė Putrimaitė – 3 metų, Algimantas Skeivalas – 2 metų.

1958–1965 m. Petras Plumpa kalėjo Mordovijos Dubravlage. Lageryje jis krovė vagonus, buvo statybininkas, dažytojas, dirbo kitus darbus. Kalėjo kartu su lietuviais, ukrainiečiais, latviais, estais, rusais, žydais. Apie lageryje praleistus metus P. Plumpa rašė: „Man asmeniškai tai buvo tik laisvės kelio pradžia ir pirmoji okupantų skirta bausmė. Tas kelias atvedė į krikščionybę, kurioje atsiskleidė dieviškojo pasaulio didybė, o kartu nauji siekiai, darbai ir kalėjimai...“ Iš tiesų Mordovijos lageriuose jis susipažino su Lietuvos partizanais, Sovietų Sąjungos režimo priešininkais, nuteistais menininkais, rašytojais, mokslininkais, studentais, o svarbiausia – su kalinamais Lietuvos kunigais: kanaaninku Petru Rauda, Algirdu Mociumi, Alfonsu Svarinsku. Petras Plumpa savo atsiminimuose įvardijo, kad lageryje jis atrado autentišką tikėjimą, ne iš tėvų paveldėtą, bet gyvą dvasinį perversmą – paties asmeninį santykį su Dievu, pokalbį su Juo, maldos

esmę. Šis lagerių tamsoje išgyventas P. Plumpos asmeninis dvasinis virsmas pasufleravo ir Seime rengiamos parodos pavadinimą.

1965 m. iš įkalinimo P. Plumpa sugrįžo į gimtąjį Suvainiškį, dirbo kolūkyje statybininku ir vairuotoju, o 1968 m. įsidarbino Kaune Žemės ūkio statybos projektavimo institute, ten nelegaliai rotaprintu daugino katekizmą, 3000 egzempliorių tiražu išspausdino Vengrijos vyskupo Tihamerio Totho knygelę „Jaunuolio būdas“. Nuo 1969 m. Petras Plumpa pradėjo nelegalų gyvenimą – registruodamas santuoką ir nenorėdamas atkreipti dėmesio į save ir savo šeimą, pase, išduotame Mordovijos lageryje, savo pavardę pakeitė į Pluiros. Nuo to laiko Petras Plumpa užsiėmė vien nelegalių knygų leidyba: slapstydamasis Raudondvaryje ir Kaune padaugino Antano Maceinos, Juozo Girniaus, Stepono Kairio, kunigo Prano Gaidos-Gaidamavičiaus, kunigo Stasio Ylos, kunigo Louis Évely ir kitų darbus.

Pasak istoriko Arūno Streikaus, „garsesnio, atviresnio kovos už tikinčiųjų teises sąjūdžio pradžią paženklino du beveik vienu metu parengti dokumentai – Sovietų Sąjungos komunistų partijos Centro komiteto generaliniam sekretoriui skirtas 1971 m. Lietuvos Romos katalikų memorandumas, pasirašytas daugiau nei 17 tūkstančių žmonių, ir 1972 m. pirmasis periodinio savilaidos žurnalo „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ numeris.“ Jų parengimo ir leidybos darbus atliko Simno vikaras kunigas Sigitas Tamkevičius SJ, pirmasis „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ redaktorius (1972–1983 m.), ir Petras Plumpa – vienas pirmųjų „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ bendradarbių (1972–1973 m.). Petras Plumpa pagamino Lietuvos Romos katalikų memorandumo su parašais kopiją, suredagavo pirmąjį „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ numerį ir padaugino jį 100 egzempliorių tiražu. Tuo metu P. Plumpa palaikė ryšius su Rusijos disidentais Nikita Krivošeinu, Vladimiru Telnikovu, Tatjana Velikanova ir Sergejumi Kovaliovu, jiems teikė informaciją apie įvykius Lietuvoje, per juos Lietuvos Romos katalikų memorandumo tekstas ir pirmasis „Kronikos“ numeris pasiekė demokratinį Vakarų pasaulį. Iki suėmimo 1973-ųjų lapkritį Petras Plumpa 100 egzempliorių tiražu padaugino pirmuosius šešis „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ numerius.

1973 m. lapkričio 20 d. Petras Plumpa buvo suimtas antrą kartą. Tuo metu KGB įvairiose Lietuvos vietovėse atliko dešimtis kratų, surado ir konfiskavo pagrindinės spaudos organizacijos dauginimo aparatus, kilnojamąsias spausdinimo stakles ir suėmė darbuotojus. 1974 m. gruodžio 2–24 d. LSSR Aukščiausiojo teismo rūmuose įvyko Povilo Petronio, Petro Plumpos, Jono Stašaičio, Virgilijaus Jaugelio, Adolfo Patriubavičiaus teismas. P. Plumpa buvo apkaltintas masiniu draudžiamos literatūros daugini-

mu, nelegaliu savo pavardės pakeitimu. Teismo metu advokato paslaugų jis atsisakė sakydamas: „Mano gynėjas – Dievas, kitų nenoriu. Pats apsiginsiu.“ 1974 m. gruodžio 24 d. P. Plumpa nuteistas 8 metams griežto režimo lagerio. Bausmę atliko lageriuose „Permė-36“ (1975–1977 m.) ir „Permė-35“ (1977–1980 m.).

Kalėdamas Permės lageriuose Petras Plumpa aktyviai dalyvavo politinių kalinių žmogaus teisių akcijose. Kartu su Zinovijumi Antoniuku, Semionu Gluzmanu, Igoriu Kalinecu, Mati Kijrendu, Sergejumi Kovaliovu, Anatolijumi Marčėnka, Jozefu Mendelevičiumi, Jevhenu Sverstiuku, Ivanu Svetličnu, Bagratu Šachverdianu, Paruiru Airikianu, Jurijumi Butčėnka, Michailu Karpionoku ir kitais rašė ir pasirašydavo kolektyvinius pareiškimus, apeliacijas ir peticijas dėl politinių kalinių teisių, nežmoniško kalinimo sąlygų, dalyvavo protesto streikuose ir bado akcijose, atsisakydavo dirbti šv. Kalėdų dieną. 1976 m. spalio 30 dieną 6o lagerio „Permė-36“ kalinių paskelbė bado streiką, o P. Plumpa kartu su S. Kovaliovu ir kitais paskelbė tokią pareiškimą: „Mes suprantame, kodėl Sovietų Sąjunga reikalauja paleisti politinius kalinius kitose valstybėse, tačiau pamiršta išlaisvinti socialistinio lagerio kalinius. Jausdamiesi pasaulio dalimi, mes taip pat reikalaujame laisvės. Tačiau jeigu socialistinis lageris negali apsieiti be tokių įstaigų kaip kalėjimai ir lageriai kitaminčiams, tegul jis įgyvendina pasaulio reikalavimą ir SSRS politiniams kaliniams suteikia politinio kalinio statusą. Šį reikalavimą pateikiame 1976 m. spalio 30 d. – SSRS politinių kalinių dieną ir kaip palaikymo ženklą skelbiame bado streiką.“ 1976 m. pabaigoje jie laišku kreipėsi į Belgrado susitikimo dalyvius dėl Helsinkio pasitarimo Baigiamojo akto įgyvendinimo, politinių kalinių teisių ir žodžio laisvės Sovietų Sąjungoje. 1979 m. birželio mėnesį pasaulyje plačiai nuskambėjusio Jungtinių Amerikos Valstijų prezidento Džimo Karterio ir Sovietų Sąjungos komunistų partijos Centro komiteto generalinio sekretoriaus Leonido Brežnevo susitikimo Vienoje metu J. Butčėnko, P. Airikianas, N. Matusevičius ir P. Plumpa išsiuntė telegramą Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentui Džimui Karteriui apie politinių kalinių teisių pažeidimus Sovietų Sąjungoje.

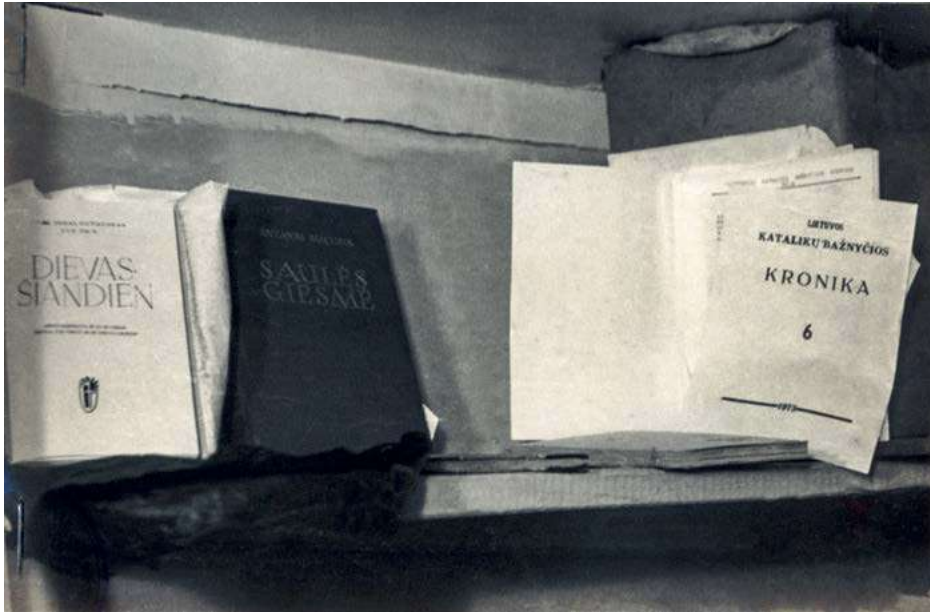
Už šiuos „nusižengimus“ P. Plumpa lagerio administracijos daug kartų baustas karcerio ar kalėjimo bausmėmis, negaudavo siuntinių, netekdavo pasimatymo su artimaisiais galimybės. Pats Petras prisiminė, kad lagerio karceryje praleido apie 192 dienas – taigi daugiau nei pusę metų. Petro Plumpos kalinimo istorija plačiai aprašyta „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“, „Einamųjų įvykių kronikos“ numeriuose. Iš šių pagrindinių leidinių žinios apie jo kalinimą pasiekė laisvąjį pasaulį ir sulaukė palaikymo bei paskatino reikalavimus išlaisvinti politinius kalinius. P. Plumpos šeimos narius stiprino žmonai Aldonai siunčiami palaikymo laišškai iš laisvojo pasaulio.

Kauno Petrašiūnų šiluminės elektrinės kaminais, ant kurio pagrindinės jaunimo organizacijos „Laisvę Lietuvai“ narys Petras Plumpa 1958 m. vasario 16 d. iškėlė Lietuvos trispalvę KGB daryta nuotrauka iš Petro Plumpos baudžiamosios bylos. Nuotraukoje rašikliu pažymėtas aukštis, kuriame buvo iškelta trispalvė, – 80 metrų.
Petrašiūnai, Kaunas, 1958 m. vasario mėn. | Fotografas nenustatytas
Lietuvos ypatingasis archyvas. F. K-1, ap. 58, b. 44614/3, t. 3, l. 100-1

Namas Kaune, Kalniečių g. 113, kuriame 1971–1973 m. slapstydamasis gyveno ir dirbo Petras Plumpa
Čia 1972 m. buvo suredaguotas ir 100 egzempliorių tiražu padaugintas pirmasis „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ numeris.
Kaunas, 1974 m. balandžio 3 d. | Fotografas nenustatytas
Lietuvos ypatingasis archyvas. F. K-1, ap. 58, b. 47706/3, t. 8, l. 66.

Per KGB kratas konfiskuotos religinės knygos ir „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ numeriai. Pogrindiniai leidiniai, dauginėti elektrografiniu aparatu „Era“. Nuotrauka iš Povilo Petronio, Petro Plumpos, Jono Stašaičio, Virgilijaus Jaugelio ir Adolfo Patriubavičiaus baudžiamosios bylos Nr. 395.

Kaunas, 1974 m. balandžio 3 d. | Fotografas nenustatytas
Lietuvos ypatingasis archyvas. F. K-1, ap. 58, b. 47706/3, t. 4, l. 50

Nuo 1980 m. spalio 5 d. iki 1981 m. spalio 9 d. buvo kalintas Čistopolio kalėjime Totorijoje. Čia už streiko tęsimą keturis mėnesius buvo kalinamas sugriežtinto režimo kalėjime. Taip nubausti kaliniai gaudavo sumažintą maisto kiekį, nebuvo leidžiama pirkti jokių maisto produktų, buvo ribojamas pasivaikščiojimo laikas, laiškų rašymas ir kita. Į laisvę P. Plumpa paleistas 1981 m. lapkričio 20 d. iš Vilniaus KGB vidaus kalėjimo.

Iki 1989-ųjų gyveno ir dirbo Kulautuvoje, aktyvioje pagrindžio veikloje negalėjo dalyvauti, nes buvo nuolat sekamas, jo buvo klausomasi, jo laisvė apribota – darbo dienomis iš namų buvo leidžiama išeiti nuo 9 iki 18 val., savaitgaliais – nuo 12 iki 17 val. Mat Čistopolio kalėjimo administracijos išduotoje charakteristikoje buvo parašyta, kad Plumpa neatsisakė savo politinių ir religinių įsitikinimų.

Atgimimo metais P. Plumpa tapo žurnalo „Caritas“ atsakinguoju sekretoriumi, 1989 m. lapkričio 25–27 d. dalyvavo Vilniuje vykusiame atkuriamajame Ateitininkų federacijos suvažiavime. Nuo 1991 m. spalio dirbo Kauno miesto Kultūros ir švietimo skyriaus inspektoriumi etikai, 1992–1993 m. ėjo Lietuvos Respublikos valstybės sau-

Konferencijos-minėjimo „Tiesos žodis – kelias į laisvę: „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ 1972–1988 metais“ dalyviai, „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ bendradarbiai

Nuotraukoje įamžinti esami ir būsiami Laisvės premijos laureatai, Lietuvos ginkluoto ir neginkluoto pasipriešinimo dalyviai, politiniai kaliniai. Iš kairės: monsinjoras Alfonsas Svarinskas, Aleksandras Lavutas su žmona Serafima Mostinskaja, už jos – Albinas Kentra, Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius SJ, Sergejus Kovaliovas, Balys Gajauskas, Tatjana Velikanova, seserys vienuolės Gerarda Elena Šuliauskaitė ir Nijolė Sadūnaitė, už jos – Jonas Kadžionis, Petras Plumpa, už jo – dr. Arimantas Raškinis.

Vilnius, 2012 m. kovo 16 d. | Fotografė Vilma Juozevičiūtė

Vilmos Juozevičiūtės asmeninis archyvas

Svečiuose pas Simą Kudirką Pilviškiuose

Iš kairės: Jonas Kadžionis-Bėda, Simas Kudirka, Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius SJ, Sergejus Kovaliovas ir Petras Plumpa.

Pilviškiai, Vilkaviškio r., 2008 m. rugšėjo 23 d. | Fotografas nenustatytas

Petro Plumpos asmeninis archyvas

Lietuvos pasipriešinimo sovietų okupaciniam režimui dalyvė,
 politinės kalinės Nijolės Sadūnaitės knygos „Skubėkime daryti gera“ naujo leidimo pristatymas
 Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje

Iš kairės sėdi: Petras Plumpa, Bernadeta Mališkaitė SJE, knygos leidėjas, Krikščioniškos pagalbos
 labdaros ir paramos fondo „Donum“ direktorius Tomas Reventas, knygos autorė ses. Nijolė Sadūnaitė,
 kardinolas Sigitas Tamkevičius SJ, Regina Teresiūtė SJE, istorikas dr. Marius Ėmužis.

Vilnius, 2023 m. rugsėjo 21 d. | Fotografas Vygaudas Juozaitis

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

gumo departamento generalinio direktoriaus pareigas, 1993–2001 m. dirbo Lietuvos Respublikos Vyriausybės patarėju religijų klausimais.

Iš tiesų Petro Plumpos gyvenimo kelias vertas kino filmo. Jo giminės istorija, jaunystės patirtis, gilus tikėjimas, o gal tiesiog Dievas apdovanojo dvasios stiprybe ir valia. Per pirmąjį kalinimą atrastas tikėjimas augo su kiekviena diena. Tik ypač tvirtas ir valingas žmogus galėjo šitaip triūsti pogrindyje, kiekvieną dieną rizikuoti būti suimtas, įkalintas ir palikti artimuosius be maitintojo. Kasdienė malda ir rožinis leido nepalūžti nuo kalinio gyvenimo sunkumų, išverti nežmoniškoje lagerio aplinkoje. Petro Plumpos gyvenimas yra gyvas liudijimas aukos, sudėtos ant Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės aukuro.

2023 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS EUROPOS PARLAMENTAS

Europos Parlamentas – viena svarbiausių Europos Sąjungos institucijų, atliekanti reikšmingą vaidmenį Europos Sąjungos sprendimų priėmimo procese. Tai vienintelė Europos Sąjungos institucija, kurios nariai renkami tiesiogiai visų Europos Sąjungos valstybių narių piliečių. Europos Parlamentas nuo pat pradžių buvo svarbus demokratijos ir žmogaus teisių gynimo forumas, besiremiantis pagrindiniais demokratijos, teisės viršenybės ir žmogaus teisių apsaugos principais.

Iškilingas Europos Parlamento 70-mečio minėjimas Europos Parlamento plenarinėje sesijoje
Strasbūras, Prancūzija, 2022 m. lapkričio 22 d. | Fotografas Denis Lomme
European Parliament Multimedia Centre. European Union 2022 – EP

Laisvės premijų komisijos pirmininkės Paulės Kuzmickienės kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2023 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2024 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Mielieji, ką tik minėjome lietuvių rezistentus, desperatiškai, bet su didele viltimi ieškojusius kelių į Nepriklausomybę ir demokratiją. Prisiminkime plačiau: 1956-ųjų Vengrija, Prahos pavasaris, lenkų „Solidarumas“, čekų Chartija 77 ir jos dvasią pratešęs Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumas. Jį 1979-aisiais pasirašė 45 estų, latvių ir lietuvių disidentai. Memorandumas buvo reikšmingas, suteikęs naują paskatą veikti baltų emigracijai Amerikoje ir Europoje, likusiems okupacijos gniaužtuose, laisvo pasaulio atoliepiams.

Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentas Ronaldas Reiganas pagal Kongreso rezoliuciją birželio 14-ąją paskelbė kasmet minėtiną Baltų laisvės dieną. Lygiai prieš 41 metus, taigi 1983 metų sausio 13-ąją, Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją, mininčią Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumą ir smerkiančią SSRS įvykdytą Baltijos šalių okupaciją. Rezoliucija, kurią akylai stebėjo KGB, turėjo atgarsį ne tik Europoje, bet ir Amerikoje, Australijoje. Prezidentas Ronaldas Reiganas palaikė Baltijos valstybių išsilaisvinimo siekį, o Europos Parlamento rezoliucija dideliu tiražu pasklido švedų, danų, suomių ir anglų kalbomis.

Verta prisiminti, kad rezoliuciją inicijavo šeši europarlamentarai, vedami Otto von Habsburgo – monarcho, kataliko, laisvės kovotojo, kelis dešimtmečius rinkto ir išrinkto Europos Parlamento nariu, vieno iš Europos integracijos architektų. Būtent jis vienas pirmųjų Europoje prabilo apie nesikeičiančią Rusijos patvaldystės prigimtį, ragino nepasitikėti nei Putino akimis, nei siela. Jis vienas pirmųjų stojo už Ukrainą, kai dar Krymo nebuvo. Iki mirties išlaikė artimus ryšius su Baltijos valstybėmis ir ragino kovoti prieš manipuliacijas istorijoje.

Europos Parlamentas laikėsi ir laikosi šių kryptių. 1991 metais su Kremliaus sutikimu įvykdytas žudynes Baltijos valstybėse Europos Parlamentas įvardino kaip karinę agresiją. Nuosekliai vertino Europos Sąjungos plėtrą kaip būdą apginti Europai priklausančių valstybių laisvę, nepriklausomybę, demokratiją. Tai liečia ne tik buvusias plėtros bangas ir mus tiesiogiai, minėsime 20 metų šiais metais šios plėtros, bet ir tai, ką galime kol kas šiandien vadinti Europos Rytai.

Laisvės premijų komisijos pirmininkė Paulė Kuzmickienė kalba Seimo Kovo 11-osios Akto salėje
Vilnius, 2024 m. sausio 13 d. | Fotografė Ilona Šilenkova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. 20240113135919_2D6A3499

Tai – Baltarusija ir nuosekli Europos Parlamento parama opozicijai bei jos lyderei Sviatlanai Cichanouskajai.

Tai – Sakartvelas ir reiškiamos Europos Parlamento viltys dėl demokratijos sklaidos šioje šalyje, taip pat ir Europos Parlamento narių pastangos išgelbėti Micheilo Saakašvilio gyvybę.

Tai ir Moldova bei tvirta Europos Parlamento parama jos narystei Europos Sąjungoje.

Pagaliau, bet svarbiausia, tai – Ukraina. Europos Parlamento priimti sprendimai, parama, rezoliucijos bei raportai. Atskirų Europos Parlamento narių iš Lietuvos iniciatyvos telkiant tarptautinį parlamentarų tinklą, kuris užsiima visokeriopa parama Ukrainai.

Ponia pirmininke Roberta Metsola, mes nepamirštame tos aplinkybės, kad jūs esate pirmoji iš Europos Sąjungos vadovų, aplankusių Kyjivą po rusų invazijos. Kaip ir nepamirštame to, kad Europos Parlamentas pasekė Lietuvos Seimo pavyzdžiu, pripažindamas Rusiją terorizmo rėmėja. Kaip ir nepamirštame to, kad Europos Parlamentas pripažino Holodomorą Ukrainoje genocidu.

Tačiau ne ką mažiau svarbu aktyviai kalbėti ir veikti dėl Europos atminties ir istorijos.

Leiskite priminti kai ką svarbaus – 2019 metais Europos Parlamente priimta rezoliucija apie atminties svarbą (sveikinu su mumis esančius Europos Parlamento narius, dokumento iniciatorius ir rengėjus). Rezoliucija išvedė iš pusiausvyros Putiną. Rusijos patvaldys tąsyk pareiškė – esą yra absoliučiai nepriimtina, kad rezoliucijoje fašizmas ir komunizmas sulyginami. Kremlių suerzino tiesa, kad Antrąjį pasaulinį karą, pasirašę Europą padalijusį Molotovo–Ribentropo paktą ir jo slaptuosius protokolus, sukėlė abu – Hitleris ir Stalinas.

Tačiau ar to pakanka? Ar pakanka, matant šiandien vykdomus Rusijos nusikaltimus Ukrainoje, ir vėl prisiekti – daugiau niekada? Gal galime daugiau? Ir čia išryškėja vienas svarbus neatliktas darbas – ligi šių dienų skirtingai vertiname komunizmo ir nacionalsocializmo nusikaltimus, tų totalitarinių režimų nusikaltimus. O turėtume abu režimus tinkamai įvertinti teisiškai ir istoriškai. Juk negalime vienur matyti vadinamojo komunizmo romantizmo, bet nematyti jį lydėjusių komunistinio režimo siaubingų, nesuvokiamų nusikaltimų, pražudžiusių milijonus. Milijonus.

Šiandien vykstančio karo akivaizdoje kyla klausimas, ar viską padarėme, kad Ukrainos karas už Vakarų civilizaciją, už mus visus būtų suprstas, o visuomenės stovėtų kovoje už Ukrainos ir Europos laisvę? Vakarų lyderiai nesugebėjo įtikinti savo tautų, su koku monsturu esame susidūrę, kokia yra šios patvaldystės prigimtis, kokios yra revizionistinės Rusijos keliamos ilgalaikės grėsmės.

Sankcijos, ginklai, jų savalaikis perdavimas Ukrainai, be abejonės, yra nepaprastai svarbu, tačiau, esu įsitikinusi, svarbus ir visuomenės pasirengimas ginti Europos civilizaciją. O to pasirengimo, pripažinkime, stokojame. Tai ir dėl Europos istorijos bei atminimo užmaršties. Ateitis privalo būti kuriama ne tik ateities įžvalgų, bet ir istorijos faktų bei teisingumo, totalitarizmo ir autokratijos aukų pagrindu.

Atmintis – mūsų sielos dalis, o tą dalį praradę prarasime save. Todėl mums visiems ypač svarbūs tie politiniai Europos Parlamento, jo narių sprendimai, kuriais įvertinami totalitariniai ir autoritariniai režimai, įprasminami aukų prisiminimai, atsigręžiama į Europos istorinę sąžinę, kaip mūsų moralės dalį, pabrėžiama istorinės atminties svarba Europos ateičiai. Ir tai tikroji Europos stiprybė ir jos pagrindas. Tai parodys, kad mūsų nesutryps tie, kurie klastoja istoriją ir kurie klastotėmis teisinga karą. Tikiu tuo, ką sako Volodymyras Zelenskis: „Nebus tos dienos po Ukrainos – bus diena po karo, bus diena po Putino.“ Girdžiu tai atkartojantį Europos Parlamentą.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen įteikia
Laisvės premijos statulėlę Europos Parlamento Pirmininkei Robertai Metsolai

Vilnius, 2024 m. sausio 13 d. | Fotografė Ilona Šilenkova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. 20240113142359_2D6A3541

Europos Parlamento Pirmininkė Roberta Metsola, įteikus Laisvės premijos statulėlę

Vilnius, 2024 m. sausio 13 d. | Fotografė Ilona Šilenkova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. 20240113142416_2D6A3555

Europos Parlamento Pirmininkės Robertos Metsolos kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2023 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2024 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Gerbiamas Prezidente Gitanai Nausėda, gerbiama Ministre Pirmininke, ponios Paule Kuzmickiene, Laisvės premijų komisijos pirmininke, mieli draugai, brangūs europiečiai, su dideliu pasididžiavimu grįžtu čia, į Seimą, Europos Parlamento vardu iš Lietuvos Respublikos atsiimti 2023 metų Laisvės premijos. Šis apdovanojimas suteikia didelę garbę Europos Parlamentui. Jis įkvėps mus toliau remti tautų apsisprendimo teisę ir demokratiją, jis įkvėps mus ginti Europą, ginti laisvę. Ačiū.

Ši garbė tampa dar didesnė todėl, kad šioje istorinėje Kovo 11-osios Akto salėje esu greta Petro Plumpos, nusipelnusio tautos didvyrio, šiandien pripažinto už savo indėlį siekiant Lietuvos Laisvės ir Nepriklausomybės. Norėjau būti čia šiandien, taip pat ir vakar vakare vykusioje laužų uždegimo ceremonijoje tam, kad pabrėžčiau, ką ši diena reiškia visai Europai. Tie 14 sūnų ir dukra, kuriuos prisiminėme vakar, yra ne tik Lietuvos didvyriai, jie yra ir Europos didvyriai, tai yra laisvės ir demokratijos simboliai. Jų atminimas gyvuoja ir yra prisimenamas uždegant tuos laužus, visi prisimename juos.

Ponios ir ponai, Lietuva puikiai žino, kas yra pastatyta ant kortos, kodėl mums reikia, kad Europa gintų mūsų laisves ir mūsų vertybes, kodėl turime tvirtai ginti Ukrainą, kodėl Europa turi būti ta šviesa, kurią matytų pasaulis. Laisvės premija Europos Parlamentui teikiama Rusijai tęsiant brutalią ir neteisėtą invaziją į Ukrainą. Matau čia kolegas lietuvius, kurie jau seniai mus perspėjo, kad Putino ambicijos tiesiogiai prieštarauja tam, ką reiškia Europa, kad rytinių kaimynų nepriklausomybei iškilo pavojus.

Europos Parlamentas nuo pat pradžių laikėsi tvirtos pozicijos. Mes pirmieji paraginome suteikti Ukrainai ir Moldovai Europos Sąjungos šalių kandidačių statusą, kad suteiktume abiem šalims vilties ir europinę perspektyvą. Raginame pradėti derybas dėl narystės Europos Sąjungoje atsižvelgiant į Ukrainos ir Moldovos pasiekimus ir konvergenciją siekiant atitikti Europos Sąjungos kriterijus. Mes ir toliau laikysimės šio požiūrio, ir toliau visapusiškai remsime Ukrainą, kai jai to reikės. Ir toliau izoliuosime Rusiją, smerksime Rusijos agresiją ir taikysime sankcijas. Ir toliau tvirtai remsime Ukrainą teikdami karinę, finansinę, politinę ir humanitarinę pagalbą ir reikalausime, kad karo nusikaltimų vykdytojais būtų patraukti atsakomybėn.

Europos Parlamento Pirmininkė Roberta Metsola kalba
Seimo Kovo 11-osios Akto salės tribūnoje
Vilnius, 2024 m. sausio 13 d. | Fotografė Ilona Šilenkova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. 20240113142457_2D6A3560

Europos Parlamento Pirmininkė Roberta Metsola kalba Seimo Kovo 11-osios Akto salės tribūnoje
Vilnius, 2024 m. sausio 13 d. | Fotografė Ilona Šilenkova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. 20240113143052_2D6A3570

Ukrainai reikia tikros ir teisingos taikos, pagrįstos laisve, orumu ir vientisumu. Ukraina turi prisijungti prie mūsų šeimos, kad sustiprintų ir apsaugotų savo ateitį ir kartu mūsų visų saugumą. Iki šiol plėtra yra laikoma didžiausiu Europos Sąjungos geopolitiniu turtu. Ir anksčiau matėme ir patyrėme jos netikėtą naudą. Nuo 2004 metų Europos Sąjunga sustiprėjo kartu su Baltijos ir kitomis valstybėmis.

Prisiminkite, kaip prieš 20 metų Lietuva tapo Europos Sąjungos nare. Prisiminkite tą begalinį džiaugsmą, kai milijonai europiečių pagaliau galėjo laisvai pasirinkti savo likimą. Mes išgyvenome šią Europos Sąjungos pergalę, priėmėme jos skleidžiamą išlaisvinamąjį poveikį. Dabar milijonai europiečių kasdien naudojami jos teikiamais privalumais. O dėl mūsų kaimynų europiečių, kurie kreipiasi į Europos Sąjungą tikėdamiesi taikos, demokratijos, bendros laisvės ir paramos, privalome tesėti savo pažadą laikytis solidarumo principo.

Lietuva taip pat prisimena kančių, neteisėto žmonių trėmimo laiką. Ir kai to reikėjo tuo metu, kai mažai kas garsiai kalbėjo apie sovietų okupaciją, ir, kaip jau girdėjome, dar 1983 metais Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją, kuria pasmerkė Sovietų Sąjungos įvykdytą Baltijos valstybių okupaciją, mes palaikėme Lietuvą ir ryžtingai stojome į tautų laisvo apsisprendimo teisę palaikančių valstybių pusę. Vėliau priėmėme rezoliucijas, kuriomis pasmerkėme totalitarinius nusikaltimus, prisiminėme jų aukas ir pripažinome bendrą patirtį, įgytą nukentėjus nuo šių režimų. Mes pasisakėme ir vis dar pasisakome už laisvę.

Ponios ir ponai, šiandien Europos Parlamentas kartu su jumis mini Laisvės gynėjų dieną Lietuvoje. 1990 metais, kai Vilniuje vyko taiki antisovietinė eiseną už laisvę, viena pirmųjų Lietuvos pusėn stojo Europos Parlamento delegacija. Po tragiškų 1991 m. sausio 13 d. įvykių, tai yra prieš 33 metus, Europos Parlamentas priėmė dar vieną rezoliuciją ir pasmerkė sovietų kariuomenės agresiją, nuo kurios žuvo 14 nekaltų, beginklių civilių ir beveik tūkstantis žmonių buvo sužeisti prie Televizijos bokšto ir Lietuvos radijo ir televizijos pastato.

Mes minime Laisvės gynėjų dieną, nes ji simbolizuoja visa tai, kas aktualu ir šiandien, tai yra laisvę, narsą, išvalgumą ir Europos raginimą žengti į pasaulio areną, kol neįsikišo kiti pasaulio veikėjai. Dėl viso to šiandien kovoja Ukraina. Todėl Europos Parlamentas laikysis šios Laisvės premijos įpareigojimo ir palikimo ir yra dėkingas Lietuvos parlamentui už šią suteiktą garbę.

Brangieji, jeigu pastarieji keleri geopolitinių iššūkių metai mus ko ir išmokė, tai to, kad europiečiai daugiau laimi būdami vieningi. O mes tikrai turime daug pasiekimų, kuriais galime didžiuotis. Europa suteikė europiečiams atviras galimybes keliauti, stu-

Po 2023 metų Laisvės premijos įteikimo ceremonijos

Iš dešinės: Laisvės premijų komisijos pirmininkė Paulė Kuzmickienė, Europos Parlamento Pirmininkė Roberta Metsola, pagrindinės spaudos leidėjas ir politinis kalinys Petras Plumpa, Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda su ponia Diana Nausėdiene. Kairėje – Seimo narė Angelė Jakavonytė.

Vilnius, 2024 m. sausio 13 d. | Fotografė Ilona Šilenkova

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIII-090-S20240113-IS-3588

dijuoti, dirbti, kurti verslą didžiulėje laisvės erdvėje. Europos Sąjungoje lėšomis, skiriamomis tokioms programoms kaip Europos ekonomikos gaivinimo priemonė („Next Generation EU“), „Erasmus“, „Europos horizontas“, „InvestEU“, Europos socialiniam fondui, Europos regioninės plėtros fondui ir Europos žemės ūkio fondui kaimo plėtrai suteikiame jaunimui galimybę ugdyti savo talentus ir kurti ateitį.

Mūsų europietiškos valiutos ir bendrosios rinkos sėkmė – tai mūsų bendro noro dirbti kartu, matyti platesnį vaizdą ir siekti mūsų žmonių gerovės atspindys. Pastaruoju metu mums pavyko įveikti daugybę sunkumų kartu. Kartu kaip europiečiai įveikėme valstybės skolų krizę ir pasaulinę pandemiją. O ir nuo to laiko pasiekėme labai daug.

Europos Sąjungos institucijos, valstybės narės, reaguodamos į išpuolius prieš Ukrainą ir demokratiją, telkiasi su beprecedente vienybe. Saugumo ir gynybos srityje siekiame sukurti tikrą Europos Sąjungos saugumo ir gynybos sąjungą, tokią, kuri papildytų NATO ir su ja nekonkuruotų. Siekiame sustiprinti kibernetinį saugumą. Dezinformac-

macijos amžiuje mes priėmėme labai svarbių teisės aktų, užtikrinančių žiniasklaidos nepriklausomumą, skatinančių pliuralizmą ir saugančių žurnalistus.

Klimato srityje mes taip pat skatiname tvarų augimą, pramonės konkurencingumą bei energetinę nepriklausomybę nuo Rusijos. Migracijos srityje mes pagaliau susitarėme dėl tolesnių veiksmų, kurie būtų teisingi atžvilgiu tų, kuriems reikia apsaugos, tvirti atžvilgiu tų, kurie neturi teisės į prieglobstį, ir griežti atžvilgiu prekeivių žmonėmis, nes jie išnaudoja pažeidžiamiausius asmenis ir pasitelkia žmonių kančias, kaip neseniai matėme, kai Lietuva susidūrė su hibridinėmis grėsmėmis. Visi šie veiksmai yra mūsų strategijos, kuria siekiama sustiprinti Europos Sąjungos saugumą, jos autonomiją ir laisvę, dalis, nes pasaulis keičiasi ir Europa turi keistis kartu su juo.

Dėl visų šių išvardytų dalykų 2024 metų birželio mėnesį vyksiantys Europos Parlamento rinkimai yra labai svarbūs tam, kad apgintume savo pasiekimus ir valdytume savo ateitį gavę savo žmonių, pakviestų balsuoti, pritarimą. 2024 metai bus didžiausi pasaulio istorijoje rinkimų metai, nes rinkimai vyks 65 pasaulio šalyse. Tai bus demokratijos ir žmonių pasirinkimo metai. 2024 metų birželį visų 27 Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai rinks 720 Europos Parlamento narių, kurie bus skiriami dirbti penkerių metų kadencijai. Priešingai nei kai kuriose netoli mūsų esančiose šalyse, rinkimų rezultatai nėra iš anksto nulemti.

Noriu, kad europiečiai aktyviai dalyvautų rinkimuose, išsakytų savo nuomonę ir pagerbtų atminimą tų, kurie tiek daug paaukojo dėl šios teisės, nes jei nebalsuojate, leidžiate kitiems spręsti už jus. 2024 m. birželio 9 d., sekmadienį, Lietuvos balsas bus svarbus kito Europos Parlamento rinkimuose. Svarbu, kad palaikytume savo demokratinius procesus ir juose dalyvautume, nelaikydami nei jų, nei Europos savaimė suprantamu dalyku. Europiečiai labai sunkiai dirba, kad pasiektų ir viena, ir kita. Europos ateitį lems mūsų gebėjimas išlikti nepriklausomiems, gebėjimas ginti demokratiją savo šalyje ir už jos ribų, kaip ir mūsų gebėjimas užtikrinti, kad priimant visus sprendimus svarbiausia būtų žmonės. Būtent tai ir yra Europa. Ačiū.

Laisvės premijos laureatas Europos Parlamentas

Pagrindinė mus vienijanti idėja, kad be vis didesnio solidarumo nė viena iš mūsų šalių negalės išlaikyti savo galios, nepriklausomybės ir galbūt net toliau egzistuoti, yra tvirtai remiama demokratinės rinkėjų ir tų, kuriuos jie renka, sąveikos.

Simone Veil,

Europos Parlamento Pirmininkė 1979–1982 m.

2023 metų Laisvės premija buvo skirta Europos Parlamentui už paramą okupuotai Lietuvai Šaltojo karo metu siekiant nepriklausomybės atkūrimo ir vėliau už paramą nepriklausomybę atgavusiai Lietuvai jos integracijos į Europos Sąjungą kelyje, taip pat už Europos Parlamento nuopelnus demokratijai, nuolatinę kovą už laisvą tautų apsisprendimą ir tautų suvereniteto bei žmogaus teisių gynimą.

Europos Parlamentas yra viena svarbiausių Europos Sąjungos institucijų, atliekanti reikšmingą vaidmenį Europos Sąjungos sprendimų priėmimo procese. Tai vienintelė Europos Sąjungos institucija, kurios nariai renkami tiesiogiai visų Europos Sąjungos valstybių narių piliečių. Europa yra lyg „parlamentinė erdvė“, kuriai būdingas europinis parlamentinės demokratijos modelis ir „daugiapakopis parlamentarizmas“. Europos Parlamentas dalinasi teisėkūros galia su Europos Sąjungos Taryba, taip pat prižiūri Europos Komisijos veiklą ir yra vienas pagrindinių bendros Europos Sąjungos rinkos sergėtojų, prisidedantis prie keturių laisvių (žmonių, prekių, paslaugų ir kapitalo judėjimo) užtikrinimo. Per daugelį veiklos metų Europos Parlamentas, simbolizuojantis demokratiją ir žmogaus teisių gynimą, įgijo tvirtą autoritetą, leidžiantį jam kalbėti Europos piliečių vardu tiek Europos, tiek tarptautinėje erdvėje.

Europos Parlamento ištakų reikia ieškoti pokario Europoje. Po Antrojo pasaulinio karo Vakarų Europoje tapo akivaizdu, kad, norint išvengti naujų konfliktų, būtina stiprinti tarpvalstybinį bendradarbiavimą. Pagrindiniai tokio bendradarbiavimo tikslai buvo saugumo ir ekonominės gerovės stiprinimas.

Aiškus žingsnis į platesnę Europos bendruomenės integraciją buvo žengtas 1948 m. gegužę Hagos kongrese, kuriame dalyvavo apie 800 laisvosios Europos žmonių, atstovavusių įvairioms tautoms, politinėms partijoms, religijoms ir ekonominiams sluoksniams. Šis Hagos kongresas paskelbė atsišaukimą, kuriuo ragino visokeriopai remti vieningos Europos idėją. Kitais metais Europos valstybių užsienio reikalų ministrai sutarė steigti

Europos Parlamento posėdžių salė Strasbūre

Strasbūras, Prancūzija, apie 1980 m. | Fotografas nenustatytas
European Parliament Multimedia Centre. European Union 2019 – EP

Europos Tarybą – patariamąją Europos valstybių organizaciją, skatinančią politinį ir ekonominį bendradarbiavimą. Tačiau tai dar nebuvo viršvalstybinė organizacija. Pirmasis Europos Tarybos posėdis įvyko 1949 m. Strasbūre – mieste, simbolizuojančiame Prancūzijos ir Vokietijos susitaikymą. Be kitų institucijų, prie šios Tarybos buvo įsteigtas Patariamasis Parlamentas, tačiau jis neturėjo įstatymų leidybos galios, o jo narius deleguodavo valstybių vyriausybės. Europos Tarybos įkūrimas buvo aiški pastanga ilgainiui priėti prie visos Europos parlamento, kaip viršvalstybinės institucijos.

1950 m. gegužės 9 d. Prancūzijos užsienio reikalų ministras Robert'as Schumanas paskelbė deklaraciją, kurioje įvardijo būdą taikai užtikrinti. Ši data šiandien laikoma Europos Sąjungos gimimo diena ir kasmet švenčiama kaip Europos diena. R. Schumano deklaraciją padėjo parengti Prancūzijos valstybės veikėjas Jeanas Monnet. Deklaracijoje buvo siūloma naikinti ilgametį Prancūzijos ir Vokietijos priešišumą, skatinti taiką

pasulyje, integruoti Vakarų Europos anglių ir plieno pramonę, įsteigti už ją atsakingą viršvalstybinę Europos instituciją, kurti Europos federaciją su bendra rinka ir ekonomine sistema. Vėliau R. Schumano deklaracija tapo Paryžiaus sutarties pasirašymo ir glaudesnio Europos bendradarbiavimo pagrindu.

1951 m. balandžio 18 d. šešios narės steigėjos: Prancūzija, Vokietijos Federacinė Respublika, Nyderlandai, Belgija, Italija ir Liuksemburgas pasirašė Paryžiaus sutartį, kuria 1952 m. įsteigta Europos anglių ir plieno bendrija. Taip buvo siekiama sudaryti bendrą rinką ir išplėsti gamybą, netrukus buvo panaikinti muitai, tarifai ir importo kontrolė. Šiems reikalams tvarkyti buvo sudarytos įvairios tarybos, tarp jų ir Parlamentinė Asamblėja, atlikusi patariamąsios institucijos funkciją. Sutartimi buvo numatyta, kad ateityje, stiprėjant politiniam valstybių narių bendradarbiavimui, šią asamblėją turėtų pakeisti politinę svarbą turintis parlamentas su suverenia įstatymų leidžiamąja galia. Europos anglių ir plieno bendrija tapo pirmąją viršvalstybine Europos bendrija, simbolizavusia pirmąjį realų žingsnį link vieningesnės Europos.

1957 m. šešios valstybės: Belgija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija ir Vokietijos Federacinė Respublika, pasirašė Romos sutartį, kuria buvo įkurtos dar dvi organizacijos: Europos Ekonominė Bendrija ir Europos atominės energijos bendrija (Euratomas), kurios dar labiau sustiprino Europos integracijos idėją. Įsteigus šias dvi bendrijas buvo išplėsta ir Parlamentinė Asamblėja. Europos anglių ir plieno bendrijos Parlamentinė Asamblėja tapo bendra visų trijų bendrijų institucija. Naujoji asamblėja, turinti 142 narius, pirmą kartą susirinko Strasbūre, Prancūzijoje, 1958 m. kovo 19 d. kaip Europos Bendrijos Asamblėja, jos pirmuoju pirmininku buvo išrinktas Prancūzijos politikas Robert'as Schumanas. Iš pradžių ši asamblėja veikė kaip patariamoji institucija, kurią sudarė valstybių narių deleguoti parlamentarai. 1962 m. kovo 30 d. šios asamblėjos pavadinimas buvo pakeistas į „Europos Parlamento“ pavadinimą.

Prieš įvedant tiesioginius rinkimus Europos Parlamento narius skyrė kiekvienos valstybės narės nacionaliniai parlamentai. Taigi visi Europos Parlamento nariai turėjo dvejopą mandatą – jie buvo ir nacionalinio parlamento nariai, ir Europos Parlamento nariai. Šiai institucijai atstovavo parlamentarai, kuriuos rinko valstybių narių nacionaliniai parlamentai – tuo metu piliečiai dar neturėjo galimybės tiesiogiai balsuoti už Europos Parlamento narius. Be to, ši parlamentinė asamblėja buvo tik patariamoji, ji neturėjo tokių teisėkūros galių kaip nacionaliniai parlamentai. Atstovavimas Europos piliečiams joje buvo netiesioginis, o ir politikai šioje asamblėjoje vienijosi ne nacionaliniu principu, o pagal politinę ideologiją.

Dar 1957 m. Romos sutartyje buvo aptarta tiesiogiai renkamo parlamento idėja. Tačiau daugelyje valstybių narių galiojo skirtingos balsavimo procedūros, o Europos Ekonominė Bendrija siekė, kad visoje bendrijoje galiotų viena bendra balsavimo procedūra. Paaiškėjo, kad tai pasiekti yra sudėtingiau, nei manyta, todėl ir pirmieji visuotiniai Europos Parlamento rinkimai įvyko gerokai vėliau, nei buvo tikėtasi. 1976 m. rugsėjo 20 d. Briuselyje buvo pasirašytas sprendimas ir aktas dėl Europos Parlamento atstovų rinkimų remiantis tiesiogine visuotine rinkimų teise. Visoms Europos Ekonominės Bendrijos valstybėms narėms jį ratifikavus, aktas įsigaliojo 1978 m. liepos mėn., o pirmieji tiesioginiai Europos Parlamento rinkimai vyko 1979 m. birželio 7 ir 10 dienomis. Tais metais rinkimai vyko devyniose valstybėse: Airijoje, Belgijoje, Danijoje, Italijoje, Jungtinėje Karalystėje, Liuksemburge, Nyderlanduose, Prancūzijoje ir Vokietijos Federacinėje Respublikoje, juose buvo išrinkta 410 Europos parlamentarų. Europos Parlamentas tapo pirmąja pasaulyje tarptautine tiesiogiai išrinkta asamblėja.

Nors Europos Parlamento vaidmuo iš pradžių buvo ribotas – jis neturėjo tokių teisėkūros galių kaip nacionaliniai parlamentai, tačiau 1979 m., kai įvyko pirmieji tiesioginiai rinkimai, šio parlamento reikšmė pasikeitė. Nuo šiol Europos Parlamento nariai įgijo teisę tiesiogiai atstovauti Europos piliečiams, todėl išaugo parlamento demokratinis teisėtumas ir svarba Europos politikoje. Tiesiogiai renkamo parlamento autoritetą sustiprino sėkmingas ir tvirtas piliečių įsitraukimas ir dalyvavimas. Tai leido šiai institucijai veikti Europos piliečių vardu tiek Europos, tiek pasaulio erdvėje. Bėgant laikui, Europos Parlamentas įgijo vis daugiau teisių ir atsakomybių, taip pat ir galių spręsti vis daugiau klausimų.

Pirmojo visuotiniai išrinkto Europos Parlamento kadencija truko nuo 1979 m. iki 1985 m., o šios kadencijos Europos Parlamento Pirmininke tapo Simone Veil, garsėjusi kova už žmogaus teises. Be to, ji buvo simbolinė asmenybė – per Antrąjį pasaulinį karą buvo išlaisvinta iš koncentracijos stovyklos, aktyviai kovojo už moterų teises, siekė Prancūzijos ir Vokietijos susitaikymo, nuoširdžiai rėmė Europos projektą.

Nenuostabu, kad Europos Parlamentas, kaip Europos demokratijos simbolis, nuo pat pradžių buvo svarbi vieta – forumas, kur buvo ir yra ginamos žmogaus teisės. Jo veikla žmogaus teisių srityje neapsiriboja vien politine Europos erdve – žmogaus teisių apsauga visame pasaulyje taip pat yra vienas pagrindinių Europos Sąjungos tikslų tarptautiniuose santykiuose.

Todėl ir tarptautinėje erdvėje Europos Sąjunga rėmėsi ir remiasi principais, kurie įkvėpė jos kūrimąsi, augimą ir plėtrą ir kuriuos ji siekia skleisti visame pasaulyje: demo-

kratija, teisės viršenybė, žmogaus teisių apsauga, pagarba žmogaus orumui, lygybė ir solidarumas. Nuo pat įkūrimo Europos Parlamentas įrodė, kad kova už žmogaus teises yra visuotinė ir nesvarbu, kur ji vyksta. Parlamentas rėmė laisvą tautų apsisprendimą tiek Sovietų Sąjungos okupuotose šalyse, tiek karinių diktatūrų valdomose Europos, Afrikos, Azijos ir Lotynų Amerikos valstybėse.

Europos Parlamentas ne kartą reagavo į Sovietų Sąjungos išpuolius Rytų Europoje Šaltojo karo metu. Jis išreiškė poziciją dėl Sovietų Sąjungos represinių veiksmy Vengrijoje, Vokietijos Demokratinėje Respublikoje, Čekoslovakijoje, Lenkijoje, Bulgarijoje, Rumunijoje ir Baltijos šalyse. Beje, Europos Parlamentas neapsiribojo vien Vidurio ir Rytų Europos šalimis, nukentėjusiomis nuo sovietų režimo; ne kartą jis taip pat pasmerkė žmogaus teisių pažeidimus ir pačioje Sovietų Sąjungoje. Europos Parlamento rezoliucijose buvo pasmerkti visi Sovietų Sąjungoje vykdyti piliečių pilietinių, politinių, socialinių, ekonominių, kultūrinių ir religinių teisių pažeidimai. O kai XX amžiaus 9 dešimtmečio pabaigoje „geležinėje uždangoje“ ėmė ryškėti plyšiai, Europos Parlamentas ėmė dar aktyviau remti demokratiją ir žmogaus teisių apsaugą šalyse, kurios buvo likusios kitapus „geležinės uždangos“.

Dar Šaltojo karo metu Europos Parlamentas parėmė okupuotų Baltijos šalių kovą už nepriklausomybę. Europos Parlamente pirmą kartą vyko atviras padėties okupuotoje Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje svarstymas. 1983 m. sausio 13 d. tiesioginiuose rinkimuose išrinktas pirmosios kadencijos Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją, kurioje valstybių narių prašoma, atsižvelgiant į Helsinkio konferencijas, išnagrinėti padėtį Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje – šalyse, kurios po Antrojo pasaulinio karo liko okupuotos Sovietų Sąjungos. Europos Parlamento nario Otto von Habsburgo parengta rezoliucija buvo atsakas į okupuotų Baltijos šalių piliečių atvirą laišką, kurį 1979 m. rugpjūčio 23 d. pasirašė 45 Lietuvos, Latvijos ir Estijos gyventojai. Šis atviras laiškas plačiai žinomas Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumo pavadinimu. Memorandumu pasmerktas Molotovo–Ribentropo paktas ir reikalauta atkurti nepriklausomas Baltijos valstybes, jo autoriai ir signatarai ragino Jungtines Tautas ir demokratines Vakarų vyriausybes remti Baltijos tautų siekius atkurti nepriklausomybę. Kad memorandumas pasiektų Europos Parlamentą ir kad būtų priimta jo rezoliucija, daug pastangų dėjo išėivijos lietuviai, latviai ir estai, kuriuos vienijo Pasaulinė baltų santalka ir Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas (VLIK). 1983 m. rezoliucija Europos Parlamentas pasmerkė Baltijos valstybių okupaciją ir parėmė nepriklausomybės siekusias tautas. Rezoliucija priminė ilgą Lietuvos, Latvijos ir Estijos kovą už laisvę, taip pat priminė ir

1983 m. sausio 13 dienos Europos Parlamento rezoliucijos dėl padėties
Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje rėmėjai

Iš kairės: Otto von Habsburgas, Europos Parlamento Politinio komiteto referentas;
Adolfas Venskus, Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto atstovas prie Europos
Parlamento; Egonas Alfredas Klepschas, Europos Parlamento vicepirmininkas.

Strasbūras, Prancūzija, 1983 m. sausis | Fotografas nenustatytas

Lietuvos centrinis valstybės archyvas. P-40663

Pasaulinės baltų santalkos ir Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) atstovai su
Europos Parlamento nariais britais, kurie 1983 m. parėmė Europos Parlamento rezoliuciją dėl
padėties Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje

Iš kairės: Zigmas Juras, Richardas Simmondsas, Birutė Venskuvienė, Adolfas Venskus, Kazys Bobelis,
Alanas Tyrrellas, Jonas Norkaitis, Jūlijas Kadelis, Juozas Prunskis, Imantas Freimanis, Antsas Zuikas.

Strasbūras, Prancūzija, 1983 m. liepa | Fotografas nenustatytas

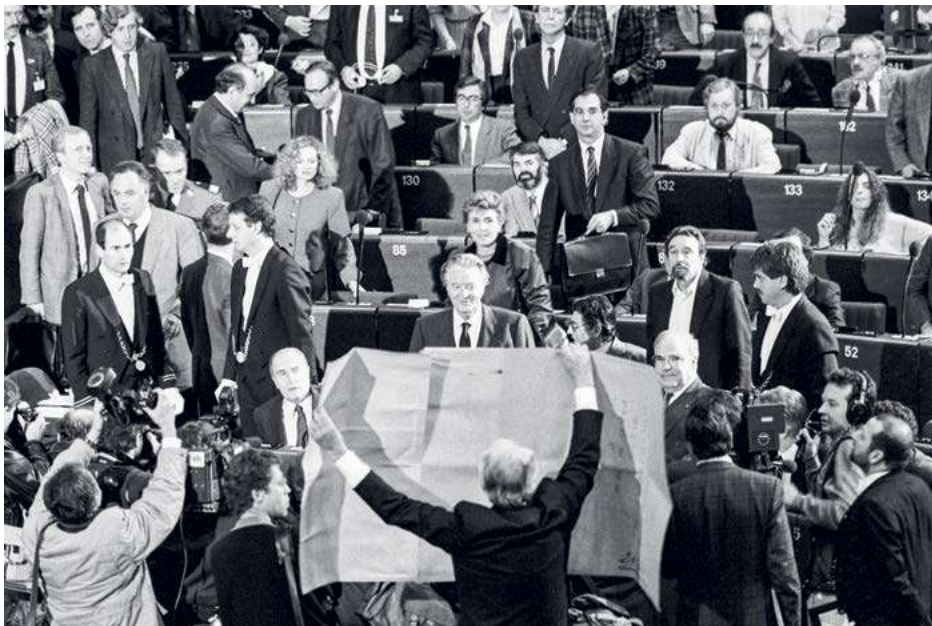
Lietuvos centrinis valstybės archyvas. P-44665

pasaulio bendruomenės įsipareigojimą išlaikyti šių šalių teritorijų vientisumą. Europos Parlamentas paragino Europos Ekonominės Bendrijos valstybių narių užsienio reikalų ministrus vieningai pritarti 1979 m. Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumo reikalavimams ir siūlė Baltijos šalių klausimą perduoti Jungtinių Tautų Organizacijos Specialiajam dekolonizacijos komitetui. Europos Parlamentas taip pat pasiūlė Europos Ekonominės Bendrijos valstybių narių vyriausybėms kasmetėse Helsinkio baigiamojo akto įgyvendinimo stebėsenos konferencijose iškelti klausimą dėl Baltijos šalių padėties ir ateities. Ši Europos Parlamento rezoliucija buvo pirmas tarptautinės valstybių bendruomenės nutarimas Baltijos valstybių laisvės reikalui, o okupuotų šalių protesto balsas siekiant laisvės peržengė „geležinę uždangą“ ir buvo išgirstas Europos Parlamente, simbolizuojančiame vieningą Europą.

Nors šiandien Sovietų Sąjungos jau nebėra, o dauguma Vidurio ir Rytų Europos šalių, taip pat nepriklausomybę atgavusios Baltijos valstybės prisijungė prie Europos Sąjungos, tačiau 1985 m. įsteigta ir iki šiol teikiama „Sacharovo premija už minties laisvę“ rodo, kad Europos Parlamentas buvo ir išlieka ištikimas savo principams. Šis Europos Parlamento apdovanojimas pavadintas Andrejaus Sacharovo, žymaus rusų fiziko, disidento ir žmogaus teisių gynėjo, garbei. A. Sacharovas pagarsėjo dėl savo drąsios pozicijos prieš sovietų valdžią. Ši premija kasmet skiriama asmenims, grupėms ar organizacijoms, kurie ypatingai pasižymi gindami žmogaus teises ir laisves, kovodami už demokratiją, stiprindami teisinę valstybę ir skatindami pagarbą tarptautinei teisei. 1988 m. pirmoji Sacharovo premija buvo įteikta garsiam Pietų Afrikos Respublikos kaliniui Nelsonui Mandelai, kuris ką tik buvo paleistas po 26 metų kalinimo. Tai parodė, kad Europos Parlamento kova už žmogaus teises neapsiriboja vien Europa.

1990–1991 m. Europos Parlamentas vėl parėmė Lietuvą, kai Sovietų Sąjunga bandė jėga užgniaužti Baltijos šalių siekį tapti nepriklausomomis valstybėmis.

1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiajai Tarybai priėmus Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Aktą, Europos Parlamento politinės grupės pradėjo bendradarbiauti su Lietuvos parlamentu ir jo frakcijomis. 1990 m. rugsėjo mėnesį, pirmą kartą po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, Lietuvoje apsilankė Europos Parlamento narių delegacija. 1991 m. sausio 24 d., praėjus kiek daugiau nei savaitei po tragiškų 1991 m. sausio įvykių, Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją, kuria pasmerkė Sovietų Sąjungos karinę agresiją ir karinę intervenciją Baltijos valstybėse – Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Be to, Europos Parlamentui reikalaujant, Europos Bendrijų Taryba įšaldė ekonominę paramą Sovietų Sąjungai. 1991 m. rugpjūčio 27 d., Maskvoje žlugus Rugpjūčio pučiui,

Strasbūre vykstantis oficialus Europos Parlamento posėdis,
 kuriame aptariama padėtis Rytų Europoje po Berlyno sienos griuvimo
Nuotraukoje matomi: Prancūzijos Respublikos Prezidentas Francua Miteranas,
 Prancūzijos Respublikos užsienio reikalų ministras Rolandas Dumas,
 Vokietijos Federacinės Respublikos Kancleris Helmutas Kolis.
 Strasbūras, Prancūzija, 1989 m. lapkritis | Fotografas nenustatytas
European Parliament Multimedia Centre. Communautés européennes 1989 – EP

Europos Ekonominė Bendrija oficialiai pripažino Lietuvą. Tai atvėrė galimybę Lietuvos ir Europos Ekonominės Bendrijos oficialiam bendradarbiavimui. 1992 m. vasario 6 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba iš įvairių frakcijų patvirtino deputatus atstovauti Lietuvos parlamentui Europos Parlamento frakcijose, o 1992 m. balandžio 14 d. sudarė oficialią Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos delegaciją ryšiams su Europos Parlamentu.

1992 m. vasario 7 d. Mistrichte, Nyderlanduose, buvo pasirašyta sutartis, kuria oficialiai sukurta Europos Sąjunga. Sutartis įsigaliojo 1993 m. lapkričio 1 d., nuo tada Europos Ekonominė Bendrija buvo pavadinta Europos Bendrija, o greta jos įkurta Europos Sąjunga. Mistrichto sutartyje buvo nustatytos bendros valiutos, užsienio ir saugumo politikos, taip pat glaudesnio bendradarbiavimo teisingumo ir vidaus reikalų srityse taisyklės. Nuo 1993 m. pradėjo veikti bendroji rinka, užtikrinanti keturias laisves – laisvą žmonių, prekių, paslaugų ir pinigų judėjimą.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos delegacijos susitikimas su Europos Parlamento Pirmininku Enrique Barónu Crespo Strasbūre

Iš kairės: Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai Egidijus Klumbys ir Emanuelis Zingeris, Enrique Barónas Crespo, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras Algirdas Saudargas, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatas Gediminas Vagnorius, Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto atstovas prie Europos Parlamento Adolfas Venskus.

Strasbūras, Prancūzija, 1990 m. gegužės mėn. | Fotografas nenustatytas
European Parliament Multimedia Centre. Communautés européennes 1990 – EP

Europos Parlamento Pirmininko José Maríosa Gilio-Robleso Gilio-Delgado susitikimas su dvylikos Europos Sąjungos plėtros procese dalyvavusių valstybių parlamentų pirmininkais Lietuvos Respublikos Seime

Iš kairės: Latvijos Saeimos Pirmininkas J. Straume, Slovakijos Nacionalinės Tarybos Pirmininkas J. Migašas, Slovėnijos Nacionalinės Asamblėjos Pirmininkas J. Podobnikas, Kipro Atstovų Rūmų Pirmininkas S. Kyprianou, Lenkijos Senato Maršalkos pavaduotojas D. Tuskas, Bulgarijos Nacionalinio Susirinkimo Pirmininkas J. Sokolovas, Maltos Atstovų Rūmų Pirmininkas A. Tabone, Lietuvos Seimo Pirmininkas V. Landsbergis, Europos Parlamento Pirmininkas J. M. Gil-Robles, Estijos Rygikogo Pirmininkas T. Savi, Čekijos Atstovų Rūmų Pirmininkas V. Klausas, Vengrijos Nacionalinės Asamblėjos Pirmininkas J. Áderis, Lenkijos Senato vicemarsalka J. Królis, Lenkijos Seimo narys E. Daszkiewiczzius,

Rumunijos Atstovų Rūmų vicepirmininkė P. M. Ivănescu.
Vilnius, 1998 m. lapkričio 10 d. | Fotografas Gintaras Mačiulis
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. VIII-080-227

Europos Parlamento Pirmininkė Nicole Fontaine įteikia Sacharovo premiją 2001 metų laureatams Izzatui Ghazzawi, Nurit Peled-Elhanan ir Zacariasui Kamwenho

Europos Parlamentas Sacharovo premiją už minties laisvę įsteigė 1988 metais.

Strasbūras, Prancūzija, 2001 m. gruodžio 12 d. | Fotografas nenustatytas

European Parliament Multimedia Centre. Communautés européennes 2001 – EP

Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis kreipiasi į Europos Parlamentą

Prezidiume – Europos Parlamento Pirmininkė Roberta Metsola.

Briuselis, Belgija, 2023 m. vasario 9 d. | Fotografas Eric Vidal

European Parliament Multimedia Centre. European Union 2023 – EP

Nepriklausomybę atkūrusi Lietuva siekė tapti Europos Sąjungos nare, o Europos Parlamentas aktyviai dalyvavo Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą procese. 1995 m. lapkritį Europos Parlamentas ypač greitai ratifikavo Europos (asociacijos) sutartį su Lietuva, kuri buvo pasirašyta tais pačiais metais – 1995 m. birželio 12 d., šia sutartimi buvo pripažintas Lietuvos siekis tapti Europos Sąjungos nare. Sutartis nustatė politinio dialogo, ekonominio bendradarbiavimo ir būtinų reformų Lietuvoje įgyvendinimo teisinį pagrindą. Ji taip pat padėjo pasiruošti deryboms dėl narystės Europos Sąjungoje. 2003 m. balandžio 16 d. Atėnuose, Graikijoje, buvo pasirašyta stojimo į Europos Sąjungą sutartis. Tai buvo galutinis dokumentas, patvirtinantis Lietuvos narystę Europos Sąjungoje. Šią sutartį ratifikavo Europos Parlamentas ir visų Europos Sąjungos valstybių narių parlamentai. Dar prieš pasirašant stojimo sutartį, nuspręsta surengti referendumą dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje. 2003 m. gegužės 10–11 d. vykusiam referendume Lietuvos Respublikos piliečiai pritarė stojimui į Europos Sąjungą. 2004 m. gegužės 1 d. Lietuva tapo visateise Europos Sąjungos valstybe nare, kurios piliečiai renka savo atstovus į Europos Parlamentą.

Pokario Europoje gimęs Europos Parlamentas palaiko atminties kultūrą. 2008 m. rugsėjo 23 dieną 409 Europos Parlamento nariai pasirašė Europos Parlamento pareiškimą dėl rugpjūčio 23 d. paskelbimo Europos stalinizmo ir nacizmo aukų atminimo diena. Šiuo pareiškimu buvo pasmerkti totalitariniai nusikaltimai ir kartu paraginta nacizmo, stalinizmo ir fašistinių bei komunistinių režimų nusikaltimus vertinti vienodai. Europos Parlamento vadovybės sprendimu nuo 2023 m. renginys, skirtas sovietų masinių deportacijų aukoms atminti, tapo tradiciniu oficialiu Europos Parlamento renginiu.

Europos Parlamentas karinės Rusijos agresijos prieš Ukrainą akivaizdoje palaiko kovojančią ukrainiečių tautą, teikdamas politinę ir administracinę pagalbą bei formuodamas Europos institucijų paramos darbotvarkę. Parlamentas aktyviai remia Ukrainą, Moldovą ir Sakartvelą jų kovoje už nepriklausomybę ir suverenitetą, taip pat padeda šių šalių eurointegracijos procese. Parlamentas vertindamas Europos Sąjungos plėtrą kaip būdą apginti valstybių laisvę, nepriklausomybę, teritorijų vientisumą ir demokratiją pasisakė dėl šalies kandidatės statuso suteikimo Ukrainai, taip pat Moldovai ir Sakartvelui.

2024 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS JULIUS SASNAUSKAS

Julius Sasnauskas – Lietuvos neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo dalyvis, tautinės politinės organizacijos Lietuvos laisvės lygos narys, pagrindinės spaudos leidėjas ir publicistas, Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumo rengėjas ir signataras, politinis kalinys 1980–1986 m. 1987 m. rugpjūčio 23 d. mitingo prie Adomo Mickevičiaus paminklo Vilniuje organizatorius ir dalyvis. Nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje jis išliko aktyvus kovotojas už tikėjimo, minties ir asmeninę laisvę, šią misiją nuosekliai vykdo kaip kunigas ir pranciškonų ordino vienuolis, publicistas, pokalbininkas, konferencijų dalyvis ir radijo laidų vedėjas.

Kunigas Julius Sasnauskas OFM, įteikus Laisvės premijos statulėlę
Vilnius, 2025 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Pošaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIV-190-S20250113-OP-0187

Laisvės premijų komisijos pirmininkės Rimos Baškienės kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2024 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2025 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Garbieji Laisvės Žmonės!

Laisvę puoselėjantys ir saugantys, iš jos išskirtinumo ir ypatingosios galios auginantys stiprybės sėklas – dabarties iššūkių nugalėjimui ir atsakingoms, pilietiškoms ateities kartoms.

Kasmet, minėdami lemtingus sausio įvykius, pirmiausia pagalvojame apie drąsius, ryžtingus Žmones, apie vienybės jėgą, apie tai, kad Laisvė nėra savaime suprantama dovana – kad ji yra ilgų pastangų ir aukų rezultatas ir neįkainojama vertybė. Prisimeiname ir gerbiame tuos, kurie nuolat augino, kūrė, pasiaukojančiai dirbo ir dabar stato pasitikėjimo ir noro gyventi čia – Lietuvoje, stiprią ir saugią mūsų Valstybę.

Besikeičiant Seimo kadencijoms Laisvės premijų komisija ir tuometinė jos pirmininkė Angelė Jakavonytė perdavė Seimui gerą žinią – jų siūlymą skirti Laisvės premiją pranciškonų vienuoliui, Vilniaus Bernardinų bažnyčios kunigui, ilgamečiam „Mažosios studijos“ vadovui, sovietmečio disidentui Juliui Sasnauskui. Seimas visais balsais priėmė šį nutarimą.

Julius Sasnauskas buvo vienas aktyviausių Lietuvos laisvės lygos narių, vienas svarbiausių rezistentų Antano Terlecko bendražygių, už religinius įsitikinimus net pašalintas iš mokyklos.

Vilniaus senamiesčio kiemų paslaptį užaugęs drąsus jaunuolis, veikdamas kartu su kitais disidentais, leido tautinės minties pogrindinį leidinį „Lietuvos šauklys“, vėliau leidinį „Vytis“, kartu parengė pasaulyje didelio atgarsio sulaukusį laisvės dokumentą – Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumą ir toje veikloje jis pats tapo Laisvės Šaukliu.

1979 metais KGB suimtas, nuteistas 1,5 metų kalėjimo ir 5 metams tremties Tomsko srityje. Net gyvendamas griežto režimo sovietinėje sistemoje Julius Sasnauskas sugebėjo būti laisvas savo dvasia, nes mintys apie laisvę siejosi su tikėjimu ir drąsa veikti. Nepaisant spaudimo, nepaisant represijų, tačiau suvokiant, kad pasipriešinimas sistemai yra ne tik politinis veiksmas, kad tai – moralinė pareiga.

Grįžęs iš tremties Julius Sasnauskas toliau dalyvavo antisovietinėje veikloje, buvo vienas iš Lietuvos laisvės lygos mitingo prieš tuometinę santvarką prie Adomo Micke-

Seimo Kovo 11-osios Akto salės tribūnoje – Laisvės premijų komisijos pirmininkė Rima Baškienė

Vilnius, 2025 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIV-190-S20250113-OP-0077

vičiaus paminklo organizatorių. Vėliau Julius Sasnauskas mokėsi kunigų seminarijoje, davė vienuolio įžadus, buvo įšventintas į kunigus.

Ir vienas pastebėjimas apie aistrą knygoms, kuri tapo Juliaus gyvenimo šviesa – nuo vaikiškų pasakų, Maceinos raštų ir didžiojo pajautimo, kad spausdinto žodžio vertė yra ypatingas ginklas, yra mintis maitinanti galia, yra penas sielai, yra įkvėpimas ir pagalbininkė gyventi ir kurti.

Šiandien dėkojame Juliui Sasnauskui už postilių rinkinius ir knygas, kuriose brandūs Tikėjimo, atjautos, bendruomeniškumo, kovos už Lietuvos laisvę apmąstymai.

Dėkojame už dvasingus pokalbius su mūsų Lietuvos jaunimu ir su kiekvienu sutiktu žmogumi.

Bernardinų bažnyčioje girdėjau sakant: „Jis – mūsų ne tik dvasios tėvas, puikus pamokslininkas, jis – tiesiog bičiulis daugeliui parapijiečių.“ Ir manau, kad tai yra vienas iš svarbiausių įvertinimų.

Na ir dar. Vilniaus senamiesčio aplinka, manau, palieka ypatingą, istorinį ryšį, perduodamą iš kartos į kartą. Tokį ryšį norėčiau išvelgti su Vilniaus universiteto pirmuoju rektoriumi, kunigu, rašytoju, vienu žymiausių XVII a. pradžios pamokslininkų Petru

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Saulius Skvernelis įteikia Laisvės premijos statulėlę Juliiui Sasnauskui OFM

Vilnius, 2025 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. 2025-01-13_OP-3

Skarga, po kurio vardu pavadintą Vilniaus universiteto kiemą bėgiojo ir Julius Sasnauskas.

Kunigas Petras Skarga tada dar beveik prieš 500 m. rašė: „Pamokslių tikslas – sužadinti patriotinius jausmus, priminti vertybes, kurių laikantis galima išgelbėti valstybę“. Panaudodamas iš Antikos laikų kilusių valstybės kaip laivo alegoriją Petras Skarga rašė: „Kai laivas skęsta, o vėtra jį verčia, kvailas žmogus saugo savo ryšulius, o laivo gelbėti neina ir mano, kad taip saugo save... O kai žmogus supras, kad savo turtus, kuriuos turi laive, paniekins ir kartu su visais puls gelbėti laivo, visa kita pamiršęs, tik tada atgauską turėjo, ir pats savo gyvybę išsaugos.“

Mūsų tauta tikrai įrodė, kad moka saugoti Valstybę, savo Laisvę ir tai patvirtinantys gerbiamojo Juliaus Sasnausko žodžiai: „Laisvė nėra tik teisė elgtis kaip nori – tai pirmiausia atsakomybė už kitus žmones ir už savo veiksmus.“

Ir dar vieni žodžiai, ypatingi ir svarbūs: „Man svarbu daryti tai, kas reikalinga daugeliui“, – sako Julius Sasnauskas.

Dėkojame!

Laisvės premijos laureato Juliaus Sasnausko OFM kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2024 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2025 m. sausio 13 d.
Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje*

Dėkoju už premiją tuo gražiu, šventu pavadinimu – Laisvės premija. Žinoma, pati laisvė jau yra didžioji premija valstybei ir kiekvienam jos piliečiui. Kad ir kokie mes būtume skirtingi ir kartais nerandantys bendros kalbos. Laisvė vis tiek bus daugiau, galingiau, svarbiau.

Kai kurie įvykiai ir žmonės labai greitai tampa legendomis. Legenda jau yra pokario partizanų kovos, vėliau – pagrindinė spauda, disidentų ar, kaip sako kiti, rezistentų judėjimas. Legenda ir tos dvi datos, mus čia surinkusios, Kovo 11-oji ir Sausio 13-oji. Legendos reikalingos, nes jos, be kita ko, praneša, kad neįmanomi dalykai gali būti įmanomi.

Nesileisiu į prisiminimus. Juo labiau, kad apie viską jau ne kartą pasakota. Kai apsilankydavau buvusiam KGB kalėjime prie Lukiškių aikštės, man pačiam atrodė neįtikėtina, neįmanoma visa tai, kas nutiko, kas buvo pasirinkta mūsų prieš keturis ar penkis dešimtmečius. Pranokus savo žmogiškąjį mažumą ir trapumą. Daugiau, nei leido aplinkybės. Aišku, buvo gerų pavyzdžių ir pamokų. Užaugau namuose, kuriuose gyvavo pasakojimas apie nepriklausomą Lietuvą, okupantų represijas, tautos pasipriešinimą. Prisimenu, kaip devynerių metų klausiausi mamos žodžių apie Prahos pavasarį ir rusų tankus. Ir iki šiol stebiuosi, kad tie žodžiai galėjo taip smarkiai paveikti.

Laisvės pamokos ir pavyzdžiai buvo šalia. Gimtasis Vilniaus miestas su trijų sukilimų pėdsakais, su bažnyčių bokštais, šaunančiais į dangų. Su Vasario 16-osios signatarų namu. Dėl jo greičiausiai visa tuometinė Gorkio gatvė buvo lyg kokia paslaptinga laisvės arterija mieste. Net hipių susibūrimai greta uždarytos Katedros anuomet skelbė alternatyvą režimui.

Nežinau, ar priespaudos režimai suvokia, kad laisvės dvasiai patinka atsirasti nelaisvėje. Visokiausiais būdais ir keliais.

Kažin kas nematomas nuolat išdidina ar padaugina mūsų gerus darbus bei sprendimus. Padaugina ir drąsą. Mano mokytojas ir draugas Antanas Terleckas sakydavo: „Pavargau...pavargau. Žinai, aš bijau“. O paskui čia pat kūrė drąsiausius, įžūliausius planus, ką dar nuveikus Lietuvos laisvės labui ir kaip darsyk įgėlus okupantams. Paauglystėje

Kunigas Julius Sasnauskas OFM kalba Laisvės premijos įteikimo ceremonijos metu
Seimo Kovo 11-osios Akto salėje

Vilnius, 2025 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIV-190-S20250113-OP-0234

su keliais mokyklos draugais užsikrėtęs tais beprotiškais planais, girdėdavau patarimus, kad „prieš vėją nepapūsi“ ar „galva sienos nepramuši“. Bet kai kas štai ėmė ir papūtė prieš tą vėją. Pasirodo, kad įmanoma. Ir sienos neatlaikė.

Palaimintas kelias į laisvę ir laisvės aistra. Už tai reikia dėkoti ir kartais brangiai mokėti. Tačiau niekas tame kelyje nebuvo veltui: nei pagrindžio spauda, nei trispalvė vėliava, iškelta ant kamino, nei nelegali maldos eiseną į Šiluvą. Ir taip toliau, ir taip toliau. Net kalėjimai ir tremtys – ne veltui.

Kodėl visa tai? Kodėl mums svarbu? Dažnai prisimenu, kaip Vaižgantas, dar gyven-damas Stokholme, 1917 metų gale, gauna kiek paankstintą žinią apie nepriklausomybės paskelbimą. Pasveikinęs ir pašlovinęs Lietuvos laisvę, jis stabteli ir pats savęs klausia, kam gi ta laisvė jam reikalinga. Atsakymas gražus ir vertas dėmesio: „O ar aš žinau? Tik jaučiu, kad negaliu be jos būti“.

2024 metų Laisvės premijos laureatą kunigą Julijų Sasnauską OFM sveikina Laisvės premijų komisijos pirmininkė, Seimo narė Rima Baškiene

Vilnius, 2025 m. sausio 13 d. | Fotografe Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIV-190-S20250113-OP-0311

Ir mes negalime be jos. Žiūriu į laisvės kartą, į tuos, kurie gimė ir užaugo jau laisvoje tėvynėje. Ten, tarp jų, kažkur slypi viso buvusio pasipriešinimo prasmė ir grožis. Ten yra apdovanojimas, dar viena premija mums visiems, džiaugsmo vieta. Ir, jei reikia, atsakymas į klausimą, ar už tokią Lietuvą buvo kovojama kone penkis dešimtmečius. Tik dėl to, kad esame „pašaukti laisvei“, kaip sako Šventasis Raštas, šiandien galime atjausti ir net ginti Ukrainą. O taip pat pasimokyti iš jos, kokia brangi ir nepamainoma yra laisvės dovana.

Iki šiol beveik visi šios premijos laureatai buvo subrendę žmonės, pasižymėję praityje, dažniausiai priešinęi okupaciniam režimui, gynę žmogaus teises. Dar sykį dėkodamas Lietuvos Respublikos Seimui už aukštą įvertinimą, labai linkiu (ir gal net nujaučiu), kad kitas Laisvės premijos laureatas būtų iš kartos, gimusios laisvėje. Nes ir laisvoje šalyje niekur nedingo ir nedings įvairios kitos vergijos formos, o kartu su jomis – ir amžinas pašaukimas būti laisvu žmogumi ir tarnauti visų kitų laisvei.

Ačiū!

Laisvės premijos laureatas Julius Sasnauskas OFM

Kad Tu, Drauguži, žinotum, kaip aš tau pavydžiu. Pirma, esi net 31 metais jaunesnis. Kai karste gulėsiu, Tu puikuosiesi savo mokslinių laimėjimų zenitą pasiekęs. Antra, nors labai nemėgstu komplimentų žerti, bet esu priverstas pasakyti, kad turi didelį talentą, kuriuo net čekistai stebisi. Juk šiandien tokio žinių bagažo Tau galėtų pavydėti bent 95 proc. mūsų aukštųjų mokyklų absolventų, o Tau dar tik 23 metai! Tu dar kalnus nuversi. Trečia, turi gilų tikėjimą Dievu. Ketvirta, labai Lietuvą myli. Penkta, visiškai pelnytai, bet palyginti nesunkiai į istoriją patekai... Šešta, esi jautrus žmogaus kančiai. Septinta, dar turi Tavimi besididžiuojančias motiną ir močiutę. Neįsivaizduoji, Juliuk, koks Tu laimingas esi.

Antanas Terleckas, Kolyma, 1983 m. vasario 1 d.

2024 metų Laisvės premiją Lietuvos Respublikos Seimas paskyrė Lietuvos neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo dalyviui, pagrindinės spaudos leidėjui ir publicistui, Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumo rengėjui ir signatarui, politikam kaliniui, pirmojo viešo nesankcionuoto mitingo, vykusio 1987 m. rugpjūčio 23 d. prie Adomo Mickevičiaus paminklo Vilniuje, organizatoriui ir dalyviui kunigui Juliiui Sasnauskui OFM.

Šis sprendimas dėl Laisvės premijos mums dar kartą primena XX amžiaus 8–9 dešimtmečių Lietuvos neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo istoriją. Julius Sasnauskas buvo vienas jauniausių šio pasipriešinimo dalyvių ir vienas aktyviausių radikalios, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo siekius kėlusios pagrindinės tautinės politinės organizacijos Lietuvos laisvės lygos narys. Dvylika metų paskyręs kovai už Lietuvos laisvę, J. Sasnauskas už ją sumokėjo savo laisvės kainą: užbrauktą galimybę baigti mokyklą ir studijuoti pasirinktus mokslus, KGB persekiojimą, kratas ir tardymus, galiausiai – kalėjimą ir tremtį. Šių biografijos įrašų Julius sulaukė būdamas vos 21-erių. Juliaus Sasnausko pagrindinės veiklos istorija susipynė su ano meto Lietuvos, Baltijos šalių ir Sovietų Sąjungos disidentų Vytauto Bogušio, Birutės Burauskaitės, Petro Cidziko, Roberto Grigo, Kęstučio Jokubyno, Mečislovo Jurevičiaus, Sergejaus Kovaliovo, Algirdo Masiulionio, Marto Nikluso, Viktoro Petkaus, Jono ir Jadvygos Petkevičių, Jono Protusevičiaus, Romualdo ir Angelės Ragaišių, Nijolės Sadūnaitės, Andrejaus Sacharovo, Kęstučio Subačiaus, Vlado ir Genovaitės Šakalių, Gerardos Elenos Šiuliauskaitės, Sigito Tamkevičiaus, Antano Terlecko, Andriaus Tučkaus, Jono

Kunigas Julius Sasnauskas OFM – 2024 metų Laisvės premijos laureatas

Vilnius, 2017 m. | Fotografė Evgenia Levin
VŠĮ „Bernardinai.lt“ archyvas

Volungevičiaus ir daugelio kitų istorijomis. Keletas iš jų – S. Kovaliovas, A. Terleckas, S. Tamkevičius, N. Sadūnaitė ir G. E. Šiuliauskaitė – yra ankstesniais metais pagerbti Laisvės premijos laureatai. J. Sasnausko pagrindinio judėjimo veikla nebūtų iki galo nušviesta neprisiminus jo jaunesniosios sesers Leonoros Sasnauskaitės veiklos, lydėjusios metais vyresnį brolių svarbiausiuose pagrindžio darbuose.

Laisvės premijos kontekste taip pat svarbu atminti, kad nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje kunigas Julius Sasnauskas išliko aktyvus kovotojas už tikėjimo, minties ir asmeninę laisvę, šią misiją jis nuosekliai vykdo kaip kunigas ir pranciškonų ordino vienuolis, publicistas, pokalbininkas, konferencijų dalyvis ir radijo laidų vedėjas. Kunigo J. Sasnausko visuomenę telkianti laikysena neabejotinai verta Laisvės premijos įvertinimo.

Julius Sasnauskas gimė 1959 m. kovo 18 d. vilniečių Eugenijaus ir Dalios Sasnauskų šeimoje, augo su broliu Sigitu ir dviem seserimis Jolanta ir Leonora. Jau vaikystės ir paauglystės metais Julius patyrė sovietinės ideologijos ir tikrovės neatitikimus. Savo prisiminimuose jis rašė: „...Nebuvo labai sunku plaukti prieš srovę. Beveik nuoseklu, dėsninga. Daug lėmė šeimos aplinka. Namai buvo pilni kažin kokio tarybinės tikrovės dėsnų ignoravimo, antitarybinės ironijos.“ Vienas pirmųjų sukrečiančių įvykių, turė-

jusių įtakos Juliaus pažiūroms, buvo 1968 metų Prahos pavasaris, kai komunistinės Čekoslovakijos demokratinės pertvarkos buvo nutrauktos, o taikūs visuomenės protestai numalšinti Varšuvos sutarties valstybių tankais. Po to sekė čekų studento Jano Palacho liepsnojanti auka Prahoje ir 1972 metais – Romo Kalantos Kaune, su lydinčiais antitarybiniais jaunimo protestais ir neramumais.

Savo, kaip anuomet ironiškai su klasės draugais vadino, „revoliucinę veiklą“ pradėjęs devintoje klasėje, 1975 metų pavasarį J. Sasnauskas susipažino su kaimynystėje, J. Garelio gatvėje, gyvenusiu politiniu kaliniu Viktoru Petkumi, kuris 14 metų praleido lageriuose. Viktoro Petkaus asmenybė patraukė plačią erudiciją, pasakojimais apie partizanų kovas, lietuvių politinių kalinių dalią Vorkutoje, Mordovijoje, oficialiai ideologijai priešingu XX amžiaus Lietuvos istorijos įvykių vertinimu. Kartu su bendramoksliais Antano Vienuolio vidurinės mokyklos moksleiviais Julius pradėjo patarnauti per Mišias Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Viktoro Petkaus draugijoje susipažino su Antanu Terlecku, Kęstučiu Jokubynu ir kitais politiniais kaliniais, jie atvėrė alternatyvią tikrovę, supažindino su nelegalia pogrindine spauda, organizuotu pasipriešinimu, davė pirmąsias disidentinės veiklos pamokas – leidinį „Lietuvos SSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras“ ir garantuotą pažadą, „kad pasodins“. Tačiau, pasak Juliaus, labiausiai motyvavo A. Terlecko žodžiai: „Laisvės kovotojai, o ne režimo kolaborantai kuria Lietuvos istoriją.“ Kas būdamas septyniolikos negeistų tokių žygdarbių!

Draugystė su disidentais, mokykloje viešai reiškiami įsitikinimai greitai atkreipė partinių funkcionierių ir valstybės saugumo (KGB) dėmesį. Prasidėjo pirmosios represijos: 1976 m. kovo 19 d. ir balandžio 4 d. Julijų kartu su keliais bendramoksliais tiesiai iš pamokų išsivežė ir tardė valstybės saugumo darbuotojai. 1976 metų vasarą, pabaigę 10 klasių, Julius Sasnauskas, Vytautas Bogušis, Andrius Tučkus ir Algirdas Masiulionis buvo pašalinti iš Antano Vienuolio vidurinės mokyklos be teisės toliau mokytis dienišėse mokyklose. 1976 m. lapkričio 4 d. už Vėlinių žvakučių uždegimą Rasų kapinėse ant 1920-aisiais žuvusių Lietuvos karių kapų ir Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Jono Basanavičiaus kapo J. Sasnauskas buvo milicininkų sulaikytas ir sumuštas. Apie šį incidentą, taip pat apie persekiojimus per 1977 m. ir 1978 m. Vėlines, trukdymą pagerbti Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Jono Basanavičiaus atminimą Vasario 16-ąją, Julius Sasnauskas 1978 metais primins atvirame laiške Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto antrajam sekretoriui Valerijui Charazovui.

1977 metais J. Sasnauskas įsitraukė į pogrindinės spaudos leidybą, ėmėsi redaguoti ir perspausdinti tekstus, kartu su A. Terlecku ir K. Jokubynu leido tautinės minties

pogrindinį leidinį „Laisvės šauklys“. Julius gerai valdė plunksną, išmoko spausdinti spausdinimo mašinėle ir greitai įgavo vyresniųjų bendražygių pasitikėjimą. Kai kuriuos pogrindinius tekstus spausdino dar rašytojai Marijai Lastauskienei-Lazdynų Pelėdai priklausiusia spausdinimo mašinėle.

1977 metų rudenį J. Sasnauskas buvo paimtas į sovietų kariuomenę, nors medikų pripažintas kaip tarnybai netinkamas. Tarnavo Leningrado srityje, karo statybininkų dalinyje. Sveikatai pablogėjęs, 1978 m. rugpjūčio mėnesį iš karinės tarnybos buvo paleistas.

1979-ieji buvo disidentinio judėjimo pakilimo metai. Plėtėsi bendraminčių gretos, vienas po kito radosi nauji pogrindžio leidiniai, vis drąsesnis ir atviresnis darėsi disidentų tonas, bet kartu stiprėjo represijos, dažnėjo kratos. 1979 m. vasario 7 d. Angelės ir Romualdo Ragaišių bute Vilniuje Antanas Terleckas ir Julius Sasnauskas dalyvavo spaudos konferencijoje su užsienio informacinių agentūrų „Reuters“, „France Presse“, laikraščio „Los Angeles Times“ žurnalistais, kurioje informavo apie Lietuvos Katalikų Bažnyčios tikinčiųjų teisių pažeidimus ir piliečių persekiojimą dėl politinių įsitikinimų. Tais pačiais metais J. Sasnauskas dalyvavo viešose Lietuvos disidentų solidarumo akcijose – palaikant teisiamus Romą Ragaišį, Angelę Ramanauskaitę. Šios akcijos buvo užfiksuotos retose kolektyvinėse Lietuvos disidentų fotografijose. Siekdamas išvengti įkalinimo už veltėdžiavimą, Julius Sasnauskas įsidarbino budėtoju Vilniaus valstybinio universiteto Mokslo muziejuje (Šv. Jonų bažnyčioje). Nuo 1979 m. kovo iki suėmimo 1979 m. gruodžio 11 d. Šv. Jonų bažnyčia naktimis tapdavo pogrindinių leidinių spausdinimo vieta. Muziejaus direktoriaus Vinco Žilėno kabinete Julius Sasnauskas redagavo, rašė ir daugino pogrindinio Lietuvos laisvės lygos leidinio „Vytis“ numerius, rengė ir spausdino kitus pogrindinius leidinius, informaciją apie Lietuvos disidentų teismus, atvirus laiškus Lietuvos SSR aukščiausiems pareigūnams apie žmogaus teisių pažeidimus Lietuvoje. Ši Juliaus Sasnausko parengta informacija pasiekdavo laisvąjį pasaulį, buvo publikuojama Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kanados lietuvių periodinėje spaudoje, Rusijos disidentų leidinyje „Einamųjų įvykių kronika“, perskaitoma „Vatikano radijo“, „Amerikos balso“, „Laisvos Europos“ lietuvių laidose.

1979 metais Tartu mieste Julius Sasnauskas su Antanu Terlecku parengė kreipimąsi į laisvąjį pasaulį – Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumą, kuriame ragino pasmerkti 1939 m. rugpjūčio 23 d. Molotovo–Ribentropo paktą ir jo slaptuosius protokolus ir atkurti Baltijos valstybių nepriklausomybę. Dokumento tekstas buvo perskaitytas per „Amerikos balso“ radiją ir platinamas kitais užsienio žiniasklaidos kanalais. Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumo garsą lydėjo KGB kerš-

**Grupė Lietuvos disidentų, susirinkusių palaikyti teisią kovotoją
už žmogaus teises Romualdą Ragaišį**

Pirmoje eilėje iš kairės klūpo: Algimantas Andreika, Robertas Grigas, Julius Sasnauskas ir Kęstutis Subačius. Antroje eilėje stovi iš kairės: kun. Jonas Kastytis Matulionis, Zosė Čiupailaitė, Mečislovas Jurevičius, kun. Sigitas Tamkevičius, Antanas Terleckas, Algirdas Statkevičius, Liutauras Kazakevičius, Leonora Sasnauskaitė ir Jonas Volungevičius.

Vilnius, 1979 m. rugsėjo 12 d. | Fotografas nenustatytas
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas

Suimto pagrindinės spaudos leidėjo, Lietuvos laisvės lygos nario Juliaus Sasnausko nuotrauka, daryta Lietuvos SSR valstybės saugumo komiteto (KGB) tardymo izoliatoriuje

Vilnius, 1979 m. gruodžio 12 d. | Fotografas nenustatytas
Lietuvos ypatingasis archyvas. F. K-1, ap. 58, b. 47753/3, t. 2, l. 3

Julius Sasnauskas su mama Dalia Sasnauskiene ir seserimi Leonora Parabelės kaimo aerodrome
Parabelės k., Tomsko sr., 1985 m. vasara | Fotografas nenustatytas
Kunigo Juliaus Sasnausko OFM asmeninis archyvas

tas – 1979 m. spalio 30 d. buvo suimtas Antanas Terleckas, o gruodžio 11 d. – Julius Sasnauskas.

1980 metų rugsėjį bendrabyliai A. Terleckas ir J. Sasnauskas buvo teisiami „už dalyvavimą nelegalių leidinių bei kitokios antitarybinio turinio literatūros gaminimą, dauginimą ir platinimą“. 1980 m. rugsėjo 19 d. Lietuvos SSR Aukščiausiasis Teismas Julijų Sasnauską nuteisė vieniems metams ir šešioms mėnesiams lagerio ir penkeriems metams tremties. 1980–1981 metais jis buvo kalinamas KGB kalėjime Vilniuje, o 1981 m. gegužės 28 d. ištremtas į Parabelės kaimą Tomsko srityje, Vakarų Sibire. Tremtyje dirbo santechniko, katilinės kūriko ir krovėjo darbus. Kasdienybę praskaidrindavo retkarčiais iš Lietuvos atvykstantys namiškiai ir bičiuliai. 1986 m. gegužės 29 d. išleistas į laisvę J. Sasnauskas grįžo į Lietuvą ir vėl įsitraukė į pagrindinę veiklą.

1987 m. liepos 4 d. Lietuvos laisvės lygos narių pasitarime, kuriame dalyvavo V. Bogušis, J. Protusevičius, N. Sadūnaitė, J. Volungevičius, J. Sasnauskas ir L. Sasnauskaitė, iš tremties sugrįžęs A. Terleckas, buvo nuspręsta 1987 m. rugpjūčio 23 d. Vilniuje surengti mitingą, skirtą Molotovo–Ribentropo pakto metinėms paminėti. Antanas Terleckas atsiminimuose nurodė: „Julius pasiūlė mitingo vietą – skverelį netoli Šv. Onos bažnyčios,

Mitingo prie Adomo Mickevičiaus paminklo dalyviai
Vilnius, 1987 m. rugpjūčio 23 d. | Fotografas nenustatytas
Lietuvos ypatingasis archyvas. F. 1771, ap. 270, b. 182, l. 85

kuriame pastatytas paminklas Adomui Mickevičiui.“ Į mitingą Julius atvyko į marškinius įsisegęs ženkliuką su užrašu „Lithuanian power“, kuris neprasprūdo pro akis nei KGB, nei tuometiniams Lietuvos televizijos reporteriams.

Mitingas prie Adomo Mickevičiaus paminklo žymėjo J. Sasnausko disidentinės veiklos pabaigą ir naujo gyvenimo etapo pradžią – 1987 m. rugsėjo 1 d. jis pradėjo studijas Kauno kunigų seminarijoje. Dar 1979 m. ketino ten studijuoti, tačiau nebuvo priimtas. Mintys apie kunigystę neapleido visus 10 metų. Grįžęs iš tremties 1986 metų rugpjūtį Telšiuose įstojo į pranciškonų ordiną, tuomet dar veikusių pogrindyje. Pirmuosius įžadus po kelerių metų davė pas Tėvą Stanislovą Paberžėje. 1987–1992 metais studijavo Kauno kunigų seminarijoje, tačiau kunigo šventimų negavo. 1992 m. birželį Kretingoje davė amžinuosius (iškilmingus) pranciškonų ordino įžadus.

1994–1997 metais J. Sasnauskas gyveno ir mokėsi Kanadoje. 1995 m. birželio 4 d. Toronto lietuvių Prisikėlimo parapijoje vyskupas Paulius Baltakis OFM iššventino jį į kunigus.

Kauno kunigų seminarijos klierikas Julius Sasnauskas (kairėje) budi prie Lietuvos parlamento
Vilnius, 1991 m. sausio 13 d. | Fotografas nenustatytas
Kunigo Juliaus Sasnausko OFM asmeninis archyvas

Diakono šventimai Toronto Kristaus Prisikėlimo bažnyčioje

Diakonas Julius Sasnauskas OFM kartu su vyskupu Pauliumi Baltakiu OFM. Po dviejų mėnesių, 1995 m. birželio 4 d., per Sekmines, diakoną Julijų Sasnauską vysk. Paulius Baltakis OFM, pranciškonų provincijolas Placidus Barius OFM ir kun. Edmundas Putrimas išventino į kunigus.

Torontas, Kanada, 1995 m. balandžio mėn. | Fotografas nenustatytas

Kunigo Juliaus Sasnausko OFM asmeninis archyvas

Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio (Bernardinų) parapijos ganytojai, broliai pranciškonai

Iš kairės: br. kun. Evaldas Darulis OFM, br. Rolandas Taučius OFM, br. kun. Arūnas Peškaitis, br. kun. Andrius Nenėnas OFM, br. kun. Julius Sasnauskas OFM ir br. kun. Algirdas Malakauskis OFM.

Vilnius, 2016 m. | Fotografė Evgenia Levin | *VŠĮ „Bernardinai.lt“ archyvas*

Sausio 13-osios memorialo atidarymo ir atminimo laužų uždegimo ceremonijos prie Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos pastato metu kalba kunigas Julius Sasnauskas OFM

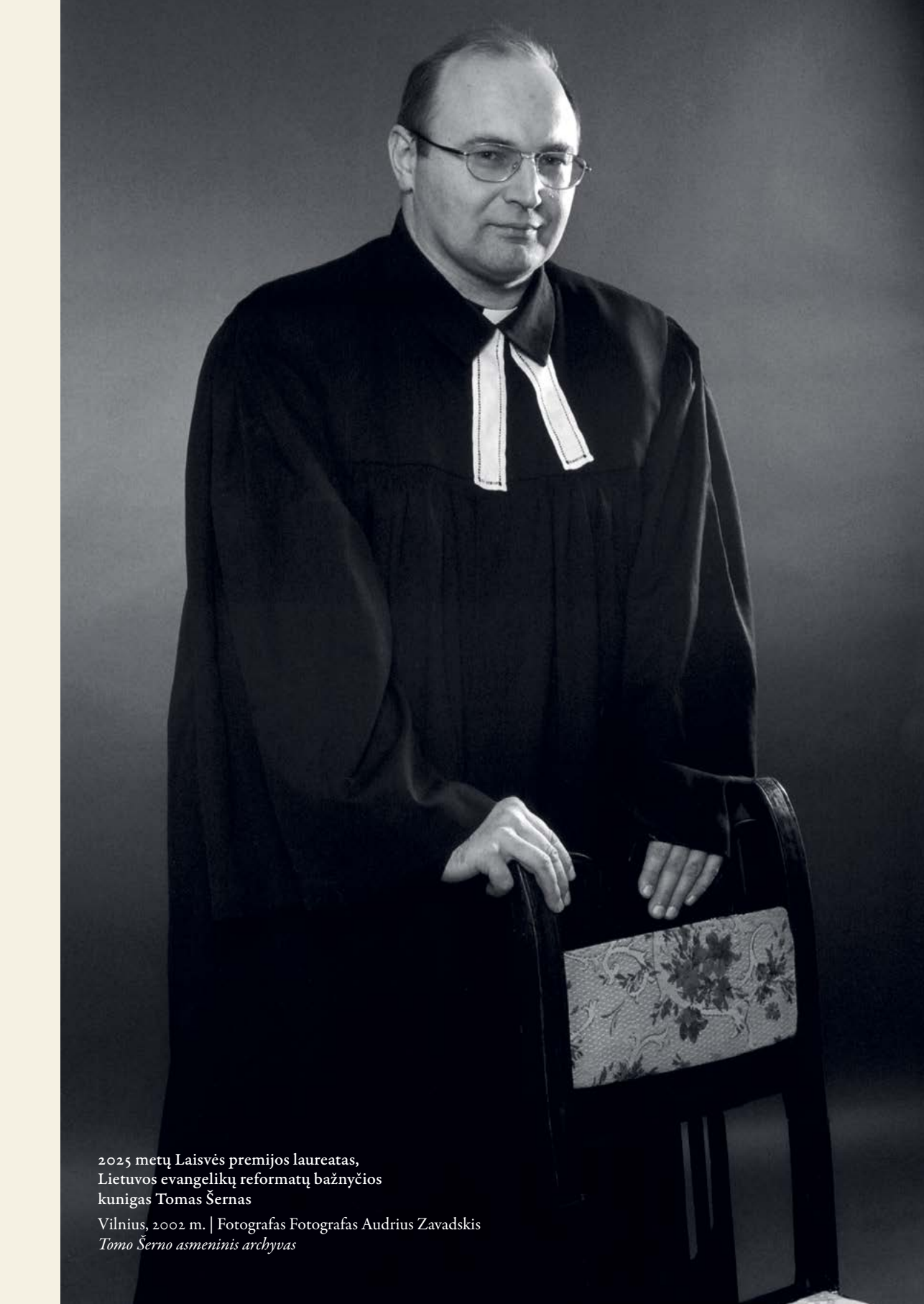
Vilnius, 2017 m. sausio 12 d. | Fotografė Evgenia Levin
VŠĮ „Bernardinai.lt“ archyvas

Nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje kunigas Julius Sasnauskas išlieka svarbi Lietuvos viešojo gyvenimo figūra: Šv. Pranciškaus ir Šv. Bernardino vienuolyno vienuolis, Lietuvos radijo eteriu transliuojamo katalikų radijo „Mažoji studija“ darbuotojas ir vadovas, publicistas, knygų apie religiją, tikėjimą, įtaigiai papasakotų, autoironija ir subtiliu humoru dvelkiančių atsiminimų autorius.

1998 m. J. Sasnauskas buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus 4-ojo laipsnio ordinu (dabar – Vyčio Kryžiaus ordino Karininko kryžius), 2000 m. – Lietuvos nepriklausomybės medaliu, 2005 m. – Sausio 13-osios atminimo medaliu, 2009 m. – Lietuvos žurnalistų draugijos skiriama Stasio Lozoraičio premija „Kelyje į Vilties Prezidento Lietuvą“, 2013 m. apdovanotas Marijos žemės kryžiaus 4-ojo laipsnio ordinu (Estija), 2016 m. – Lietuvos rašytojų sąjungos, Lietuvos žurnalistų sąjungos ir Nacionalinės žurnalistų kūrėjų asociacijos Juozo Tumo-Vaižganto premija, 2018 m. – ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Komandoro kryžiumi. 2012 m. J. Sasnauskui įteikta Šv. Kristoforo statulėlė, o 2020 m. suteiktas Vilniaus miesto garbės piliečio vardas.

2025 METŲ LAISVĖS PREMIJOS LAUREATAS TOMAS ŠERNAS

Tomas Šernas – Lietuvos Sąjūdžio savanoris, Lietuvos nepriklausomybės gynėjas, 1991 m. liepos 31 d. Medininkų žudynės vienintelis išgyvenęs Lietuvos muitinės pareigūnas, istorinės atminties puoselėtojas, buvęs Medininkų aukų artimųjų klubo pirmininkas, Vasario 16-osios Akto signatarų klubo pirmininkas ir garbės pirmininkas, Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios kunigas. Jis pirmasis apdovanotas Čiunės Sugiharos fondo „Diplomatai už gyvybę“ Tolerancijos žmogaus apdovanojimu už viešai išreikštą pilietinę poziciją pasisakant prieš ksenofobijos ir antisemitizmo kurstymą, prieš radikalizmo apraiškas ir prietarus politiniame visuomeniniame Lietuvos gyvenime.

A black and white studio portrait of Rev. Tomas Šernas. He is a middle-aged man with glasses, wearing a dark, long-sleeved clerical cassock with a white tab collar. He is seated on a dark wooden chair with a floral-patterned upholstered seat. He is looking slightly to the right of the camera with a neutral expression. The background is a plain, dark grey studio backdrop.

2025 metų Laisvės premijos laureatas,
Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios
kunigas Tomas Šernas

Vilnius, 2002 m. | Fotografas Fotografas Audrius Zavadskis
Tomo Šerno asmeninis archyvas

Laisvės premijų komisijos pirmininkės Rimos Baškienės kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2025 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2026 m. sausio 13 d.*

Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje

Gerbiamieji Laisvės ir Taikos žmonės,

Laisvės gynėjų drąsa, tebešildantys Sausio laužai primena tuometinį ryžtą ir apgintos laisvės džiaugsmą, skatina niekada nebijoti ir jaustis tautiškai aktyviais savo šalies piliečiais.

Prieš trisdešimt penkerius metus įvykiai, sutelkę mūsų visuomenę, paliko ne tik vienybės jausmą, bet ir kraujuojančias netekčių, neteisybės, sutrypto žmogiškumo žaizdas. Tačiau mes išlikome. Nesunaikinta Tauta! Nes visada turėjome ir turime ryžtingų žmonių. Žmonių, kurie nebijo kelti klausimų, siūlo taisyti tai, kas neteisinga, ir siekti geresnės, teisingesnės Lietuvos.

Seimo Laisvės premijų komisijos vardu nuoširdžiai dėkoju visiems!

Prieš 15 metų Seimo įsteigta Laisvės premija yra ryški ir garbinga misija, ji liudija demokratiją, laisvę ir nepriklausomybę, ji kalba apie mūsų žmones – paprastus ir kartu nepaprastus.

Džiaugiuosi, kad Seimo Laisvės premijų komisijos pateikta Tomo Šerno kandidatura 2025 metų Laisvės premijai sulaukė vienbalsio Lietuvos Respublikos Seimo narių pritarimo.

Noriu paminėti keletą akcentų apie garbų laureatą.

Atgimimo dvasiai pakilus virš Lietuvos, Tomas tapo Sąjūdžio savanoriu.

1991 m. vasario mėn., pradėjęs dirbti pasienio kontrolės poste, jis tapo atsakingu valstybės sargybiniu.

Rašytoja Aurelija Arlauskienė, knygos apie Tomą Šerną autorė, rašė: Medininkų pasienio posto žudynes vieninteliame išgyvenusiam Lietuvos muitinės pareigūnui „vakarykštė diena nulėmė rytojų“.

Išties, ta diena – liudijanti anuometinės OMON specialiosios grupės žiaurumą ir kartu – šiandienos grėsmių kontekste – iškelianti Tomo Šerno asmenybę kaip neįkainojamą priminimą, kad iškovota Laisvė nėra duotybė ir už ją reikia nuolat kovoti; kad muitinės pareigūnų darbas – tada ir dabar – yra didis pasiaukojimas saugant mūsų valstybingumą; kad tarnystė Tėvynei reikalauja iš kiekvieno atsakomybės ir drąsos veikti.

Seimo Kovo 11-osios Akto salės tribūnoje – Laisvės premijų komisijos pirmininkė Rima Baškienė
Vilnius, 2026 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIV-090-S20260113-OP-2713

Tomui Šernui buvo lemta įrodyti, kad mirtis pralaimi gyvenimui – pasiaukojančių, profesionalių gydytojų dėka ir turint savyje ypatingą viską įveikiančios meilės ir tikėjimo galią.

Po ilgo gydymo Tomas rado jėgų studijuoti evangeliškąją teologiją. Dabar jis – Lietuvos evangelikų reformatų kunigas, stiprinantis kitus žmones savo išmintingu žodžiu ir teikiantis jiems viltį, kviečiantis „budėti dėl santarvės ir taikos“.

Tomas – Vyčio Kryžiaus I-ojo laipsnio ordino kavaliereus.

Čiunės Sugiharos fondas už pilietinę drąsą pasisakant prieš ksenofobiją, antisemitizmą, prieš radikalizmo apraiškas visuomeniniame Lietuvos gyvenime Tomą Šerną paskelbė Tolerancijos žmogumi.

Pasak Tomo, nors tolerancija reiškia gebėjimą priimti pasaulį tokį, koks jis yra, bet kartu reiškia pareigą turėti aiškius principus, tvirtą moralinį stuburą ir vertybių suvokimą, kad agresyvumas bei nepakantumas, kurio pasaulyje yra gana daug, nesutryptų ir nesugniuždytų. Reikia nebijoti, reikia drąsiai reikšti savo nuomonę, ginti skriaudžiamą...

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Juozas Olekas įteikia Laisvės premijos statulėlę Tomui Šernui

Vilnius, 2026 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIV-090-S20260113-OP-2738

Ačiū Tomui už požiūrį į laisvą žodį, kuris yra demokratijos šerdis, už požiūrį į kultūrą. Pasak Tomo Šerno, „Esame tauta. Turime savo žemę, savo kalbą, savo kultūrą. Kas nori pasakyti, kad Lietuvos Kultūros nereikia patiems savo kieme puoselėti, tas tegul rituališkai meta akmenį... Kultūra turi smogiamąjį, ypatingą potencialą.“

Tomo Šerno parašyta knyga „Muitinės kronikos“ yra svarbi pilietinio ugdymo ir istorijos pamoka. Ačiū už ją!

Gerbiamasis Tomai Šernai, ačiū už Jūsų veiklą, už pozityvią viltį ir gebėjimą matyti šviesią ateitį, būti pavyzdžiu ir visa tai perduoti ateities kartoms.

Esate pasakęs: „Mes krauju išlaikome vienokius egzaminus, dabar gyvenimas pateikia naujus sunkumus. Visi turime atsakyti savo gyvenimais. Tačiau, šiaip ar taip, negalima gyventi vien skausmu. Reikia gyventi ir žvelgti į priekį.“

Gerbiamasis Laisvės premijos laureate, Jūsų gyvenimas – labai stiprus liudijimas, kad laisvė yra ir asmeninė kiekvieno atsakomybė.

Dėkoju!

Laisvės premijos laureato Tomo Šerno kalba

*Kalba pasakyta per iškilmingą Laisvės gynėjų dienos minėjimą
ir 2025 metų Laisvės premijos įteikimo ceremoniją 2026 m. sausio 13 d.*

Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje

Jūsų Ekscelencijos Lietuvos Respublikos Prezidente, Seimo Pirmininke, Ministrė Pirmininke, gerbiami Seimo ir Vyriausybės nariai, gerbiami žuvusiųjų artimieji, laisvės gynėjai, bažnyčių hierarchai, Lietuvos ir užsienio svečiai,

Dėkoju už Laisvės premijų komisijos tarnystę priminti apie laisvę ir tokiais būdais – tai yra žvelgiant į praeitį, į Medininkų posto įvykius. Reiškiu pagarbą komisijai, jos vadovei Rimai Baškienei, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarams, jų klubui ir vadovei Birutei Valionytei.

Sausio 13-osios ir Medininkų posto įvykiai dažnai pavadinami tragedijomis. Kai įvykį įvardini tragedija, išreiški savo poziciją ir visai ne naiviai tikiesi, jog kaltininkai ir jų bendrapiliečiai supras šį terminą. Viliesi, jog įvyko nelaimė, didelė klaida, tragedija, ir atsakinga pusė drauge su mumis ieškos juridinės, moralinės ir istorinės tiesos. Viliamės abipusio supratimo.

Niekada nesinori tikėti, jog tai nėra jokia klaida ir tie įvykiai kaltininkų nesuvokiami kaip tragedijos. Deja, mums visiems kartais sunku priimti kitų tragedijas. Mums parodė Holokausto istoriją, bet ne visi pasirinko šią tragediją priimti kaip savą. Nors tai yra abipusė tragedija. Aš apgailėstauju, jog turime tokių bendrapiliečių ir net Seimo narių, kurie sugeba juokauti Holokausto tema.

Pirmasis atkurtos Lietuvos valstybės vadovas Vytautas Landsbergis žiniasklaidai pasiūlė vartoti ne dramaturginę, bet tikslesnę, juridinę terminologiją ir šiuos įvykius vadinti nusikaltimais.

Nusikaltimų tyrimo trukdymas ir užpulta Ukraina parodo, kad mūsų ir imperinių kaimynų intencijos labai skiriasi. Mes norime taikos ir naudingo bendradarbiavimo, paremto tarptautine teise, tačiau kas mes esame jų akyse? Kaip jie mus suvokia? Kaip potencialų grobį.

Esame nedidelė demokratinė šalis, kurios viena iš kaimynių yra neprognozuojama imperija. Seimo pastatas yra vos 35 kilometrų atstumu nuo Medininkų pasienio posto.

Prieš 35 metus buvo išbandytas mūsų pasiryžimas laisvei. Jaunų žmonių akimis žiūrint, tie įvykiai vyko tiesiog senovėje. Kaip mūsų „Tautiškos giesmės“ žodžiai sako:

Premijos laureatas Tomas Šernas kalba Laisvės premijos įteikimo ceremonijos metu
Seimo Kovo 11-osios Akto salėje

Vilnius, 2026 m. sausio 13 d. | Fotografė Olga Posaškova
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIV-090-S20260113-OP-2780

„Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia.“ Ne visada paprasta semtis stiprybės iš praeities, kurioje buvo visko: rezistencijos ir kolaboravimo, antisemitizmo ir padarumo, žudymo ir gelbėjimo. Mūsų ateitis nežinoma, todėl ji visada viltingesnė. Mes tikėjome, kad ateitis gali būti geresnė, teisingesnė. Minime praeitį – galvojame apie ateitį.

Dabartis yra jautri, todėl, linkėdamas jėgų ir išminties dabartinei valdžiai, norėčiau tarti kelis žodžius apie netolimą praeitį.

Noriu padėkoti žmonėms, dirbusiems dėl mūsų laisvos ateities. Himne sakoma apie sūnus, bet aš noriu padėkoti ir Lietuvos dukroms. Sveikinu visas Seimo ir Vyriausybės moteris. Dėkoju toms ryžtingoms Lietuvos dukroms, kurioms teko neciliniai uždaviniai – susitvarkyti su kovo pandemijos iššūkiais, dirbtinai organizuotu migrantų srautu, taip pat dėkoju už bekompromisę poziciją dėl gynybos biudžeto pavojaus akivaizdoje.

Kai Prezidentė Dalia Grybauskaitė nuo pradžios iki pabaigos kuravo dujų terminalo projektą, kuris suteikė daugiau energetinės laisvės Lietuvai, atsirado „politinių sūnų“, kurie iš praeities savo stiprybę semdami tam projektui trukdė. Su kokiais politiniais ir ūkiniais iššūkiais šiandieną susidurtų valstybė, jeigu ne ši Lietuvos dukra? Jos frazė „nustokim krūpčioti“ labai tinka mūsų dienoms.

Mes turime krauju iškovotą laisvę nebijodami sakyti NE dujų terminalui ar skalūnų dujų žvalgybai, vėjo elektrinei jūroje ar svarbiam kariniam poligonui strateginėje vietoje. Tačiau laisvė neapsiriboja vien pasakymu NE, laisvei reikia ir TAIP. Savo saugios ateities iš NE nesukursime.

Apie netikėtai padidėjusį dėmesį Lietuvos kultūrai bei žiniasklaidai buvome informuoti ne tik politinėmis rokiruotėmis, bet ir gausiais protesto mitingais. Neabejingų, pilietiškų sūnų ir dukrų yra daug, ir tai teikia daug vilties. Mes visi kuriame savo šalį ir visuomenę. Kiekvieno mūsų laisvė yra pareiga stengtis, kad dabartyje ir ateityje būtų geriau ir teisingiau.

Kartais esu klausiamas: argi dėl tokios Lietuvos kovojame? Be abejo, dėl tokios. Mes kovojame dėl mūsų laisvės nuolatos gerinti savo šalį. Laisvė yra labai praktiška, ji yra pats vertingiausias mūsų resursas.

Mes turėtume gyventi pagal Dekalogą, kuris mums rodo atsakingos laisvės kelią. Kalbant bibliniame kontekste, mes esame pašaukti į tikrą laisvę. Tačiau, prieštaraudami savo pašaukimui, kartais renkamės netikrą „kvailių laisvę“ – melą savo rinkėjui, „čekiukus“, korupciją, nuolatos transliuojamą neapykantą.

Laisvės premijos statulėlės autorė Joana Noreikaitė sukūrė ją pagal Juozo Zikaro paminklo „Laisvė“ atvaizdą. Kokia mintis joje vaizduojama?

Grandinė jau nutraukta, vėliava jau pakelta, viltingai einama į ateitį. Ką mes joje matome ar norime matyti? Ar rezultatą, ar vykstantį procesą?

Žymus semitas ir izraelitas mus moko, kad daug svarbiau yra procesas. Jo pasekėjas šv. evangelistas Morkus rašo (Mk 13, 33): Žiūrėkite, budėkite, nes nežinote, kada ateis tas laikas!

Laisvė yra procesas, dalyvaukime jame. Budėkime dėl mūsų laisvės.

Prašau Dievo, kad laimintų Lietuvą, jos Seimą, Vyriausybę ir visus mus, kad eidami neprarastume savo laisvės krypties.

Laisvės premijos laureatas Tomas Šernas su Laisvės premijų komisijos nariais
Kovo 11-osios Akto salėje

Iš kairės: Dalia Asanavičiūtė-Gružauskienė, Arminas Lydeka, Laisvės premijų komisijos pirmininkė
Rima Baškienė, Paulė Kuzmickienė ir Deimantė Podrezaitė.

Vilnius, 2026 m. sausio 13 d. | Fotografė Viktoriia Chorna
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIV-190-S20260113-VC-24

Po 2025 metų Laisvės premijos įteikimo ceremonijos

Laisvės premijos laureatai – evangelikų reformatų kunigas Tomas Šernas ir kunigas Julius Sasnauskas OFM.

Vilnius, 2026 m. sausio 13 d. | Fotografė Viktoriia Chorna
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas. XIV-190-S20260113-VC-34

Laisvės premijos laureatas Tomas Šernas

Tais gūdžiais 1991 metų rudens pradžios mėnesiais vilties kibirkštėlė, kad Tomas Šernas išgyvens po Medininkų žudynių, jo valia gyventi tapo ženkle ir nematomu saitų susiejo jo ir Lietuvos likimą. Tomas Šernas savo gyvenimu liudija, kad jo paties žodžiai „laisvė – tai mano valia“ yra žmogaus pasirinkimas mokėti aukščiausią kainą už Tėvynės Lietuvos ateitį, už savo įsitikinimus, būti ištikimam negausiai, bet gilias istorines šaknis turinčiai Lietuvos evangelikų reformatų bendruomenei, tarnauti Dievui tarnaujant žmonėms.

Istorikė Ingė Lukšaitė, 2025 m.

2025 metų Laisvės premiją Lietuvos Respublikos Seimas skyrė Lietuvos Sąjūdžio savanoriui, 1991 m. liepos 31 d. Medininkų tragediją vieninteliam išgyvenusiam Lietuvos muitinės pareigūniui, istorinės atminties puoselėtojai, Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios kunigui Tomui Šernui.

Pasitinkant Laisvės gynėjų dienos ir apgintos Lietuvos laisvės 35-ąsias metines, šis Laisvės premijų komisijos ir Lietuvos Respublikos Seimo sprendimas dėl Laisvės premijos skyrimo mums dar kartą aktualizuoja nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos 1990–1991 metų istoriją, ano meto Lietuvos visuomenės, valstybės institucijų ir jų pareigūnų ryžtingą laikyseną – susitelkti, priešintis ir nepasiduoti agresyviai Sovietų Sąjungos laikysenai. Laisvės premijų komisijos pirmininkė Seimo narė Rima Baškienė, pristatydamą 2025 metų laureatą, pažymėjo, kad karo prieš Ukrainą ir agresijos nusikaltimų kontekste Laisvės premijos skyrimas buvusiam muitinės pareigūniui Tomui Šernui tampa dar reikšmingesnis ir svaresnis: „Tomo Šerno veikla, susitikimai ir pilietiškumo pamokos ištis įkvepia jaunimą, nes jis vienintelis liudininkas, jis apie tai pasakoja, jis motyvuoja, jis kalba savo širdimi ir savo prisiminimais. Dabartinių grėsmių kontekste Tomo Šerno asmenybė yra neįkainojamas liudijimas, kad laisvė nėra duotybė, kad ją reikia nuolat saugoti ir ginti.“ Komisijos pirmininkės žodžiai susišaukia su interviu prof. Leonidui Donskiui anksčiau išsakytomis Tomo Šerno mintimis, kas jam pačiam yra Sausio 13-oji: „Tai tiesos akimirka, nes tądien reikėjo pasirinkti, kas esi, kokios tavo viltys, pažiūros, privalėjai apsispręsti, ar nori būti tu, ar kitu. Žudynės labai sukrėtė – staiga visa, ką girdėjai mokykloje apie tautų draugystę, žlugo. Emocijos, moralė, pasiryžimas, melas... Lūžio momentas.“

Valstybės sargybinis ir būsimas kunigas Tomas Šernas gimė 1962 m. balandžio 28 d. Vilniuje, muzikos pedagogų Eglės Marijos ir Tado Šernų šeimoje. Šernai – garsi Nemu-

2025 metų Laisvės premijos laureatas, Lietuvos Sąjūdžio savanoris,
vienintelis Medininkų tragediją 1991 m. liepos 31 d. išgyvenęs Lietuvos muitinės pareigūnas,
Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios kunigas Tomas Šernas
Vilnius, 2024 m. gruodžio 6 d. | Fotografas Ramūnas Danisevičius
Dienraščio „Lietuvos rytas“ fotografijų archyvas

nėlio Radviliškio evangelikų reformatų giminė. Tomo Šerno senelio Jokūbo Šerno dėdė – evangelikų reformatų kunigas, vyriausias evangelikų reformatų Bažnyčios Lietuvoje dvasininkas generalinis superintendantas Adomas Šernas (1884–1965) su broliu teisininku Jokūbu Šernu, 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataru, buvo aktyvūs lietuviybės puoselėtojai. Literatas ir vertėjas Adomas Šernas pirmasis XX amžiaus pradžioje pasiūlė anuomet paplitusį žodį „nepri gulmybė“ keisti į „nepriklausomybė“.

1979–1983 metais Tomas Šernas studijavo veterinariją Buivydiškių technikume ir įgijo veterinarijos felčerio specialybę. 1983–1985 metais tarnavo Sovietų Sąjungos kariuomenėje Azerbaidžane, prie SSRS ir Irano sienos. Grįžęs į Lietuvą studijavo Kauno veterinarijos akademijoje, nuo 1988 metų – neakivaizdiniame skyriuje. Dirbo Kauno zoologijos sodo Plėšriųjų žvėrių skyriuje.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, Tomo širdyje nebuvo jokios sumaišties – jis žinojo, kad eis ten, kur bus Sąjūdžio savanoriai, prie kurių, draugės Rasos paskatintas, prisijungė pačią pirmąją dieną, kai tik buvo pradėti rinkti, – 1990 m. kovo 22-ąją. Neramiomis 1991 metų dienomis saugojo Spaudos rūmus, budėjo prie Lietuvos parlamento – Aukščiausiosios Tarybos.

Lietuvos Respublikos Muitinės departamento
Vilniaus muitinės inspektorius Tomo Šerno pažymėjimas

Vilnius, 1991 m. vasario 15 d.
Lietuvos nacionalinis muziejus

1991 m. vasario 15 d. Tomas Šernas buvo priimtas į Lietuvos Respublikos Muitinės departamento Vilniaus rinktinės inspektorius pareigas, paskirtas į pavojingą Medininkų pasienio kontrolės postą. Tomas Šernas pasakojo: „Šaltą 1991-ųjų žiemą, po Sausio 13-osios, „protingi“ žmonės į pasienio vagonėlius nesiveržė. Į muitinės ir pasienio tarnybas pateko marga publika – Sąjūdžio savanoriai, tremtinių sūnūs, parlamento gynėjai, patriotai ir romantiški avantiūristai. Pasienio ir muitinės pareigūnai turėjo būti neginkluoti, kad pasauliui galėtume pademonstruoti mūsų siekių civilizuotumą ir taikingumą.“

Lietuvos muitinės atkūrimas 1990-aisiais buvo drąsus ir kartu rizikingas politinis žingsnis. Pasauliui norėta parodyti, kad Lietuva pasirinko nepriklausomos valstybės kelią. Muitinės pareigūnų darbas valstybės pasienyje tam vaidmeniui labai tiko – toks nepriklausomybės demonstravimas „priešams keldavo įsiūtį, o Lietuvos gyventojams – pasitikėjimą savo valstybe. Šis sovietų įsiūtis išsiliedavo smurtinėmis provokacijomis, pareigūnų namelių niokojimu, beginklių Lietuvos pareigūnų mušimu, grasinimais ginklu, patyčiomis. Sovietų Sąjungos kariškiai, Vilniaus ir Rygos omonininkai, prieš Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą pasisakantys asmenys sistemingai organizavo

užpuolimus ir provokavo konfliktus Lietuvos pasienyje: 1991 m. sausio 27 d. buvo užpulti ir suniokoti pastatai Medininkuose ir Lavoriškėse, 1991 m. kovo 25 d. užpultas Medininkų postas, 1991 m. balandžio 19 d. OMON'as vėl jį puolė, 1991 m. balandžio 24 d. nežinomi asmenys iš medžioklinio šautuvo apšaudė Lavoriškių postą, 1991 m. gegužės 25 d. OMON'as užpuolė Lavoriškių ir Medininkų postus, gegužės 28 d. – Lavoriškių postą. Provokacijos kartojosi ir birželio mėnesį.

Pats Tomas Šernas, prisimindamas darbą atkurtos Lietuvos muitinėje ir gyvybei pavojingas dienas, nevengia saviironiškių pastebėjimų, liudijančių, kaip nelengvai, bet su entuziastingu atkaklumu kūrėsi ši valstybės institucija. Viena iš įsimintinų istorijų – apie muitinės pareigūnų uniformines striukes: „Poste turėjome dvi žiemines muitinės uniformines striukes, kuriomis keisdavomės. Tos uniforminės striukės jau turėjo savo istoriją. Jomis apsilvilkę muitininkai budėjo Aukščiausiojoje Taryboje sausio mėnesį. Medininkų poste išvažiuojanti pamaina tas dvi striukes palikdavo atvykusiai pamainai. Pora valandų lauke dirbę pareigūnai eidavo ilsėtis į vagonėlį, nusirengdavo uniformines striukes ir atiduodavo tiems, kurie juos pakeisdavo.“ Kita istorija apie tai, kaip nuolatinio pavojaus ir Sovietų Sąjungos OMON puldinėjimų akivaizdoje muitinės pareigūnai saugojo jiems skirtą inventorių: „Budėdami gaudavome vieną kitą pranešimą apie galimą posto užpuolimą. Muitininkai turėjo savo veikimo kodą tokiomis aplinkybėmis. Kadangi buvo galima tikėtis puolimo ir posto vagonėlio sunaikinimo, stengdavomės kai ką išgelbėti. Skubiai slėpdavome tarnybinius dokumentus ir į šalia esantį mišką nešdavome vertingesnius posto daiktus. Vertingas daiktas buvo sofa. Todėl dviese čiupdavome tą vertingą baldą ir greitai nešdavome į mišką, iš kurio priedangos vėliau stebėdavome situaciją poste. Pinigus ir kvitus savo rūbuose slėpdavo kolegė Irena Maurušaitienė.“

Medininkų posto pamainos viršininkas Tomas Šernas 1991 m. liepos 31 d., savo vestuvių su Rasa Žilyte išvakarėse, budėjo poste. Anksti ryte, apie 4.30 val., Medininkų postas buvo brutaliai užpultas, nužudyti septyni Lietuvos pareigūnai: Muitinės departamento Vilniaus muitinės inspektoriai Antanas Musteikis, Stanislovas Orlovicius ir Ričardas Rabavičius, greitojo reagavimo rinktinės „Aras“ policininkai Mindaugas Balavakas ir Algimantas Juozakas, kelių policininkai Juozas Janonis ir Algirdas Kazlauskas. Užpuolikai vyrus suguldė ant grindų ir neskubėdami šaltakraujiškai sušaudė į galvas. Tomas Šernas buvo sunkiai sužeistas.

Lietuvos valstybė, jos medikai dėjo visas pastangas, kad išgelbėtų sužeisto muitinės pareigūno gyvybę. Iš kairės į dešinę peršauta galva, šautuvo buože suknežintu kaklu liepos 31-ąją Tomas Šernas buvo operuotas Šv. Jokūbo ligoninėje. Kadangi Kauno klinikos

Lietuvos Respublikos pareigūnai, saugoję valstybės sieną
Medininkų pasienio kontrolės poste, tapo Sovietų Sąjungos smurto aukomis
Medininkai, Vilniaus r., 1991 m. liepos 31 d. | Fotografas Viktoras Kapočius
Lietuvos centrinis valstybės archyvas. o-128398

tuo metu jau turėjo kompiuterinę tomografą, gydymui jis buvo pervežtas į Kauną. Po penkių parų, 1991 m. rugpjūčio 4 d., į kovą už aštuntosios Medininkų žuodynų aukos gyvybę įsijungė žymus Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) karo lauko neurochirurgas, skubiai atskridęs į Kauną iš JAV karinės bazės Vokietijoje. Vėlesniu Tomo Šerno gydymu rūpinosi Kauno medicinos universiteto ligoninės neurochirurgijos skyriaus gydytojas neurochirurgas Jaunutis Marijonas Tamašauskas. Tomo Šerno gydymas vyko dvidešimt keturias valandas per parą, o jo, kaip vienintelio nusikaltimo liudininko, apsauga buvo sustiprinta prasidėjus pučui Maskvoje, jis buvo gydomas slaptai, 1992 metais – ir Vokietijos karo ligoninėse. Vokietijoje jį globojo Lietuvos Respublikos ambasadoriai Vaidotas Antanaitis ir Zenonas Numavičius.

Didžiulės žmonių, kurie slaugė ir gydė Tomą Šerną, pastangos lėmė, kad Tomas grįžo į gyvenimą ir net pratęsė tarnybą Lietuvos muitinėje. Tomo Šerno ir Rasos Žilytės vestuvės, vėlavusios 699 dienas, 23 mėnesius, įvyko 1993 m. liepos 1 d. Vestuvių dieną muitinės kolegės Irena Maurušaitienė ir Rimantas Kazokevičius atvežė prieš dvejus metus jiems pirktą dovaną – žalvario vazą su išgraviruotais kolegų – Rimanto Kazokevičiaus, Irenos Maurušaitienės, Stanislovo Orloviciaus, Antano Musteikio, Ričardo Rabavičiaus,

Tomas Šernas lankosi Medininkų muitinės poste, po ilgo gydymosi Vokietijoje sugrįžęs į Lietuvą Stovi (iš kairės): bendradarbiai Irena Maurušaitienė, Rimantas Kazokevičius ir žmona Rasa Šernienė.
Medininkai, Vilniaus r., 1992 m. rugpjūčio 26 d. | Fotografas Andrius Petrulevičius
Andriaus Petrulevičiaus asmeninis archyvas

Medininkų memorialo, juodo granito paminklo su septyniais balto marmuro kryžiais, simbolizuojančiais gyvybę paaukojusius Lietuvos pareigūnus, atidengimo ceremonija

Vienintelis likęs gyvas muitinės pareigūnas Tomas Šernas
ir Medininkuose žuvusių pareigūnų artimieji prie naujai pastatyto paminklo.
Medininkai, Vilniaus r., 1993 m. lapkričio 5 d. | Fotografas Algirdas Sabaliauskas
Lietuvos centrinis valstybės archyvas. 0-104036

Algirdo Naraškevičiaus, Kęstučio Mackevičiaus, Arvydo Trumpelio – vardais. Praėjus septyneriems metams po Medininkų tragedijos Rasos ir Tomo Šernų šeimoje gimė dukra Gertrūda.

Beveik tuo pačiu metu Tomo Šerno gyvenime įvyko dar vienas asmeninis virsmas – teologijos mokslų studijos. 1997–2000 m. jis studijavo evangeliškąją teologiją Klaipėdos universitete, 2000–2002 m. studijas gilino Vilniaus universiteto Religijos studijų ir tyrimo centre, magistrantūroje. 2001 m. liepos 1 d. Biržų evangelikų reformatų bažnyčioje Tomas Šernas ordinuotas Lietuvos evangelikų reformatų diakonu, o 2002 m. birželio 30 d. ordinuotas Lietuvos evangelikų reformatų kunigu. 2003–2012 m. ėjo Lietuvos evangelikų reformatų konsistorijos viceprezidento pareigas, 2012–2015 m. buvo Vilniaus evangelikų reformatų parapijos klebonu, nuo 2015 m. ėjo Alytaus ir Jonavos evangelikų reformatų parapijų, nuo 2016 m. – filijų administratoriaus pareigas, 2016–2024 m. buvo Klaipėdos ir Kauno evangelikų reformatų parapijų administratorius. 2003–2010 m. taip pat ėjo Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios vicesuperintendento, o 2010–2019 m. – Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios vadovo generalinio superintendento pareigas. 2019 m. vėl buvo išrinktas vicesuperintendentu.

Dar viena reikšminga, nors visuomenei mažiau matoma kunigo Tomo Šerno veikla yra istorijos edukacija ir istorinės atminties puoselėjimas. Tomas Šernas buvo pirmasis Medininkų aukų artimųjų klubo pirmininkas, kartu su Muitinės departamentu įvedė gražią tradiciją kasmet prieš šv. Velykas surengti žuvusių pareigūnų šeimų susitikimus. Kiekvienų metų liepos 30-ąją, dieną prieš Medininkų žudynių minėjimą, Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčioje kunigas Tomas Šernas veda atminimo ir maldos vakarus „Budėkime dėl santarvės ir taikos“. 1998 m. gruodžio 12 d. Signatarų namuose vykusio Vasario 16-osios Akto signatarų klubo steigiamojo susirinkimo dalyviai pirmuoju klubo pirmininku išrinko Tomą Šerną, šias pareigas jis ėjo iki 2003 m., po to buvo išrinktas klubo garbės pirmininku.

Jau kelioliktą rudenį kunigas Tomas Šernas vyksta į Lietuvos moksleivių renginius, pilietiškumo pamokas istorinio Medininkų muitinės posto vietoje, prie 1991 metų aukų memorialo. Moksleiviams Tomas Šernas pasakoja muitinės institucijos istoriją, dalijasi prisiminimais apie Lietuvos muitinės pareigūnų darbą ir 1991 m. liepos 31 d. Medininkų žudynes, asmeniniu pavyzdžiu liudija požiūrį į valstybę, į laisvę, į atsakomybę už pasirinkimus ir priimamus sprendimus. Šių susitikimų pasakojimų ir atsiminimų pagrindu 2023 metais išleista Tomo Šerno knyga „Muitinės kronikos“, ją iliustravo dukra grafikė Gertrūda Šernaitė.

Medininkų žudynių 10-ųjų metinių minėjimas

Centre sėdi Medininkų žudynių liudininkas, Lietuvos muitinės pareigūnas Tomas Šernas, toliau iš kairės: Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas Algirdas Mykolas Brazauskas, Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus ir Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Artūras Paulauskas.

Medininkai, Vilniaus r., 2001 m. liepos 31 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarija. FO02043-021

1918 m. Nepriklausomybės Akto signatarų pagerbimo ir gėlių perdavimo ceremonija Lietuvos Respublikos Prezidento rūmuose

Priekyje: Tomas Šernas; už jo stovi dukra Gertrūda Šernaitė ir signataro Jokūbo Šerno vaikai Kristina Nijolė Šernaitė
 Vilnius, 2009 m. vasario 13 d. | Fotografė Džoja Gunda Barysaitė
Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarija. MJ1B5502

Vienintelis likęs gyvas Medininkų žudynių liudininkas, Lietuvos evangelikų reformatų kunigas
Tomas Šernas su moksleiviais prie Medininkų memorialo

Medininkai, Vilniaus r., 2025 m. spalio 16 d. | Fotografas Mindaugas Semėnas
Muitinės muziejus

1991 m. rugsėjo 6 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimu Tomas Šernas apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Didžiuoju kryžiumi, jį po kelerių metų įteikė Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas. Tomas Šernas buvo pirmasis atkurtos Lietuvos valstybės Vyčio Kryžiaus ordino Didžiojo kryžiaus kavaliarius, kuriam toks apdovanojimas įteiktas gyvam esant. 1992 m. sausio 9 d. Tomas Šernas apdovanotas Sausio 13-osios atminimo medaliu. Čiunės Sugiharos fondas „Diplomatai už gyvybę“ 2002 m. sausio 26 d. jam pirmajam įteikė Tolerancijos žmogaus apdovanojimą. Tomas Šernas yra apdovanotas už viešai išreikštą pilietinę poziciją pasisakant prieš ksenofobijos, antisemitizmo, kitaminčių bei kitatikių persekiojimą, prieš radikalizmo apraiškas ir prietarus politiniame visuomeniniame Lietuvos gyvenime. 2013 metais jis apdovanotas Estijos Respublikos Marijos žemės kryžiaus 4 laipsnio ordinu, 2014 metais Lietuvos Respublikos Seimo apdovanotas Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medaliu „Tarnaukite Lietuvai“ už parlamentarizmo tradicijų puoselėjimą ir skleidimą, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos – atminimo ženklui „Tėvynės labui“.

Tomas Šernas yra Vilniaus Savanorių centro komisijos narys, Reformatų jaunimo draugijos „Radvila“ atkūrimo iniciatyvinės grupės narys.

LAISVĖS PREMIJŲ KOMISIJA

Laisvės premijos laureatus renka Laisvės premijų komisija, o juos tvirtina Lietuvos Respublikos Seimas. Laisvės premijų komisija sudaroma Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Seimo kadencijos laikotarpiui. Jos sudėtį tvirtina Lietuvos Respublikos Seimas Seimo Žmogaus teisių komiteto teikimu. Į šią komisiją po vieną atstovą deleguoja Seimo frakcijos, po 2 narius – Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubas ir Lietuvos jaunimo organizacijų taryba.

Laisvės premijų komisija užtikrina, kad Laisvės premija būtų skiriama tik tiems asmenims ar organizacijoms, kurie iš tiesų nusipelnė šio apdovanojimo. Komisija atlieka nepriklausomą kandidatų vertinimą: peržiūri pateiktas paraiškas ir išsamiai apsparsto pretendentų nuopelnus kovoje dėl laisvės, demokratijos ir ginant žmogaus teises. Komisijos narių įvairovė padeda išlaikyti šios premijos prestižą ir garantuoja, kad laureatai atspindėtų tas vertybes, už kurių puoselėjimą yra skiriama premija. Kartu šios komisijos veikla užtikrina ir Seimo įsipareigojimą skaidriai ir objektyviai atrinkti laureatus. Galutinį sprendimą dėl komisijos atrinkto laureato priima Seimas, balsuodamas dėl Laisvės premijos skyrimo.

Pirmoji Laisvės premijų komisija sudaryta Lietuvos Respublikos X Seimo (2008–2012) kadencijoje 2011 m. lapkričio 10 dieną. Pirmuoju šios komisijos pirmininku tapo Petras Auštrevičius, šias pareigas jis ėjo dvi Seimo kadencijas. Laisvės premijų komisijos pirmininko pareigas ėjo šie parlamentarai: 2011–2012 m. (X Seime) ir 2012–2014 m. (XI Seime) komisijai vadovavo Petras Auštrevičius; 2014–2015 m. (XI Seime) komisijos pirmininkė buvo Irena Degutienė; 2016–2020 m. (XII Seime) pirmininkavo Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė, 2020–2024 m. (XIII Seime) – Paulė Kuzmickienė ir 2024 m. (XIII Seime) Angelė Jakavonytė. 2024 m. gruodžio 19 d. (XIV Seime) komisijos pirmininke patvirtinta Rima Baškienė.

Laisvės premijų komisijos narių skaičius nėra griežtai nustatytas, tačiau Lietuvos Respublikos Laisvės premijos įstatyme yra nurodyta, kas ir kiek atstovų gali deleguoti į šią komisiją. Komisijos narių skaičius Seimo kadencijų metu keitėsi priklausomai nuo Seimo frakcijų skaičiaus ir atstovavimo joms komisijoje. Iš viso nuo 2011 iki 2024 m. lapkričio 14 d. komisijoje dirbo 51 narys. Per keturias Seimo kadencijas, nuo 2011 iki 2024 m., komisijoje iš viso dirbo 33 Seimo nariai: 27 iš jų atstovavo 15-ai įvairių Seimo

frakcijų ir Mišriai Seimo narių grupei, o 6 Seimo nariai – Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisijai. Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija iš viso delegavo 7 narius ir tik vienas narys nebuvo kartu ir Seimo narys. Komisijoje dirbo 6 Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubo nariai ir 11 Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos atstovų. X Seimo (2008–2012) kadencijos komisijoje iš viso dirbo 14 narių, XI Seimo (2012–2016) kadencijos komisijoje – 16 narių, XII Seimo (2016–2020) kadencijos komisijoje – 16 narių, XIII Seimo (2020–2024) kadencijos komisijoje – 16 narių.

Laisvės premijų komisija neapsiėjo be iššūkių. XI Seimo (2012–2016) kadencijos Laisvės premijų komisijos veikla buvo sutrikdyta po to, kai Seimas nutarė neskirti 2015 metų Laisvės premijos komisijos atrinktam laureatui – pirmajam atkurtos nepriklausomos Lietuvos Respublikos vadovui, Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininkui, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarui Vytautui Landsbergiui, o Seimo nutarimo projektą grąžino komisijai tobulinti. Tai buvo vienintelis kartas, kai Seimas nepatvirtino komisijos atrinkto laureato. Tokį susiskaldžiusio Seimo sprendimą Laisvės premijų komisijos pirmininkė ir Seimo Pirmininko pavaduotoja Irena Degutienė įvertino kaip nepasitikėjimą komisija ir ja kaip jos pirmininke, todėl atsistatydino ir iš komisijos pirmininko pareigų, ir iš komisijos. Išreikšdami palaikymą ir protestuodami dėl Seimo sprendimo iš komisijos atsistatydino dar šeši nariai: Irena Anna Gasperavičiūtė, Dalia Kuodytė, Nikolajus Medvedevas, Saulius Pečeliūnas, Povilas Urbšys ir Ona Valiukevičiūtė. Ne visos sudėties komisijos darbas buvo sutrikdytas. Naujos sudėties komisija buvo sudaryta tik 2016 m. lapkričio 24 d., kai darbą pradėjo naujos kadencijos – XII Seimas (2016–2020).

Laisvės premijų komisija kasmet spalio mėnesį skelbia Laisvės premijos konkursą einamųjų metų Laisvės premijai gauti. Informacija apie konkurso sąlygas ir taisykles skelbiama Lietuvos Respublikos Seimo interneto svetainėje. Komisija priima ir svarsto pasiūlymus dėl kandidatų – Lietuvos ir kitų šalių fizinių asmenų ar organizacijų, nusipelnusių laisvės, demokratijos ir žmogaus teisių gynimo srityse. Išnagrinėjusi paraiškas, komisija iki spalio 23 dienos pateikia Seimui išvadą dėl pasirinkto Laisvės premijos laureato. Lietuvos Respublikos Seimas nutarimą dėl Laisvės premijos skyrimo priima iki lapkričio 23 dienos (išskirtiniais atvejais – iki gruodžio 23 dienos), o premija įteikiama sausio 13-ąją – Laisvės gynėjų dieną.

Lietuvos Respublikos X Seimo (2008–2012) kadencijos

Laisvės premijų komisija

Pirmoji Laisvės premijų komisija sudaryta Lietuvos Respublikos X Seimo (2008–2012) nutarimu 2011 m. lapkričio 10 dieną. Šios sudėties komisija dirbo iki 2012 m. lapkričio 16 d. – Seimo kadencijos pabaigos.

Petras Auštrevičius (komisijos pirmininkas, delegavo Liberalų sąjūdžio frakcija; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.);

Šarūnas Frolenko (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.);

Irena Anna Gasperavičiūtė (delegavo Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.);

Bronislovas Genzelis (delegavo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubas; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.);

Romas Gudaitis (delegavo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubas; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.);

Justinas Karosas (delegavo Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.);

Jonas Kondrotas (delegavo Darbo partijos frakcija; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.);

Donalda Meiželytė-Svilienė (delegavo Krikščionių partijos frakcija; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.);

Artūras Melianas (delegavo Liberalų ir centro sąjungos frakcija; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.);

Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė (delegavo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.);

Paulius Saudargas (delegavo Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.);

Loreta Senkutė (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.);

Gintaras Songaila (delegavo Mišri Seimo narių grupė; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.);

Ona Valiukevičiūtė (delegavo frakcija „Tvarka ir teisingumas“; komisijoje nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. lapkričio 16 d.).

Lietuvos Respublikos XI Seimo (2012–2016) kadencijos Laisvės premijų komisija

Lietuvos Respublikos XI Seimo (2012–2016) kadencijos Laisvės premijų komisija sudaryta Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu 2013 m. balandžio 23 dieną. Komisijos sudėtis pakeista Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu 2014 m. rugsėjo 25 dieną. Komisija dirbo iki Seimo kadencijos pabaigos – 2016 m. lapkričio 14 dienos.

Petras Auštrevičius (komisijos pirmininkas, delegavo Liberalų sąjūdžio frakcija; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2014 m. birželio 25 d.);

Irena Degutienė (komisijos pirmininkė (nuo 2014 m. birželio 27 d. iki 2015 m. lapkričio 25 d.), delegavo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2015 m. lapkričio 25 d.);

Irena Anna Gasperavičiūtė (delegavo Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2015 m. lapkričio 25 d.);

Gediminas Kirkilas (delegavo Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2016 m. lapkričio 14 d.);

Juzef Kvetkovskij (delegavo Lietuvos lenkų rinkimų akcijos frakcija; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2016 m. lapkričio 14 d.);

Vytautas Antanas Matulevičius (delegavo frakcija „Drąsos kelias“; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2014 m. rugsėjo 25 d.);

Nikolaj Medvedev (delegavo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubas; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2015 m. lapkričio 25 d.);

Saulius Pečeliūnas (delegavo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubas; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2015 m. lapkričio 25 d.);

Loreta Senkutė (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2014 m. rugsėjo 25 d.);

Povilas Urbšys (delegavo Mišri Seimo narių grupė; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2015 m. lapkričio 25 d.);

Ona Valiukevičiūtė (delegavo frakcija „Tvarka ir teisingumas“; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2015 m. lapkričio 25 d.);

Mantas Zakarka (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2016 m. lapkričio 14 d.);

Mečislovas Zasčiurinskas (delegavo Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2016 m. lapkričio 14 d.);

Zita Žvikienė (delegavo Darbo partijos frakcija; komisijoje nuo 2013 m. balandžio 23 d. iki 2016 m. lapkričio 14 d.).

Dalia Kuodytė pakeitė Petrą Auštrevičių (delegavo Liberalų sąjūdžio frakcija; komisijoje nuo 2014 m. rugsėjo 25 d. iki 2015 m. lapkričio 25 d.);

Emilis Remeikis pakeitė Loretą Senkutę (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2014 m. rugsėjo 25 d. iki 2016 m. lapkričio 14 d.).

Lietuvos Respublikos XII Seimo (2016–2020) kadencijos Laisvės premijų komisija

Lietuvos Respublikos XII Seimo (2016–2020) kadencijos Laisvės premijų komisija sudaryta Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu 2016 m. lapkričio 24 dieną. Komisijos sudėtis pakeista Lietuvos Respublikos Seimo nutarimais 2018 m. kovo 22 d., 2019 m. rugsėjo 26 d. ir 2019 m. spalio 8 dieną. Komisija dirbo iki 2020 m. lapkričio 13 d. – Seimo kadencijos pabaigos.

Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė (komisijos pirmininkė, delegavo Tėvynės Sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija; komisijoje nuo 2016 m. lapkričio 24 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.);

Juozas Baublys (delegavo Liberalų sąjūdžio frakcija; komisijoje nuo 2016 m. lapkričio 24 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.);

Petras Gražulis (delegavo frakcija „Tvarka ir teisingumas“; Mišri Seimo narių grupė; komisijoje nuo 2016 m. lapkričio 24 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.);

Eugenijus Jovaiša (delegavo Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos frakcija; komisijoje nuo 2016 m. lapkričio 24 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.);

Gediminas Kirkilas (delegavo Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija; Lietuvos socialdemokratų darbo frakcija; komisijoje nuo 2016 m. lapkričio 24 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.);

Michal Mackevič (delegavo Lietuvos lenkų rinkimų akcijos-Krikščioniškų šeimų sąjungos frakcija; komisijoje nuo 2016 m. lapkričio 24 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.);

Aušra Maldeikienė (delegavo Mišri Seimo narių grupė; komisijoje nuo 2016 m. lapkričio 24 d. iki 2019 m. rugsėjo 26 d.);

Antanas Mikalauskas (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2016 m. lapkričio 24 d. iki 2019 m. rugsėjo 26 d.);

Jonas Prapiestis (delegavo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubas; komisijoje nuo 2016 m. lapkričio 24 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.);

Rimvydas Raimondas Survila (delegavo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubas; komisijoje nuo 2016 m. lapkričio 24 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.);

Rita Tamašunienė (delegavo Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija; komisijoje nuo 2016 m. lapkričio 24 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.);

Mantas Zakarka (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2016 m. lapkričio 24 d. iki 2018 m. kovo 22 d.).

Juozas Olekas (delegavo Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija; komisijoje nuo 2018 m. kovo 22 d. iki 2019 m. rugsėjo 26 d.);

Kotryna Tamkutė pakeitė Mantą Zakarką (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2018 m. kovo 22 d. iki 2019 m. rugsėjo 26 d.);

Viktorija Gailiūtė pakeitė Kotryną Tamkutę (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2019 m. rugsėjo 26 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.);

Julius Sabatauskas pakeitė Juozą Oleką (delegavo Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija; komisijoje nuo 2019 m. rugsėjo 26 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.);

Darius Stonys pakeitė Antaną Mikalauską (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2019 m. rugsėjo 26 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.);

Povilas Urbšys pakeitė Aušrą Maldeikienę (delegavo Mišri Seimo narių grupė; komisijoje nuo 2019 m. rugsėjo 26 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.);

Ona Valiukevičiūtė (delegavo frakcija „Lietuvos gerovei“; komisijoje nuo 2019 m. spalio 8 d. iki 2020 m. lapkričio 13 d.).

Lietuvos Respublikos XIII Seimo (2020–2024) kadencijos

Laisvės premijų komisija

Lietuvos Respublikos XIII Seimo (2020–2024) kadencijos Laisvės premijų komisija sudaryta Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu 2020 m. gruodžio 3 dieną. Komisijos sudėtis pakeista Lietuvos Respublikos Seimo nutarimais 2021 m. sausio 14 d., 2022 m. kovo 29 d., 2022 m. spalio 27 d., 2022 m. lapkričio 15 d. ir 2024 m. kovo 10 dieną. Komisija dirbo iki 2024 m. lapkričio 14 dienos.

Paulė Kuzmickienė (komisijos pirmininkė nuo 2020 m. gruodžio 8 d. iki 2024 m. kovo 10 d.; delegavo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija; komisijoje nuo 2020 m. gruodžio 3 d. iki 2024 m. lapkričio 14 d.);

Juozas Baublys (delegavo Liberalų sąjūdžio frakcija; komisijoje nuo 2020 m. gruodžio 3 d. iki 2024 m. lapkričio 14 d.);

Petras Gražulis (delegavo Mišri Seimo narių grupė; Lietuvos regionų frakcija; komisijoje nuo 2020 m. gruodžio 3 d. iki 2023 m. gruodžio 18 d.);

Eugenijus Jovaiša (delegavo Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos frakcija; komisijoje nuo 2020 m. gruodžio 3 d. iki 2024 m. lapkričio 14 d.);

Vigilijus Jukna (delegavo Darbo partijos frakcija; Mišri Seimo narių grupė; komisijoje nuo 2020 m. gruodžio 3 d. iki 2024 m. lapkričio 14 d.);

Justė Kavaliauskaitė (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2020 m. gruodžio 3 d. iki 2024 m. lapkričio 14 d.);

Vidmantas Mitkus (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2020 m. gruodžio 3 d. iki 2022 m. spalio 27 d.);

Ieva Pakarklytė (delegavo Laisvės frakcija; komisijoje nuo 2020 m. gruodžio 3 d. iki 2024 m. lapkričio 14 d.);

Jonas Prapiestis (delegavo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubas; komisijoje nuo 2020 m. gruodžio 3 d. iki 2024 m. lapkričio 14 d.);

Rimvydas Raimondas Survila (delegavo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubas; komisijoje nuo 2020 m. gruodžio 3 d. iki 2024 m. lapkričio 14 d.);

Vilija Targamadzė (delegavo Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija; Demokratų frakcija „Vardan Lietuvos“; komisijoje nuo 2020 m. gruodžio 3 d. iki 2024 m. lapkričio 14 d.);

Laima Liucija Andrikienė (delegavo Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija; komisijoje nuo 2021 m. sausio 14 d. iki 2022 m. lapkričio 15 d.);

Rūta Miliūtė (delegavo Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija; nuo 2021 m. sausio 14 d. iki 2022 m. kovo 29 d.);

Umberto Masi pakeitė Vidmantą Mitkų (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2022 m. spalio 27 d. iki 2024 m. lapkričio 14 d.);

Julius Sabatauskas (delegavo Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija; komisijoje nuo 2022 m. spalio 27 d. iki 2024 m. lapkričio 14 d.);

Angelė Jakavonytė pakeitė Laimą Liuciją Andrikienę (komisijos pirmininkė nuo 2024 m. kovo 19 d.; delegavo Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija; komisijoje nuo 2022 m. lapkričio 15 d. iki 2024 m. lapkričio 14 d.).

Lietuvos Respublikos XIV Seimo (2024–2028) kadencijos

Laisvės premijų komisija

Lietuvos Respublikos XIV Seimo (2024–2028) kadencijos Laisvės premijų komisija sudaryta Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu 2024 m. gruodžio 12 dieną. Komisijos sudėtis papildyta Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu 2025 m. sausio 14 d.

Rima Baškienė (komisijos pirmininkė nuo 2024 m. gruodžio 19 d.; delegavo Demokratų frakcija „Vardan Lietuvos“; komisijoje nuo 2024 m. gruodžio 12 d.);

Paulė Kuzmickienė (delegavo Tėvynės Sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija; komisijoje nuo 2024 m. gruodžio 12 d.);

Orinta Leiputė (delegavo Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija; komisijoje nuo 2024 m. gruodžio 12 d.);

Arminas Lydeka (delegavo Liberalų sąjūdžio frakcija; komisijoje nuo 2024 m. gruodžio 12 d.);

Umberto Masi (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba; komisijoje nuo 2024 m. gruodžio 12 d.);

Jaroslav Narkevič (delegavo Lietuvos valstiečių, žaliųjų ir Krikščioniškų šeimų sąjungos frakcija; komisijoje nuo 2024 m. gruodžio 12 d.);

Deimantė Podrezaitė (delegavo Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos valdyba; komisijoje nuo 2024 m. gruodžio 12 d.);

Jonas Prapiestis (delegavo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubas; komisijoje nuo 2024 m. gruodžio 12 d.);

Vytautas Sinica (delegavo Mišri Seimo narių grupė; komisijoje nuo 2024 m. gruodžio 12 d.);

Rimvydas Raimondas Survila (delegavo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubas; komisijoje nuo 2024 m. gruodžio 12 d.);

Remigijus Žemaitaitis (delegavo „Nemuno aušros“ frakcija; komisijoje nuo 2024 m. gruodžio 12 d.).

Dalia Asanavičiūtė-Gružauskienė (delegavo Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija; komisijoje nuo 2025 m. sausio 14 d.)

Jurgita Šukevičienė (delegavo Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija; komisijoje nuo 2025 m. sausio 14 d.)

LAISVĖS PREMIJA

2011–2025 metų laureatai

2026 02 06. Tiražas 500 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija

Gedimino pr. 53, LT-01109 Vilnius

Spausdino UAB „Petro ofsetas“

Naujoji Riovonių g. 25C, LT-03153 Vilnius

ISBN 978-609-8143-50-8

9 786098 143508